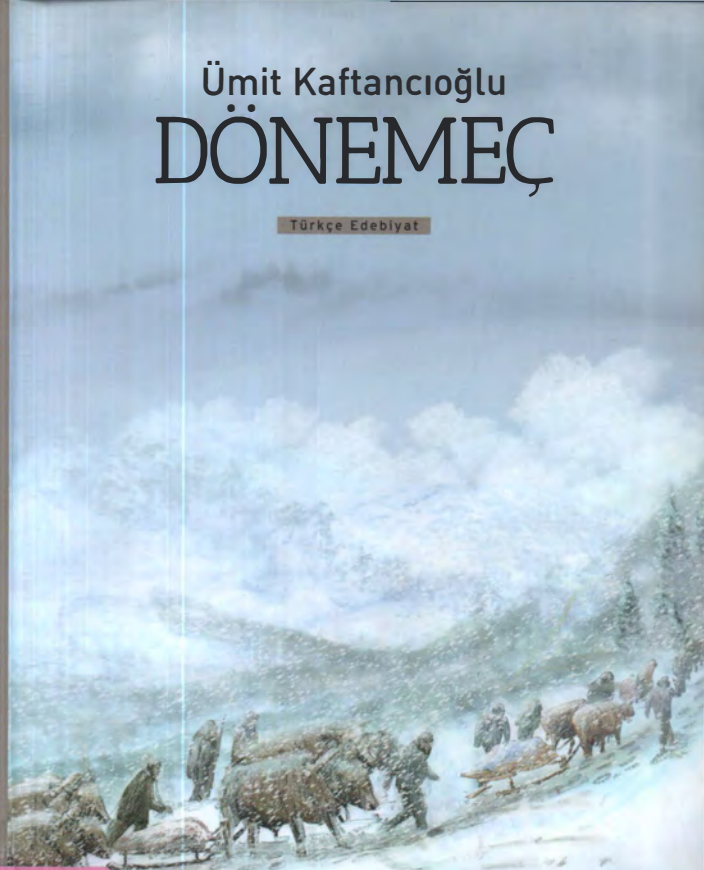
68
Türkçe Edebiyat

Ümit Kaftancıoğlu

DÖNEMEÇ

Türkçe Edebiyat

AYRINTI

DÖNEMEÇ • Ümit Kaftancıoğlu

1515

1934 yılında Ardahan'ın Hanak ilçesinin Saskara (Koyunpınar) köyünde doğar.

Çocukluğu köy odasında, okumayı ve dinlemeyi seven büyüklerinin dizinin dibinde kitap okuyarak geçer.

Geçit vermez karlı dağlar arasına sıkışmış Anadolu insanının çaresizliğini Cilavuz Köy Enstitüsü'nü kazanarak aşar. 1951 yılında kapısından girip 1957 yılında mezun olduğu Cilavuz Köy Enstitüsü insanlığı öğrendiği yer olur. Hiç unutmaz; gerek öğretmenliği gerek yazarlığı süresince bunu mıh gibi aklında tutar.

1957-1960 yılları arasında üç yıla yakın bir süre Mardin Derik İlkokulu'nda görev yapar. Sonrasında Necatibey Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü'nü bitirir. 1961 yılının Haziran ayında da Rize'nin Pazar ilçesinde ortaokul öğretmenliğine atanır.

1964 yılında TRT'nin açtığı sınavı kazanarak TRT'nin Köy Yayınları bölümüne girer.

TRT İstanbul Radyosu'nda halk kültürünün tanıtıldığı "Av Bizim Avlak Bizim", "Dilden Dile" ve "Yurdun Dört Bucağından" programlarını hazırlar. "Evreşe Yolları Dar" ve "Yüksek Yüksek Tepelere Ev Kurmasınlar" gibi türküler de içinde olmak üzere çok sayıda türküyü derleyerek halk müziğine kazandırır.

İlk öyküsü 1955 yılında Varlık dergisinde, "Sihirli Halka" adlı öyküsü ise Cumhuriyet gazetesinde yayımlanır.

Cilavuz Eğitim Enstitüsü'ne girmek için yaptığı yolculuğu ve eğitim eşitsizliğini anlattığı *Dönemeç*, 1970 TRT öykü yarışmasında Osman Şahin'le birlikte birincilik ödülünü paylaşır. İki yıl sonra, Nisan 1972'de, *Dönemeç*'in de içinde yer aldığı ilk öyküler toplamı aynı adla Remzi Kitabevi tarafından yayımlanır.

Aynı yıl, "Hacı Bektaşın Gölgesinde Sömürü" üst başlığıyla yayımlanan *Hakullah* röportajı dönemin önemli ödüllerinden olan Karacan Ödülü'ne değer görülür.

1972 yılında, doğduğu bölge insanının yalnızlığını, annesi Gülü'nün var olma mücadelesini destansı bir üslupla anlatan, yöre dilini, o yöreye ait sözcük ve deyimleri roman bütünlüğü içinde veren, bu niteliği nedeniyle eleştirmenlerce "dil tarlası" benzetmesiyle karşılanan *Yelatan* romanını yayımlar.

12 Mart döneminde yaptığı yayıncılıktan rahatsız olan çevrelerce bulunduğu bölümden alınarak İstanbul Radyosu Kültür Yayınları'nda görevlendirilir. Bu alandaki çalışmalarını sürdürürken bir yandan da yazmaya devam eder.

Ardahan Kars yöresi masallarını kendine özgü uslubuyla yeniden yazdığı *Tek Atlı Tekin Olmaz*, dönemin önemli çizerlerinden Fahri Karagözoğlu'nun desenleriyle birlikte 1973 yılında okuyucuyla buluşur.
1974 yılında; ülkenin değişik yerlerindeki Köy Enstitüleri'nden Mardin'in Derik ilçesine gelen genç öğretmenlerin merkezinde yer aldığı, devlet tarafından desteklenen aşiret ve ağalık düzenine yönelik güçlü eleştiriler içeren *Tüfekliler* romanı ve Köroğluyla ilgili yapılmış en iyi çalışmalardan biri olan *Köroğlu Kolları Halk Destanları* Remzi Kitabevi'nce yayımlanır.
1974 sonrası çocuk kitaplarına yoğunlaşan Kaftancıoğlu, Anadolu masallarından oluşan bir seçkiyi *Kekeme Tavşan* adıyla kitaplaştırır.
1975 yılında *Çarpana* adlı öykü kitabını, 1977'de Köroğlu hikâyelerine farklı bir bakışı temsil eden, çocuklar için yazılan *Kankardeşim Dorutay*'ı yayımlar.
1979'da *Dört Boynuzlu Koç* adlı çocuk kitabı ve Köroğlu destanları çalışmasının genişletilmiş halini içeren *Köroğlu Kol Destanları* Kültür Bakanlığı Yayınları tarafından yayımlanır.
1980 yılında Cilavuz Köy Enstitüsü yıllarını tek tek kişi ve özgün doğa karakterleri üzerinden anlattığı *Çoban Geçmez* adlı anı-hikâye kitabı ve savaş karşıtlığının işlendiği çocuk romanı *Çizmelerim Keçeden* okuyucuyla buluşur.
1979 Haziranı'nda Kültür Bakanlığı Çocuk Dizisi içinde yayımlanan *Altın Ekin* adlı romanı, hükümet değişikliği sonrası toplatılır.

Kalemini halktan yana halkın sorunlarının anlatılması için kullanan Kaftancıoğlu, bu anlayışla dönemin siyasi dergi ve gazetelerinde çok sayıda makale yayımlar.

Ümit Kaftancıoğlu, 11 Nisan 1980 tarihinde; halk düşmanlarının kendisini hedef göstermesinin hemen sonrasında evinin önünde pusuya düşürülerek öldürülür.

Şülgür Deresi adlı çocuk kitabı, yayımlanmamış kent ve kır öykülerinden oluşan *İstanbul Allak Bullak* adlı çalışması, *Hızır Paşa* ve *Köroğlu Kolları Halk Destanları* içinde yer alan *Sali Bey* destanı YAZKO Yayınları tarafından *Salih Bey* ismiyle , Hakullah röportajı ise diğer röportajlarıyla birlikte aynı adla Su Yayınları tarafından ölümünden sonra yayımlanır.

Ümit Kaftancıoğlu

Dönemeç

Ayrıntı: *1515*
Türkçe Edebiyat Dizisi: *68*

Dönemeç
Ümit Kaftancıoğlu

Yayına Hazırlayan
Levent Turhan Gümüş

Son Okuma
Efrahim Nevzat

© 2020, Ümit Kaftancıoğlu

Bu kitabın tüm yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Tasarımı
Gökçe Alper

Kapak Resmi
Betül Sinanoğlu

Dizgi
Kâni Kumanovalı

Baskı ve Cilt
Ali Laçin - Barış Matbaa-Mücellit
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No. 286
Topkapı/Zeytinburnu - İstanbul - Tel. 0212 567 11 00
Sertifika No: 46277

Birinci Basım: *Haziran 2021*

ISBN 978-605-314-500-4
Sertifika No: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hocapaşa Mah. Dervişler Sok. Dirikoçlar İş Hanı
No: 1 Kat: 5 Sirkeci – İstanbul
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

t lac instagram.com/ayri

Ümit Kaftancıoğlu

Dönemeç

TÜRKÇE EDEBİYAT DİZİSİ SON ÇIKAN KİTAPLAR

Jilet Sinan / Gönül Kıvılcım
Yalancı Tanıklar Kahvesi / Vedat Türkali
Haziran'da Bir Fidan / Der.: Levent Turhan Gümüş
Bitti Bitti Bitmedi / Vedat Türkali
Birazcık Halil / Hasan Sever
Mükemmel Katilin Peşinde / Ahmet Erözenci
Liberhell / Mahmut Eşitmez
Mavi Karanlık / Vedat Türkali
Komünist / Vedat Türkali
Tek Kişilik Ölüm / Vedat Türkali
Bir Gün Tek Başına / Vedat Türkali
Segâh Makamı / Esra Kahraman
Güven-1 / Vedat Türkali
Güven-2 / Vedat Türkali
Yeşilçam Dedikleri Türkiye / Vedat Türkali
Huzursuz Periler / Özlem Narin Yılmaz
Fatmagül'ün Suçu Ne? / Vedat Türkali
Albayım / Hasip Akgül
Metrodaki Yabancı / Ali Parlar
Kar ve İnci / Nihan Kaya
Koca Karınlı Kent / Suzan Samancı
Tutku ve Aşkın Kutsal Kitabı / N. Ahmet Erözenci
Paralel Cinayetler / Hüseyin Bul
Su Duydum / Hasan Sever
Hepsi Bu / Ayşen Bayazıt Melik
Üç Film Birden / Vedat Türkali
Sapak / Celal Güngördü
Ölüyordum, Geçerken Uğradım / Can Gürses
Tiyatro Oyunları / Vedat Türkali
Kapıyı İçeriden Kilitledim / Özlem Narin Yılmaz
Eski Filmler / Vedat Türkali
Turuncu Zamanlar / Esra Kahraman
Gözyaşı Kuşları / Fatma Akerson
En Güzel Günlerini Demek Bensiz Yaşadın / Can Gürses
Tüfekliler / Ümit Kaftancıoğlu
Kör Mağara Balıkları / Esra Kahraman
Plasebo / N. Ahmet Erözenci

Önsöz

Bundan kırk sekiz yıl önce yayımlanan *Dönemeç*'in ilk baskısı Nisan 1972, ikinci baskısı Nisan 1976 tarihlidir. Her iki baskıda da öykü sayısı on üçtür. Öykü sıralaması aynı kalmak kaydıyla Ümit Kaftancıoğlu, ilk baskıda "Fatih Yangını" adıyla yer alan öyküyü ikinci baskıda çıkartmış, onun yerine "Yüz Nomara Zinciri" adlı öyküyü koymuştur. Yazarın sağlığında gerçekleşen bir tasarruf olduğu için yayınevimiz kitabı baskıya hazırlarken ikinci baskıyı esas almıştır.

Ümit Kaftancıoğlu gerek *Dönemeç*'te gerek *Yelatan*'da yerel sözcükleri oldukça yoğun bir biçimde kullanmıştır. Gelen bazı eleştirileri kendisiyle yapılan söyleşilerde; "Bölgenin hikâyesini o yörenin söyleyişini gözeterek, kullanış güzelliğiyle, rengiyle vermek, anlatmak gerekir, böylelikle Türkçe eski zenginliğini kazanacaktır." sözleriyle karşılamıştır.

Yayınevimiz, Kaftancıoğlu'nun bu yaklaşımına sadık kalarak metin içi Türkçeleştirme yoluna gitmemiştir. Yazar tarafından ilk baskıda sayfa altında verilen dipnotlar oldukları gibi korunmuştur. Kaftancıoğlu'nun bu eserinde de *Dönemeç* ve *Tüfekliler*'de olduğu gibi Kürtçe sözcük ve ifadeler bulunmaktadır. Kitabın yazıldığı dönemde Kürtçe gramerin eksikliği ve yazarın duyduğunu kayda geçirdiği göz önüne alınarak dipnotlar Kürtçe yazılışlarına göre verilmiştir. Gerek Kürtçe gerek açıklama ihtiyacı hissedilen başkaca sözcüklerde yayıma hazırlayanın tercihi olduğunu belirten (y.h.n.) kısaltması kullanılmıştır.

Onun çok yönlü yazar kimliğini, hayatını ve eserlerini irdeleyen bir Sunuş yazısıyla birlikte o dönemde çıkmış kıymetli değerlendirmelerden birine, Hasan İzzettin Dinamo'nun *Dönemeç*'le ilgili yazısına kitabın sonunda yer verilmiştir.

Bu gecikmiş buluşmanın hak ettiği ilgiyi görmesi dileğiyle...

Sunuş: Edebiyatımızın Haritasını Zenginleştiren Yüce Dağlar Yiğidi Bir *Garip Tatar:* Ümit Kaftancıoğlu

Ümit Kaftancıoğlu 1934'de, Ardahan'ın Hanak ilçesinin Saskara (Koyunpınar) köyünde doğar. Nüfus kütüğündeki adı Garip Tatar'dır.

Çocukluğu, kışın anasının anlattığı masalları, destanları dinleyerek, yazınsa el kapılarında boğaz tokluğuna çalışarak geçer. Bu yıllar, bir dilim ekmeğin zor bulunduğu, yokluk, yoksunluk, yoksulluk yıllarıdır. Okumayı kendi kendine, eline geçen bir Âşık Kerem kitabından söker. Köy odalarında büyüklerinden destanlar, cönkler dinler; Şah İsmailleri, Âşık Garipleri, Tahir ile Zühreleri, dinî kitapları okur. İlkokulu doğduğu köyde, zorluklar içinde bitirir. İçinde bulunduğu yoksulluğu aşmanın tek yolu olarak Köy Enstitüsü'nü görür. En yakın Köy Enstitüsü Kars'ta, Cilavuz'dadır. Bir güz günü, "yağmur kırağı" altında iki yüz kilometrelik yolu "yalın yapıldak" yürüyerek okulun kapısına dayanır.

6/A Sınıfının 8 Numaralı Öğrencisi

1951 yılında girdiği Cilavuz (Susuz) Köy Enstitüsü'nden 1957 yılında çıkar. Köy Enstitüsü kendini, halkını tanıdığı, binlerce yıllık Dede Korkut kültürüyle Batı'nın ilmini, kültürünü harmanladığı yer olur.

Garip Tatar "dönemeç"i dönmüştür ama eğitim eşitsizliği nedeniyle "aşırtmazlar"ı aşamayan on binlerce köy çocuğu vardır. Kendisiyle birlikte Cilavuz yollarına düşen ancak sınavı kazanamayıp biri köye dönüş yolunda ölen Selimleri, Kemalleri ve Rızaları değiştirilmesi gereken bir hayatın çağıranı olarak hep hatırlar.

1957 Ağustos'unda Mardin'in Derik ilçesine İlkokul öğretmeni olarak atanır. Üç yıla yakın kaldığı Derik'te, daha önce bilmediği başka bir Türkiye ile karşılaşır. Türkçe'den çok Kürtçe'nin konuşulduğu Mardin'e Atatürk devrimleri sanki hiç uğramamıştır. Devletin feodaliteyi temsil eden güçlerle olan ilişkisinin kitaplarda anlatılan demokrasiyle hiçbir ilişkisinin olmadığını yaşayarak öğrenir. Eğitim sistemindeki çarpıklıkları bizzat deneyimler.

1960 yılında Balıkesir Necatibey Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü'ne girer, 1961'de mezun olur.

Aynı yılın Haziran ayında Rize'nin Pazar Ortaokulu'na Türkçe öğretmeni olarak atanır. 1964'de, hakkındaki soruşturmaların da etkisiyle öğretmenliği bırakır.

Dilden Dile: "Gâhi Arzu Gâhi Kamber, Her Aşığın Bir Ahı Var"

Bir süre özel dersler verdikten sonra aynı yıl TRT'nin açtığı sınavı kazanarak Köy Yayınları Servisi'nde göreve başlar. Radyonun bir eğlence, bilgilenme ve haber alma aracı olarak dinlendiği yıllardır. TRT'yi halkı bilgilendirmekle yükümlü bir kamu kurumu olarak gören Kaftancıoğlu halk kültürünün, folklorunun, Anadolu coğrafyasının tanıtıldığı çok sayıda programa imza atar. *Günaydın*, *Ocakbaşı*, *Akarsularımız Göllerimiz* adlı programları hazırlar. Yedi yılın sonunda, 12 Mart'ın ve dönemin başbakanı Nihat Erim'in "Dinlerken tüylerim ürperdi" diyerek rahatsızlık belirtmesinin de etkisiyle bulunduğu bölümden alınarak Kültür Yayınları Bölümü'ne prodüktör olarak atanır.

Dinleyici kitlesini çok iyi tanıyan Kaftancıoğlu, bu bölümde de duyulmamış sesler, duyulmamış destanlar üzerinden dinleyenleri kendisine bağlamayı başarır. *Dilden Dile*, *Yurdun Dört Bucağı*, *Av Bizim Avlak Bizim*, *Öğretmenler Odası*, *Folklorumuz* ve *Öğle Üzeri* gibi yapımları yayına hazırlar.

"Gâhi Arzu, gâhi Kamber, her âşığın bir âhı var" sözleriyle başlayan, Ümit Kaftancıoğlu'nun hem hazırlayıp hem sunduğu *Dilden Dile*, kısa sürede TRT'nin efsane programları içinde yerini alır. 1974-1976 yılları arasında, iki yıl boyunca kesintisiz olarak her hafta yayınlanır.[1] Büyük bölümü "Köroğlu Kolları" destanlarından oluşan, halk edebiyatından yararlanarak halkın söz varlığını halka geri kazandırmak amacıyla yapılan bu çalışmanın bir bölümü daha sonra kitaplaştırılır.

Üretkenliğini "Evreşe Yolları Dar", "Yüksek Yüksek Tepelere Ev Kurmasınlar", "Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz " gibi türküleri halk müziğimize kazandırarak sürdüren Kaftancıoğlu bir yandan TRT'ye program hazırlarken bir yandan da yazmaya, biriktirmeye devam eder. Kendisini söylencelerin, Anadolu kültürünün temsil edildiği bir "ambar" olarak görür. Köy Enstitüleri bu ambarın kilidini açan, kapısını aralayan anahtardır. Birçok söyleşisinde bunu belirtir, söyler. Doğup büyüdüğü Saskara'nın kadim Dede Korkut illerinden olmasından kaynaklı birikimini Köy Enstitüsü terbiyesiyle, Batı kültürünün aydınlanmacı geleneğiyle harman eder.

O yılların önemli toplumcu romancılarından olan Fakir Baykurt'un "Sanatta devrimci tavır, hayatı değiştirme tavrıdır" diyen yaklaşımını benimser. "Her yazarın kendine göre bir yürüyüş, söyleyiş, ortaya koyuş açısı vardır. Ben, kendi ölçülerimle devrimsel bir çabaya katıldığımı sanıyorum... Sanatın görevi eylemdir, etkidir, yol vermedir"[2] sözleriyle duruşunu ve eylemini açık eder. Değiştirmek amaçlı yazar. "Süse püse" karşıdır. Ne söylenecekse yalın kılıç, kesin bir ifadeyle söylenmelidir: *Dönemeç*'ten *Tüfekliler*'e, *Yelatan*'dan *Çarpana*'ya eserleri i bu anlayışla kaleme alır.

---

1. *Dilden Dile*, İlk kez 12 Mart döneminde gündeme gelir ancak o dönem TRT'yi denetleyenler tarafından "Köroğlu bir soyguncudur, banka soygunlarını özendirir" gerekçesiyle engellenir. 1974'de CHP-MSP koalisyon hükümeti döneminde İsmail Cem TRT Genel Müdürlüğü görevini yürütürken kabul edilerek yayımlanır.
2. Ümit Kaftancıoğlu, *Varlık* dergisi, Ocak 1975.

Kırk Bin Köyün Çocuklarına İthaf Edilen Kitap: *Dönemeç*

1970 TRT Öykü Ödülü'ne değer görülen *Dönemeç*, Kaftancıoğlu'nun edebiyat dünyasında tanınmasını sağlayan ilk eseridir.[3] Kaftancıoğlu *Dönemeç*'te kendi ifadesiyle "köyünü, kendini, köyünün dört çocuğunu, ülkemizdeki eğitim eşitsizliğini" anlatır. Kitapta; kışlık ekmekleri için kırk kızak ve kırk öküzle geçit vermez dağların ardına yaptıkları yolculukta korkunç rüzgârlar ve kar fırtınası içinde yitip giden Kol köyünün Kırklar'ının hazin destanı "Ulgar" ve kitaba adını veren, yazarın Cilavuz Köy Enstitüsü'ne gidiş yolculuğunun anlatıldığı "Dönemeç"le birlikte on üç öykü yer alır. Tahir Alangu'nun "Son yıllarda iyice tıkanıp daralan gerçekçi hikâye anlatımına yeni bir ufuk açıyor"[4] ifadesiyle değerlendirdiği kitap, 1972 yılında yayımlanır. Edebiyat çevrelerinin olumlu tepkilerine konu olur; Kaftancıoğlu, etkileyici bir yol yazarı olarak selamlanır.

"Ziyaratlar Ziyaratı": *Yelatan*

Ümit Kaftancıoğlu romanlara, hikâyelere, şiirlere, özellikle de tiyatro ve sinemalara yansıtılan köy imgesinden rahatsızdır. Anlatılanı, gösterileni uydurma ve yapmacık bulur. "Bu köy bizim mi?" sorusunu sorar. Ve aynı yıl, doğduğu bölge insanının yalnızlığını, bir köşeye itilmişliğini, yöre dilini, o yöreye ait sözcük ve deyimleri roman bütünlüğü içinde veren, bu niteliği nedeniyle eleştirmenlerce "dil tarlası" benzetmesiyle karşılanan *Yelatan* romanını yayımlar.

Şamanist inanışın güçlü etkisindeki bir Türkmen köyünün, malın maralın olmadığı, arpasız unsuz damlarda geçim mücadelesi veren yedi çocuklu Gülü'nün göçlerle, gidenlerle eksilen hayat hikâyesinin anlatıldığı romanın başat karakteri Yelatan'dır. Yelatan bir ulu dağdır. Koruyup kollayandır, boz atlı Hızır'dır. İyilik de

3. 1955 yılında, Cilavuz Köy Enstitüsünde 4. sınıftayken "Bir Bahis" adlı ilk öyküsü *Varlık* dergisinde, "Sihirli Halka" adlı öyküsü ise Cumhuriyet gazetesinde yayımlanır.

4. Tahir Alangu, *Dönemeç*, Nisan 1972, 1. Baskı, Arka kapak tanıtım yazısı.

kötülük de ondan gelir. Çoluğu çocuğu veren de rızkı artırıp eksilten de odur. "İtten aç yılandan cıbıl" bir yoksulluğun hüküm sürdüğü köyde bahar, gelmesi hep geciken ama hep umutla beklenen mevsimdir.

Behçet Necatigil'in "Yer yer bir destan, bir Dede Korkut temposu ve anlatımıyla bezenmiş, Alevi törelerini, Cem ayinlerinin ayrıntılarını göstermesi, yerel renkleri, ağızları, adetleri yansıtmasıyla da ilginç ve sürükleyici bir roman"[5] olarak değerlendirdiği *Yelatan*'la birlikte Kaftancıoğlu, Köy Enstitüsü çıkışlı yazarlar arasındaki kendine özgü yerini alır.

Hacı Bektaş Gölgesinde Sömürü: *Hakullah*

Köy Enstitüleri'nde genç öğretmenlere öğretilen en temel bilgi; akli olana itibar, haksızlığa ve sömürüye itirazdır. Geriye yani memleketlerine döndüklerinde onlardan beklenen; köy önderleri olmaları ve bir önder olarak her türlü gericilikle savaşmalarıdır.

Köy Enstitüsü mezunu bir öğretmen olarak Kaftancıoğlu'nun savaşıp sağaltması gereken yarası, çocukluğunda saklıdır. O dönem verdiği söyleşilerden birinde, yarasına kaynaklık eden olayı şöyle anlatacaktır: "Küçüktüm, altı koyunumuz vardı, kuzu iken alıp büyüttüğümüz. Bir gün 'Dede' diye birisi geldi, 'Hakullah' diye koyunlardan birini aldı gitti. Oysa on kişilik bir aileydik ve altı koyunumuzdan başka hiçbir şeyimiz yoktu."[6]

Küçük Garip, kendisine dert olan bu olayı, Alevilik inancının bir sömürü aracı olarak kullanılmasını yıllar sonra *Dönemeç* kitabında yer alan "Boz İt" adlı hikâyede ve "Hacı Bektaş Gölgesinde Sömürü: Hakullah" adlı röportajında işleyecektir.

Hakullah, konusu "Türkiye'den Bir Gerçek" olarak belirlenen 1972 Karacan Armağanı Röportaj Ödülü'ne[7] değer görülecek, Kaftancıoğlu, ödül dolayısıyla *Varlık* dergisine verdiği söyleşide,

5. Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 3. basım, s. 404. Varlık Yayınevi, 1979.

6. Halit Çapın Röportajı, *Milliyet* gazetesi, 4 Ağustos 1972.

7. *Hakullah*, Birincilik ödülünü Emin Çölaşan ve İcen Börtecene'nin yazdığı *Hukuk Devleti* adlı kitapla paylaşır. Ödül jürisinde Rauf Mutluay, Yaşar Nabi Nayır, Şevket Süreyya Aydemir gibi isimlerin yanı sıra Kaftancıoğlu'ndan bir yıl kadar önce 1 Şubat 1979 tarihinde öldürülecek olan Abdi İpekçi de vardır.

bir önceki söyleşide belirttiklerini çok daha kesin ve açık bir ifadeye büründürecektir: "Biri çıkmış minbere sömürmüş, biri çıkmış posta sömürmüş, biri hırka giymiş sömürmüş, biri cübbe giymiş, biri 'Ehli Sünniyiz' demiş, biri 'Aleviyiz' demiş, sömürmüş. Yönü ne olursa olsun sömürüye karşıyız."[8]

"Bir Elçim Dağ Çiçeği": *Tek Atlı Tekin Olmaz*

Kaftancıoğlu'nun doğup büyüdüğü topraklar "Dede Korkut Masalları"na, destanlara ses nefes veren topraklardır.

"Türk halkının keskin gözü, iğneli sözüyle dile gelen masalları hepimize tutulmuş bir gözgü"[9] olarak gören Kaftancıoğlu, Bayat boylarının yaşadığı Kars, Ardahan, Hanak, Damal ve Posof köylerinden derlediği yirmi dört masalı *Tek Atlı Tekin Olmaz* ismiyle 1973 yılında kitaplaştırır. Okçu Beset, Tepegöz, Bozkurt gibi motifler üzerinden Dede Korkut masallarına göndermede bulunan *Tek Atlı Tekin Olmaz*, "Yokluk, yoksulluk günlerimizin en kutsal yemeği olan, bizi bu masallarla avutan, doyuran anama" ithafıyla açılır.

Bu ithaf boşuna değildir. Masallardaki kadınlar da erkekler kadar bilgili, erkekler kadar becerikli, annesi Gülü gibi direşkendir. Nasıl ki Gülü tüm zorlukların üstesinden geldiyse halk da zalimlerin, kırk haramilerin hakkından, "tekin olmayan tek atlılarla" gelecektir.

Deli Yusuf'un Oğlu Ruşen Ali'den Halk Kahramanı Köroğlu'na: *Köroğlu Kol Destanları*

İyi bir araştırmacı, köklerine bağlı bir halk bilimci olan, gerçek yazarların Anadolu'da yaşayan kadim kültürden, Köroğlu'ndan, Karacaoğlan'dan, Pir Sultan'dan yararlanmasını bilenlerden çıkacağını sıklıkla dile getiren Kaftancıoğlu, 1974 yılında *Köroğlu Kolları Halk Destanları*'nı yayımlar.

---

8. *Varlık* dergisi, Aralık 1972. (*Hakullah*, yazarın ölümünden 23 yıl sonra, yazarın diğer röportajlarıyla birlikte Su Yayınları tarafından 2003 yılında aynı adla kitaplaştırılır).
9. Ümit Kaftancıoğlu, *Tek Atlı Tekin Olmaz*, Remzi Kitabevi, 1973, Önsöz, s. 10.

Ne var ki içinde Köroğlu'yla ilgili üç destanın ve ayrıca "Bey Börek", "Bedri Sinan ile Mahperi" ve "Sali Bey" adlı halk destanlarının yer aldığı çalışmayı yeterli görmez. Çocukluğundan beri özel bir ilgi duyduğu Köroğlu destanlarını araştırmaya devam eder. Yazılı kaynakları tarar; Cevlanî, Müdamî, Pünhanî gibi halk ozanlarının yanı sıra, ozan olmayan, söz sohbet bilen, halktan kişileri dinler. Bu amaçla, "Köroğlu coğrafyası" olarak tanımladığı Kars, Artvin, Erzurum, Ağrı, Gümüşhane, Erzincan, Sivas, Tokat, Ankara, Konya, Adana, Mardin, Bolu, Amasya, Van, Bingöl, Adıyaman, Diyarbakır, Tunceli, Kütahya illerini kapsayan geniş bir coğrafyayı gezer; dinlediklerini kayıt altına alır.

Ayrı kollardan gelen anlatıların buluştuğu ortak nokta şudur: Köroğlu, Osmanlı yönetimine karşı uç veren başkaldırının önderidir; halk Köroğlu'nun kişiliğinde başkaldırmış, Köroğlu adında bir önder yaratmıştır. Köroğlu'nun yoksula yardım eden, halkı koruyup kollayan kişiliği kol destanlarının bir başka ortak noktasıdır.

Destanların halk kültürünün bitmez tükenmez kaynakları olduğunu vurgulayan Kaftancıoğlu, 1979 yılında Kültür Bakanlığı tarafından *Köroğlu Kol Destanları* ismiyle basılan genişletilmiş baskıya yazdığı sunuş yazısını şu sözlerle bitirir:

"Kırk yılımı dolduran Köroğlu'nun kırk keleşi olduğunu da belirtmeliyim. Ve kırk keleşin kırk destanı, kırk başarısı var... Bunca yıl içinde sekiz destan derlemiş olmak belki büyük bir başarı değil. Ben bana düşen görevi yapmaya uğraştım. Hepsi bu."

Kasr-ı Kanco'nun Karataşlı Duvarına Kazılı Top Mermisi İzi: *Tüfekliler*

Ümit Kaftancıoğlu, Köy Enstitülü tüm çalışkan yazarlar gibi kendisini "halka karşı sorumluluklarını yerine getirmekle" yükümlü görür.

Bu görev tanımı onu aşiretler arası çatışmaların ortaya koyduğu sorunlar üzerinden yeni bir alana ve çalışmaya götürür. 1974'de, Mardin'in Derik ilçesindeki öğretmenlik yıllarından izler taşıyan, mevcut siyasi partileri, adına demokrasi denen rejimi ve ağalık sistemini sert bir şekilde eleştiren *Tüfekliler* adlı romanını yayımlar.

Merkezinde memleketin değişik yerlerinden sırtlarında Köy Enstitüsü gocuklarıyla Derik'e gelmiş genç öğretmenlerin ve birbirine düşman aşiret önderlerinin yer aldığı bu siyasi roman, oy devşirme mekanizmasını ağalık düzeni üzerinden teşhir eden yanıyla da dikkat çekicidir.

Derik'te devlet tarafından da desteklenen bir ağalık düzeni hüküm sürmektedir. İki büyük aşiretten biri olan Rutanlı aşireti reisi Necimoğlu'nun karşısında çölün kartalı, "Kasr-ı Kanco" şatosunun reisi Abdürrahim Türk vardır. Her iki taraf da tepeden tırnağa silahlı, elleri tüfeklidir. Birbirine çevrili namluların ortak bir amaçta birleştiğinde güzel günlerin geleceğine, kurtuluşun gerçekleşeceğine göndermede bulunan yazar, *Tüfekliler*'i bildiri sertliğinde bir finalle bitirir.

Bu güçlü, radikal eleştiri Hasan İzzettin Dinamo tarafından; "Yağmursuz, bakımsız, çorak, çöl, ekmeksiz güneyin çileli halkının Âdem Baba zamanından kalma çilesini öğrenmek isterseniz *Tüfekliler*'i okumalısınız. Ümit Kaftancıoğlu, doğruları demir bir kalemle yazmaktadır"[10] değerlendirmesiyle karşılanır.

Sert, Katı, "İnsafsız" Bir Hikâyeler Toplamı: *Çarpana*

Kaftancıoğlu, *Tüfekliler*'de feodal kalıntıların devletle ilişkisi üzerinden gelişen gerilim ve çatışmayı bir kent atmosferi üzerinden yazdıktan sonra yeniden köye, köy merkezli olarak anlatılması gerekenlere geri döner. Kendi yöresiyle ilgili sorunların, köy hayatının acı gerçekleriyle ilgili yaşananların ağırlıkta olduğu bir öyküler toplamını *Çarpana* adıyla 1975 yılında kitaplaştırır.

Öykülerini olaylara dayalı bir anlatım tekniğiyle kaleme alan Kaftancıoğlu, bu kitaptaki öykülerde de yer yer olaya müdahil olup suçlayan, yargılayan bir üslubu tercih eder. Dili sert, katı, kendi ifadesiyle "insafsızca"dır.

Dönemeç'e ve *Yelatan*'a kıyasla yöre dili ve deyişlerine daha az yer verilen *Çarpana* da önceki kitapları gibi olumlu değerlendirmelere konu olur.

10. Hasan İzzettin Dinamo, *Yeni Ortam* gazetesi, 16 Eylül 1975.

Çocuklar İçin Yazılan Kitaplar

Kaftancıoğlu, 1975 sonrasının giderek siyasallaşan ortamında bir taraftan TRT'deki programlarına devam etmekte, bir taraftan da kültür sanat dergilerine ve gazetelere yazılar yazmaktadır.

Ülkenin toplumsal, kültürel ve siyasal alanlarda parçalanarak sarsıldığı çatışmalı yıllardır.

Bir yanda Tarkanlar, Malkoçoğlular, Karaoğlanlarla hayali bir tarih uydurularak kahramanlık söyleni üzerinden çocuklara ve gençliğe milliyetçi, şoven bir kültürü pompalayan gericilik; diğer yanda köy yoksulluğunun üstünü "orda bir köy var uzakta" şarkıları eşliğinde örtmeye çalışan romantik, aymaz güzellemeciler cirit atmaktadır. Oysa ne "Tarkan" gibi çizgi roman figürlerinin yüzlerce yıllık destan kültüründeki kahramanlarla ilgisi vardır ne de köyler billur ırmaklarından bereket taşan cennetten birer köşedir.

Bir kahraman aranacaksa o da Köroğlu'dur. Kaftancıoğlu, öykü ve romanlarında, Köroğlu destanlarında dile getirdiği "yoksulluğun ve zalime karşı direnişin" büyük hakikatini bu kez geleceğin umudu olan çocuklar için anlatacaktır. Toplumun geleceği çocuklarda, hakikat masallardadır. Çocukluğunda olduğu gibi bir kez daha masallara yönelir. Annesinden dinlediği, köy odalarında büyüklerinin anlattığı, derleme çalışmaları sırasında kulağında kalanları yazmaya karar verir. Bir masalı sözlü anlatıda olduğu gibi yazıya aktarmak, ahengi, ritmi, heyecanı yazıyla vermek zordur ama "iyiliklerimizi, kötülüklerimizi, dileklerimizi, güçlü güçsüz yanlarımızı apaçık ortaya koyan"[11] eski zaman masallarını çocuklarla buluşturmak da ertelenemeyecek bir görevdir.

Oturur, çubuğun hak edene, iyiye, güzele ve adaletli olana büküldüğü çok sayıda masalı yeniden yazar. İçinde değişik coğrafyalarda da anlatılan "Tuz Masalı", "Üç Kardeşler", "Ölmez Otu" masalının da bulunduğu ***Kekeme Tavşan*** 1974 yılında, küçük boy ve resimli olarak basılır.

Kekeme Tavşan'ı, farklı bir Köroğlu hikâyesi olan ***Kan Kardeşim Dorutay*** kitabı izler. Çamlıbel yiğitlerinden çocuk-genç Demircioğlu'nun hikâyesinin anlatıldığı bu kitapta Köroğlu, arka planda belli belirsiz bir şekilde, öncülüğün genç ve atılgan olana

11. Ümit Kaftancıoğlu, *Tek Atlı Tekin Olmaz*, Remzi Kitabevi, Önsöz, s. 9, 1973.

verilmesinde yönlendirici özne olarak yer alır. Hikâyenin sonunda, Demircioğlu ustasından ayrılacak, farklı halklara mensup savaşçılarla birlikte zalim Osmanlı paşasına karşı mücadeleye atılacaktır.

Kan Kardeşim Dorutay sonrasında Kaftancıoğlu, 1979'da, UNESCO tarafından kabul edilen Dünya Çocuk Yılı'nda, doğanın ve kır yaşantısının acımasız gerçeklerine yer verdiği ***Dört Boynuzlu Koç***'u yayımlar.

Hemen ardından da ezenlerin karşısında dik duran, hakkını koparıp almasını bilen bir çocuk kahramanın bir tür modern "Keloğlan" olarak hikâye edildiği ***Altın Ekin*** ve önemli bir savaş karşıtı çocuk kitabı olan, savaşın çocukluğu nasıl öldürdüğünü betimleyen ***Çizmelerim Keçeden*** romanlarını kaleme alır. Her iki romandaki ana karakter de hayatın zorluklarıyla baş edebilmek için erken büyümek zorunda kalmış çocuklardır.

Beş Kardeşin Ölümü

Ülkesini seven her aydının siyasetle bir şekilde haşır neşir olduğu; ilk yazılarından itibaren safını aydınlık bir Türkiye'den yana belirlemiş olan Kaftancıoğlu'nun daktilo tıkırtısının bu amaç doğrultusunda her gün sabahın ilk ışıklarını karşıladığı zamanlardır. Bir kere görmüş, bir kere uyanmış, aydınlık sabahlar için kalemiyle seferber olmuştur. Yazmaya devam eder. Görüp uyandığı zamanı, köy çocuklarına başka bir dünyanın kapılarını aralayan Köy Enstitülü yıllarını, ülkenin gelecekteki aydınları için, memleketin çocukları için ***Çoban Geçmez*** adıyla kitaplaştırır.

Ülkede adı konulmamış bir iç savaş sürmekte, kontrgerillayla açık işbirliği içinde çalışan faşist çeteler her biri çok kıymetli aydın ve yazarları silahlı, bombalı saldırılarla katletmektedir. Kepirtepe ve Aksu Eğitim Enstitülerinde yüzlerce öğrenciye hocalık etmiş Tütengil Hoca'nın alçakça katledişinin acısı henüz çok tazedir. Öfkelidir. "İçindeki ordu ayaklanmış", başkaldırmıştır. "Köroğlu, Pir Sultan, Şeyh Bedrettin, Raskolnikov; kanı emilen köylü, halk ayaklanmıştır." "Ben artık ben olmaktan uzağım" der, "İçimde başkaldıran orduya araç hazırlayan, tüfek, mermi, yiyecek veren bir hizmetçiyim ben, emir eri."[12]

12. Ümit Kaftancıoğlu, *Varlık* dergisi, Haziran 1980.

Elindeki tek silah kalemidir. Halkına borçlu bir emir eri olarak bir kez daha daktilosunun başına oturur. Hepsi çağdaş birer aydın, yazar olan Ümit Doğanay, Cavit Orhan Tütengil, Nevzat Üstün, Behçet Necatigil ve İhsan Hınçer'le ilgili "Beş Kardeşin Ölümü" adlı bir yazı kaleme alır:

> ... İkinci kardeş Cavit Orhan Tütengil ismini taşıyordu. Bir büyük kentin küçük boylu, büyük yürekli, büyük düşünürüydü. Hepimizle dost, hepimizle kardeşti. Öğrencileriyle arkadaştı. Yazdıkları, yarattıkları ışıklıydı. Doğanay kardeşinin ölümünden sonra, eşi Şükriye Hanım'a; "Sıra bende. Ölürsem yıkılma, ayakta kalmasını bilesin" demişti. Kara donlu kara dinli gölgelerin karanlık kurşunlarıyla gitti.[13]

Kendisi de namluların hedefindedir. Hazırladığı programlar, yayımladığı kitaplar ve yazdığı siyasî makaleler, gerici faşist odakları rahatsız etmektedir. Ölüm tehditleri almaya başlar.

Hükümet değişikliğine bağlı kadrolaşma tüm kurumlarda olduğu gibi TRT'de de tüm hızıyla sürmektedir. Radyo ve Televizyon sol değerlere kapatılırken toplumsal içerikli programlar da tek tek yayından kaldırılır. Kaftancıoğlu zaten mimlidir. *Cumhuriyet* gazetesinde "TRT Nasıl Yönetilmeli" konulu bir söyleşiye verdiği "TRT'yi halk çocukları yönetecek, geliştirecek" yanıtı nedeniyle soruşturmaya uğrar ve maaşı kesilerek kızağa çekilir.

MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş'in "Anarşiye karşı mücadelede ordu, polis ve MİT yeterli olmuyor. Seçkin kişilerden oluşan ve yüksek ateş gücüyle donatılan özel birlikler kurulmalıdır" açıklamasının ardından "Örtülü MC"nin İçişleri Bakanı Mustafa Gülcigil "MHP'nin teşkilat yöneticilerinin korunması ve bunlara istedikleri zaman silah verilmesi"yle ilgili bir genelge yayınlar. Aynı günlerde elinde Kaftancıoğlu'nun *Altın Ekin*[14] ki-

13. "Beş kardeşin yolunda olanlara ne mutlu" diye biten yazı 1980 *Varlık Yıllığı*'nda yazarın ölümünden sonra yayımlanır.

14. Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanan *Altın Ekin*, hükümet değişikliği sonrasında sakıncalı bulunarak depoya kaldırılır. Kitabın sunuş yazısının altında Kültür Bakanı olarak imzası bulanan Ahmet Taner Kışlalı, Kaftancıoğlu'ndan on dokuz yıl sonra Ekim 1999'da, Ankara'da, *Akit* isimli gazetenin fotoğrafının üzerine çarpı koyarak kendisini hedef göstermesinin hemen ardından, bombalı bir suikast sonucu katledilecektir.

tabıyla basın toplantısı yapan Türkeş, "Böyle komünizm propagandası yapan insanlar hâlâ aramızda" diyerek Ümit Kaftancıoğlu'nu hedef gösterir.

Kaftancıoğlu, ertesi gün, 11 Nisan 1980 sabahı evinin önünde pusuya düşürülerek öldürülür.

Ölümü, devrimci demokrat kamuoyunda, TRT'deki çalışma arkadaşları ve edebiyat çevrelerinde büyük bir öfkeye yol açar.

Çalışma arkadaşları öldürüldüğü günün akşamı bir anma programı hazırlar ancak programın yayına sokulması kurum yöneticilerince engellenir.

Harbiye Radyoevi önünde düzenlenmesi öngörülen tören Sıkıyönetim komutanlığı tarafından iptal edilir.

Cenazesi, daha birkaç ay önce Cavit Orhan Tütengil'i son yolculuğuna uğurlarken böbreklerinin aldığı dipçik darbeleri nedeniyle ezildiği aynı yere, Şişli Camii'ne getirilir. Caminin etrafı polis panzerlerince çevrilmiştir. Toplanan kalabalığın yürüyüşe geçmesine izin verilmez.

Kaftancıoğlu'nun askerî kuvvetler tarafından cenaze arabasına konularak kaçırılan naaşı Zincirlikuyu Mezarlığı'nda, sadece yakınlarının, TRT'deki çalışma arkadaşları, bazı siyasi parti temsilcileri ve yazarların katılımıyla toprağa verilir.

Pir Sultan'ı, Köroğlu'nu Vurdular...
Ümidim, Garibim, Aslanım...

Dönemeç'te, Cilavuz'a, bir bilinmeze gönderdiği oğlunun ardından *"Yelatan'dan eser kesilmez yeller, / Gözümden dizime iniyor seller. / Çağırdım Erdağ'a, döndüm Ulgar'a / Dilerim yavruma uzansın eller..."* diyerek yüce dağlara seslenen; evlatlarının birbiri ardına yuvadan uçması sonrasında Yelatan'a dönüp *"Kazdığım arklardan sular akmadı anam! / Uçtu yavrularım geri bakmadı anam anam, anaaam!.. / Bir ömür yaydım da cücük çıkmadı anam, anam / Boş yuva beklemiş yoz kuşa döndüm anam aannaaaam!.."* diye kargışlanan Gülü Ana, son ağıtını bu kez can parçasının, evladının cenazesinde söyler:

"Gitti Pir Sultanım gitti / Birini Sivas'ta öldürdüler / Birini de Ortaklar Caddesi'nde // Oğlumu fidanımı aldılar / Ümidim, aslanım

benim / Garip kuşlarım var / Yaralandım anam anam / Yiğit yavrum, aslanım anam // Ne yana gidem, seni bulam / Ardına dağlara düşem / Deli oldum, deli oldum / Lanet olsun, o köpeklere lanet olsun / Bu kadar adamın kanına girdi köpek / Lanet olsun, yazarım oy, aslanım oy, yazarım..."

"Üstümüz Başımız Kan İçinde..."

Kaftancıoğlu'nun katledilişinin ardından birçok yazar ve demokratik kuruluş cinayeti kınayan, lanetleyen açıklamalar yapar.

1970 TRT Öykü Ödülü'nü "Bu yolun dönemecinde el sıkışalım kardeşim" diyerek paylaştığı Osman Şahin'in "Kan Kardeşim Kaftancıoğlu" başlıklı veda yazısı, üzerine tek sözcük eklenemeyecek kadar ağır, sarsıcıdır:

> Saskaralım, haşlak yüzlü Garip Tatar'ım. Seni de vurdular faşistler. Toprağın gerindiği bir bahar sabahında. Yüzlerimiz bir nisan bulutu gibi simsiyah öfkeden. (.....) Masallarımızı, destanlarımızı, türkülerimizi, ağıtlarımızı vurdular faşistler. *Yelatan*'ı, Ulgar'ı, *Dönemeç*'in o yağız, yalınayak başı çıplak yoksul Tatar'ını vurdular... En güzel deyişlerimizi, sözcüklerimizi vurdular. (.....) Üstümüz başımız kan içinde.[15]

"Emiliano Zapata'nın Atına Benziyordu, Vurulduktan Sonra Uçacaktı..."[16]

Ümit Kaftancıoğlu, bozkırda açan ateş çiçeklerinin en direşkenlerinden biriydi.

Anadolu'nun haksızlığa isyan etmiş halk kahramanlarının öykülerini, dilden dile aktarılmış destanları, halkın geleneğini, köy odalarında okunan cönklerde saklı kalanları gün yüzüne çıkarıp radyo programlarında halkın beğenisine sundu; toplumun dertlerini, gerçeklerini yansıtan kültürel çalışmalar yaptı. Her fırsatta edebiyatın halkın ağzında, dilinde olduğunu belirtip sözlü edebiyatın halk çocukları tarafından yazıya geçirilmesi gerektiğini savundu.

15. Osman Şahin, *Aydınlık* gazetesi, 13 Nisan 1980.
16. Fakir Baykurt, *Dost Yüzleri,* Papirüs Yayınları, Ekim 2002.

Köy Enstitüleri'nin kapatılmasını alçaklık olarak gördü. "Bir Garip Tatar"dan Ümit Kaftancıoğlu'na uzanan yolculuğunda Köy Enstitüsü'nün kendisine kattıklarını hiç unutmadı.

Çocuk edebiyatının henüz sözünün edilmediği bir dönemde çok sayıda eseriyle çocukların düş ve imge dünyasını zenginleştirdi, çocuk edebiyatının önem kazanması ve gelişmesine çok önemli katkılarda bulundu.

Hiçbir gerçeğin masal kadar gerçek olmadığına, sonunda tıpkı masallarda olduğu gibi cüce addedilen halkın devleri, yüce sanılan zalimleri yeneceğine inandı.

Devrimi başının üstünde tutanlardan oldu hep. Bağlı olduğu düşünceleri, ölümü pahasına da olsa yüksek sesle dillendirmekten hiçbir zaman çekinmedi.

Sanatı insana varmak için bir vasıta olarak gördü. Ölümünden sonra yayımlanan, aydının görevinin toplumun önünde yürümek olduğunu vurguladığı son söyleşisinde, "Asıl amaç, varacağımız insandır; onu ayakta tutmak için gösterilen çabadır, değnektir, dayanaktır, çarıktır sanat, ötesi boş... Benim görevim, uygar olmayan, hakkı yenen, ezilen insanlara haykırmak, elinden tutmaktır. Gerekirse ölmektir" diyerek aramızdan ayrıldı.[17]

Mavi Beyaz Daktiloda Kalanlar...

Kaftancıoğlu, kendi ifadesiyle "çok yazan" bir yazardı.

Son dönem söyleşilerinde sözünü ettiği çalışmalardan sadece *Çoban Geçmez* sağlığında yayımlanabildi. "Yayım sırasını bekliyorlar" diye kayda geçirdiği "Bolşevik Memet" ve "Sidiği Sarılar" adlı romanlarıyla çatısı hazır sayılır diyerek belirttiği "Çıplakoğlu"[19], "Paşa Pınarı" adlı destan, *Yelatan*'ın öncesi olarak tasarladığı "Dadanoğulları" ve *Yelatan*'ın sonrası olarak düşündüğü "Günlerin Gerisi" adlı romanlarını tamamlayamadan katledildi.

Söyleşilerde sözü edilmeyen; çocuklar için yazdığı farklı bir Köroğlu hikâyesi olan *Şülgür Deresi*, Pir Sultan Abdal'ı astıran

17. *Varlık* dergisi, Haziran 1980.
18. Ölümünden sonra yayımlanan görüntülerden birinde mavi beyaz renkli bir daktilo ve daktilonun üzerinde yarısı yazılmış bir kâğıt vardır.
19. "Çıplakoğlu", destana dönüşemeden *Kekeme Tavşan* kitabındaki ilk haliyle kalmıştır.

Hızır Paşa'nın konu edildiği *Hızır Paşa* ve *İstanbul Allak Bullak* adlı çalışmaları ve *Köroğlu Kolları Halk Destanları* içinde yer alan "Sali Bey" destanı –*Salih Bey* ismiyle– ölümünden sonra kitaplaştırılarak basıldı.

Ümit Kaftancıoğlu, edebiyatımızın haritasını zenginleştiren "bir yüce dağlar yiğidiydi."[20]

Ölümünden sonra yapılan bir değerlendirmede de belirtildiği gibi:

"Türk edebiyatı Kaftancıoğlu'suz şimdi öksüzdür,"[21] eksiktir, yaralıdır ama ne gam:

Ölüm hiç önemli değil; yaşam var dağ gibi, yaşam var gökyüzü, deniz...[22]

Levent Turhan Gümüş

20. Cahit Külebi, *Cumhuriyet* gazetesi, 15 Nisan 1980.
21. Metin Turan, *Kültür Kimlik Ekseninde Türk Edebiyatı*, Ürün Yayınları, 2004, s. 214.
22. Kaftancıoğlu'nun, öldürülmeden önce kendi sesiyle doldurduğu kasette yer alan, daha sonra "Yaşama Sevincine Bin Selam" olarak anılacak konuşmasından bir bölüm.

Dağların ardında, yanık, çorak, kıraç
topraklarda, aşırtmazlarda, dönemeçlerde,
karanlıklarda okuma umuduyla çırpınan kırk
bin köyün çocuklarına...

Dönemeç

Yelatan'dan eser kesilmez yeller,
Gözümden dizime iniyor seller.
Çağırdım Erdağ'a, döndüm Ulgar'a
Dilerim yavruma uzansın eller...

Dönemeç

Dağ gibi arabanın boynunda her geçişte, anasını kolluyor Garip.

"Belki gelmiş ola el kadar kâğıt. Belki gele de, el kapısı çekilmiyor, kurtulayım bir yaz beş liraya çalışmaktan... Onu da babam alıyor kıştan, yüzünü bile görmüyorum. Bu Gani Ağa'nın da malını it, yakasını bit yesin..."

Anası ses çıkarmayınca da "Gelmedi, gene gelmemiş..." diye kızıyor, öküzleri bir iyi çubukluyor. Anası tarlada, çayırda, yolda görünce; Garip eve uğrayınca:

"Yetim hırsızlığa çıkmış da ilk akşamdan ay doğmuş oğul, biz kim, Cılavuz kim? Bizim yazımız kara yazılmış..."

Yakınıyor, umutlarını iyice kırıyor Garip'in.

"Yere girdik, yere... Kazma alıp da eşip eşip de yere giresim geliyor... Ata binmek bir ayıp, inmek iki ayıp. Gezmez olduk el içinde. Gavcal'ın oğluna bak. Neredey-

se muallim olacak. Ola hanı sen iyi okuyordun, boyunca kitap okudun... Boyu devrilesice!.."

Garip'i arada sırada böyle azarlıyor.

"Onlara bakma sen. Hamza'nın yıkılası hanı haralı[1] var, tarlası tapanı[2] var. Senin neyin var? Kazanmadıysa Rıza, yer babasının mülkünü, miresini. Sen? Bir bölük, dam dolusu, hanginize düşecek yarın? Aksak Ali'nin eniğini dersen, o zaten belliydi... Kamal da aham şaham değildi. Sana ne oldu peki? Sen nasıl olur da kazanamazsın? Dey bir dünyaya ders verirdin? Adın ünün yayılmıştı dört bir yana... Torpahlar başına, torpahlar... O kadar el kapısında ömür törpület ki... Aklın başına gelenecek... Her gelen soruyor: 'Gülü, ne oldu, bu yıl oğlan gitmiyor mu Cılavuz'a?' Ağzımı açıp da iki söz edemiyorum. Yüzüm yok ki kimseye? Hani Allah vergisiydi? Ne oldu sana? Senin boyun devrile!" Gülü, günün sıkıntılarına göre oğlunu gördüğü yerde böyle azarlıyor.

Çayırlar biçildi, tarla biçildi, harmanlar dönüyor, el kadar kâğıttan haber yok... Garip artık bir dahaki yazı düşünüyor:

"Kim bilir kimin kapısında olurum, artık Gani Ağa'nın kapısı kilise kapısı olsun" diyor içinden.

"Bütün Yelatan'ı taşıdık, gene de bitmedi bunların işi... En iyisi Kartal Kayası'ndan atayım kendimi de kurtulayım. O ki kazanamadım, ne yaşayacağım?!.."

Güz geldi iyiden iyiye. Cindağı'ndan, Yelatan'dan esmeye başladı. Güneş deyy gitti Gergedan'ın üstüne çekildi. Kırağlar atıyor, kar "yağdım yağacağım" diyor. Artık ne el kadar kâğıt, ne de mektup.

---

1. Haral: Kıldan ya da ketenden yapılmış büyük buğday çuvalı. (y.h.n.)
2. Tapan: Tohum ekilip sürülmüş tarlayı düzleştirmek ve tohumların toprakla örtülmesini sağlamak için gezdirilen, ağaçtan yapılmış, geniş bir tarım aracı.

Garip, Ellez'in Kayası'nda öküzlerini güdüyor Gani Ağa'nın. Havalar bozuk. Çekildi gitti yayla. Bir dağlar bir de Gani Ağa'nın celebi...

"Şu kırağılar belki içime işler de ölürüm. Belki öleyim..." diye Garip salıyor öküzleri yaylıma, atıyor kendini kırağı üstüne.

"Andır kalsın Cılavuz'unu bunun. Adaamm sende... Ölecek miyim?" dedi bir ara. Böyle düşünerek kalktı. Yatan öküzleri çubukladı, kaldırdı:

"Kavurma Pınarı'na gideyim de iki lokma azık yiyeyim..."

Hızlı sürdü öküzleri, yatağa vurdu. Açtı azığını... Destelenmiş dört arpa ekmeği, bir avuç kadar da yayık çökeleği vardı.

"Bitti mi bu elin yumuğun buğdası? Bir kesek pağaç[3] koyaydılar ya... İtinoğlunun öküzünü yaymak değil ya, dökeceksin hepsini Kartal Kayası'ndan. Buraya bak hele! Allah'ın bu deli düzünde, bu soğukta arpa ekmeği?!.. Ocağın söne senin, arpa ekmeğine muhtaç olasın Gani!.."

Söylendi bir süre. Çaresiz yiyecekti. Dürmeç[4] yaptı. Kopardı, aç kurt gibi yemek istedi. Gitmiyor aşağı. Bir nilüfer kopardı, uçlarını açtı, fazla eğilmeden su içti iki yudum. Başını kaldırdığında Ellez'in Kayası'nın başında bir atlı gördü.

"Bu at Gani'nin Demirkırı... Üstündeki kim?"

Yemeyi bıraktı, tanımaya çalışıyor. Atlı koşturuyor.

"Belli, bu atın üstündeki Ganilerden değil, onlar atını böyle sürmez... Kim?.."

Ayağa kalktı!.. Kardeşi...

"Hayrola?"

"Sen ata bin, eve git!"

3. Pağaç: Sac altında pişirilen en az 3-4 kg ağırlığındaki ekmek. (y.h.n.)
4. Dürmeç: İçine peynir ya da çökelek konularak sarılmış, dürülmüş yufka ekmeği. (y.h.n.)

"Yoksa Cılavuz'dan haber mi var?"

"Hamza amcaların Rıza, Aksak Aliler'in Selim, bir de Kemal, Cılavuz'a gidiyorlar. Anam dedi ki o da gitsin. Ben öküzleri yayam, senin yerine çalışam, sen hemen bin git. Sabah erkenden gideceklermiş..."

"Anam, Gani Ağa'ya söylemiş mi? Sonra..."

"Söyledi, söyledi... Korkuyor musun? Verdiği ne?"

Bindi Garip ata, ayaklarını üzengilere yerleştirdi, dizginleri topladı:

"Buralardan uzaklaşma. Akşam erken git. Evde zaten kızları var. Bir şey demez onlar. Onlar da ıssız dağda konuşacak adam arıyorlar. İyi olur gidersen. Boğuşursun onlarla... Hele ufağı, seninle iyi boğuşur. Yarın da ota gideceksiniz zaten..."

Sürdü atı.

Çuvalın dibini çarpmış, sekiz peksimet yapmıştı anası. Tek birini evdeki çocuklara yedirmedi.

"Yola gidecek yolcunun eşi yoldaşı ekmektir. Siz evdesiniz, ne olsa yersiniz. Zıkkım yeyin, iki peksimette mi kaldı gözünüz?" diyordu torbaya yerleştirirken.

Selim geldi, güleç yüzüyle gene.

"Ne diyon oğul, bakalım Allah ne diyecek? Bari bir umut var mı?"

"Gidiyoruz ama teyze, boşuna. Boynueğri'nin oğlu çıkardı başımıza. Bütün okullar derse başlamış. Bizimki boşuna ya... Gidiyoruz. Sonra Boynueğri'nin oğlu kazanır da hiç değilse onu kazandırmayalım..."

"Bırak oğul bunları da gözünüzü dört açın. Deyy dünyanın bir ucu, boşuna tepilir mi bu yol? Bir bildiği vardır bu Boynueğri'nin... O ne Osmanlıdır o... Boşuna yollar mı oğul? Burnu bir koku aldı onun ki bu soğukta

Kısırdağları'nı aşıracak... Her şey nasıpla... Nasipsiz lokma yenmez, oğul. Gidin de kendinizi kurtarın..."

Gülü böyle söylenip duruyor.

"Bakalım ki... Öyle de zoruma gidiyor ki?.. Yolu anlattılar bana da şaştım. İki güne zor gidermişiz. Anam para da bulamadı. Elimiz boş. Torbayı sırtıma alıp gidiyorum..."

"Bu da bu da... Bunun da bir tek kuruşu yok. Han gibi evin sahibi, deyy bu yaz ki yaz, gece gündüz kapısında... Oğlanın eline çıkarıp da beş kuruş vermemiş, o Gani Ağa denen eli yumuk. Haram ola ona emekleri bu oğlanın..."

Selim ile Gülü böyle söyleşirken Kemal uğradı. Kemal'in anası da geldi. Yolun çok uzak olduğundan, iki günlük yol olduğundan söz ettiler.

"Horoz ötümünde haberleşek..." deyip dağıldılar.

Akşam işten, güçten, harmandan dönen, sudan gelen kadın erkek hepsi soruyor:

"Gülü, oğlun gidiyor he? Hayırlısı..."

Yol iz öğretiyor hepsi.

"Uzun emme, aldırma oğul. İnsan dediğin kanatsız kuş. Kestirme gidin. Karanınoğlu'nun Değirmeni, Dikhanlar, Cavul, Doruk, aştın mı Ur...[5] Bir zorunuz Ur Suyu'nu geçmek. Ondan sonra Ölçek, Yayla Karakolu, Sakaltutan, öte yüze indiniz mi Kars toprağı... İncilipınar, Suuçan, ver elini Cılavuz..."

"İyi biliyor musun? Dillerine kurban senin. İyice anlat şu oğlana, iyice anlat da belki... Gün doğmadan neler doğar?.."

Her gelene, her ağzını açana yalvarıyor Gülü...

Kimisi de: "Ben iyi bilirim, oğul. Oralarda aç susuz savaş ettik Urus'unan[6]. Hele öte yüzü çok iyi bilirim. Cılavuz bir yıkıntı, ören yer. Şimdi cennet diyorlar. Allah

5. Ur: Hanak ve Ardahan arasında bir yerleşim yeri. Ur beyliğinin bir dönem yaşadığı yer. (y.h.n.)
6. Urus: Rus. (y.h.n.)

devlete, millete zeval vermesin, elini uzattığı yer ot gibi yeşeriyor..." diye balayıp[7] askerlikten, harpten söz ediyor. O kadar söz eden oldu ki Gülü artık ezberledi.

Garip çekininçe, korkunca, gönülsüz olunca:

"Ayağın kırık değil, kimsenin de sırtına binecek değilsin. Gözün de kör değil, topal da değilsin. Sen de duydun kulağınla. Karanınoğlu, Cavul, Ur, Doruk, Sakaltutan, Ölçek... Yayla Candarması... Ben Bozatlı Hızır'a çağırdım, elbet ki elinden tuta... Ulu Ziyaratlara, Seyrandağı'na, Cindağı'na, Ulgar'a çağırdım... Seni korkutuyor, o Boynueğri'nin töremesi..[8] Onların karnının altı bilinmez. Onmasın, yetmesin onları..." gibi karmakarışık sözler ediyor.

Torbanın ağzı sıkıca bağlanmıştı. Çarıkları babası çitemiş,[9] ilemiş, düzeltmişti. Yolda ayağını sıkmasın diye de ıslağa konmuştu akşamdan. Gülü iler tutar yanı kalmamış şalı yamıyordu.

"Ellere kala başından. Elim ayağım delik deşik oldu. Neyi yamayım ben, neresini tutturam? Gitmesin hoş... Gidip de beni göğ bitten mi kurtaracak? Cıdık'ın oğlu Ürüfet anasına ne ettiyse, o da bana eder, bu yaşında gene sürünüyor eksik etek... Benim için ha okusun, ha okumasın. Cılavuz kırmızı mumla çağırmadı ya... Gitmesin. Kazansaydı... Gidip yalvaracak da onlar da merhamete gelip alacaklar... Taavvvvuuuu... Hiç emek, puç[10] emek..."

Esip yağıyordu durmadan. Şal azıcık ortaya çıktıkça umutlanıyor:

"Hiç değilse bir boğaz eksik olur, onun yediğini öbürleri yer, Tanrı yolunu açık etsin..."

7. Balamak: Bağlamak. (y.h.n.)
8. Töreme: Bir soya ya da sülaleye ait birey. (y.h.n.)
9. Çitemek: Çitmek: Kumaş, deri ya da yün örgüdeki deliği örerek kapamak. Bir araya getirmek, birleştirmek (y.h.n.)
10. Puç emek: Yararsız, boş emek. (y.h.n.)

Gülü durmadan kör lambanın ışığında yamalık yamadı, çorap çitedi, zıbının[11] yakasına iki asker düğmesi dikti. Kıvırtmaları[12] düğümledi. Yarının hazırlığı bitti.

Garip, kardeşleri çoktan uyumuşlardı. Gülü ile kocası da yattılar. Bir kanım uykudan sonra kalktılar.

Baba, "Bu Boynueğriler gizliden kaçarlar. Ben kollayım..." diyordu. Gülü de kalktı. Köyde köpekler bile uykudaydı.

"Hele bir bacadan[13] dinle şunları, giderler de..." dedi, Gülü.

Neden sonra kocasının, "Kızzz, oğlanı kaldır, giyindir, elini yüzünü yıkasın! Geliyor Rıza. Ben şu yetimi de çağırayım!.." diyen sesini duydu. Gülü içeri girdi çarçabuk. Garip'i uyandırdı. Bir yandan el lambasını aradı, buldu, közü deşti. Üfledi, üfledi, üfledi... Yanmaz. Kocasının sert sesi bacadan geldi:

"Hani oğlan, yürüdüler bunlar, çabuk!.."

"Ören olsun böyle evi, olmaz olsun böyle geçimi. Bir kiprit yok ki çakasın. İki gözden oldum, yakamadım lambayı. Gözümden ışıdım, gözümden!.."

Gülü böyle söylenince, kocası kızdı:

"Sus kafiroğlunun kızı heyy!.. Yola gidecek yolcun var. Ne ötersin kara karga gibi? Ağzını hayr'aç!.. Var da almıyor muyum? Yok... Yoktan anlamaz mısın? Her şeyi hazır, lambayı n'edecek?.."

Karanlıkta Garip giyinmişti. Uyanıp uyanmadıkları belli olmayan kardeşlerini bile aklına getirmedi. "Geri dönersem, 'yiyip peksimetleri geleceksin...' diyen yüzlerini görmeyeyim daha iyi..." diyordu içinden. Anası torbayı kaptı, Garip yürüdü.

---

11. Zıbın: Köynek, atlet yerine giyilen içlik. (y.h.n.)
12. Kıvırtma: Ham ipekten dokunmuş bir tür ince bez, bürümcük; bu bezden yapılmış iç çamaşırı. (y.h.n.)
13. Baca: Işık deliği, pencere. (y.h.n.)

"Kardeşlerini öpmeyecek misin, oğul? Onların duası daha geçgeldir[14]. Öp oğul ki dua etsinler. Bizi duymaz oldu kurban olduğum, biz kapı kancığı olduk, belki onları duya. Gitmek var, gelmek var... Allah'ın binbir türlü işi var oğul... Dünyanın öbür ucu. Öp şunları, öp."

Gülü böyle söyleyince, Garip döndü, kardeşlerini eğilerek yatakta, yüzlerini görmeden öptü.

"Dua edin, kırılasıcalar, dua edin, ondan kalan size kalsın hiç değilse!.." diye kızdı Gülü çocuklarına... Hiç birinin sesi duyulmadı. Yürüdü çıktılar. Anası babası kucakladı, öptüler:

"Allah yolunu açık etsin, oğul. Allah evdekilerin yüzüne baksın..." dediler.

Karanlıkta, tek tük havlayan köpek sesleri arasında dört yolcu düştü yola.

Hiçbirinden ses çıkmıyor. Rıza önde, Selim'le Kemal ortada, Garip arkada... İndiler Pınar'ın ayağına. Taşlara ayaklarını sürte sürte Karanınoğlu'nun değirmenini geçtiler. Selim'le Kemal arada sırada kıs kıs gülüyorlar.

"Susun da adım atın!.." diye kızıyor Rıza. Dikhanları alttan kestirdiler. Rıza su gibi akıyor. Tek sıra yürüyorlar. Rıza küfür bile ediyor ama Selim'le Kemal gene kıs kıs gülmelerini kesmiyorlar.

"Şimdi Cavul'u aşıyoruz. Sesiniz çıkmasın! Burası Doruk'un yamacı, gelir de soyar, soğana çevirirler bizi!.."

Rıza'nın bu sözü üstüne kıs kıslar azıcık kesildi. Hızlı tırmandılar Doruk'u... Ormanlık, yerler ıslak. Tan attı atacak. Garip bir düştü. Şalı ıslandı. Dirsekleri de ıslandı. Buz gibi soğukluğu, ıslaklığı duydu çıplak etinde. Ortalık ışıdı. Küçük bir öz geçtiler. Ur Suyu göründü.

"Görün şimdi suyu da aklınız başınıza gelsin. Derya deniz!.. Kıs kıs kıss... Şimdi nasıl?.."

14. Geçgel: Sonradan gelen, şanslı olan, sonradan gelip şansa konan, sevgili. (y.h.n.)

Rıza'nın bu sözü üstüne Selim patladı:

"Kıs kıs ettik de neyini yedik? Soydurduk mu seni? Keşke soyulsaydın da Eğriboyun Hamza'nın küflü altınlarını biraz da başkası yeseydi. Nasıl olsa sizin yiyeceğiniz yok. Şu altı peksimeti attım mı bir çukura, tamam... Ne dersin Kemal?"

Rıza'nın sesi çıkmadı.

"O kadar... Kadın gelirse benim, erkek gelirse erim gibi..."

"O kadar..." dedi Selim de. Bir iyi gülüştüler. Rıza'nın sesi çıkmayınca Kemal başladı bir daha:

"Kaç bin liran var, Selim Beğ?"

"Var canım... Celepleri[15] yeni sattım... Sayısı belli değil? Ben diyem beş bin, sen de on bin... Dönersem, celepliğe gene başlayacağım..."

"Ben de ben de..."

Kemal, Selim'i cevapladıktan sonra, Garip'e döndü:

"Kel Ahmet'in dölü, senin kaç paran var?"

Garip, o şakalaşmaları duymamış gibi ağır başlı, yavaş bir sesle:

"Elli kuruşum var, anam verdi; nereden aldı bilmem..."

Bunun üstüne Kemal, Selim'e daha bir yavaşlıkla, ciddiyetle sordu:

"Sahi paran var mı oğul, kaç kuruşun var?"

"Kefenime verilsin oğul, beş kuruşum yok. Anam akşamdan Uzun Haşim'e gitti, yalvardı da vermemiş. O yıkılası yeni evlere o kadar da taş taşıdım, bel bıkın[16] kırdım. Başına göçe belki..."

Selim bunları söyledikten sonra da:

"Senin var mı, bu Boynueğri'nin oğlu kesik parmağımıza işemez, bundan bize fayda yok, baksana eğdi boy-

15. Celep: Celeb: Davar. (Koyun, keçi, sığır ticareti yapan kişi anlamında da kullanılır.) (y.h.n.)

16. Bıkın: Omurga, bel. (y.h.n.)

nunu gidiyor Babaç...[17] Sahi kaç kuruşun var?" diye ekledi.

"Seninkinin iki katı da bende var. Veririm yarısını sana borç, celebi satınca verirsin..."

Kemal şakayla karıştırdı ama onun parasının olmadığını Selim anladı. Sonra da ekledi:

"Ulan bu Boynueğri sana bir yirmi beş kuruş da vermedi mi? Hamza'nın kefenine nasip ola o küflü paralar..."

Rıza bu sözlere hiç ses çıkarmadı. Kemal'le Selim'in itişip kakışmaları, gülmeleri, lağlanmaları[18] canını sıkmıştı. Habire yürüyordu. Ur Suyu iyice yaklaşmıştı. Selim'le Kemal beş on adım kala oturdular yamaçta... İnmediler. Rıza indi, bir aşağı, bir yukarı, geçilecek bir yer aradı, bir çıkar yol bulamıyordu. Sıkıldı:

"İnin ulan buraya, babanızın uşağı yok burda! Gelin çabuk!.." dedi.

Kalktılar Kemal'le Selim Rıza'nın arkasına takıldılar. Ur'a doğru gidemezlerdi. Köy köpeksiz olur mu? Hele Ur... İtinden atına, adamına kadar tanıtmışlardı. Dördü de biliyordu Ur beylerini...

"Aman aman, o köye uğramayın. Onlar hükümeti de dinlemezler. Onlar Ur beyleridir. Çıra gibi söndürürler de kimse ağzını açıp da bir şey diyemez. Oranın iti de it, adamı da it... Uzak geçin!.." demişlerdi.

Ur'a yukarı vurdular yolu. Bura senin, şura benim, köyden bir tüfek atımı uzaklaştılar. Ur'dan köpek sesleri geliyor... Ürkütücü, korkutucu kalın kalın sesler.

"Tıpkı Gani Ağa'nın Bozo'su..." dedi içinden Garip.

Bir sazak...[19] Yakıyor. Selim de Kemal de Garip de üçü de birer zıbınla. İç gömlekleri bile yok. Bacaklarında

17. Babaç: Erkek kümes hayvanlarının ya da kuşlarının iri ve yaşlı olanı. İri yarı, gösterişli kimse. (y.h.n.)
18. Lağlanmak: Alay etmek, birinin yaptıklarını yineleyerek eğlenmek. (y.h.n.)
19. Sazak: Ayaz. (y.h.n.)

birer yamalı şal, birer uzun don, birer zıbın. Rıza'nın sırtı kalın. Culfa[20] örmesi doğrama kırma ceket, dizlikli, yancıklı, doğrama şal. Sepili,[21] hasıllı çarık, yepyeni çoraplar, iç gömleği, zıbını...

"Bizim itler bunların yanında tarla kuşu... Sese bak Kemal, Hoovb, hoooovvb!.." dedi Selim, köpeklerin sesini çıkarmaya çalıştı.

"Yemiş, içmiş, karnı doymuş... Karnı tok, sırtı pek... Ben de olsam öyle havlarım..." diye karşılık verdi Kemal.

"Sen Rıza'ya köpek dedin, Rıza'nın sırtı pek, karnı tok... Havlasın mı?"

Kemal'i Rıza'ya sürtüştürüyor.

Köpek sesleri iyice arttı. Selim korktu. Fısıltıyla konuşmaya başladı. Rıza fırsatı kaçırmadı:

"Nasıl? İçine düştü sesin... Bağırsana, gülsene şimdi!.." Selim'in fısıltıları duyulmadı. Köpek sesleri yükseliyor. Dört yolcu Ur Suyu'na yukarı yürüyor habire... Burası olmadı şurası, şurası olmadı burası... Bir taşlık yere geldiler. Rıza konuşmadan ayağını bir yüksek taşa koydu. Çarıklarını, çoraplarını çıkardı. Çemirlendi,[22] topladı şalını donunu baldırlarına yukarı.

"Bizi boğmak mı istiyorsun? Senin yerine ben girecek değilim Cılavuz'a?.. Burdan geçilir mi?"

Selim böyle söyleyince Kemal açıldı:

"Somunlarımızı su götürür. Ben girmem..." dedi.

"Ben size Ardahan Köprüsü mü yapacağım ulan? Cehenneme kadar girin, kara yola kadar da girmeyin... İşte yol, dönün geri! Soyun, yoksa tutar sokarım seni, bir daha çıkamazsın!"

---

20. Culfa: Yünden kumaş dokumakta kullanılan tezgah. (y.h.n.)
21. Sepilli, hasıllı çarık: İşlenmiş deriden, gönden yapılan çarık. (y.h.n.)
22. Çemirlenmek: Etekleri toplamak, paçaları sıvamak, hazırlanmak. (y.h.n.)

Bu son sözleri Kemal'e söyledi Rıza. Garip çemirlenmişti, çarıklarını, çoraplarını torbaya, peksimetlerin yanına yerleştirmişti. Kemal sesini kesti ama ayaklarını çıkarmadı. Selim de öyle.

"Şimdi geri dönün de... bekleyin de Ur'un köpekleri, çobanları gelsin, sizi nasıl sokarlar suya görürsünüz... Bu gidişle dağda kalacağız. Çabuk gelin arkamdan diyorum size!.."

Konuşuyor habire Rıza... Garip'ten başka hazır olan yok. Vurdu ikisi suya. Üçer adımda su taa butlarına çıktı. Rıza, "geri dön" işareti verdi Garip'e. Döndüler. Öbürleri öyle oturuyor. Rıza onları da soyundurdu. "Ulan, size ne oldu? Bakın! Yarınız kadar, ödlekler... Girdi çıktı, ıslandı, öldü mü? Soyunun!.. Belden aşağı ne varsa çıkarın, ıssız derede kimse bir yerinizi görmez!.."

Rıza belden aşağısını çıkardı. Her yanı göründü.

"Elini önüne kapat da ardını bana dön, oğlum..."

Selim'in bu sözüne Rıza yarı şaka, yarı sert karşılık verdi:

"Al babayı, çok mu özledin!"

Önünü çevirdi, gösterdi.

Peksimet torbaları gene açıldı. Çarıklar, çoraplar, şallar ve donlar bir araya geldiler. Torbaların ağızlarını bağladılar. Akıl hocası Rıza:

"Torbaları boynunuza bağlayın. Su derinleşirse ıslanmasın. Bu soğukta ölürüz sonra... Hastalanırsınız da başıma bela olursunuz!.."

"Bu akılları Boynueğri'den mi öğrendin?" dedi Selim.

"Yok, Aksak Ali'nin Kız Memmet'inden..." dedi Rıza.

Vurdular suya. Arka arkaya... Rıza önde gene. Garip en arkada. Can korkusu Selim'i çabuk yürüttü. Bellerine kadar topladıkları zıbınları bile ıslandı. Taşların çevresi, su kenarları iğne iğne buzdu. Bıçak gibi kesti göbeklerinin üstünü. Kaygan, taşlı, buzlu, derin su ve dört ürkek çocuk.

Karşıya bitkin, ölü gibi geçtiler. Garip'in gözleri karardı, başı döndü, usu çekildi. Kıyıdaki taşı kucaklarken attı kendini yere. Kırağılı, ıslak yer eline yüzüne bir hoş geldi.

Selim ağlarken bastı küfürü...

"Bunun Cılavuz'unu da, okulunu da, mektebini de..." kattı karıştırdı. "Ben bir evin tek oğluyum. Bana tarla tapanım yeter, beni geri geçirin, ben artık gelmem, gelemem; ben bir adım atamam!.. Oyyy anam, ölüyorum anamm!.."

Giyinmiyor, bağırıp ağlıyor durmadan, gittikçe sesi yükseliyor. Öbürleri giyindi. Selim'in sesine köpekler iyice kulaklandı, hav havları arttı.

"Giyin ulan Aksak Ali'nin töremesi, heyy!.. Burası Kalacık'ın dibi mi ki gele anan da... Suya basarım seni!.."

Selim aldırmadı, habire ağlıyor. Rıza zıbınları şalın içine koydurmadı...

"Azıcık çekilsin, donarız..." dedi.

"Beni geri geçirin de gidin, ben gelemem!"

Selim sesini kesmiyor. Rıza yürüdü, Kemal'le Garip, Selim'e bir hayli yalvardılar.

"Selim anan yahşi, Selim baban yahşi, etme, eyleme..."

Eh! Selim giyinmedi.

"Beni geri geçirin, siz de mi Boynueğri'nin oğlu oldunuz? Siz etmeyin, beni geri geçirin!.." diye yalvarıyor.

Rıza kızdı, Kemal'le Garip'i çağırdı. Zengin amcalarının oğlu, başları daralınca açtıkları kapı; dinlediler, arkasına takıldılar. Hem yürüdüler Rıza'nın arkasında, hem sık sık geri dönüp baktılar Selim'e.

"Bakmayın, adım atın siz. O ödlek bir yere gidemez. Gelecek arkamızdan, siz baktıkça o iyice itleşir..." diye Rıza bakmayı da kaldırdı artık...

Selim bir süre baktı arkalarından. Artık umut yoktu, uzaklaştılar. Giyindi Selim. Çabuk çabuk giyindi. Birden

yüksek sesle öyle bir bağırdı ki: "Duruuuuunnnn!... Beni bekleyin, bir adım bile atmayın!.."

Rıza adımlarını belli etmeden yavaşlattı. Selim'in sesine Ur'dan köpekler boşaldı; koşmasını, ürmesini, havlamasını bilen bütün köpekler boşaldı. Rıza koşa koşa tırmandı ormandan yaş çam dalları getirdi. Kemal, Garip ve kendi silahlandılar. Selim de köpekler de ulaştı. Ur kıyısında bir savaş başladı. İri iri, besili, dişleri bıçak gibi köpekler. Selim'i ortaya aldırdı Rıza. Garip yamacın üstünde. Rıza Ur'dan yana. Kemal, Rıza'nın yardımcısı... Rıza ara sıra yerden bir taş alıp köpeğin hangisine bindiriyorsa, çökertiyor. Hangi birine yetecek Rıza? Köpekler çam dallarını kemirdiler, soydular, keçiler gibi yediler çam dallarını... Bir adım attırmıyor Ur köpekleri. Sardılar dört bir yandan. Selim'in ara sıra bağırtısı geliyor: "Beni mi yedireceksin Boynueğri'nin oğlu?!.. Ya ben size ulaşmadan gelseydi köpekler, hani bana dal? Bu yanıma gelsene Kemal!.." Köpekler yılmak bilmiyor. Taş ağızlarına değdikçe fizahları[23] Ur Deresi'ni çınlatıyor. Gel gelelim bu iş biteceğe benzemiyor. Sopalar iyice küçüldü. Çember daraldı. Bunaldılar; Hızır yetişti. Tam o sırada köyden üç atlı çıktı. Doludizgin.

Rıza'dan başka hepsi sevindi. Rıza'ya kalsa asıl it, Ur'un adamı.

"Sessiz olsaydınız, ne kurdu görseydik, ne kulhüvallahü okusaydık. Şimdi de bunlar anamızı ağlatacaklar. Hep sensin bunların sebebi, sensin Selim!.. Alacağın olsun!.. Atlılar gelince kimse ağzını açmasın. Yalnız ben konuşacağım!.."

Rıza akıllı, babası da akıllıdır. O savaş içinde çok iyi düşünebildi. Atlılar geldiler, köpekleri kovdular. Birkaç hav havdan sonra gitti köpekler. Atlılar, köylerini, kim-

23. Fizah: Acı acı bağırmak, feryat figan etmek (y.h.n.)

lerden olduklarını, nereden gelip nereye gittiklerini sordular. Rıza tek tek karşılıklar verdi. Atlının ikisi hiç konuşmadı, yerlerinde zıplayan atlarının dizginlerini çarpa çarpa dinlediler. Garip kaçamak bakışlarla, göz altından adamları süzdü. Giyili giyili, sarılı sarılı, kanlı canlı, elleri, kamçılı, altlarında kükreyen atlar...

'İti de it, adamı da adam, atı daat... Kim bilir ne kadar zenginler Ur beyleri, bize söylenenden de daha..' diye düşündü Garip... Yerinde duramayan atlar bastıkça, don yerlerden kalıp kaldırıyor.

"Ulan Türkmen, hep sen konuşursun? Bunların beğisin? Sus da biraz konuşsun bunlar..."

Garip, hopul hopul[24] hopurdayan atların ayaklarına bakıyordu. Başı önüne eğikti. Göz göze gelmekten korkuyordu beylerle.

"Senin adın ne?" diye bir ses geldi Garip'in kulağına. Korktu. 'Bana değildir inşallah' diye düşündü. Başını kaldırmadı.

"Sen ulan küçük Türkmen!.. Adındır nedir senin?"

Atın yaklaşmasından anladı Garip. En küçükleri de oydu.

"Garip!.." diye gürledi. Sesini tutamadı. Atlılar bir gülüştüler, bir gülüştüler. Çınladı sabahın sazağında Ur boyu ... Öbür atlılar daha çok güldü. Sekil[25] atlar kahkahayla iyice oynadılar.

"Sen bu adla muallim olacaksındır Türkmen yavrusu?"

Garip o anda, çarıklarına, çoraplarına, yamalı şalına baktı. Adını da düşündü.

"Sen akıllı Türkmen, bunları takarsın arkana, alacaksındır Cılavuz'u?.."

24. Hopul hopul hopurdamak: Heyecandan ya da korkudan yerinde duramamak. (y.h.n.)

25. Sekil: At, eşek ve sığırların ayaklarında bileğe veya dize kadar çıkan beyazlık. (y.h.n.)

Bu soruyu gene Rıza'ya sordu aynı atlı. Rıza cevap vermedi. Atlıların gülmesinden, kahkahasından, şakasından, ürkekliği biraz geçen, umudu da yitik olan Garip, gene pat küt karşılık verdi :

"Biz doğduk bittik, siz Ur beyisiniz. Biz de Cılavuz'u alalım, biz de bey olalım... Ayıp mı, yakışmaz mı?"

O gülen adamlar bir şaşaladı, durakladı, bir sessizlik oldu:

"Biz ona akıllı dedik, sen akıllı çıktın. Daha gitmeden düşündün böyle. Yarın sonumuzdur girersen Cılavuz'a. Türkmen köpeği seni, it eniği, bozma seni!.." diye bağırdı, sürdü atı üstüne Garip'in. Kamçıyı bir şaklattı, gök gürledi. Bir daha, bir daha... Bir daha... Kırağılı yerlerde Garip yuvarlandı. Son kamçıların şapalağı ulaşıyordu ancak.

"Seni Türkmenoğlu!.." diye atı sürüyor üstüne fakat çığlıktan ve tepinmeden at ürküyor, yaklaşmıyordu.

"Oooyyy!.. Müslüman yok mu, Türk yok mu?.. Kurtarın beni!.. Anaamm... Ölüyorum!.." çığlıkları yeri göğü tutuyordu.

"Çocuktur nedir? Sür, geç kaldık. Ne bilir söylesin ne?" dedi atlının biri.

"Yılandır ezeceksin şimdiden. Küçükten. Sonra biz çekeriz... Bak ne eder bize daha..."

Söylene söylene atlarını sürdüler. Nallı ayaklar don toprak parçalarını savura savura Ardahan'a yöneldiler, gözden kayboldular... Nallı ayak sesleri yerde yatıp ağlamakta olan Garip'in kulaklarına geliyordu. Kalktı Garip. Ne Rıza, ne Kemal, ne Selim... Yoklar... Uçmuşlar, yitmişler... Bir ara sağa sola bakındı Garip. Yalnızlığına, kimsesizliğine, yoksulluğuna, yediği kamçılara, ıslaklığına, üşümüşlüğüne ağladı. Kesilen sesi yeniden yükseldi. Gidiyor, yürüyor, nereye gittiğini de bilmiyor. Bitiverdiler bir ağacın dibinden öbürleri.

Garip ilk anda Kemal'le Selim'i süzdü göz ucuyla. Ha güldü, ha gülecekler. Patlamak üzereler.

"İyi oldu, oh... ben demedim mi sana, konuşma diye? Beğ olacakmış, oldun mu? Cılavuz'u alacakmış, aldın mı? Atacaklardı üleşini[26] Ur'a ki... Bir daha ağzını açmayı aklından geçirmeyesin, iyi oldu!.."

Ne diyebilirdi Garip, Rıza'nın bu sözlerine karşılık. Haklıydı.

'Söz etmedim ki, ortalığı kattım karıştırdım...' dedi içinden. Rıza söylenirken Kemal atıldı:

"Ooooo... Ne pahalı sözdü! Bizim sözümüz ucuz baba. Kaç kamçı etti? Peh peh peh... Aç bakayım zıbını, bey kamçısı nasıl iz bırakırmış, görelim. İşimiz uğurlu olur bey kamçısı yedin..."

Garip'in karşı koymasına aldırmadı Selim'le Kemal, açtılar, sıyırdılar:

"Bu iz on beş güne çıkmaz. Geri dönersek, gösterirsin. Öğünürsün. Az değil beyim, sekizli bey kamçısı..."

Selim'in bu sözlerini Kemal tamamladı:

"Ne sekizlisi, on ikili... Baksana... Biir, iki, üç... Saysana be... Tam on ikili..."

Hem konuşup, hem gülüşüyorlar. Rıza ne döndü, ne baktı.

"Yürüyün ulan, bırakın lağlanmayı, çocuğun yakasını!.."

Dedi ama aldırmadılar onlar, yürüdüler, güldüler, konuştular, lağlandılar. Ölçek yokuşuna vurdular. Güneş sırtlarını ısıttı. Garip de yavaş yavaş unuttu acıları, göz yaşlarını sildi.

Hasköy'ün altından vurdular. Kaç tarla boyu yürüdüklerini bilemediler ama Yayla Karakolu göründü uzaktan. Kırmızı çatısı, ak ak boyası... Babası, Rıza'ya bir bir okutmuştu yoldaki önemli yerleri.

26. Üleş: Leş: Kokmuş hayvan ölüsü. (y.h.n.)

"Su taşıtırlar, odun kırdırırlar, oda sildirirler, uzaktan geçeceğiz, ses etmeyin!" dedi Rıza... Biçeneklere[27] uğrattılar yolu. Cılk cılk ediyor bastıkları derin otların dibi. Ayaklarında ıslaklığı duydular.

"İki odun kırılacak, iki teneke su getirilecek, halı gibi iki oda temizlenecek. Ne var bunda? Ben temizlerdim, hem de yemek yedirirlerdi bize. İsterseniz oradan gidelim?.."

Selim böyle söylendi ıslak ayaklarını kaldırıp kaldırıp leylek gibi yürürken. Rıza hemen karşılık verdi:

"Buralara kadar ne gelirsin oğlum? Jandarmaya uşaklık yapacaktın, Damal'ı, Hanak'ı, Ardahan'ı kurt mu yemişti? Kör müydün? Gitseydin oraya!.. Sen zaten alışıksın. Baban da öyleydi. Onun bunun kapısında uşaklık ederek geberdi. Git, ne duruyorsun daha!.."

Selim sustu. Sakaltutan'ın soğukluğu yüzlerini kavurmaya başlamıştı. Bir süre yürüdüler sessizce... Neden sonra kar serpintisi başladı. Akşam karanlığı basarken yuvasız kuşlar gibi uçuşuyordu karlar.

"Hay yıkılasın Sakaltutan! Daha hangi aydayız. Ekim yeni başladı. Harman ayı... Bizim Ulgar'dan, Cindağı'ndan daha erken kar alıyor baksana!.."

Kemal'in bu söylentileri ortaya gitti. Kimse aldırmadı. Selim bile konuşmadı.

"En iyisi Ur'dayken geri dönecektik. Biz kim Cılavuz kim? Bizim üstümüze başımıza bakanlar, bizi alır mı? Nerede kalacağız, nereye gideceğiz?"

Kemal gene söylenmeye başlamıştı. Rıza yetişti:

"Cehenneme, karayola... Sus da yürü!.. Aksak Ali'nin töremesi duyurdu sesini Ur'un köpeklerini topladı. Sen de burada bağır, bakalım nerenin köpeklerini toplayacaksın?"

27. Biçenek: Çayır, otlak. Köyün biçilmek için ayrılan ortak merası. (y.h.n.)

Bu sözler üstüne ses kesildi. Yürüdüler.

"Yoruldum, açlıktan da ölüyorum. Rıza ne yapalım?" dedi Garip.

Rıza kendini öne sürdü:

"Ben de bir şey yemedim, hep açız. Karanlıkta dağda kalacağız. Belki geri döneriz, o zaman peksimet bizim arkadaşımız olur. Duymadın mı, yolcunun arkadaşı ekmektir."

Epeydir konuşmayan Selim atıldı:

"Senin yıkılası evinde var, yedin içtin, doydun. Biz ne yedik?.. Belki de doğduk doğalı ilk olarak bir peksimet yiyeceğiz. Boynueğri'nin töremesi, bizi de düşün!.."

Selim bu sözleri Rıza'nın hemen yanında söyledi. Rıza aldırmadı, karşılık da vermedi. 'Kim bilir, bunlar aç mı çıktı yola, ekinler yeni yeni biçildi, daha değirmene giden olmadı, evde bir şeyleri yoktu belki de...' diye düşündü. Daha bir yumuşadı, arkada kalan, sürünen Garip'in elinden tuttu:

"Sakaltutan'a geldik. Bu ayağımıza değen kar, akşam güneşi vurunca pırıl pırıl parlayan, balkıdıkça gözümüzü kamaştıran Kısırdağlar'ın beli. Oradayız şimdi. Buralarda ot yığınları olacak, bulup gireceğiz. O zaman adam gibi yeriz peksimetlerimizi" dedi.

Bu sözler Garip'e söylendi. Rıza istiyordu ki hepsi bir soluk alsınlar, duysunlar da... Hepsine bir hız geldi birden. Adımlarını açtılar. Eliyle koymuş gibi Rıza ot yığınlarını buldu. Önce dördü bir ota girmek için uğraştı. Selim hep bir arada olmayı istiyordu. Olmadı, dört kişi bir ota giremediler. İkişer ikişer yan yana iki ot yığınına oyulgandılar.[28] Kıpır kıpır yığının ortasını buldular. Artık Sakaltutan değil, gökten buz yağsa korkuları yoktu. Otun içi sıcak olurdu. Köy çocuğunun yazlık yatağı ot yığınıdır.

28. Oyulganmak: Oyarak, kendine yer açarak sığışmak. (y.h.n.)

Sırtları ısınmaya başlarken peksimetleri çıkardılar; taş... Göğüslerini yumruklaya yumruklaya yediler. Yorgun argın uyudular, tortopaç, kirpiler gibi... Ölüverdiler yığının içinde.

Ne kadar zaman geçti, kaç saat uyudular, akşam mı, sabah mı belli değil. Rıza'nın bağırtısı üstüne uyandı Garip.

"Aksak Ali'nin töremesi, in diyorum sana!.. Beni dışarı çıkarma! Sırtın ısındı, peksimeti hakladın, başladın kudurmaya!.. İn diyorum sana!.."

Rıza böyle bağırıyor. Yığın sallanıyor. Garip korkmaya başladı.

'Rıza'nın sesi yığının dışına çıkmaz. Üstelik de Selim ölü gibi uyuyordur şimdi, benim bildiğim Selim uyanmaz. Ne ola ki?..' diye düşünüyor. Rıza çıktı, sayıp söverek. Garip de soğuğun ağzına kadar süründü. Değişik sesler duydu, çıktı, ayağa kalktı... Ortalık aydınlanmış, köylüler ot yüklemeye gelmişlerdi. Arabalar, öküzler, mandalar bağırtı, çağırtı... Sağa sola bakındı, sonra sırtının donduğunu anladı. Sıcak yığından karın üstüne çıkmıştı. Rıza ceketini çıkarmıştı ot yığınının içindeyken, şimdi giydi. Üşümüyor pek. Garip titremeye başladı. Kısırdağı'nın oylumuna yaslanan köyden arabalar gelmiş, girdikleri otu yüklüyorlardı. Arabaya da epeyce ot atmışlardı. Garip başını önüne eğdi.

"İçeride yine var mı arkadaşınız?"

"Burda yok, şu yığında iki arkadaşımız var."

"Çıksın onlar da çağırın, elini çabuk tut oğul, çağır onları!.." dedi yaşlı adam oğluna. Çağırdılar, çağırdılar Selim'le Kemal duymadı. Rıza hemen sıçan gibi otun içine aktı. Selim'le Kemal'i arkasına aldı geldi. İkisi de şaşkındılar. Işıyan ortalık, soğuk, uyku sersemliği onları şaşırtmıştı.

"Durmayın, ot yakın; bu çocukları çula sarın, ısıtın!.." Yaşlı adam böyle söyleyince, gözünün içine bakan oğulları atıldılar. Rıza çula girmedi. Üçü sarıldılar.

"Kim salar sizin gibi dört cücüğü böyle ıssız dağlara?.. Burası nere siz nere? Yavrularım insan dağda kalmaz, köy yakın; gelseydiniz, uğrasaydınız, sizi kim konuk etmez? Tanrı konuğu kovulur mu? Bu köyün adı Kiziroğlu'dur. Niye gelmediniz?"

Başı gözü tiftik sargılar içindeki yaşlı adam çöktü, çömeldi yanlarına. İşi bıraktı. İki babayiğit, bir çocuk ayakta bakıyorlar. Dede başladı sorguya. Bir bir öğrendi ne olduklarını, nereye gittiklerini, ne yapacaklarını... Hep Rıza konuşuyor, öbürleri susuyordu. Akıllanmışlardı Ur'da...

Rıza fırsat kolluyor, Garip'e işaret edecek ki "Söyle gidelim, bizi bıraksın, geç kaldık" dedirtecek. Garip'ten önce dede yakaladı Rıza'nın işaretini, görmemezlikten geldi.

"Mirzo!.." dedi Dede birden. Küçük oğlan geldi. Dede, ona bir şeyler söyledi. Çocuk ata atladı, uçtu köye.

"Sen gidelim dersin, aferim oğlum, yolcu yolunda gerek. Gideceksiniz. Çocuk şimdi gelir... Gidersiniz..." diye Rıza'nın işaretini de cevaplandırdı. Sustu bizimkiler. Köye uçan atlıyı gören diğer arabacılar toplandılar. Hepsi, "bir şey oldu ki?.." diyorlardı. Geldiler, ot yanan ocağın başında çulun altında üç ürkek kurt eniği gibi bakışan çocuklara diktiler gözlerini. Rıza sanki o köylülerden biri gibiydi. Atlı geldi. Terkide bir de kız geldi, indiler. Kızın al yeşil giygileri[29] göze batıcıydı. Rıza hiç bakmadı bile. Selim, Kemal, Garip üçü de kızı göz ucuyla süzdüler. Kız, el çabukluğuyla ortaya kocaman bir derin badya[30] koydu.

29. Giygi: Elbise, çamaşır vb. giyilecek şey. Giysi. (y.h.n.)
30. Badya: Büyükçe ve yayvan, geniş ağızlı yemek ve içecek kabı, kâse. (y.h.n.)

Elindeki güğümden sıcak sütü devirdi. Torbadan kaşıkları çıkardı, dördünün önüne de teker teker koydu. Yığın yığın petil[31] döktü ortaya.

"Başlayın, yiyin de yolcu olun..." diye söylendi Dede. Bizimkiler birbirlerine bakıştılar. Selim başlamak için sabırsızlanıyor, gel gelelim Rıza'dan korkuyor, yolda yediğini burnundan getirir. Kemal'le Garip de Rıza'yı bekliyorlar.

"Hadi, hadi!.."

Dede sıkıştırdı.

"Bismillah" dedi Rıza, kaşığı çaldı. Selim'le Kemal yetişti. Garip de başladı. Kemal'le Selim gittikçe hızlarını artırdılar. Çala kaşık...

'Yirmi dört saat açlık, tek peksimet, soğuk Sakaltutan'ın başı ve sıcak süt...' diye düşündü dede, hoş gördü Selim'le Kemal'i...

"Siz de siz de; bunlar gibi... Utanmayın..." dedi.

Dede, Garip'in yanındaydı. Kız tam karşısında Garip'in.

Dört yanları da bir halka. Gözler hep üstlerinde.

Dede:

"Kızım, bu çocuğun çarıklarını bir kipleştir[32]..." dedi. El pençe ayakta duran, badyada süt azaldıkça yere bile koymadığı güğümden süt döken al yeşilli kız, eğildi, sütü koydu oraya. Garip'in çarıklarına yapıştı. Önüne eğilen kızın sıcak sudan soğuk suya değmemiş ellerini, al al kınalarını, ak ak tırnaklarını gördü Garip. Yaş on dört, ötmüş.[33] Eli titredi utancından, süt kaşığı döküle döküle döndü ağzına. Gün görmüş, ömür sürmüş Dede durumu kavradı, araya söz katmak istedi, kız doğrulurken:

31. Petil: Bazlama türü ekmek. (y.h.n.)
32. Kipleştirmek: Bitiştirmek, birleştirmek, sağlamlaştırmak. (y.h.n.)
33. Ötmek: Geçmek, aşmak. Ergenliğe ermek. (y.h.n.)

"Yavrum, senin adın ne?" Omuzunu tuttu Garip'in. Ona unutturmak istiyordu durumunu.

"Vah, vah vah... Yavrucuğum... Sen tek zıbınla mısın? Donmadın mı sen?" diye söylendi.

Çepçevre köylüler, iki babayiğit oğlan, hele şu 'dağlar maralı Kiziroğlu güzeli kız'. Utandı, küçüldü, yokluğa, yoksulluğa bin küfretti içinden Garip... O aydınlık ortalık kararda, kararda, başı döndü, uslu[34] çekildi, elinden kaşık düştü düşecek...

Dedenin ne gençliği, ne eski delikanlılığı ne de öttüğü zamanlar geldi aklına. Yeni onarılan iliklerini, kocaman asker düğmelerini çözdü, açtı yakasını paçasını Garip'in... Garip'in gözünden süt, petil, yer sofrası, okul... Her şey yitti. 'Yer yarılsa da yere girsem' diyordu içinden. Dede çulu iyice sardı Garip'in sırtına.

"Bunlar da tek zıbınla..." diyecekti Garip, gel gelelim ki ağzını açacak güçte değildi.

"Mirzo!.." dedi gene yaşlı adam. Bir şeyler söyledi çocuğa. Çocuk atladı ata, uçtu köye doğru. Dede geldi, gene yerine oturdu.

"Oğlum, adını söylemedin bana, adını?.."

"Garip!.." diye çok yüksek bir sesle söyledi... Tutamadı sesini.

"Anan baban hiçbir şey yapmamışlar sana da işte, çok yerinde bir ad koymuşlar... Garip... Garip..." diye birkaç kez söylendi Dede.

"Kaç yaşındasın Garip, oğlum?.."

"Kıtlık yılı doğmuşum."

Dede başını kaldırdı, köylülere döndü: "Şeyin askere gittiği sene, büyük kardaşımın. Kaç senesiydi o?.. Bin dokuz yüz..." derken, halkadan biri tamamladı:

"Birlikteydik ya ağamla, bin dokuz yüz otuz dört yılı..."

---

34. Us: Akıl, fikir. (y.h.n.)

"Öyleyse on beş eder... Küçük kalmışsın..."

Dede diğerlerinin de yaşlarını öğrendi. Üçü de on altısına girmişti.

Atlı döndü köyden... Elindeki dağınık parçaları dedeye uzattı çocuk. Dede, Garip'i soydu. İç gömleği giydirdi. Yeni değildi ama yırtığı yoktu. Daha iç gömleğini giydirirken konuştu dede:

"İç gömleğimden geçirdim seni oldun benim oğlum..."

Zıbınını da taktı. Üstüne de bir büyükçe, eskice ceket giydirdi.

"Yolda üşüme de Cılavuz'a gidince atarsın bir yere ya da saklarsın, geri dönmek gibi olursa giyersin gene... Köylük yerde giyilir. Benim eski ceketim..."

Sonunu da şakaya getirdi, utanan Garip'i güldürmek, eğlendirmek istiyordu:

"Sana taktım nişan, kızımı sana vereceğim, oku adam ol..." diye ekledi. Garip gene taş gibiydi. Ceketi yerleştirirken, iliklerken bile kıpırdamıyordu.

"Beğenmedin mi benim kızımı yoksa? Kazanmazsan da vereceğim kızımı sana, üzülme."

Güldü arkasından Dede.

"Kaçar kuruşunuz var, onu da bir öğreneyim?" dedi yaşlı adam. Hepsinin ceplerini bir bir aradı. Kemal'le Selim'de beş kuruş çıkmadı. Garip'in elli kuruşu vardı. Rıza'dan on lira çıktı.

"On lira iyi para. Bu iki çocuğun da tek zıbını varmış. Yok olsun yoksulluğu!.. Ne yapalım şimdi? Siz ikiniz de iç gömleklerinizi çıkarın!" dedi babayiğitlere.

"Şimdi hem bunlar gecikti hem de evde verecek bir şey yok. Ben size hemen alırım."

Babayiğit oğlanlar yıldırım gibi soyundular, giderayak Selim'le Kemal birer gömlek giyindiler. Dede elini iç cebine soktu. Yer yer soyuk, eski bir meşin kese çıkardı.

Bir lira Kemal'e, bir lira Selim'e, iki buçuk lira da Garip'e verdi.

"Şimdi yolunuz açık olsun, oğul. Cılavuz'a var daha yetmiş kilometre. Yayan yapıldak gidilmez bu yol. Artık iniş aşağıdır ama şuradan şosa[35] geçer, inin şosaya, oradan yürüyün. Arkadan bir kamyon gelir nasıl olsa. Ellişer kuruşa atar sizi Cılavuz'a. Kazanırsanız Tanrı işinizi onarsın, kazandınız. Kazanamadınız da geri dönecek gibi olursa, önce kamyona binin, ver elini Ardahan deyin, buralarda gecelemek zorunda kalırsanız, köyümüz yol üstü sayılır. Bağırsan ses gider. Kiziroğulların evini gösterin dediniz mi birine, alır benim konağa getirirler sizi. Siz daha çocuksunuz. O günler... Büyükdedem bu dağların beyiydi. Kiziroğlu Mustafa Bey denince, ağlayan çocuklar susardı. Duymadınız mı Köroğlu'nu çaya tepen Mustafa Beyi?.. Nerede duyacaksınız. Şimdi her şey gitti, şimdi sen de sen, ben de ben... Haydi Allah selametlik versin..." diye eski günlere daldı Dede. Yarışa hazır koşucular gibiydi bizimkiler. Koptular, açıldılar.

"Garip!.." diye seslendi Kiziroğlu. Geriye dönemedi, olduğu yerde mıhlandı Garip.

"Gel oğlum, geri gel!.."

Garip döndü geldi. Öbürleri de öyle kaldılar orada.

"Öp elimi. Biz Türk'üz, okuyalım, adam olalım ama töremizi, süreğimizi, kurgumuzu bozmayalım, unutmayalım. Büyüklerin eli öpülür..." dedi.

Garip, dedenin elini öptü. Öbürlerini çağırmadıysa da onlar da döndü. Yaşlı adamın elini öptüler. Döndü yürüdüler... Gözden kaybolmak için adım atıyorlardı. Aşırtmaz'a da çok var. Hızlı gidiyorlar. Gözden yitmeden Garip gücünü topladı, topladı bir geri döndü; Dede, küçük Mirzo, iki babayiğit ve dağların maralı kız, yan yana,

35. Şosa: Şose: Genellikle taş kırıkları üzerine kum döşenip silindir geçirilmek suretiyle yapılan yol. (y.h.n.)

seyrediyorlar. Garip'in geri döndüğünü görür görmez el salladılar. Hemen geri döndü Garip, Aşırtmaz'dan aştı, gözden kayboldu.

"Nişanlın el salladı mı?"

Selim açıldı hemen. Kemal atıldı:

"Okumayı nideceksin oğul, dön geri... Kiziroğlu'nun kızı yolunu bekler. Gurbetliğe ayrılığa dayanamaz. Kaynata zengin. Sıcak yataklar, al yeşilli, on beşinde kız. Yaş yaşa, baş başa... Beğ kızı... Dağlar maralı. Durnayı gözünden vurdun..." Arkası kesilmiyor takılmaların. Rıza aldırmıyor, Garip'ten ses çıkmıyor. Adım atıyorlar. Rıza uçar gibi gidiyor. Arkadan kamyon gelmedi. Gelse; Selim, Kemal, Garip üçü de binmek istiyorlardı. Gerçi Rıza:

"Bu işin sonunda dönmek de var. Babanızın ahırına gitmiyorsunuz. Almaz almaz. Elinize geçeni hemen yok etmek, değil mi sizi dilenci yapan. Kazanırsak defter kalem parası yaparsınız. Siz alışmışsınız... Yazın yersin lokumu, kışın yersin bokumu..."

Bu sözler hepsine dokunmadı değil. Kemal'le Garip karşılık veremezler, Selim atıldı:

"Sen sakla da on kâğıdı, babanın kefenine ver. Bizim kendi paramız var, biz bineceğiz!.."

Kemal'in dilinin ucuna birkaç söz geliyor Rıza'ya yapıştıracak yapıştırmasına, gel gelelim başları sıkışınca çaldıkları kapı. Kemal, Rıza'ya ağız açmayınca Garip'e dönüyor:

"Bir ceket, bir gömlek, iki buçuk lira da para... Ellişer kuruşu verir bizim için, hepimiz bineriz."

"Bir de kız, dağların maralı kız... Kiziroğlu maralı..."

Selim bu sözleri gülerek söylerken Rıza da katıldı:

"O zaman başka... İki buçuk lira nasıl olsa havadan geldi. Verirse binelim..."

Garip'ten ses çıkmadı. Oysa en arkada sürünerek gidiyordu. Yoruldu, ayak atacak durumu yok. Garip'in

süründüğünü, yorulduğunu Rıza da biliyor, daha çok hızlanıyor ki yol parasını vermeyi kabul etsin... Garip, iki buçuğa kıyamadı. Sürünmeyi sezdirmiyor aklınca. Rıza, bir geri döndü, arkada kalan Garip'i süzdü:

"Binmek yok. Hiç bekleme, geri kalma. Cılavuz'a kadar böyle gideceğiz."

Daha hızlandılar öndekiler. Garip ölümü göze aldı, iki buçuğu bozmayı göze alamadı. Kavradılar öbürleri de adam gibi yürümeye başladılar.

Yaklaştılar mı, yaklaşmadılar mı belli değil. Gidiyorlar. Suyu bol bir yere geldiler. Dümdüz duvarlı bir çeşme. İki kol gibi su akıyor iki demir oluktan. 'Gani Ağa'nın babasının mezarına benziyor' dedi Garip içinden. Rıza'dan emir çıktı:

"Burada oturup, ikişer lokma peksimet yiyelim. Hemen suya yanaşmayın, soğuktur. Ölürsünüz... Önce ellerinizi kolunuzu yıkayın!.."

Garip attı kendini serin, ılık, ıslak yeşilin üstüne... Öylece kaldı. Ölü gibiydi... Rıza kollarını çemirledi, bol bol yıkandı. Kemal'le Selim koşam koşam su içtiler. Üçü oturdu, gülerek, bağırarak, atışarak peksimetlerini yediler. Garip'i akıllarına bile getirmediler. Bitirdiler peksimetlerini ki Selim, Garip'e baktı:

"Çıkar da sen de ye. Korkma, cebinde iki buçuğun, Kiziroğlu'ndan dağ gibi kaynatan var... Hepsini ye istersen..."

"Yok yok... Kurt, kuzuyu görünce dişi kitlenirmiş... O, sevincinden yiyemiyor... Kiziroğlu'nun maralını düşündü, yattı çimenlere... Yalnız ters yattı, sırt üstü yatmayacaktı yere, yüzüstü yatacaktı..." dedi Rıza da...

Kemal atıldı:

"Siz ne biliyorsunuz oğlum, o Sakaltutan maralını incitmez, belki de öyle yatarlar!.."

Kalktılar. Garip bir şey yemedi. Su bile içmedi. Suuçan, Savaklar, Çalabaş... Geçtikleri yerleri Rıza tanıttı. Akşam karanlığı ha bastı, ha basacak. Yürüdüler, yürüdüler, yürüdüler... Göz gözü görmez oldu. Yok ortalarda Cılavuz. Gecenin yarısı oldu belki, yok görünürlerde. Bir yamaçtan aşağı indiler, derenin suyunu ayak baş çıkarmadan boyladılar. Karşı yamaca tırmanıyorlar. Garip'in çarıkları şapul şupul[36]. "Kaldım" diyor çarıklar. Çiteleri[37] açıldı. Kurdun kuşun uyuduğu, sesin kesildiği bir gece ortasında ıslak çarıkların bıraktığı su sesleri var yalnızca... Attılar yeni bir tepeye kendilerini. Birden gözleri kamaştıran bir ışık. Günlük, güneşlik sanki. Hepsi durdu. Yanyana sıralandılar. Köyden beri ilk kez yan yana geliyorlardı. O ışıklı yere ses soluk çıkarmadan baktılar, baktılar... Işıklar, ışıklar, lambalar, lambalar, gökyüzünde, yerde, duvarda, yol üstünde, yapışık asılı Lamba ... Lamba ... Lamba... Sayısız... Sanki Bayatlı'nın, Gergedan'ın, Saskara'nın koyun sürüleri birleşmiş, burada lamba olmuşlar.

Her şeye bir kulp takan, her şeyi gülünecek bir yandan yakalayan Selim de Kemal de sessiz.. Rıza da öyle... Hiçbir şey konuşmadılar. Hiçbir şey düşünmediler. Neden sonra dördü birlikte adım attılar yamaca aşağı. Yorgunluğu, takılmayı, lağlanmayı, öykünmeyi unuttular. Soluksuz adım atıyorlar... Gittikçe ışıkların sayısı, parlaklığı, gösterişi artıyordu. Tuttukları yol, onları birçok yapının yakınına götürdü. Lambalar biraz sonra başlarının üstünde sallanır oldu. Yollar, ağaçlar, ince ince tahtalarla çevrili çiçekler, bir ölü sessizliği bu cennet içinde.

"Düüüürrrrtttt!"

36. Şapul şupul: Çarpık, yırtılmış, dağılmış, parçalanmış. (y.h.n.)
37. Çite: Dikiş yerleri, dikişleri. (y.h.n.)

Sert bir düdük sesiyle irkildiler ve durdular.

"Kim var orada, gelin bakalım buraya!.."

Ses onlara, onlar sese yaklaştılar.

"Kimsiniz, buraya neye geldiniz, kim soktu sizi içeri?.."

Gece bekçisi olduğunu söyleyen, beli kayışlı, sırtı tüfekli adam söyledi bunları arka arkaya. Rıza karşılıklarını verdi.

"Pekiyy... Size yazı yazdılar mı, kazandınız, gelin, sizi burda da imtiyan edelim, girersiniz, bizim öğrencimiz olun dediler mi, böyle bir yazı, mektup geldi mi?"

Rıza kekeledi: "Yok" demek istemiyordu. "Yok" dese belki de bu sert bekçi hemen kovacaktı, demese bekçi üsteliyor:

"Geldi mi söyleyin bakalım, geldi mi?"

"Yok" dedi Rıza. "Yok, gelmedi de biz de o yüzden geldik. Belki de bizi alırlar, dedik."

"Ohooo. Geçti o günler, senin dediğin handa, o da yetişmemiş banda. Siz hemen geri dönün. Ne gelenler oldu. Hepsi döndü. Burası Cılavuz, ancak kazananlar giriyor, anladınız mı?"

Rıza oyalamak, yumuşatmak istiyor bekçiyi:

"Ağabey, dediğiniz doğrudur da biz istiyoruz ki bir buranın başı kimse onu..."

Rıza bu sözleri söylerken bir düdük sesi daha arkasından.

"Kim var orada, bu saatte ne gürültüsüdür? Yakınınızda uyuyanları unuttunuz mu?"

Öyle de sert, öyle üstten...

"Başkanım, burada dört çocuk var. Cılavuz'a gelmişler, onları geri göndermek istiyorum."

"Dur dur, ben geliyorum."

Uzaktaki ses böyle söyledi ve yanlarına geldi. Bizimkileri tepeden tırnağa süzdü.

"Şimdi sen sorup soruşturmayı bırak, bunların durumu iyi değil. Bunları al, doğru tavlaya[38] götür. Tavlacılar ağılın önünde yattığına göre, ranzalar boş. Açtır yatakları, akşamdan kalan yemeklerden yesinler, uyusunlar. Sabah erken hazırlansınlar, söyle bakıcıya, ben gelir alırım bunları!.." dedi, döndü ve gitti.

Bekçi taktı arkasına dörtleri. Ağaçlı, çiçekli yolun sağına döndüler. Azıcık yokuş gibi bir yol. Düzgün, döşeli. Dayandılar kapıya. Bekçi bir yere bastı. Kapı açıldı. Açılır açılmaz içerden bir sıcak duman vurdu yüzlerine, bir alev yalım yalım yaladı yüzlerini. Daldılar içeri.

"Gelin arkamdan!" diye seslendi bekçi, birkaç basamaklı merdiven çıktılar. Seki gibi bir yataklık üstünde kıvrılmış iki yatak vardı. Ortada tahtalar açıktı. Bekçi uzandı oraya, boz, küllü bir şey serdi, bir yandan da yandaki pencereyi açarak bağırdı:

"Çollo!.. Çollo!.. Akşamdan mı zıbardın, kalk!.. Sana bak ne konuklar getirdim!.."

Bekçi inerken karşılaştı adamla:

"Çollo, bak bu çocuklar açmış, akşamdan kalan yemek varmış, onu, bir de lahana, ineklere verilen lahanalar var ya sağlamından birini seç, bunlara ver yesinler, yataklarını aç, bilmezler belki, yatsınlar, sabah erken kaldır, başkan gelip alacak, karışmam bak, başkan hesabımızı görür!" diyerek çıkıp gitti.

Çollo denen adam da geri döndü.

'Çollo... Çollo... Nasıl ad böyle, benim adımdan kötü. İt adı gibi...' diye düşündü Garip... Selim kıs kıs gülüyordu. Kemal de katılmak üzere... Belli ki onlar da bu ad'a gülüyorlar.

"Çollo mu? Bu nasıl ad ulan! Ağzıkara'ların Bozo gibi... İt adı değil mi, Kemal?"

38. Tavla: At beslenen yer, ahır. (y.h.n.)

"Kuçu kuçu... Geh geh oşooooo oşşşşşooooooo... Gel benim Çollo'm!.." diye karşılık verdi Kemal. Gülmeler arttı. Rıza dayanamadı:

"Susun ulan aç itler! Sizden daha iyi it var mı?"

Rıza'nın sözü onlara vız gelirdi ama kapı açıldı. Çollo, elinde yayvan, iri bir kapla içeri girdi. Merdivenlere tırmandı, kazıklar üstündeki yer sallandı. Yere serilen boz, kıllı çulu düzeltti, ayağıyla, ortaya o büyük badya gibi kabı koydu. Koltuğundaki ekmeği bıraktı. Cebinden dört kaşık çıkardı, kabın dört bir yanına koydu. Hiç ses çıkarmadan gitti Çollo.

"Çollo lahanayı getirmeyecek mi yoksa?"

Selim'in bu sorusunu Kemal gene, "Geh geh kuçu kuçu, Çollo, Çolloooo!.." diyerek karşıladı. Rıza bir tekme attı Kemal'e oturduğu yerden, kafası sekinin ayağına küt diye değdi. Selim açtı kabın ağzını. Kemal, bir şey olmamış gibi hemen kaşığı aldı eline, daldılar... Kalınca, kırmızı, içine bir şeyler doğranmış bir yemek.

"Ooo!.. Et de var içinde..." diye söyleyince Selim, Kemal başladı balık avlamaya. Kabın içinde yemek aktar küktar[39] oluyor. O arada Çollo geldi, iki eliyle karnının üstünde taşıdığı lahanayı yere koydu. Kemal'le Selim'e baktı, onların aldırdığı yok. Habire et arıyorlar, bulduklarını eti de o boz, kıllı çulun üstüne koyuyorlar.

"Siz dünya bilmez mi? Köyünüzde hiçbir şey yemezmiş? Utanmak arlanmak yok! Öyle yenilmez bu meret. Önünüzden herkes. Bak bunlar da adamdır, başlasınlar!.." diye kızdı Çollo. Kemal'le Selim başını kaldırınca, azıcık doğrulunca çulun üstündeki et yığınlarını gördü:

"Bu nedir, çıldırdınız mı, battaniyedir, direktör beni kovacaktır, bilirse buraya hiç konur?!.." diye çok sert bağırdı.

39. Aktar küktar: Karmakarışık. (y.h.n.)

Bizimkiler ellerinde kaşık, dondular. Battaniyeden etleri toplayıp aşağı savuran Çollo'yu süzüyordu Garip. İri iri elleri, kapkara kıllar içinde, iri ve çarpık bir burun, yüksekçe, kara kara bıyıklar, bol... Kaşı kirpiği kapkara. Gözleri küçük küçük. Üstü başı düzgün, boz. Ayağında kunduralar. Yan peleş[40] tutuyor ayaklarını biraz. Kalın, kapı gibi, dağ gibi bir adam Çollo...

Gitti Çollo kızarak, gene başladı o ikisi. Rıza sessizdi. Belki çok şey söyleyecekti, dövecekti, ikisini de... Yer, yer değildi. Boğulur gibi oluyordu:

"Al al, bu Gani Ağa'nın itleriyle yemek değil bok yenmez ama iki kaşık da biz dadına bakalım..." diye Garip'e kaşık uzattı. Onlar da başladılar. Selim de Kemal de gene et arama sevdasındalar, kaşıklar yavaştan yavaştan dalıyor. Rıza kollanıyor. Boş dönmüyorlar. Yakalıyorlar bir şeyler. Yalnız bu kez battaniyeye koymuyor, ağızlarına atıyorlar, kemikleri ahıra savuruyorlar. Yemek sessizlik içinde yeniyordu. Domatesli, kabaklı, etli, türlü ... Beklemiş akşamdan beri koyulaşmış. Rıza kendi önüne uzandırmıyor kimseyi... Garip de dalmak istiyor ama Rıza'dan korkuyor. İsteklerin içe saklandığı, sesin iyice kesildiği bir aralıkta...

"Çollo, Çollooooo!.." dedi Selim birden. Selim'in Çollo demesiyle Kemal'in ağzındaki et, ekmek, yemek bir sel arabası lokma, "puuurrrpssss..." dört bir yana yayıldı, bir bölüğü de yemek kabının içine düştü.

Rıza hiç bekletmedi sözünü, ağzına geldiği gibi savurdu:

"Çollo, ananızın kocası olsun! He mi?"

Kaşıkla ikisinin de eline, koluna yapıştırdı.

"Ekmeği böyle ettiniz, 'yok içi senin, yok içi benim, içi çabuk yenir, çok yenir, ben kurusunu mu geveleyim' diyerek şehir ekmeğini haram ettiniz, arkasından yeme-

40. Peleş: İnsan ya da herhangi bir hayvanın yürürken ayaklarını düz değil de dışarı doğru atarak yürümesi. (y.h.n.)

ği, size lahana verenin..." dedi uzandı lahanayı aldı. Kabuklarını parçaladı, dış yapraklarını... Ortasını ayırdı, bacaklarının arasına sıkıştırdı, geri kalanını yakındaki Cindağı gibi iki boğanın önüne attı. Boğa kokladı, yemedi, burnuyla itti, ön ayaklarının altına aldı. Rıza ortasını ikiye ayırdı, küçük bıçağıyla, yarısını Garip'e verdi.

"Al da bunu ye. İt artığı yenmez, bunlarla yemek yenmez, al da karnını bununla doyur..." diye söylendi. İkisi sekinin yan tahtasına dirseklerini koydular, tavlayı, hayvanları, atları seyrederek, lahanayı yemeye başladılar. Kemal'le Selim aldırmadılar, sözden artıktan.

"Biz ne artıklar yemişiz. Bunu da yeriz, boğanın önünden alıp lahanayı da..." dediler. Başladılar, kaptaki yemeği son bulaşığına kadar yaladılar. Selim indi, boğanın yanına yanaştı. Boğa başını salladı, boynuzunu salladı, bırakmadı yanına Selim'i... Kocaman bir süpürge buldu bir yanda... Süpürgeyi uzattı. Uzun saplı bir süpürgeyle, itti, itti, yarısı gübreye bulaşık lahanaları kucakladı, oradayken ayıkladı bulaşık olanları, gerisini getirdi, onlar da başladılar.

"Ulan bunu ineklere mi veriyorlar? Sizin ocağınız söne! Karnın barsağın yana yakıla, Çollo!.." dedi Selim. Kemal güldü.

Rıza ile Garip tavlayı seyrediyorlardı. Sıra sıra inekler, boyunları zincirli, altları dümdüz döşeli. Halı gibi ot serili. Bir yanda atlar, üzengisine ayak ulaşmaz. Hele boğalar, her biri bir dağ.... Cindağı, Erdağı, Ulgar Dağı gibi... Tavlanın çatısı var, lambası var, altı döşeli, ortasında ark açılmış, gidip duvarın altından akıyor biriken gübreler.

Kemal gülmeyi biraz durdurdu. "Ne zannettin oğlum, Cılavuz'un ineği, senin anandan atandan, Aksak Ali'den daha geç gel Tanrı'nın yanında!.." diye Selim'in sorusunu cevapladı.

Yattılar. İkişer ikişer Sakaltutan'daki Kiziroğlu köyünün otlarındaki gibi bölüştüler yatağı. Uyudular. Sanki Kiziroğlu'ndaki otun sıcaklığı, öylece yattılar, kıpırdamadan...

Başkanın ayak sesleriyle uyanan olmadı. Rıza bile. Başkan ayağıyla Rıza'yı dürttü. Öbürlerini de çağırdılar. Giyindiler, gözlerini kamaştıra kamaştıra ışığa alıştırdılar.

"Sen ne yapıyorsun iki saattir?" diye çarıklarını sarmaya çalışan Garip'e sordu Başkan... Garip arkasını dönmüş, gizliden gizliye uğraşıyordu çarıklarıyla. Ses vermedi Garip. Başkan eğildi, Garip'in paramparça, çiteleri kopmuş, altı gözere[41] dönmüş çarıklarını gördü, durumu kavradı:

"Al şu anahtarı, git bizim yatakhaneye, kırk bir numaralı dolabı aç, orada bir çift kundura olacaktı, onları getir, bu çocuğa giydir, al gel yemekhaneye!.."

Yanındaki öğrenciye söyledi bunları. Öbürlerini aldı gitti.

"Keşke biz de giyinmeseydik, bak Kel Ahmet'in töremesi bir de kundura kazandı?.." diye söylendiler Selim'le Kemal arkada giderken. Garip, tavladaki atların, ineklerin adını okudu beklerken. Kırmızı tenekeler üstünde ak ak yazılar:

"Göleli", "Geyik", "Küçük Geyik", "Nilüfer", "Sakız", "Leyla", "Karlıdağ" ... gibi bir sürü ad gittikçe küçülüp yitiyordu tavlanın iki başına doğru.

Kunduraya giden öğrenci geldi.

"Sen dur kardeşim, köylüm, beceremezsin, bizim ağabeylerimiz de bize giyindirdi böyle" dedi ve kunduraları bağladı. Garip kalktı ayağa. Dengesini kuramadı; sarsılıyor. Ayak tabanları yere değmiyor gibi geldi. Biraz büyükçe kunduralar. Üstelik altları da kabaralı, takır tukur

41. Gözer: Buğdayı samandan ayırmak için kullanılan iri gözlü elek.

ses çıkarıyor bastıkça. Öğrenci ağabey bir iki gezdirdi Garip'i. Sekinin tahtaları cıgır cıgır ediyordu. İndiler merdiveni, yemekhanenin yolunu tuttular.

Garip, kunduraları yandaki, yöredeki taşlara, tümseklere vura vura girdi yemekhaneye... Onlar oturmuştu. Başkan masanın başında arkası dönük, oturuyordu. Kundura sesleriyle geri döndü, güler yüzle:

"Olmuş olmuş, azıcık büyük ama aldırma, çarıktan iyidir. Kazan, kal burada, uygununu o zaman giyersin." dedi, kunduraların önünü arkasını inceledi.

"Kazanmasan bile bir yıl giyersin köyde, benden armağan... Otur bakalım." dedi Garip'e... Sonra döndü, uzaktaki öğrencilere seslendi, duvardan bir odaya açılan pencerenin önündekilere:

"Buraya çabuk kahvaltı!.." dedi.

Buğulu çaylar, kaşar peyniri, sıcak ekmek, gümüş gibi parlak demir bardaklar kondu masaya. Hiçbiri kaşarı tanıyamadı. 'Sarı sarı, şeker gibi, peynir tadı var...' dediler içlerinden. Selim, Kemal'e göz ediyordu, "Bu nedir?" diye de ağzına atmak üzere olduğu kaşar peynirini gösteriyordu. Başkan yakaladı.

"Buna kaşar peyniri denir, Kars'ta yapılır, bizim oralarda yoktur, yapılmaz. Biz bunu kendimiz yaparız, okulda yapıyoruz" dedi.

Kahvaltı yaptılar. Başkan, saçları düzgün taranmış bir öğrenci çağırdı:

"Bunları al, başyöneticilik yapısının yanındaki yere götür. Direktör o baştan çıkınca göster bunlara, sonra koş bana gel."

Öğrenci ağabeylerinin arkasına takılan dört arkadaş bir ağaçlık yere geldiler. Beklemeye başladılar, ne gelen var, ne giden. Kahvaltıdan çıkan öğrenciler sağa sola dağıldılar, kimi kolkola gezintiye başladı, kimi top oynuyor, kimi halata tırmanıyor, kimi geldikleri dersliklere

dönüyor. Hepsi boz giygili, hepsi kunduralı, hepsi canlı, hareketli.

'Biz de böyle olacak mıyız, biz de giyecek miyiz şu giygilerden?..' diye düşündüler. Yanlarındaki öğrenci de hiç konuşmuyor, sesi çıkmıyor. 'Dilimiz alışır konuşmaya, şu ağabey de ne olur söz etse, nereli olduğunu, kaçıncı sınıf olduğunu söylese...' diye geçirdi içinden Garip.

Uzayan düz yolun başından iki kişi çıktı. Boz elbiseli değil. İkisinin de kara. Geldi, önlerinden geçtiler. Bir şey sormadılar. Yavaştan, aşağıdan konuşanı "direktör" sandılar bizimkiler. Toplandılar, başlarını yere eğdiler. Öğrencide ses yok. Sonra çok hızlı adımlarla, çelimsiz, kara kuru bir boz elbiseli geçti. Saçları ak ak... O da aldırmadı bekleyenlere. Zil çaldı, öğrenciler çekildiler. Ortalık sessizliğe büründü. Gözü hep yolun uzak başında olan öğrenci ağabey:

"İşte, o baştan çıkan, direktördür. Yanınıza gelince, konuşun ne konuşacaksanız. Ben gidiyorum. Şaşırmayın, şu boz elbiseli. İrice olan... Tek başına ama belki şimdi yanına birisi gelir, saçları kesiktir, zaten size sorar ne arıyorsunuz diye, çıkışır biraz..." dedi ve gitti.

Direktör daha o baştayken, sağa sola dönmeye, kızmaya, bağırmaya başladı. Korktular bizimkiler. Selim'le Kemal gene başladı itişmeye, gülüşmeye. Direktör geldiğinde, "sen önde dur" diye Selim'i itiyor Kemal öne... Biraz sonra Selim arkaya kaçıyor. Kemal'i öne itiyor. Rıza kısık sesle kızıyor, aldırmıyorlar. Garip, Rıza'nın arkasına saklandı. Kunduralarını göstermek istemiyor. 'Belki de çıkar onları, yasaktır, kim verdi sana, diye çıkışır' diyor içinden. Biraz aşağıda ağaç dikmeye çalışanlara el salladı direktör. Oradan biri koşarak geldi. Bir şeyler söylendi. Yürüdü gene. İnce ince, uzun uzun fidanlıklar arasından birini çağırdı gene el sallayarak. Adam koşarak geldi, yanına, başını açtı.

"Balı aldık, artık kovanı atsak da olur. Ha? Olur mu? Ben ilgilenmesem olur. Kovanların alınması, derlenip toparlanması gerekmez mi? Dün gördüm oraları, perişan... Gelecek yaza bal yiyecek yok mu? Arılara şükran borcumuz var, balı aldıktan sonra bu borç daha da artar. İstemem, derhal ne yapılacaksa bugün yapılsın, bırakın o işi!.."

Direktör kızmıştı. Öbürü de iki kem küm etti ama dinlemedi.

"Anlamam, anlamam bu işi bırakın şimdi!.. Derhal!.." diyerek söylendi yürüdü.

Bizimkilerde ses soluk kesildi. Direktör, pehlivan yapılıydı. Yaklaşmıştı, her şeyini seçtiler yakından. Ayakları kunduralı, boz giygi, saçları kesik, esmer, kalınca bir adam. Bastıkça yer oynuyor sanki... Selim'le Kemal gene itiştiler. Rıza kızdı... Selim, Rıza'nın fazla üstelemeyeceğini biliyordu. Karşılık verdi:

"Göz mü boyayacaksın, Boynueğri'nin dölü! Asker gibi durunca adama boz giygi mi giydiriyorlar? Sen yeter ki bil, sorulanı bil. Put gibi durmuşsun ne çıkar?" dedi.

Direktör önlerine yaklaşmıştı. Selim, Kemal'in arkasında kalmıştı.

"Direktör de Akreplerin Telli sanki, baksana Kemal" diye fısıldadı. Kemal gülmemek için başını eğdi. Rıza, Kemal'i dümsükledi.[42]

Tam önlerine geldi. Bizimkilerden ses çıkmadı. Geçti geçecek... Ses çıkarmadı bizimkiler. Birden durdu direktör:

"Kuzum, kimsiniz siz? Ne arıyorsunuz burada? Kim aldı sizi okul sınırları içine? Yasak olduğunu bilmiyor musunuz?" dedi, sert... Bir sürü soru sordu. Ardı arkası kesilmedi, ekledi birbirine. Kaldırımın alt yanında kalan çocukları tepeden süzüyordu.

42. Yanında oturana ya da durana çaktırmadan dirsek atmak, dirsekle vurmak. (y.h.n.)

"Direktörüm, biz de okuyup adam olmak isteriz. Bize de bir babalık yap. Biz de senin çocuklarının yanına katılmak isteriz. Duyduk ki herkese babalık ediyormuşsunuz... Bizi de al..."

"Nerelisiniz siz, kuzum?"

"Ardahanlı."

"Hangi köydensiniz?"

"Saskara."

"Saskaralılar!.. Saskaralılara burada yer yok, kuzum. Kiminiz böyle arar arar bulamaz, kiminiz de bulur yiyemezsiniz. Kuzum siz ne biçim insanlarsınız? Ertürk'ü tanıyor musunuz, Ertürk'ü? Adı neydi bakayım. Evet evet, yanılmıyorsam, Saskaralı Alaettin Ertürk. Tanıyor musunuz bu çocuğu? İşte, bu çocuk bu yuvadan, sizin gelip girmek için yalvardığınız yuvadan kaçtı da okulun arabası onu Çalabaş'ın yaylasında yakaladı. Siz böylesiniz, kuzum..."

Söylendi, saydı direktör. Arkasını döndü, el salladı, görevli öğrencilerden birini çağırdı. Öğrenci kunduralarını çarpa çarpa geldi. Durdu, selam verdi. Selim'le Kemal zor tutuyorlar kendilerini. Patlayacaklar neredeyse... Rıza dondu kaldı. Garip Rıza'nın arkasında saklıydı.

"Hadi bunları derhal yolcu et, doğru köylerine!.." dedi ve yürüdü. Öğrenci aldı arkasına bizimkileri, yürüdüler. Dersliklerden başlar dönüyor, bu dört yolcuya bakıyor. Dümdüz yollarda, çakıllı, tertemiz aralıklardan geçiyorlar.

"Durun bakalım !" dedi bir ses onlara. Durdular. Başkandı bu.

"Ne söyledi direktörüm size? Siz ne söylediniz?"

Direktörle Rıza, nasıl konuşmuşsa anlattı. Öbürlerinde gene ses yoktu. 'Artık her şey bitti... Ben kim Cılavuz kim?' diyordu Garip içinden.

"Yok yook... Ben direktörümü bilirim. Öyle kesip atmaz o. Gözdağı vermiştir. Al bunları sen, doğru koru-

luğa. Öğle yemeğine doğru ben gelirim size. Sakın bir yana ayrılmayın..." dedi ve gitti başkan. Bizimkiler indiler koruluğa.

"İşte, burada duracaksınız" dedi öğrenci başlarındaki. O da gitti. Başbaşa kaldılar. Rıza sessiz, Garip ağlıyor, içinden...

"Koruluk da burasıymış? Koruluk dediği de Dikhan'ın doruğu... Ben de sandım ki bir yer, yapı, oda... Başına yıkıla direktörüm koruluğun senin!.." dedi Selim gülerek.

Kemal de:

"Kaçıp gitsek yavv... Başkan ne yapacak? Kocaaa direktör kestirip attı. Ula hele şu Gavcal'ın oğluna bak, buradan kaçmış, direktör de arabayla Çalabaş'ın yaylasında yakalatarak geri getirtmiş. Bakasın ki ne yapacak. Bırak gitsin itin oğlunu. O kadar sürünsün ki ölenecek... Bak baba... Biz ayağına geldik, bizi almıyor da onu arabayla geri getirtiyor. İki karnım olsa birine bıçak sokarım..." dedi. Şuradan buradan konuştular ama gülecek konu çıkmadı. Rıza'nın sertliğinden de çekiniyorlar.

"Öğretmenim!.. Kel Ahmet'in dölü öğretmenim!.. Kunduraların da var. Tam öğretmen oldun; Aylığın kaç? Bize borç verir misin aylığından?" diyerek Garip'e takılmaya başladılar.

"Ne zaman öğretmen çıkıyorsun, öğretmenim?"

Kemal'in böyle söylemesine Selim çattı:

"Ne demek ne zaman çıkıyorsun? Öğretmen o artık. Bak kunduralara. Peh, peh, peh... Vur bakalım kabaraları yere... Öğretmen o artık. Yandı yakıldı bizim köyün kızları..."

"Yedi düvelin kızları desene."

"Canım, sen öyle anla..."

"Ev başı bir adaaammmm... Toplansın. Kel Ahmet'in töremesinden Garip öğretmen olmuş, karşılayacağızzzzz!.."

"Canım onları bırak, kimin kızını alalım buna? Ne dersin, o baştan sayalım: Torbalı'nın kızı?.. Nasıl?"

"Unuttun mu yavvuuu Kiziroğlu'nun kızını?.."

"O ölenecek beklesin canım. Dil diş bilmezin biri o..."

"Gel bu yana... Veyislerin kız? Olmadı. Mürtezlerin kız, aşağıların, canım yanlış anlama... Eee... Sesi çıkmadığına göre istemiyor demektir. Kim kaldı, Solakların var bir tane, ondan sonraaaaa, Helhellerde var bir kız..."

"Ne başını ağrıtıyorsun yavvvuuu... Gani Ağa'nın kızını aldık bitti... Zaten orada boşuna çalışmıyordu bütün yaz? Yılda beş lira için mi çalışıyor, yoo... Onun burnu bir koku almıştır..."

Bütün bunlara Garip tek karşılık vermedi. O, bir daha köye dönmeyi göze alamıyordu. Ne yapacağını düşünüyordu. Selim'le Kemal de biliyorlardı bunu. Gene de bir gülecek yön arıyorlardı:

"Baksana oğlum, sen ayağı çarıklısın. Seninle konuşur mu? Ayağında kundura var onun. İndiriş[43] eder mi sana? Yoo... Kes sesini artık..." dedi Kemal sonunda da... Kemal söyledi, Selim gülmeye çalıştı, Selim söyledi, Kemal gülmeye çalıştı. Uzattılar epeyce... Sözü Rıza'ya getirdiler. Rıza sıkıntılıydı. Direktörün kovmasına çok sıkılmıştı. 'Babamın her öğrettiğini söyledim, başka ne derdim?..' diye düşünüyordu. Sözü Rıza'ya getirince, dayanamadı Rıza:

"Sizi çekip çıkaranın anasını ... çapıtınızın[44] düştüğü yeri!.." köklü bir küfür salladı. Nerdeyse kalkıp Selim'i dövecekti.

"Senin çapıtında öğretmenlik mi yazılıydı? Sana öğretmenim demedik diye mi kızıyorsun oğul? Sen Boynueğri'nin başöğretmenisin. De git ordan itinoğlu hey!.. Öğretmenlik kim, sen kim? Çek çarıklarını ayağına,

43. İndiriş etmek: Muhatap olmak, kaale almak.
44. Çapıt: Eskimiş ve yırtılmış giysi, elbise. (y.h.n.)

atla sel arabasının boynuna, 'ho!' de öküzlere, yıkılası Yelatan'ın yolunu tut. Han gibi, haral gibi evi ben mi göreceğim, gözeteceğim?.." dedi Selim. Rıza iyi bir karşılık vermek için derlendi, geri döndü:

"Peki a itinoğlu, geri döndük, dönelim, ben gene iyi kötü birkaç tarla işlerim, sürerim, ya sen? O kadar onun bunun kapısında sürün ki baban nasıl geberdiyse, Kız Memmedlerin çöplükte, sen de öyle geberirsin, sen kendini düşün, beni nideceksin?.." Selim hiç aldırmadı bunlardan:

"İşte, oğlum, aç ağzını da konuş. Kim görmüş senin soyunda öğretmeni? Boynueğri Hamza'ya ne yakışır öğretmenlik..."

Selim bir sürü saydı gene...

Konuşmalar kesilmeden sürdü gitti... Başkan geldi. Aldı dörtleri, yemekhaneye götürdü. Sıcak, etli yemekleri iştahla yedi ikisi. Rıza ile Garip çekingendi, irdeleye irdeleye yediler. Fazla söz etmediler. Garip hep başkanın ağzından umut veren iki söz bekledi. Kalktılar, yemekhanenin kapısından çıkarken direktör karşıladı:

"Kuzum bunlar daha gitmedi mi? Ne tutuyorsun bunları kuzum, başkan? Kov bunları çabuk, gitsinler!.." dedi.

"Direktörüm, araba yoktu, karınları açtır, doyuralım da yolcu edelim diye düşündüm de..."

"Tamam kuzum, artık gitsinler!.."

"Baş üstüne direktörüm." dedi başkan. Çabuk adımlarla uzaklaştılar hep birlikte, başkan bir öğrenciye teslim etti dörtleri.

"Bunları kıyıda, köşede bir yerde sakla. Akşam karanlığı basınca tavlaya getir. Çollo'ya teslim et. Ben ilgilenirim..." diyerek ayrıldı.

Öğrenci aldı Saskaralıları, gene koruluğa indirdi. Korulukta yalnız kaldılar...

İlk sözü gene Selim açtı:

"Karnı patlayasıca, sabahtan iki saat bekledik gelmedi, herkesten geç geldi, yemeğin kokusunu alınca herkesten önce geliyor!.."

"Ne beslemiş canını. Nah karın... Gördün mü oğul. Direktör demek, çok yiyen demek her halde... Kurbanlık koç gibi herif..."

Kemal de direktörü böyle çekiştirdi.

"Boyun nasıl boyun? Gani Ağaların boz boğa sanki... Dağtaş yemek oğul. Ye ha ye... Sen de olsan yersin böyle..."

Kemal'le Selim söyleştiler bir hayli. Karanlık bastı. Gülüşmeleri, konuşmaları ağaçlıkta yankılar yapıyor.

Rıza:

"Sus artık, iyi hav hav ettiniz!" deyince, "Direktör dediğin benim develerimi şoraktan[45] mı kesecek? Allah'ın koruluğunda da mı gülmeyeceğim?" diye karşılık verdi Selim.

Başkanın ayak sesleri duyuldu. Geldi başkan, aldı tavlaya götürdü, yemeklerini yolladı, yedirdi, içirdi, yatmalarını, sabah erken kalkıp kendisini beklemelerini de tembihledi gitti.

Sürükleniyorlar öyle. Başkan ne derse öyle yapıyorlar. Yat yat, kalk kalk, öl öl, kal kal... Tavlada ışıklar azaltıldı. Ortalıktan el ayak çekildi. Arada bir bekçi düdüğü geliyor kulaklarına... Bir de tepişen, kişneyen atlar, boşalan hayvanların çıkardıkları dışkı sesleri. Selim gülecek söz, konu arıyor. Gene iki iki yatıyorlar.

"Ne dersin Kemal? Dedegil'in keşi[46] ezdimse elim de paklandı ya. Deyyi dağları aştık geldikse, yediğimiz yanımıza kâr kaldı, yarın çeker gideriz..."

Kemal söze başlayacaktı ki Rıza çıkıştı:

"O karnın yırtıla senin!.. Hep karın, hep karın... Gittin mi köye ne yiyeceksin? On yıl mı duracak karnında o yemekler?.."

45. Şorak: Tuzlu, çorak. (y.h.n.)
46. Keş: Yoğurdun tuzlanıp kurutulmuş hali. (y.h.n.)

"Dur bakalım sen. Onun da hesabı var. Kemal şimdi bir akıl verir bana... Kemal, duydun mu ulan? Kalk oğul, bak ne diyor Boynueğri?"

"Ben düşündüm, buradan boş dönmem, öyle kaşağılar var ki kardaş kardaşa bir liraya vermez. Üç tanesini attım mı torbaya... Yeter bana. Taş attım da kolum mu yoruldu?" Kemal böyle söyleyerek doğruldu yataktan: "Bak şu atların üst yanında asılı duranlar var ya el vurmayın, onlar benim..." dedi.

"Dur sen hele, ben daha neler bulurum..." dedi Selim de...

"İşte, size yakışan. Haaa buldunuz" dedi Rıza, sonra Kemal'e döndü: "Senin babanın işiydi. Ayıp olmaz."

Kemal de:

"Ne yapsın babam? Senin akıllı baban her şeyi elimizden alınca, çalıp çırpmak da ona kalmış. Vereydi baban bizim hakkımızı da hırsızlık yapmasaydı" dedi.

Kemal'in Rıza'ya ilk karşılığı bu oldu. Rıza verecek karşılık bulamadı, Selim'e döndü:

"Sen de Aksakallıların otluğun başını tut, iyi olur, onlarda da yetişsin bir hırsız..." dedi.

"Sana yakışan da öğretmenlik. Boynueğrilerin de muallimi var desinler. Oh... Ne de yakışmış Boynueğri boynuna kıravat... Oh babam oh..."

Selim de açtı ağzını. At kaçtı da torba düştü. Söyledi, söyledi, söyledi. Eğirdi, sağdı. Rıza pes etti:

"Sus it dölü, sus... Sabah olsun da kalkıp gidelim. Sizinle gelen bilmeliydi eli boş döneceğini..." dedi.

Selim hemen yapıştırdı:

"Ha... İşte böyle Eğriboyun... Dökerek geldin, toplayarak git. Biz eli boş dönmeyeceğiz!.."

Atışmalar sürdü, gittikçe hızını artırdı. Şakadan, üzüntüden, umutsuzluktan... Umutsuzluğun yarattığı yüzsüzlükten sürdü. Gece ilerledi. Kapı açıldı birden... Tavlanın

kocaman kapısı birden açıldı. Gülüşmeler, bağrışmalar tavlayı çınlatıyordu.

"Kim var orada kuzum?" Ses direktöründü. Selim, Kemal, Rıza hemen battaniyeleri başlarına çektiler, uykuya dalmış gibi gömüldüler. Ne ses, ne soluk. Direktör hızla çıktı merdivenleri.

"Saskaralılar... Kuzum, bunları kim getirdi bunları?.."

Çollo cevap verdi, yanındaydı:

"Başkandır getirdi, yatırdı bunları. Alacaktır sabah direktörüm..."

Direktör sessizce yatanları süzdü, sonra:

"Sabah kalkıp bana geleceksiniz Saskaralılar!.." dedi. Kimseden ses çıkmayınca da:

"Anladın mı kuzum?" diye ekledi, Garip'e söylüyordu.

Ölü gibi, başı ranzanın tahtasına dayalı yarı yatar, yarı oturur durumdaydı Garip. Konuşmadı.

"Başkana söyleyeceksiniz, sizi bana erkenden getirecek!" dedi, indi gitti direktör.

Kapı kapanınca Rıza başını çıkardı battaniyenin altından; verdi küfürü, verdi küfürü... Ana baba dümdüz gitti. Kemal'le Selim bir süre sustular, başlarını bile çıkarmadılar. Rıza da sustu.

"Azıcık o yana git Kemal. Sabah Çollo'yla tavla süpüreceğiz. Boşuna ekmek yedirmez bu direktör. Aklımız başımıza gelsin, biraz tavla süpürttürsün de..."

"Keşke işçi olarak alsa da... Ona da eyvallah..." dedi Kemal. Sıcacık tavlada uyudular. Başkan gelince Garip yere bakarak anlattı olup bitenleri.

"Ben biliyordum, o babadır baba... Öyle kesip atmaz o!.. Korkmayın... Bakın şimdi sizi istiyor. Hadi giyinin, gelin benimle..."

Kalktılar, yemekhanenin yolunu tuttular. Çay, kahvaltı... Yöneldiler direktörün odasına.

İçeri girdiler. Gelmiş direktör, oturmuş masasına. Odanın tavanı, tabanı, camlı masası gözlerini kamaştırdı.

'Babamın Kur'anındaki cennet köşkleri bunun yanında hiç kalır. Hele şu araba süren Atatürk resmi, ne de güzelmiş...' diye düşündü Garip.

"Kuzum söyleyin bana siz ne istiyorsunuz? Size ben taa o gün söyledim, söylemedim mi?"

Selim'le Kemal arkadaydı. Garip'le Rıza önde. Rıza konuşamadı.

"Söyleyin haydi, bekliyorum!" dedi, gene ses yok. "Başkan kuzum, bunlar ne isterler, konuşmazlar da?.."

Başkan:

"Hadi işte, direktörüm erken erken sizin için geldi. Konuşun..." dedi.

Yelatan'dan esen yel gibi patladı Garip:

"Yoksuluz, açız. İlkokulu bitirdik, biz de okumak istiyoruz. Bizim de babamız ol. İyi okurum ben, çok okurum... Elini ayağını öperim. Bizi de alın buraya..."

Boşandı Garip. Direktör dinliyor mu, dinlemiyor mu, anlıyor mu, anlamıyor mu, bunları düşünmeden, arka arkaya sıralıyor, karanlıkta türkü çağıran tek bir yolcu gibi ıssızda...

"Kuzum, senin gibi okumak isteyen çok, benim baba olmamı isteyen de çok, ne yapalım ki geç kalmışsınız, okul derse başladı. Alacağımızı aldık, gidecekler gitti... Ne yapabilirim ben artık?.."

Başka konuşan olmadı. Garip, yerinde titriyordu. Direktör, başkana döndü:

"Kuzum bunları eğitim başınıza götürün. Ali Vehbi Bey'le Nevvare öğretmeninizi çağırsınlar, ben de geliyorum. Saskaralılara son bir şans, deneyelim bunları" dedi.

En çok umutlanan Kemal'le Selim olmuştu. İkisinin de ağzı söz ederdi. İlkokulun dört iyi öğrencileriydiler. Çıktılar, hep birlikte bir başka yapıya doğru ilerlediler.

Bir odaya girdiler. Başkan bir köşeye doğru sıraladı Saskaralıları... Odada kimse yok...

"Şimdi sizi sınava çekecekler. Korkmayın. Düşünerek karşılık verin. Çok iyi öğretmenlerdir gelecek olanlar. Direktörümüz hele... Bir tanedir, bir..." diyerek öğütlüyordu; güven veriyordu.

Kapı açıldı, saçı başı dağınık, kolları kara kara kıllı, yerinde zıplayan biri içeri girdi, daha o konuşmadan başkan atıldı:

"Eğitimbaşım, bunları direktörüm yolladı size. Sınava çekeceklermiş; Ali Vehbi öğretmenimle Nevvare öğretmenimizi çağırsınlar, ben de geleyim, bir ilgilenelim, dediler..."

"Bunlar mı? Bu tilkilerden süt sağılır mı?"

"Eğitimbaşım bunlar yerindedir."

"Nereli bunlar?"

"Ardahanlı."

Başkan, kaçıp da eğitimbaşını arkasında koşturan Alaettin Ertürk'ü dile getirmemek için köyün adını söylemedi.

"Hangi köyünden?" dedi eğitimbaşı.

"Eğitimbaşım, siz bakmayın köyüne, canınızı sıkar diye söylemedim. Bir dana, bir nakır[47] sineklendirirmiş ama..."

"Yoksa Saskaralı mı bunlar?"

"Evet..."

"Malın gözündenmişler!" dedi ve sonra da "Peki peki, biz öğretmeniz, kurunun yanında yaşı yakacak değiliz, sen ilgilen de öğretmenlerini çağır çabucak, benim dersim var, bir saat içinde bitirelim bu işi" dedi.

Başkan gülerek çıktı. Biraz sonra zayıfça, küçük bir kız girdi. Öğretmene benzetemedi hiçbiri bu küçük kızı...

47. Nakır: Nahır: Sığır sürüsü. (y.h.n.)

"Hocanım, sınava girecekler hazır..." deyince anladılar ve şaştılar bu küçük kızın nasıl da öğretmen olduğuna... Üstelik de öğretmenlerin öğretmeni...

"Aferim yavrularım, taa oralardan buraya geldiniz demek, okumak için bu kadar yol yürüdünüz ha... Aferin..."

Başkan, Nevvare öğretmene anlatmıştı durumu belli ki... Sonra küçük öğretmen eğitimbaşına döndü:

"Eğitimbaşım, bu çocuklar yaz seçmelerine katılmamışlar mı, yoksa kazanamamışlar mı?"

"Katılmışlar, kazanmışlar da bizim çağrımız ulaşmamış. Geç kalınca da hakları kayboldu tabii..."

"Yoooo... Eğitimbaşım, çocukların hakları var. Sen yolu izi olmayan, bir küçük mektubun ulaşmadığı dağ başında oturt bunları, sonra da suçu bunlara yükle, olur mu? Suç devletin, olmaz... Aferin çocuklarım, göreyim sizi... Çekinmeden cevap vereceksiniz" diyerek çocukları okşadı.

Direktör geldi. En başta Rıza, yanında Selim, onun yanında Kemal, en sonda Garip. Sırayı küçük kız öğretmen yaptı. Küçük kız ayakta, diğerleri oturuyorlar. Eğitimbaşı sırayla adlarını yazdı.

"Kuzum, üçünüzün de soyadı aynı, kardeş misiniz?"

"Amca çocuklarıyız efendim" dedi Rıza.

İlk soru Rıza'ya soruldu. Rıza bilemedi. Selim'e sordular. Selim de "Efendim ama öğretmenim..." diye kekeledi, elini kaldırdı, bilemedi. Kemal'e atladılar. Kemal düzgün bir Türkçeyle karşılık vermeye çalıştı ama o da bilemedi. Sıra Garip'e geldi. Garip bir çırpıda kitaptan okur gibi bildi. Gene baştan bir soru, gene aynı, gene baştan bir soru, gene aynı... Selim de Kemal de bir candan, bir umutla karşılık vermek istiyorlar ama eh olmuyor... Garip her soruları biliyordu. Hiç takılmadan karşılıkları çatır çatır veren Garip, ilgi çekmişti.

"Kuzum, senin adın ne?"

Garip, adını güvenle, çekinmeden, utanmadan söyledi:

"Kuzum bu Saskaralıların adı da hep Garip mi oluyor? Hatırlarsanız bu adla bize gene başvuran olmuştu?.."

"Direktörüm, onu mezun ettik. Geçen yıl öğretmen oldu..." Eğitimbaşının bu sözünü Garip kesti:

"Evet, bizim köyde çok bu ad da en iyi bana yakışır..." dedi.

"O da neden, kuzum?"

Nevvare atıldı:

"Direktörüm, daha mı yakışmasın? Dizlerde ceket, kırk bir numara ayakkabı, yamalı pantolon, yamalı zıbın, pırıl pırıl zekâ..."

"Kuzum, sen bu okulda okuyabilir misin? Burası zordur, güçtür..."

"Benden iyi kimse okuyamaz. En iyi ben okurum: Ben çok okurum. Bugüne kadar iki üç bin kitap okudum" dedi Garip, çabuk çabuk.

"Kuzum, neler söylüyorsun, kaç bin, kaç bin?"

"Üç bin."

"Ben bile okumadım o kadar, nereden buluyorsun da okuyorsun, kuzum?"

"Köy odasında okurum, Gani Ağa'nın odada okurum. Bir de bu arkadaşların vardı, babasının beş binden fazla kitabı var, onlarda okurum gider... Hep amcam beni çağırır, ben okurum, o dinler..."

"Kuzum, şu iki bin kitaptan bana, sadece beş tanesinin adını söyle?.. "

"*Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Kerbelâ Vak'ası, Kerbelâ'nın Öcü, Emevîler, Hazret-i Muhammed'in Hayatı, İmdat ya Ali, Hayber Kalesi Cengi...*"

"Yeter, yeter kuzum'" dedi direktör. "Ben beş tane söyledim. Şu gazeteyi oku bakalım."

Milli Şefimiz Eskişehir'i şereflendireceklerdir. Reis-i Cumhur Hazretlerinin bu seyahatleri üç gün sürecektir. Yeni hizmete girecek olan DDY *fabrikasını mübarek elleriyle açacaklardır. Şereflerine verilecek olan yemekte bir konuşma yapacak olan...*

"Peki" diyerek kesti direktör yel gibi esen Garip'i...

"Bu arkadaşınızın bu kadar kitap okuduğu doğru mu?"

Diğerlerine sordu. Selim sözü kimseye kaptırmadı:

"Doğrudur efendim, çok okumuştur, Allah vergisidir ona." Selim böylece tek bir soruyu tam cevaplandırmıştı. Öyle de pat küt söyledi ki ...

Direktör, Rıza'ya döndü:

"Senin babanın kitapları varmış, sen niçin okumazsın, kuzum?"

Rıza sönüktü, donuktu, umudunu yitirmişti, Garip'i arkasında getirdiğine pişman olmuştu. Çok yavaş sesle, yarım yamalak konuştu:

"Efendim, köy işinden, tarla tapandan elim olmuyor. Bizim işimiz bunların gibi yüngül[48] değil..."

"Kuzum, sen evine dön, babana yardımcı ol, iyi bir çiftçi ol. İkinize gelince, gelecek yıl seçme sınavlarına iyi hazırlanın. Tek kazancımız Garip oldu" dedi ve eğitimbaşına dönerek:

"Sizlerin düşüncesi nasıl?" dedi ortak bir soruyla.

"Direktörüm başka bir sonuç var mı, yok; açık..." dediler onlar da. Nevvare susmuştu.

"O halde, bu üçü hemen köylerine gitsin, bu Garip kuzuyu yıkayın, giydirin ve hemen derse girsin yarın, hoşça kalın..." dedi ve ellerini sıktı öğretmenlerin, gitti. Onlar da dağıldı. Eğitimbaşı, başkanı çağırdı, durumu söyledi, başkan taktı arkasına dörtleri. Kars-Ardahan

48. Yüngül: Hafif. (y.h.n.)

yolunun üstüne çıktılar. Başkan söylendi öbürlerine, kızdı yol boyunca. Rıza, Garip'e yönünü bile dönmedi. Yüzüne bile bakmadı. Selim bir ara yarıladı, Kemal de geldi Garip'in yanına. "Kazandın oğlum, sen artık Allah'ın kulu oldun, biz de keçinin kılı... Hiç değilse iki buçuğu bize ver de yol parası ederek köye dönek..."

Yük kamyonunun üstüne Rıza çok acele çıktı. Ortada bir çukura, çuvalların arasına girdi. Önü Ardahan'a dönüktü. Ne Garip'e, ne Cılavuz'a dönüp baktı. Kemal'le Selim, aldıkları iki buçuk lirayı hiç önemsemediler. Gözlerinden yaş akıyordu ıpıl ıpıl...[49] Her ikisi de Garip'e, Cılavuz'a el salladılar, kamyonun arkasında tutundukları sandıkların üstünden...

49. İpıl: Işıl ışıl. Parlak, parlayan. (y.h.n.)

Kara Kotan[50]

"Atlı çıktı baba atlı, sizin gözünüz daha iyi seçer, bakın bakayım hele."

"Tek atlı tek."

"Bunlar kor mu ayyy? Bu vakit ne atlısı? Yayan olmasın? Bakın hele."

Herkes şafakladı:

"Kör müyüz? Tek atlı, iniyor aşağı."

"Öyleyse gâvur yoluna sapacaktır, iyice bakın."

"Saptı, saptı."

"Ben bilmem mi? Giderken ne dedi? Dedi ki Kuru Dere'nin başa bakın, kuşluk vakti ben görünürüm. O zaman ancak tavuk kesin, hazırlık yapın. Ondan önce hiçbir şey yapmayın."

50. Kara Kotan: Büyük kara saban.

İçeri girdi Yeter. Yerde ayakları bağlı tavuklar gıgırdıyordu. Yanında, yöresinde de horoz dik dik sesler çıkarıyordu.

"Git burdan yanmış it hey" diye horozu kovmak istedi. Horoz bir çember çizerek dönmeye başladı. "Bunlar da kandan sudan yoğrulmuşlar, varsın hingirdeşsinler"[51] diye söylendi. Ocakta kara kazan ağzına kadar su. Ilınıyordu. Bunca yolu atlılarla yarışarak yayan tepecekti Loplop. Gelir gelmez hamlığını almak için ocağa koyduğunu söylüyordu suyu Yeter; başka şeyler düşünüyordu:

"Hakimler yola çıkmadan, Loplop yola çıkar. Atları onların altına verip çıkacak yola. Tanrı ona kanat takarsa erken gelir. Ben de kandan sudan yoğruldum, ben de bir tavuğum, neyim ondan ayrı ki..." diye düşünüyordu.

Kalktı Yeter, tavukların ayağını çözdü, kanatlarını yerlere değdirmeden çırpınışlarını gözetledi. O ara horoz hemen bir kanadını yere sürdü, hızla tavuğun üstüne atladı. Tavuk, çömeldiği yerden kalktı, çırpınarak ahırın yolunu tuttu. Öbür tavuk ortalardaydı. Horoz öbür tavukla da ilgilendi? Gene kanadının birini yere sürdü, tavuğun çevresini dolaştı.

Yeter:

"Senin yediğin halaldır. O ki arka arkaya iki tavuğu da hakladın.." derken horoz atlamadı, bir dolaştı yalnızca? Yerlerdeki kırıntıları toplamaya başladı. Kendini tavuğun yerine yine ilgi görmeyen tavuğun yerine koydu. Kızdı.

"Senin yediğin haram ula, boynunu bak nasıl kopartırım, senin boynunu!.." diyerek kovaladı horozu. Kovalarken kapı sesleri, çarpmalarıyla kendine geldi. Son kapı açılırken:

"Göründü, Kurudere'yi çıktı, iniyor Gergedan üstüne, teyzeee!.." diye bağıran sesi duydu.

---

51. Hingirdeşmek: Fingirdeşmek: Oynaşmak. (y.h.n.)

"Senin gören gözlerine kurban senin. Gel içeri de şu tavukları tut hele."

"Teyze bunları tutup bağladık ya, ne oldu?"

"Aldırma adam, ben bıraktım, saldım ki... Horoz bunların yanında dolaştı da senin Güldeste'nin kızlarının yanında dolaştığın gibi... Onlar da gıgırdaştılar, kıyamadım, gözünü yummadan varsın muradına ersinler, aldırma; onlar da kandan sudan yoğrulmuş, ay Kazak?[52] Sen hingirdeşende iyi de tavuklara mı yasak?"

İçi gıdıklandı Süleyman'ın. Hemen tavukları sıkıştırdı sıkıştırdı yakaladı. Yeter'in uzattığı bıçakla boyunlarını kesti kesti attı.

"Sen çık yolu gözetle. Bak atlılar ne zaman çıkacak o baştan. Bana haber ver ki işimi bitireyim. Amcan, yazık, yayan yapıldak tepti deey bir günlük yolu. Bir soluk alsın."

Sülo gitti. Yeter elini çabuk tuttu. Suyun altını iyice tutuşturdu. Sıcak suya tavukları bastı, yoldu tüyünü teleğini. Çırılçıplak koydu ortaya.

"Yanasıcalar, temiz temiz de kesilmediniz, son solukta bir de koca aldınız üstünüze" diye söylenerek kara kazanın altına iki tezek daha dürttü. Bir de üfledi. Çökmüştü ocağın önüne. Arkalıkları yayılmıştı. Ayakları bile seçilmiyordu. Üflüyordu habire. Çokça ayak sesiyle ayağa kalktı. Yolu gözetleyen İsli Süleyman, komşusu Gülüstün'ün çocukları Loplop'la içeri girdiler.

"Nasılsın, yorulmadın mı? Ben ölem ben. Atlıları geride bırakıp da gelmek kolay mı komşular? Uzan hele, uzan şuraya" dedi Yeter.

"Uzanmayı bırak, sen hazırlandın mı? Neler hazırladın? Hakimler geliyor. Öğlen yemeğini burada yiyecekler, sonra tarlanın başına gideceğiz. Çok beklemesinler sonra."

52. Kazak: Sert erkek. (Tatar ve Kazak rekabetine küçümseme yollu yapılan bir gönderme.) (y.h.n)

"Sen uzan dedim Loplop. Uzan şöyle bir... Her şey hazır. Han gibi, haral gibi ev. Neyin eksik senin? Tanrı kazananlara ömür gün versin. Neyin eksik? Bal var, tereyağı var ki hakim, hakim olalıdan beri yememiştir. İki de tavuk kestim. Buğday ekmeği açtım ki leçek[53] gibi. Eski çökelek bilem var. Kuş südü Kur'an ödü... Ne istersin başka? Sen işine bak, uzan şöyle..."

Uzattı Loplop'u sekinin üstüne. Bir halı yastığı koydu başının altına.

Bayram:

"Mal alanına uğradın mı Loplop? İki kıran var bizim, götüreceğim Ardahan'a, para vermiyorlar baba soyguncular."

"Benim başımı kaşıyacak durumum var mıydı? Uğrayamadım."

"Amaaannn Bayram, git babanın gorunu[54] seversen. Ezreyil gelmiş canımı alıyor, yar gelmiş y..... elliyor. Sen o gündesin? Baksana adamda bet beniz kalmış mı? Malın maralın zamanı mı?"

Yeter böyle deyince Loplop çıkıştı:

"Altımda at olaydı uğrardım. Gittim erken erken atları hakimlere verdim, hemen yayan düştüm yola. Uğrayamadım ki! Yeter'e bakmayın."

"Canım nesine bakacağım, onun şimdi yüreğinden kan gidiyor; "ergişim[55] eridi gitti" diye. Aldırmam ben, söylesin dursun."

"Bir bölük can ona bakıyoruz Bayram, kınamayın beni. Kör, Tanrı'ya bakar gibi buna bakıyoruz, bir bunun eline bakıyoruz Bayram... Öbürü ne? Yarım adam... Onun çocuklarının bile babası bu... Allah'tan aşağı bizim güvendiğimiz bir tek adam."

53. Leçek: Üç köşeli baş örtüsü. Büyük şal. (y.h.n)
54. Gor: Mezarın alt tabanı, dibi. (y.h.n)
55. Ergişi: Er kişi, eş, koca. (y.h.n)

Yeter, bu sözlerle ortalığı yatıştırmak istedi. Yatıştıracak bir şey de yoktu ya... Bayram, kırk yıllık serçe, yuva mı öğretilir ona? Loplop desen karısını biliyor. Ortaya gitti sözleri Yeter'in. Kulak asan olmayınca gene başladı:

"Siz dışarı çıksanız kurban olayım, bunu bir suya sokacağım. Başından iki tas su dökem ırahatlasın. Ne dersiniz? Geldiği yol, yürünür yol değil komşular."

"Ya ya ya... Hemen hemen. Hadi, hadi... Gelin bakayım arkamdan; O'nun da canı istemiştir yıkanmak canım" dedi Bayram.

Sözdeki iğneyi Yeter anladı:

"Senin de işin yok da iş arıyorsun. Adam yerinden kalkamıyor. Bayak[56] ki söz "Azreyil gelmiş canımı alıyor, yâr gelmiş y..... elliyor" dedi. Bunları kocasına duyurdu. Kafasının içine girsin bunlar istiyordu.

Bayram ve komşular çıktılar. Kapalı kapılar, karanlık sokaklar geçilirken Bayram yanındakilere:

"Loplop önce kendi tarlasını sürsün, eksin de sonra da hakimlerin vereceği tarlayı. İyi olur" dedi.

Anlayanlar gülüştü, çıktılar. Damın başında hakimleri gözetliyorlar.

Yeter, kocasını soydu. Loplop, sekinin üstündeki keçeye gittikçe yapıştı. Başı halı yastığının içine girmişti. Yeter giygilerini binbir güçlükle soydu.

"Gelen melen olur Yeter, çocuklaşma."

"Kimse gelmez korkma, ben söyledim."

Loplop tepeden tırnağa ölü gibiydi. Yeter, adı dokuza çıkan kocasının böyle ölü olacağını düşünmemişti. Issız köyde, hiç değilse yoklukta, kıtlıkta canı istemeliydi. Nerdeee? Umdukları boşa çıktı. Kurcaladı kocasını kurcalamasına ama sonuç alamadı. Oysa kendini iyice ha-

56. Bayak: Biraz önceki, deminki. (y.h.n)

zırlamıştı. "Şu boynu kopasıca horoz yaptı bana ne yaptıysa. Düşünmeyecektim..." diye söylendi.

"Kalk hadi doğrul, gir şu tekneye suyun soğudu."

Kızgındı Yeter. Oysa önce keçeye uzanmak, onun altında ezilmek, birlikte de suya girip canlanmak vardı. Umudu kesikti... O yüzden kızgındı. Loplop kalktı, elini önüne tutuyordu. Eğik, bitik, yorgun bir yıkıntıydı. İlerledi, adımını attı tekneye ve çöktü.

"Bana bir arlı namıslı oldun ki elini niye tutuyorsun önüne. Deey köyün o baştan bu başa bildiği soykanı[57] benden mi saklıyorsun? Bilmem ki karın mıyım, kardaşın mı?"

"Hay seni Tanrı haklasın Yeter, bu nasıl söz böyle?"

"Böyle söz bu da, beğenmedin mi?"

"Beğenmedim ya, senin ağzından böyle söz çıkmaz. Sen düşünen, bilen, sözünü savını ölçen birisindir."

"Artık ne ölçüyorum ne de biçiyorum. Tavuk tavukken erkeğini arıyor, horoz horozken dişisini kolluyor. Ben de kandan sudan yoğruldum."

"Yeter, sen azmışsın, senin iyi zamanın, seni kara kotan gibi bir sürmeli, aktarmalı ya benim o günüm değil."

"Hiçbir gün senin olmamıştır, öbür günlerini de bilirim."

Loplop sustu, içinden gizli gizli "bir olduğu" kimseleri geçirdi. Yeter, saplıyı sapladı sapladı, başından döktü suları Loplop'un.

"Yandım Yeter, ılıt bir parça suyu..."

"Kes sesini de otur oturduğun yerde! Bunu döktüğüme, hazırladığıma şükret. Yanmışsan yananların yanına git. Eski yolların senin."

Gittikçe kızıyordu Yeter, sıcak suları arka arkaya başından döktükçe Loplop yerinden sıçrıyordu. Ağzını

57. Soyka: Erkeklik üreme organı. (y.h.n)

gözünü sabuna boğdu. Kalıp sabun ocağın içinde taşlaşmıştı. Sabun sürtmüyor, taş gibi kaldırıp kaldırıp yüzüne gözüne, başına kıçına vuruyordu.

Savaş bitti, Loplop canlandı biraz. Kalktı, kirli bir zıbınla silindi, elini tutarak önüne, sekiye[58] yöneldi. Giyinirken:

"Babanın gorna nur yağa... İyi ki beni..."

"Benim babam senden dua istemiyor, istemiyor hah!"

Kesti kocasının sesini. Dışardan da bir ses gelmedi. Hakimler gecikti. Loplop yeni kazanacağı, yutacağı lokmanın derdindeydi. Kapılı'nın en iyi yerinde, en iyi tarlasıydı bilebildiği. Son "keşf"ti bu... Öbür taraf temyizden memyizden anlamazdı, bilmezdi. Yoktu, yoksuldu. Loplop, "kırk kapıya değnek vurmuştu". Askerlikte subayları onun kafasını açmışlardı. Toprak dağıtımında nasıl etmişse, üstüne köyün en iyi yerindeki tarlaları yazdırmıştı. Şimdi yavaş yavaş tapularını çıkartıp, "dava"lara başlamıştı. Bu ilk meyveydi. İlk meyve ama en iyisi, en tatlısı, en büyüğü... Loplop bunların dışında bir şey düşünmezdi. Yeniden uzandığı keçenin üstünde kara, kapkara tavana yazıyordu düşüncelerini.

Yeter ahıra geçti. Teknenin dolusu suyu salaskanlara[59] akıttı. Kırıntı toplamaya alışkın horoz seğirtti, gagaladı yerleri, salaskanları, bir şey bulamadı. Yeter birden uzandı, yakaladı horozu, beklenmeyen bir el çabukluğuyla koltuğunun altına sıkıştırdı. Bıçak almak için bir adım attı. Bir dürtüyle horozu yere koydu, kanatlarını ayağının altına aldı. Horozun gür sesi evi kapladı.

"Sus yanasıca hey, senin derdinde miyim" diye söylendi.

---

58. Seki: Tahtadan yapılmış, gündüz oturmak, gece üzerinde yatmak için kullanılan yatacak yeri. (y.h.n)
59. Salaskan: Hayvan dışkılarının toplandığı çukur.

"Horoza bir şey mi oldu, kesecek misin yoksa? İki tavuk yeter, bırak onu" diye seslendi Loplop.

"Keseceğim! Çiftleşmesini bilmeyen horozun başını keserler."

Loplop anladı:

"Öyleyse sıra bende" dedi.

"Sen de kendini öne sürme! Beni kötü söyletirsin. 'Ara yere atım, kuru yere götüm' deme!" diye çıkıştı.

Loplop gene sustu.

Bıçağa gitmeyi bile gereksiz buldu Yeter. Kanatlarına sol ayağıyla bastı, çekti boynunu kopardı horozun. Sıcak suya sokmadan tüylerini yoldu.

Loplop kalktı, dışarı çıktı. Bacanın başında Kurudere'nin yolunu gözetleyenlerden kimse yoktu. Şaştı. Sağı solu kolaçan etti. Kimse yoktu. Bacadan içeri seslendi. Ses yok Bayramlarda.

Örtmenin altında duldalanan[60] Gülbahar:

"Ne bağırıp duruyorsun? Yeter'le seni yalnız bıraktılar damın deliğindeki muradınıza eresiniz" diye takıldı.

"Biz onunla çoktan murada ermişiz. Yeni muratlar gerek, kimse var mı içerde?"

"Yok kimse, ne yapacaksın, ne karıştıracaksın gene? Sen onu unut, dahirgo[61] unu öğütsün de sen sonra öğüt" dedi.

"Dahirgolar çoktan öğüttü, sıra bizim Gülbahar..." dedi.

"Sırası değil Loplop, irezil mi olak? Hakimler indi pınarın ayağına. Oraya gitti hepsi" deyince Loplop değişti. Hemen atladı, damdan indi, yürüdü aşağı. Hürana'nın damında karşıladı.

60. Dulda: Kuytu, korunaklı yer, gölge. (y.h.n)
61. Dahirgo: Bir sülale adı, lakap.

"Loplop... Loplop muydu adınız?"

"Evet... Hakim bey sağ olsun. Adım aklınızda kalmış demek?"

"Hahahhh... Kalacak ya. Hoş bir ad Loplop."

"Hoşluktan değil de bilgiden. Tanrı adınızı, ününüzü, yerinizi var etsin, biz cahiliz, cahil köylüyüz. Cahil olmasak yıllardır mülkümüzün başkasının elinde kalmasına göz yumar mıydık? Darmadağınık hakim bey, her biri birinin elinde."

"Korkma Loplop, korkma. Hepsini alacaksın, hepsini koynunda bil" dedi hakim de.

At altında hopul hopul oynuyordu. Taşlı, kayalı yollarda atın ayaklarından çıngılar[62] çıkıyordu. Köpük köpük ter döküyordu atların ikisi de.

"At elin, göt elin" dedi Dervişgil'in Kel Kerem, atlar çatlasaydı da şu Deli Loplop bir anlasaydı onun bunun yüreğine "el götürüp, kan getirmenin" ne olduğunu. Az daha sürseydi ya şu patlayasıca hakim, diyordu arkadan.

Atlılar yıldırım gibi geçtiler taşlı aralıklardan. Kara gözlüklü, dik başlı hakim bey, azıcık yan tuttuğu başıyla çevresinin kendisine bakıp bakmadığını anlamaya çalışıyordu. "Şu başkatip olacak herifi hakim sanmasınlar da" diyordu. Gerçi başkatip arkadan izliyordu ama zaman zaman itlik etmiyor da değildi. Atı öne sürüyor, gizliden özengi vuruyor:

"Kusura bakma hakim bey, at huysuzlanıyor, dizginleri alıyor..." gibi sözler ederek, atı iyice ileri sürüp oynatıyor, yeniden geri kalıyordu. Bayatlı'da da böyle şeyler yapmış, başkatibe, "hakim bey!" diye seslenen adam, davadan olmuştu.

62. Çıngı: Ateş parçası, kıvılcım. (y.h.n)

İndiler Loplop'un kapısında. Yeter'den ses gelmedi. Odaya girdiler. Başkatip hemen halı yastıklarına gömüldü:

"Bir soğuk ayran Loplop" dedi.

Hakim iğreti oturuyor. Çok az konuşmaya başladı. Bu durumu Loplop'a daha bir güven veriyordu.

"Hakim bey sağ olsun, yemek gelsin mi?"

"Ne gelecekse gelsin de bitirelim şu işi" dedi hakim de.

Loplop kalktı, yemekleri getirdi. İki tavuk, bir de yok yere kesilen horoz, paramparça edilmiş, bakır tabaklara paylaştırılmıştı. Bir tabak bal vardı Rus malı porselen içinde. Tereyağı konmuştu bir çinko tabağa. Yeşermiş, kupkuru eski çökelek tepeleme dolu bir üsküre[63] içinde.

"Oooo, Loplop maşallah, daha eski çökeleğiniz var" dedi başkatip. Düzgün düzgün tavuk alıp yiyen hakim uyandı:

"Bu ne bu, bunun adı ne?"

"Hakim bey sağ olsun, ben saklarım, ellerin karısı gibi değilim. Benim ürünüm yıldan yıla kalmalı... Bu başım yere girsin kalmazsa. Bu geçen yılın çökeleği. Peynir diyem ki anlayasın."

Yeter, bunları öyle kolay söyledi ki kocası şaştı. Kendine söz düşmedi. Hakim de şaştı. İlk kez bir köylü kadını kendisiyle böyle senli benli konuşuyordu. Toparlanamadı. Başı dağ gibi sarılı, dilinde güzel bir Türkçe, al yeşil giygiler içindeki bu köylü kadına alttan alttan baktı hakim. Çökeleğe de uzandı, attı ağzına:

"Ağzınızın tadını biliyorsunuz Loplop, bu ne kadar güzel" dedi.

Sözü gene Yeter kaptı:

"Köyü baştan başa, o yandan bu yana arayınız, kimsede bulunmaz, hakim bey sağ olsun. Nideceksin ki "ka-

63. Üsküre: Kase, çanak.

lın, ince birimiş, hayıf[64] ömrüm çürümüş" diye de yakındı.

Hakim uyandı:

"Loplop, seni atarım içeri ha!.. Bak, hanım senden yakındı."

"Karşısında sizi buldu, size yaslandı da dili açıldı her halde... Bana böyle söylemezdi" dedi. Güldü. Kızıyordu. 'Hakim'in ağır başlılığı bozulursa, vereceği karar, beklediği şey de olsa değersiz bulurdu şu odayı dolduranlar, komşular, bu kadını nasıl atayım dışarı?' diye düşündü.

"Yeter, sen bir atlara bak, onlara bir şey vermişler mi, güvenemem ben uyuşuğa" dedi.

Kalkmadı Yeter.

"Hakim bey senede bir gelir. Atı kalsın şurda. Bakarlar." diye karşılık verdi.

Bunun üstüne Loplop:

"Eyi dedin ya, insan bir hakim görünce her şeyi unutuyor. O zaman kalk bize yoğurt getir, yayladan şimdi geldiler, geçti pencerenin önünden, çabuk."

Kalktı Yeter, Loplop da peşinden yürüdü, karanlık sokakta yakaladı:

"Sen kudurdun mu? Konuşma öyle önlü arkalı! Bu Çolak Camal var ya düze dünyaya yayar ki 'Hakimle kardaş gibiydi, elbet alırdı oğul gibi tarlayı...' Bunu düşün de sus."

Kabul etti Yeter gerekçeyi.

"Peki peki namıdar,[65] peki. Sen beni ne zaman adam yerine koydun ki" dedi.

Biraz sonra tabak tabak koyun yoğurdu geldi sofraya. Kaşıkladılar. Bindiler atlara, gittiler Kapılı'ya. Hakim, tarlanın enini uzununu atla adımladı. Dümdüz, yatkın

64. Hayıflanmak: Yazıklanmak, üzülmek. (y.h.n)

65. Namıdar: Namdar: Sahip ve malik olan. Meşhur. (y.h.n)

ağır kara toprak. Tarlayı, tapanı, toprağı tanımayan hakim bile beğendi tarlayı.

Kalabalığın toplandığı yere geldi, attan indi. Başkatip, kutunun içinden daktiloyu çıkarmış, kâğıdı takmıştı. Değişmeyen cümleleri de yazmıştı. Hazırdı. Kalabalığı açtılar. Daktiloyu inceleyen kalabalık açıldı...

"Tutanağı yazdın mı" dedi hakim bey, başkatibe.

"Hepsi hazır efendim, siz söyleyin."

"Ehl-i vukuf[66] burada mı?"

"Buradalar efendim."

"Davalı?"

"Burdayım" diye ince, titrek bir ses geldi.

Sert bağırdı hakim:

"Çık öne, gel buraya!"

Düştü düşecek bir adam ittiler öne. Yamalı giygileri karmakarışık saçı sakalı. Gözlerinde ışık yok. Tutunacak birini arıyor gibiydi.

"Sen bu tarlayı yıllardır kullanıyorsun, oysa tapu başkasının, Loplop'un. Ne dersin? Bak Ehl-i vukuf da böyle söylüyor. Sizin bir diyeceğiniz var mı?"

Bu soru, öz oğlunu, toprağını yitirmekte olan Danacı Veli'den çok Loplup'u yıktı.

Danacı Veli:

"Ben ne bilirim ki ne söyleyim hakim bey? Siz bilirsiniz" diyebildi.

Hakim bundan sonra kimseye bir şey sormadı. Birkaç parmak bastırdı.

"Atı getirin" dedi, bindi, sürdü. Başkatip arkadan zorla ulaştı. Tilkikomu'nun düzlükte seken, kara toprak savuran atlar gözden kayboldu. Aştılar Küçükkaçağı. Kalabalık ikiye ayrıldı. Danacı Veli'ninki azdı. Loplop'un kalabalığı arkaya kaldı nedense. Ağır ağır yürüdüler, az konuştular. Loplop'un ağzını bıçak açmıyordu.

66. Ehl-i vukuf: Bilirkişi. (y.h.n)

Köye vardıklarında gün, Yelatan'dan süzülüyordu. Kalabalık dağıldı. Yarısı yaylaya yöneldi. Gece yarısı da olsa, haber uçurmak iyi geliyordu çoğuna. "Loplop'un güvendiği dağlara kar yağdı" diyeceklerdi. Loplop bundan sonra ikinci bir "haram" lokmayı yerken çok düşünecekti. Kardeşleri bile bu kayıptan sevinç duydu Loplop'un. Herkes sevinmişti.

Loplop köye ulaşır ulaşmaz eve girdi. Kapıyı kapadı, seslendi:

"Yeter, davayı kaybettik, gözün aydın!.." dedi.

İçinde bir umut vardı Yeter'in. Tarlayı kazanırsa kocası canlanır, bir gece geçirirlerdi şu ıssız köyün, ıssız evi içinde. Onu da yitirdi. Ne diyeceğini şaşırdı. Ağzını açmadı. Tarlada gözü yoktu onun. Onun yitirdiği şey, yaşamak için son umudunu bağladığı geceydi. Konuşmadı. Loplop konuştu gene:

"Aldırma, akşamdan ocağa bir su koy ılınsın. 'Haydan gelen huya gider, selden gelen suya gider..' Gözüm kalmıştı, üstümüze yazdırmıştık. Tanrı kayıl[67] olmadı. Sıkma canını. Yazım yazım yazacaktım kara tarlayı. Olmadı. Bak benim gül gibi..." dedi. Karısına yaklaştı. Yeter'in yüzünden kara bulutlar uçuştu, ak pembe belirtiler gelmeye başladı.

"Sıra sende, Yeter. Bu gece seni yazım yazım yazacağım. Kara toprak olmasın da ak toprak olsun... Ne yapalım" dedi. Akşamdan, alaca karanlıkta sürüm başladı.

67. Kayıl olmak: Razı olmak. (y.h.n)

Süpürge

Tek Durhatın ayakta. Öbürlerinin hepsi serilmiş yerlere. Az değil, taa Yelatan'dan gelmişti Yelönü. Ağır bir göç arabası, tor tosunlar, yedi çocuk ve palampoş[68] bir karı. Onca yolu gelenecek de gün, Yelatan'ın üstüne sallanmıştı. Yelönü tütün sarıyor, çocuklar tosunlar arabanın gölgesine sığınmışlar, yatıyorlar. Durhatın ayakta. O yolu Durhatın da yürümüştü. Hem yayan yapıldak. Elinde de bir külek[69] yoğurt. Gene de o yoğurdu çalpalamış,[70] su katmış, özemiş ve arpa ekmeği doğrayıp ortaya koymuştu.

"De alın, gelin, sarın sofrayı da göçü açalım, gün indi nerdeyse" diye seslenmesiyle çokuştular. Dokuz kaşık, çanak çanak doğramacı bir solukta bitirdi.

68. Palompoş: Giyimi düzensiz, dağınık. (y.h.n)
69. Külek: Bal, yağ, yoğurt vb. şeylerin koyulduğu tahta kova. (y.h.n)
70. Çalpalamak: Yoğurt, pekmez gibi şeyleri sulandırarak ezmek.

Durhatın:

"Açın ipi, açın içeri alak göçü de" deyince Yelönü de çocuklara seslendi:

"Kalkın oğul, Karabey işit beni, açın şu ipi!.."

"Tilki tilkiye, tilki de kuyruğuna buyuruyor. Ne biliyormuş onlar; ya bir şey düşürürler ya kırarlar; sen aç sen. Kalk ayağa. Hem süpürgeyi çıkar da tez elden, dam taş öyle ki geçilmiyor, kokmuş, bir süpürge vuram!.."

Durhatın bunları sert söyleyince Yelönü kalktı. Açtı ipi. Çulu çuvalı, kapıyı bacayı, tası tabağı döktü saçtı dört yana. Durhatın'ın içerden ikide bir sesi geliyor:

"Süpürgeyi yolla, süpürgeyi!.. Bu örümceğe göç taşınır mı? Önce bir süpürgeyi yolla bana."

Yelönü:

"Bakın hele oğul, şu süpürge nerdeyse götürün. Şu ananız olacak paçalı tavuk daha ötmesin, kessin sesini."

Çocuklar aradı süpürgeyi; yok. Yelönü aradı; yok.

"Kız dışarı çık hele paçalı tavuk, süpürge yok!"

Durhatın dışarı uğrattı paçalarını sürüterek:

"Ben olmasam gözünüze mertek[71] girse görmezsiniz. Bir süpürgeyi bulup da yollayabiliyor mu bakın ki."

"Aradık yok daha! Sen ara sen. O iki gözün avcuma gele, avcuma."

"Nere gidecek? Kanatlanmadı ya bir şeyin altındadır, içindedir. Bir yere baktığınız yok ki hep ben, hep ben. Ölüm yok ki ölem de kurtulam sizden!"

Durhatın hem söylendi, hem aradı. Göç, tek tek elden geçti; yok.

"Yok işte gördün mü? Yok."

"Ne diyor bu? Ağzıma taş toprak! Ne ötüyorsun kara karga gibi?.."

"Paçalı tavuk gibi ötenecek, kara karga gibi ötmek daha iyi."

---

71. Mertek: Yapıların tavanlarında kullanılan kalın sırık, kalas. (y.h.n)

"Bırak, beni kötü söyletme de süpürgeyi ara."

"Neyi arayacağım, süpürgeyi sen elime verdin mi, 'Al bunu koy göçün içine!' dedin mi?"

"Ben hepsi için ayrı ayrı söz mü edeceğim?"

"İyi oldu, süpürge kaldı yaylada!"

"Ben başıma geleni bilirim, o ki önümüze, uğrumuza o 'Kara Kirpi' çıktı, ben bildim ki bir iş gelecek başımıza. Gördün mü sen, kapandık kaldık, elimiz ayağımız kaldı."

"Üç yumurta gitti. Üç yumurtada değilim, süpürgenin boyu bir karıştan artıktı."

Dokuz çift göz bütün yanı yöreyi, iğneden ipliğe aradılar. Yok! Yer yarıldı da yere geçti süpürge.

"Boşuna arama, süpürge yaylada duvarın üstünde kaldı."

"Sen etlerine mi düştün, ocağımız söndü desene!"

Yelönü kızdı:

"Hepiniz yaylada kalaydınız, ölünüz kalaydı yaylada süpürge kalacağına! Gören gözleriniz avcuma gele, avcuma! Yemeye gelende bir bölük, işe gelende yalnızım. Bak ki bir süpürgeye göz kulak oldular mı, sizi yere giresiniz yere, Yelatan'a çağırırım ki bir daha oraları yaylamak..."

"Sus, sus Yelönü! Sus, sen beni bitirdin, yedin, yedin. Sus!"

Durhatın bu sert çıkışla, kocasını susturdu. Yarıda kaldı Yelönü'nün sözü. Arkasını getirmedi artık. Çocuklarına döndü:

"Tek kalam tek, tek başıma kalam, sizi yok olasınız, kırgınlar kıra sizi!.."

Durhatın gene atıldı:

"Tek kalasın, tek kalasın! Biz ölek, yok olak da sen tek başına kızıl kurdunan kıyamata kalasın! Tek başınasın da öyle ki yaz danası gibi yarıttın[72] beni. Varlıktan darlığa

72. Yarıtmak: Ağartmak, yararlı kılmak. (Burada ters anlamlı olarak kullanılıyor.) (y.h.n)

düşürdün. Babamın evindeyken yediğim elimde, yemediğim belimdeydi. Şimdi el bakıncı oldum. Öyle ki..."

"Beni söyletme; açarım ağzımı, giderim o babanın gömütüne, Solak'ın."

"Ölmüş... Ölüden ne istiyorsun? Onu nideceksin, süpürgeyi bul. Git yaylaya da süpürgeyi getir."

"Sana ne olmuş, kısrak at mı besliyorum, git getir!"

"Git getir mi? Gideriiiim, giderim ben! Ben giderim. Hiç utanmaz mısın sen? El ne der sana? Karı başımla ıssız dağlara mı düşem günler anası koynuna çekilirken?"

"Ne derse desinler."

"Belinecek taşa gömerler seni, taşa."

Yelönü çocuklara döndü. Şimdi atışmanın sırası değildi. Süpürge yok olur söz uzadıkça. Çocuklar titriyor. Hele Karabey!

"Kırılmadılar ya gitsin getirsinler. Yolu bilmez değiller. Benden az mı yiyorlar? Ben gidemem, dizlerimde tutar mı var, tutar mı kaldı bende?"

Durhatın ağır, alttan, dokunaklı konuştu:

"Ele usta eve hasta! Ne oldu sana? Baba[73] mı değdi? Sen gitme, bir yumruk çocuğu sür dağa. Yooook! O gidemez, o gidemez, ben giderim. Ben giderim ki başıma bir iş gele de el içinde gezmez olasın, başını ala da yitesin bu köyden. Sonra kardaşlarım seni cırım[74] çıkara, cırım!.."

"Benim itlerle boğuşacak gücüm yok, senin karışacağın iş değil bu. Ben bilirim" dedi Yelönü. Yumuşadı, "cırım çıkara" sözünden korktu. Kaç kez kardeşleri boğmuştu Yelönü'nü bacıları için. Karabey'e döndü:

"Doğru yaylaya, yürü!.. Kaça kaça gider, süpürgeyi duvarın üstünden alır gelirsin! Bir yerde durma, kimseye uyma."

Durhatın patladı:

73. Baba: Dert, ur, kanser.

74. Cırım çıkarmak: Parça parça etmek. (y.h.n)

"Sen kudurdun mu, etlerine mi düştün? Aha gün battı, bu ıssızda Yelatan'da, dağda bir çocuk kurda kuşa mı yem olsun? Derdin ne senin, onu söyle?"

"Oğlanın önüne söz atma sen. Benim yediğimi yiyor da gördüğümü göremiyor mu? Eversem geri durmaz!"

Yelönü bunları bağıra bağıra söyledi, sonra Karabey'e döndü:

"Yürü dedim, yürü, seni yere sokarım, daha ne bekliyorsun? Elini at, al süpürgeyi, kap gel, ne var? Babalanasıca[75], yürü! Uçarak git gel!"

"Ben korkarım, neydem hoş" demeye çalıştı Karabey yarım ağız. Yelönü kaptı Karabey'i, kapar kapmaz kaldırdı yerlere çaldı, doğrulttu, iki tekmik vurdu arkasına, saldı yaylanın, süpürgenin yoluna.

Karabey ağlayarak koptu, uçtu iniş aşağı. Durhatın ağladı, içeri girerken söylendi:

"Seni tek başına kalasın! Tek başına kalasın, yaralarına kurt düşe! Yiyecek çocukları ki tek başına kala da bir ocağın başına baykuş gibi tüneye!.."

Bu söylentileri Yelönü duydu:

"Benim dileğim de o, Yelatan ağzından işite, ağzından! Tanrı benim sözümü işitmiyor, seni duya da belki tek başıma kalam? Hanıya? Bugün de akşam oldu yoksa ki.."

Karabey, Çaykelik'i geçti. Koşuyor. Abelet'e dayanınca koşması yavaşladı. Sesi yükseldi: "Oooyyy, oy, oooyyyy oy!" dedikçe dereler seslendi. Önü yokuştu. Abelet, İncedere, Kınalı Boğaz, Ağpınar, Gavur Yolu, Seyran Dağ, Çifte Pınarlar. Hepsi yokuş. Karabey gücünün yettiğince, dizinin tuttuğunca koştu, sesinin, çenesinin yettiğince ağladı, bağırdı. Kınalı Boğaz'da karanlık bastı. Zil karanlık. Göz gözü görmüyor. Gözüne parmağını soksan göremezsin. Ay karanlığı. Karanlığı yara yara giden, koşan,

75. Babalanmak: Dert babası olmak, büyük hastalığa yakalanmak.

yürüyen Karabey, yumruk yaptığı elleriyle göz yaşlarını silerken bulutlarla oynaşan dağ başlarını seçebiliyordu. Her biri korkunç bir canavar başı! Doğruladı dağları gidiyor. Ağlıyor, nasıl? Issızda, karanlıkta sesi yankılanıyor dağlardan. Ağlamaktan ağzı yoruldu, çeneleri kaldı. Hep ağlamak, sesiyle yoldaş, arkadaş olmak istiyor ya ara sıra sesi çıkmadı, çıkaramadı. Korkuyor. Ayağı kuru otlara çalı çırpıya, düdüklere değince takılınca bir kuş "pırrr" diye uçunca, bir böcek hışırtısı duyunca, gövdesi taş kesiyor tepeden tırnağa. Buz gibi su dökülüyor başından aşağı. Dağlar kaynaşıyor da bulutlarla bir boğuşmadır başlıyor Karabey'in gözünde. Titriyor. Hem dağlara yürüyor, hem korkuyor dağlardan. Bastığı yeri bilmiyor. "Oooyyy anam, ooooyy!" çektikçe ciğerleri ağzından geliyor. Ses soluk kalmadı ki artık "oy" çeksin, ses soluk kesildi. Koşmaya başladı bir ara. Sesi çıktı. Başladı gene ağlamaya. Kulakları duymaz oldu, başı uğulduyor. Kısa kesti bu kez. Ağpınar'a yanaşıyordu. Karanlıkta su sesi, şırıltısı susturdu Karabey'i.

"Bir ses vardı Demir Ağa, ne oldu dersin?"

Gavur Yolu'ndan geçen iki yolcunun konuşmalarının bu ilk bölümü Karabey'i çok korkuttu. Hemen bir yara atladı, kapandı. Soluk bile almıyor, alamıyor.

"Buralar tekin değildir. Bir elham oku, Ağpınar sahiplidir."

Yolcular, Karabey'i cinlere perilere benzetirken Karabey, Solak dedesinin, "Gavur Yolu, Bayburt kafirinin yoludur, tuttular mı keserler .." sözleriyle titriyordu. Büzülmüştü. Kirpi olmuştu. Yolcuların ayak seslerini dinledi, gittikçe uzaklaştılar devrildiler Kantar Köprü'ye; Karabey kalktı. Dağlar yiterdi geç kalırsa. Dağları gene buldu, sallanıyor, açılıp kapanıyorlar, birbiriyle, bulutlarla. Yolcular Karabey'in korkularını almış götürmüşlerdi, dağları gene bulmuştu, açıldı ayakları. Kanatlandı gene.

Ağpınar yokuşunda koşma kesildi. İlk tümseği aşmıştı zar zor. İkinci tümseği dört elle çıktı, tırmandı. Bulutlarla dağlar birlikte yitti gözlerinde. Ağlama tutturdu: "Ooy anam ooyyy". Yürürken, yol ortasında mı, açıkta mı yatan bir tilki hopladı ansızın önünden, ayağının dibinden. Ayağını basamadı dağ toprağına, geri çekti, sendeledi, başı döndü korkudan, düştü, kapaklandı yere. Tilki, korkudan, Sepetli Dağın yamacına yıldırım gibi açıldı gitti. Tilki, Karabey'den, Karabey tilkiden korktu. Karabey üstüne basacağı canavarı, dağların tepesini arıyordu, yitirmeyecekti, korka korka kalktı, yürüdü.

Kartal Kayası'nın üstüne vardığında, ay, bulutlu dağları aydınlatıyordu. Geldi geldi ay ışığı; Karabey'in ayaklarının dibine indi. Şimdi ışığı çiğneye çiğneye yürüyordu. Ayakları sağlamdı artık. Şimdi bir korkusu vardı, boğuşan, yükselen, bulutlarla oynaşan dağlar. Bir canavardı. Korktuğunu anlıyordu. Korka korka o canavarın üstüne basacak, o dağlardan aşacak, süpürgeye ulaşacaktı. Alıp dönecekti süpürgeyi.

Karabey, dağ, bulut... Üçü birlikte yürüyordu. Ay ışığının, en küçük taş, ot, birikinti, düdük ... gölgelerini ortaya çıkarması Karabey'i daha da korkuttu bir ara. Her biri birer kurt, cin, periydi şimdi. İçinden bir ses, "İşte, ölümün yakın, şu gördüğün karartı, şu oynayan gölge seni yutacak canavardır!" diyordu. Her korku noktasının önünden geçerken saçları diken diken oluyor, derisi, eli yüzü sertleşiyordu. Arkadan yeni yeni gölgeler, canavarlar boy gösteriyordu. Bitmiyordu, sıralı...

Yoldan, yordamdan bildiği yok Karabey. Gidiyor... Yelatan'ı, süpürgeyi geçeli nicediiiirrr. Gene gidiyor. Gergedan Yaylası'ndan geçmiş, Yukarı Balıklı üstünden, Pancarlı'dan Top Yolu'na ulaşmıştı. Karabey'in gözü dağlardaydı, bulutlarla boğuşan dağlarda. Onları çiğneyecekti, oraya ulaşacaktı. Ne kendini, ne yanını yöresini

biliyordu. Dağın, güzün ayazını tek zıbınla, açık başıyla duymuyor, üstelik sıcaktan yanıyordu.

Aydede öne geçti. Gitti gitti dağlarla bulutların, Karabey'in dağlarının tepesinde yitti. Yuttu dağlar, bulutlar o iki canavar Aydede'yi. Sessiz bir ağlama tutturdu Karabey, "Bu dağlar, bu canavarlar beni de yutacak!.." diyesi geliyor dilinin ucuna, diyemiyor, nasıl olsa o dağlara basması gerek, sessiz ağlıyor bu sözün yerine.

Karanlık, Karabey'i coşturdu. Bir kurdun, bir kuşun bile kalmadığı, kışlamadığı dağlarda, Yalnızçam üstlerinde, ıssızda Karabey ağıt tutturdu gene... "Oooy oooyyy!.." Islak gözlerini o dağlardan ayırmıyordu. Gökte kalan bir küçük aydınlık bulutlarla dağların savaşını gösteriyordu. Gözleri dağlara dikili. İndirmiyor yere. Önüne değil dağlara yönelik gözler. Aydedenin yutulduğu yerdeydi umudu ve korkusu. Yitirmemeliydi orayı, o canavarı. Dağlara bakarken ayağı, yavaş yavaş sınırı toplanan ormanlardan kalan çukura düştü. Kapaklandı, yüzü bir ağaç kütüğüne değdi. Sımsıcak kan kapladı yüzünü. Kalkamadı, kalkmadı. Kapaklandığı yerde bir doyası ağlama tutturdu, kanını eme eme bir ağlama. Alnının ortasından akan kan yüzünden, burnunun yanlarından ağzına iniyordu. Göz yaşları; kana karışıyor, toprağa, çukura karışıyor, sesine karışıyordu. Uyudu kaldı çukurda, ağlarken.

Tan attı, güneş doğdu, yükseldi, kuşluk oldu. Eli yüzü baştan aşağı böceklerle kaplandı. Uyuyor. Ne güneşi, ne böceği, ne ışığı duydu. "Süpürge!.." diyerek uyandı; uyanır uyanmaz alnındaki acıyı duydu. Yüzükoyun yatıyordu. Kanı, ıslaklığı görünce şaşırdı. Süpürgeyi bile karıştırdı bir ara: Nerdeydi, niye buralara gelmişti, kimdi, ne yapıyordu? Korktu. Sığındığı, kapaklanıp kaldığı çukurdan başını çıkaramadı. Sağa sola bile dönemiyor. Yüzükoyun yattığı yerde ıslanan, kanlanan kara toprağı görüyor, bir el basımı yerde. Doğrulamıyor, şimdi cinler, periler, kurt-

lar çukurun çevresindedir, kıpırdarsa yiyecekler Karabey'i. Soluk alamıyor. Ölü. Ağlayacak; korkuyor çevreye birikenlerden. Oysa sesi boğazı dinlenmişti. "Ya dağlar! Dağlar ne oldu?" diyebildi içinden. Dizlerini topladı, dört ayaklı duruma geçti. Başını sağa sola çevirmeyi düşündü, en çıkar yoldu bu. Kolları onu zor tutuyordu, geri düştü düşecek, zangırdıyor gövdesi, kolları titriyor. Çok yavaştan çevirmeye çalıştı başını sola doğru. Göz ucuyla baktı; bir şey yoktu. Sağa döndü, gene yoktu. Biraz daha, biraz daha... Geniş bir soluk aldı. Doğruldu. Dudaklarındaki seğirme durdu. Güneşi gördü. Sararan otları, açılıp giden düzlüğü, yanyana sayısız çizik durumundaki yolu seçti. Çevre uzanıp açılıp gidiyor. Ya bulut, ya dağ! Hiçbiri yok! Oturdu, bulunduğu yeri tanımaya çalıştı. Yelatan yaylasından bir belirti, bir görüntü bulmaya uğraştı. Nerdeeee! Dağların yitmesine çok içlendi. İçlendi de bıraktı kendini: "Oooyyy anam, ooyyy!.." "Anam bacaklarım, başım, oooy, oy, ooooooyyyy oy, ölüyorum anam!.." Doyanacak ağladı. Kalktı sonra. Bilmediği bir yöne, bilmediği bir yere, güneşe doğru yürüdü, koştu, ağladı.

Durhatın, Karabey'in gitmediğini sandı önce. Komşuların, dayılarının evini, yakınlarının kapılarını çaldı. Ölü Cümülerden de boş dönünce Yelönü'nün yakasından tuttu:

"Yavrumu nettin, Karabey'imi isterim! Otur sen. Yedin oğlanı! Yok, yok işte bütün gidebileceği yerleri çaldım, aradım. Otur sen. Yedin oğlanı!.."

Yelönü aldırmadı. Yelönü'nün aldırmayışı umut veriyor Durhatın'a. "Bir bildiği vardır?.." diyor. İçinden de korku gitmiyor. Dışarı çıkıyor, içeri giriyor Yelönü'ne çatıyor:

"Bir bildiğin varsa söyle, bak bugün de akşam oldu, bak gelmedi oğlan... Yoksa gidem, yavrumun ardına düşem, gidem ben de yitem dağlarda, yem olam kurda kuşa!.."

Taşta ses var Yelönü'nde yok. Duymuyor. Dizlerinin arasına eğdiği başını bile kaldırmıyor. Ses etmeden kalktı Yelönü. Adım attı. Gün süzülüyor Yelatan'ın üstüne. Yürüdü. Gittikçe adımlarını açtı. Gecenin yarısında yaylaya ulaştı. Duvarın üstüne uzandı, süpürgeyi aldı. Alır almaz da gözlerinde ay battı Yelönü'nün. Yaylalar sallandı sallandı... Yelönü düştü düşecek. Gözleri doldu doldu, buğulandı, bulandı, boşaldı:

"Yıkılasın yaylalar! Taş üstünde taşın kalmaya! Baykuşlar tüneye tepene Yelatan! Altınız üstünüze gele yaylalar! Karın kalkmaya başından Yelatan! Bir çiçeğin, bir yeşilin özlemini çekesin! Issız kalasın yaylalar! Yelatan, ulur kurdun, siğler sineğin kalmaya! Yediniz mi, yuttunuz mu yavrumu? Nettiniz Karabey'imi? Yaylalar, yaylalaaaar, Yelatan, Yelataaan, yay-la-lar, Ye-la-taaaaan!.."

Gittikçe boğulan sesini çıkarabildiğince kargıçladı[76] yaylaları, Yelatan'ı. Sonra bir iki kez: "Karabeeeeeyyy, Karabey!.." diye bağırdı titrek sesiyle. Belki bir ıssız yayla damı içinde kıvrılıp uyumuş olabilirdi. Ses çıkmadı yaylalardan. Başının içi vınlıyordu. Duramadı ayakta, çöktü duvarın dibine. Gömüldü karanlığa... Kalktı, yola düştü, döndü.

Durhatın diken üstünde. Ağlıyor, bağırıyor, inip çıkıyor yayla yolunun üstüne. Köyü yerinden oynatıyor, "Karabey'im, Karabey'im!.." dedikçe.

"Sus hele, sus. Kocan gelsin, belki bulmuştur?" diyorlar suya gidip gelenler, gelip geçenler. Durhatın aldırmı-

76. Kargıçlamak: Kargışlamak: İlenmek, lanetlemek.

yor, Tuşu'nun kayasının başına dikildi, gözleri yayla yolunda, kocasında.

Çok geçmedi, Yelönü göründü Gavcal'ın çayırının üstünde. Tek!

Durhatın seçer seçmez başladı: "Oooyyy, oy, oy Karabey'im, Karabey'im, Karabey'im, kara yazılım, karalı başım oyy, oy!.." Ağladı, oyladı, saçını başını yoldu, yakalarını yırttı, karanlıkları, geceleri, günleri yırttı kayanın başında.

Yat Kalk

Çift çubuk hazırlığı başladı. O ki Yelatan güneşi sırtlıyor, bahar geldi demektir. Kapıların önüne keser, balta çıkaranlar boyunduruk samı sambağı[77] diziyor. Çüçü'nün damının üstünden de bekçi bağırıyor: "Ev başı bir adaaammm, ev başı bir adaaammm, muhtarın odasına!.."

Tustus, bekçinin sesini duyanda iyi bir sövdü, kattı karıştırdı.

"Kim bile nedir baba, niye hemen böyle kötü düşünüyorsun?" diyenlere çıkıştı, başladı veriştirmeye:

"İnanma oğul. Osmannı'nın kırk iki oyunu vardır. Her oyunu bir kötülük içindir. Bana bir şey verecekmiş. Yalan oğul! 'İt yatağında kırık ekmek!' Nerden bulup da verecek?

77. Sambağı: Boyunduruğun deliklerine geçirilen eğri ağaçları bağlayan ip. (y.h.n.)

Neyi var ki? Ben doğdum bittim Osmannı'nın karnı doymamıştır. Osmannı'nın karnını ne Sarı Üseyin doyurabildi, ne Abdal dedem, ne Kel Ahmet ne de ben doyurabildim. Doymaz o, yırtık onun karnı, dibi delik kazandır Osmannı. Dünya sel olsa Osmannı göl olsa gene doymaz. Deeey yedi göbek dedem Tilki İsmayıl derdi ki 'Oğul kanmayın, Osmannı'nın otuz iki oyunu vardır, o da bir almanın başında. Bütün derdi o almayı yemek... Seni çıra yakıp arasa, kırmızı mumla çağırsa gene gitme' derdi. Yalanı varsa otuz iki değil, kırk iki oyundur. Öyle bilmiş ki... Aha baba, bir ayağım çukurda, ne kazandım; verdim Osmannı'ya. Verdim, verdim, verdim... Bir güne bir gün demedi ki: 'Al, bu da sana: Hep sen bana verdin, bir yumurta da ben sana veriyim' demedi oğul. Tanrı'nın bir yumurtası hoş. Para etmez, pul etmez. Tavuk boku sayki, yumurta dediğin ne? Geldikçe aldı Osmannı, geldikçe aldı. Gelen aldı, giden aldı, her gelen aldı. Biri yol dedi, biri 'boçça'[78] dedi, biri tarla dedi, aldı. Senin olsun o tarla. Eş, kaz, gömüt yap içine gir. Senin olsun. Öyle bir giresin ki o gömüte, adın ünün siline yeryüzünden. Tanrı'nın dağında, iki dönüm tarla var. Yedi göbek öteden gelen deli düz, baba dede tarlam, onun neyi var, Osmannı'nın neyi var? Onun parasını istiyor. O paralar Osmannı'nın kefen bezi ola, kefenine vere Osmannı o parayı.

Haaa... Şimdi de bekçi bağırtıyor. Aklını başına al. Geçennerde de bağırttı, topladı köyün kolu kolçaklılarını sürdü götürdü, kim döndü geriye? Osmannı'nın tuzağı hazır: 'Ben onnarı adam edeceğim.' Derdimden öleceğim. Sen ne biliyon ki bana tes tös öğretesin?.. Kendi ne biliyor bakalım? Neyi varmış da bana ne verecekmiş? 'Bacım umuyor bacımdan, bacım ölüyor acından..'

78. Boçça: Çokça, bol bol. (y.h.n.)

Osmannı'ya var mı, ver. O alma dostudur. Bir tek karılarımız kaldı Osmannı'nın almadığı. 'El elde, baş başta' onnarı da alır... Aha bak ben söyledim, almazsa görürsünüz. Uzaktı da eskiden kulağımız duymazdı. Şimdi gelmiş yaklaşmış, bağırsan ses gider diyorlar. Dağın ardındaymış, hemen öte yüz Osmannı olmuş. Yurdu yuvayı bıraktık bu aç Osmannı'nın yüzünden geldik dağların oylumuna girdik, saklandık, burdan nereye kaçak da kurtulak!

Boşuna ne konuşacağım baba, ölmeden kurtulamak bu Osmannı'nın elinden. Ölsek de kurtulamak ya. Gömüt söker bu Osmannı. Elim yakasında olsun benim çocuklarımın. Ben ölende, bana gömüt yapmasınlar; gömmesinler, varsın dikili bir taşım olmasın. İstemem. Atsınnar suya, atsınnar dağa taşa, kurt kuş yesin. Osmannı, yeter ki benim dikili taşımı, gömütümü görmesin.

Böyle dediğime bakmayın. Bizim Molla İrbam öldü ya –Osmannı için canını dişine taktı da Urus'unan boğuştu. Bizi de sürüttü arkasından– öldükten, kemikleri çürüdükten sonra Osmannı, oğullarına vergi vurmuş. Ölenden vergi, kalandan vergi, kaçandan vergi, uçandan vergi. Molla İrbam'ın oğullarından para istemiş. Demiş ki: 'Babanız öldü, bana vergi ver' demiş. Sırtlan mı bu Osmannı? Ölmüş ölüden şeytan elini çeker Osmannı çekmez. Ben olsam giderim Molla'nın uşaklarının yerinde derim ki: 'Gelin sökün gömütünü kefenini alın, başka bir şeyim yok.' Böyle derim.

Daha siz Osmannı'yı tanımazsınız. Osmannı yerin üstünde gezer, altını bilir. Hele bir yaşın çıksın, bir tüfek tutacak çağa gel, evine bir kuruş sok, cebine iki kuruş girsin, Osmannı'yı siz de tanırsınız. Hiç sen düşünme, çağırma. O kendi gelir. Senin, üç kuruşunu, eliyle koymuş gibi bulur. Yılanın deliğine girsen bulur çıkarır. Geçende

gelmişler vergi mi, yol mu, öşür[79] mü topluyorlar. Ne topladığı kalmıyor ki aklımda. Aklına ne eserse onu istiyor uydurup uydurup. Yok benim de elimde bir kuruşum. Neydeceğim? Saklandım. Gittim karanlık ahıra girdim. Öküzlerin arasına saklandım. 'Evde yok, çalışmaya, kazanmaya gitti' dedirttim. Osmannı bu, kanar mı? Geldi; evi, damı, taşı iğneden ipliğe aradı. Onca adamın önünde öküzlerin arasından çıkmak ölümden artık geldi bana, yer yarılsaydı da yere girseydim daha iyi. Bizim Hamza'dan borç aldım da savdım Osmannı'yı.

Eğer birinde de deey binlerce yıldır ölen Dedem Korkut'tan kalanlar için pay istemezse, ben it olur da ulurum. İster bu Osmannı. Payı da nerden çıkarttı Osmannı bilemedim. Dedem Korkut, Osmannı'nın anasının koynuna mı girdi, kardaş mı bakasın ki...

Sizi de tanıyacak. Beni iyi tanıyor. Ben Osmannı'yı, Osmannı beni iyi tanır. Onunla biz kardaşız. Bir karında yattık, bir belden indik. Kardaşız kardaş. Öyle bir kardaş ki Osmannı, sen ekersin, biçersin, yığar yığıştırırsın, tam sofraya getirirsin, ortaya çıkar. Osmannı böyle bir kardaş. Ekip biçmeye, çalışmaya yüzü yok Osmannı'nın. Hazır olacak ki gelsin Osmannı. İlk lokmayı, yağlı lokmayı da o yer. Osmannı ki benim soframa el uzattı beti bereketi kalmadı kazancımın, iki yakam bir araya gelmedi. Osmannı'nın iki yakası bir araya gelmeye belkim! Ektiğimi böldü, biçtiğimi böldü, kazancımı böldü. Kaldı bir mitilim,[80] onu da bölsün de kurtulak.

Bak gene gelmiş. Gelmiş can alıcılar. Bar bar bağırıyor. Bakasın ki benimle mi kazandı, taş attı da kolu mu yoruldu? Hiç tek kuruşum yok. Veremem bişey. Canımı alacak değil ya. Alsın, bir kuru canım kaldı Osmannı'nın

79. Öşür: Osmanlı döneminde toprak ürünlerinden alınan onda bir oranındaki vergi. (y.h.n.)
80. Mitil: Yüzsüz, eski yorgan.

alacağı. Onu alsın da düşsün yakamızdan, bıraksın. Olsa ben iti ürdürmem, çalıyı dolanırım. Yok. Kimden bulam, kimden alam da verem..."

Bekçinin sesi hem yükseldi gittikçe, hem sertleşti. Köylüler yavaş yavaş, öksüre öksüre, söylene söylene toplandılar muhtarın odasına. Tustus aldırmadı. "Ben gitmem" dedi. Bekçi geldi, zorla götürdü Tustus'u.

Muhtarın odasına vardığında konuşmalar başlamıştı. Muhtar bir cami sözü ediyordu. Kesti birden:

"Tustus Ağa, senin ayağına bekçi yolluyoruz ki gelesin. Herkes geliyor da sen niye gelmiyon, söyle bakıyım Tustus?" dedi.

"Neye geleceğim, Osmanni'nın yanında yoksulun yüzü mü var? O cebi dolu olanı, varlığı olanı arar, beni nedecek? Ben itten aç, yılandan cıbılım."

"Bırak şimdi de otur şöyle."

"Yok mıhtar yok, yoksulun yüzü yok Osmanni'nın yanında."

Tustus böyle alttan alanda muhtar da yumuşadı:

"Benim yüzüm var öyle ki! Beni kara kaşımınan ala gözüm için arıyor say ki! Bak hep şöyle dersiniz, böyle dersiniz. Osmanni köyümüze cami yapacak."

Tustus:

"Benim için hiç yaptırmasın. Bir Tanrı'ya yalvarmak için mi beni düşünmüş? Gelsin kendi kılsın namazı orda. Ben dağda, bayırda, kırda kılarım, kılmam. Tanrı'yla benim arama da girmesin mıhtar, söyle bu Osmanni'ya da. Kılanların başı göğe mi erdi? O ki Osmanni istemiş, ben kılmam. Ben cehenneme giderim, yeter bana orası. Cennet Osmanni'nın olsun."

"Öyle, Osmanni kulağını tutmuş bana, senin emrini bekliyor. Diyor ki: 'Tustus ne derse onu yaparım. Sen yeter ki söyle.' Eheyyy, siz nerdesiniz, Osmanni nerde? Osmanni diyor ki: 'Siz cami yapacaksınız, ben de yardım

edeceğim size. Herkes namaz kılacak, oruç tutacak. Tutmayanların başını kesmek halaldır' diyor. Böyle demiş Osmannı."

Ağdede bu söze kızdı:

"Eski köye yeni düzen mi muhtar? O da iyi. Osmannı'nın işine geliyor bu. Sen yat kalk, ben işimi sürdürem. Yaaa. Benim hangi yarama melhem çalmış da kalmış namazım, niyazım? Öyle ya baba, sen Tanrı'na alnını yere sürterek mi yalvaracaksın, varacaksın, ben de dönerek, çalıp çağırarak."

"Ağdede susun, susun da beni dinleyin. Osmannı, 'Ben İslamların koruyucusuyum' demiş. Ötesi yok. Yapacağız."

Ağdede üsteledi:

"Öyle mi muhtar? Bıraksın İslamı da Osmannı, bir avuç Türk'ü korusun. Biz burda ölsek, acımızdan kan kussak bize el uzatmıyor da, deeey düzü dünyayı tutan İslamla uğraşıyor. Beni kötü söyletme muhtar; 'Arpaya katsan at yemez, kepeğe katsan it yemez' Osmannı'yı, Osmannı kendini bişey sanıyor."

Tustus aldı sözü:

"Sen işine bak Ağdede, Osmannı'nın burnu bir koku almıştır. Yiyecek bişey vardır bir yerde ki çıktı ortaya gene böyle. Osmannı 'var günün dostu'dur. Ona var mı; ver. Osmannı'ya göre, 'Size gelek yiyek içek, bize gelek oynayak göçek...' Osmannı bu! Şimdi muhtar açık söyle, sen; Osmannı'dan mı, bizden mi yanasın? Onu bir bilek hele. Bir de açık söyle, ne var, nasıl işmiş bu yardım?"

Muhtar iyice kızdı:

"Ben mi? Ben Osmannı'dan yanayım. Osmannı sizden iyi. Beni bu Osmannı'nın karşısına getiren, diken sizsiniz, siz. Ben kaçarım Osmannı'dan, siz getirir getirir beni muhtar seçersiniz. Şimdi kaldım iki suyun arasında. Değneğin iki ucu da boklu. Nerden tutam ben şimdi? Siz söyleyin de ordan tutam?"

"Peki muhtar, ne istiyor bu Osmannı şimdi, ne vermiş de alamıyor bizden? Kaçtan aşağı etmiyor?"

"Ne isteyecek, şeker, bal dağıtıyor, almaz mısın? Gel, al kaşığı hemen ye."

Saçlı, sakallı, bıyıkları yıkık, omuzları çökük köylülerde bir homurtu başladı arkada. Öhledi pöhlediler. Cıgara sardılar. Cıgarası olmayanlar birer cıgara alma fırsatı buldular.

Tustus:

"Kurttan doğan keseğen[81] olur, ne olacağı belli. Niye sorup da kızdırıyorsunuz" dedi.

Muhtar alındı:

"Ne demek o Tustus. Yastıklı konuşma, ben Osmannı'dan doğmadım. Ben de karıncayım. Kabımı da biliyorum."

Yatıştırmak istedi Üseyin:

"Onu demek istemedi, ters anlama. Yani demek istedi ki keçi nereye çıkarsa yavrusu da oraya çıkar."

"Bu ne demek? Senin dediğin de o. Siz 'ahırım derken dübürüm'[82] dediğinizi bilmezsiniz. Şimdi beni dinleyin..."

"Hele muhtar sözünü kestim, unutma da bir dediler ki Urus'u yendikten sonra Osmannı değişti, yalan mıymış?"

Muhtar, Allo'nun sözünü kesti:

"Ohhoooo! Koca öküzü allamış pullamış pazara sürmüşsün. Değişen ne? Bildiğim bu benim. Hem size bişey deyim mi? Bir karı, kırk koca değişmiş, demişler ki 'Kırk koca değiştin, birbirinden ayrı yanları neydi?' Karı da demiş ki 'Hepsinin ağzına dolduruyum. Hepsi bir parmak daha ileri gitmek isterdi, başka da ayrı yanları yoktu.' İşte, Osmannı'nın dünü de bu, bugünü de... Açıkçası bu. Daha susun. Ben cami istiyor muyum? Hayır. Kılacak mıyım

81. Keseğen: Isıran, parçalayan, kesici, keskin. (y.h.n.)
82. Dübür: Kıç, makat. (y.h.n.)

namaz? Hayır. Bana cami yapacağına kendine gömüt yapsın Osmannı ki ölüsü düzde kalmaya."

"Osmannı'ya gömüt yapak, derin yapak ki hortlamasın!.." sesleri gürledi arkalardan.

Muhtar gene susturdu, söze başladı:

"Bakın hepten de Osmannı'yı atmayın. Bugünecek bizim için çıkmış binlerce söz var. Yok, mum söndürmüşüz, yok, ana bacı bilmemişik. Yok, şu; yok, bu. Geçenlerde gittim Osmannı'nın şeherine. Bir aşhana vardı ya bakırcıların orda, iki lokma bişey yiyem dedim. Daha girer girmez ağzınacak dolu aşhanada yüzümden aldılar. 'Olan Türkman, olan Kızılbaş[83], olan mum söndürdünüz mü? Olan kim kimin karısını aldı..' Bunlarla doyurdum karnımı da çıktım..."

Tekeş kesti muhtarın sözünü:

"Bizim başımıza geleni duymadın. O gün burda Yaşat'la dilazarlık[84] ettik ya. Neden üçürü. Aha şu Yemlikli Dere'deki iki evlek[85] için. Hoş geliri de bişey değil ya gözü doymazlık. Ettik bir dilazarlık, oğul uşak birbirine bir iki vurdular. Bindik atlara da gittik Osmannı'nın kapısına. Hay gitmez olaydık. O zabıtlık mı, sabıtlık mı denen biri, adı bata Osmannı'nın adını da bilmiyorum ki tam diyem, bize ne dese beğenirsin? 'Olan Kızılbaşlar siz mum söndürdünüz, karıyı bölüşemediniz. Söyleyin bakıyım kimin karısıydı bölüşemediğiniz?' Donduk kaldık. Ne diyeceğimizi şaşırdık. 'Biz geldik ki derdimize derman olasın, efendi, sen bize böyle dersin, ayıp değil mi?' Böyle dedim

---

83. Kızılbaş: Türkmenlerin bâzı bâtınî-Şiî inançlarını kendi eski inanç ve gelenekleriyle birleştirmelerinden ortaya çıkan Kızılbaşlık inanışını benimseyen kimse. Sunni inanç temsilcileri tarafından "İslâmî emirlere uymayan, ahlâkça dürüst olmayan" anlamında aşağılama sözü olarak da kullanılır. (y.h.n.)

84. Dilazar: Dilbaz. Diliyle kıran, inciten. (y.h.n.)

85. Evlek: Tarlanın, tohum ekmek için saban iziyle bölünen bölümlerinden her biri. (y.h.n.)

de ağzım kapandı. Bir dövdü beni, bir dövdü. 'Olan Kızılbaş, sen ayıbı nerden biliyorsun, bana mı öğretiyorsun?' dedi de yapıştırdı. Gene o söz, bir demiyor, bin demiyor; 'Olan Kızılbaşlar tez söyleyin, mum söndüüüü, peki 'o karının, bölüşemediğiniz o karının adı neydi, size halal da bize haram mı?' Böyle. Yaşat araya girdi, 'Ben caydım, bizim birbirimizden alıp vereceğimiz yok, efendi, bizi bırak gidek' dedi. Vay sen misin böyle diyen. Başını gözünü yardı adamcağızın."

Muhtar iyi bir dayanak buldu:

"İşteee... Siz de biliyorsunuz. Bunca kazanır, yığar yığıştırır veririz Osmanni'ya, gene biz horlanır, gene biz tepiliriz. Adımız erli, başımız çorlu. Kolayı var. Osmanni bizi adam etmek istiyormuş, bizi kaldıracakmış, yükseltecekmiş. Neyle? Camiyle. Peki, baba. Aldık başımıza koyduk. Yapalım. Eğer ki Tanrı bizi senin yapacağın camiyle kul sayacaksa, eğer ki sen ikiliği böylece yok edeceksen, öptük başımıza koyduk... Yapalım, bakalım sonu ne olur?"

Ağdede:

"Ne olacak sonu? Belli. Dine dayanarak kim ayakta durmuş, kim adam olmuş da ben kalmışım, biz kalmışık? İşte, Emeviler! İşte Abbasiler! İşte bilmem kim! Dur bakalım, bu sular böyle gür akarsa bir gün kuruyacaktır. Karınca kanatlandı, sonu geldi demektir. Sen açlığı, yoksulluğu, yokluğu bir yana koy, yol yok aşam, iş yok koşam... Sen tut hacı hoca, cami işiyle uğraş. Aha baba, yanımız Şavşet. Adamlar arabalarını açıyor deli düzde, dağın başında, alıyor abdasını, kılıyor namazını. Tanrı bunları kabul etmiyor mu? Ona ne? Ben kılarım, kılmam, taş dibinde, ağaç dibinde yalvarırım Tanrıma. Osmanni gelsin benim yattığım yeri, yaşadığım yeri görsün de beni ordan kurtarsın. Gelsin de bana içecek su getirsin, gelsin de bana bir lokma ekmek versin. Buna gelen de yok..."

Ağdede daha sözü uzatacaktı ki Tustus yakaladı ağzından:

"Osmannı göğden yağmur olup yağsa bizim tarlamıza düşmez. Gün olsa üstümüze çalmaz, Ağdede. Bitli kaşınmış, aç umsunmuş.[86] Neyi koymuş neyi arıyorsun sen?.."

"Artık söz yok. Uzatmayın. Biz şimdi cami yapacağız. Cami mi cami. Al sana deyip bir yapı dikeceğiz ortaya. Ben yerini hazırladım. Yarın ev başı bir kazma, bir kürek, kimi kazma, kimi kürek alıp gelecek. Çüçü'nün damının arkasına yapacağız."

"Osmannı'nın gömütünü mü kazacağız? Onu siz bana bırakın, ben evcek gelip kazıyım" dedi Tustus. Bağırarak:

"Kesin, susun! Cami yapmak bizim için yasak savmak. Desinler şahın bağı var, üzümü yok yarpağı var."

Ağdede:

"Desinler diye iş yapmak öteden beri Osmannı'nın işi" dedi.

Muhtar kulak asmadı :

"Uzunyarlar'dan kum çekilecek. Ulgar'dan taş gelecek. Ekin dönüşü gelenler, tarlaların tumtundan[87] taş yüklesinler birkaç tane, buradan geçerken atsınlar. Karılarımız, kızlarımız, gelinlerimiz birer dönüm su versin her gün. Altından kalkalım bunun. Ötesi yok. Osmannı yapıştı mı yakana, düşmez..."

Yaz sonlarına doğru yüksek bir dört duvar göz alıyordu. Ardahan'da, şurda burda söz yayıldı ki 'Türkmen adam olacak, cami yapmış, var olsun Osmannı..' diyorlardı.

Cami ortaya çıktıkça köylülerde çalışma isteği azaldı. 'Desinler', 'dostlar pazarda görsün' işine kimse yanaşmıyordu. Herkesin savunusu böyleydi ya gerçek yan daha

86. Umsunmak: Ummak, beklemek. (y.h.n.)

87. Tumt: İki tarla arasındaki, topraktan ya da taştan yükselti, sınır.

da başkaydı. Gerçeği Hümmet'in oğlu dile getirdi bir gün. Doğrama, kapı pencere işini yapan ustaların yanında açtı hem; ustalar da kızdı:

"Ha bu Osmannı gerçekten akılsızdur. Ha bu Kızılbaşlar namaz mı kılar, daaa!" dediler.

Hümmet'in oğlu:

"Niye kılmayalım? Nakışı, ediği mi var? Yat kalk. Daha ne? Duyan işiten mi var dediklerini? Dudaklarını oynat, pıs pıs et koynuna, olsun bitsin. Hiçbir şey bilmesen, 'Allah Allah...' de gene olur."

Ustanın biri kızdı, elindeki keseri yere attı:

"Ben öyle sanayrum künaha batayruk. Ha bu Kızılbaşın deduğuna paksana, pirakalum pu işi, daaa!" dedi.

Hümmet'in oğlu iyice üsteledi:

"Bırakmazsanız sizden alçağı yok. Ne derdime derman olacakmış cami benim. Ben gene de bunun içinde cem yapacağım. Ne sandın? İmam Üseyin'in Kerbela'da kesilişini okuyacağım, Dedem Korkut dinleyeceğim ben.."

Atladı öbür usta da yukardan:

"Olan Kızılbaş, kesenin de kesilenin ko ....mına. Ne pok yersen ye. Ben yapmayrum artık" dedi. Ustalar önlüklerini çözdüler, toparlandılar. Gideceklerdi ki muhtara salık[88] ulaştı; geldi muhtar:

"Halt etmiş, başından büyük bok yemiş Ümmet'in oğlu. Bu köyün önünde ben varım, ben varım. Sizi kim getirdi, kim ödedi paranızı? Edebiniz elinizdeyken yapın, bitirin. Size ne? Ben sana bir yapı yaptırıyorum. İçinde ne yapacağımı ben bilirim. Allah bilir."

"Yapın yapacağınızı, yapın baba, size ne?.." diyenlerle birlikte muhtar da sustu. Ustalar başladılar. Çok sürmedi; on gün. Bitti.

Muhtar sağı solu incelerken:

88. Salık: Haber.

"Elleriniz var olsun, haa, şimdi gidin, Tanrı işinizi onarsın" dedi. Uğurladılar ustaları.

Bir akşam üstü. Hümmet'in oğlu hutbe yerine çıktı. Bir yandan da hasır, kilim, halı, cicim[89] seriliyordu camiye. Çalışanlar Hümmet'in oğlunun "Hu bacılar, geldi kapıcılar" demesiyle gülüştüler bir süre. Sonra muhtar konuştu:

"Önümüzdeki cuma günü hepimiz namaz kılacağız. Hamza dayı namazı, duayı biliyor. Gelin, toplanın daha önceden öğrenin. Köye gelip gidenler var, hiç değilse onların yanında kılın da gülünç olmayak. Bunun abdası var, yunup yıkanması var. Bunları iyice öğrenin."

"Öyle ya o ki yaptık, öğrenek muhtar" dedi Solak.

Hümmet'in oğlu ataşlandı:

"Ola baba ne de tez değiştiniz, ne de çabuk Osmannı oldunuz. Ben kılmıyorum. Gelmiyorum. Gelirsem sıraya koruz işi. Sen namaz mı kıldın burda, ben de cem edeceğim. Sen de çalıştın ben de. Sen de Tanrı'ya yalvaracaksın ben de. Ben hoş at oynatmıyorum" diyende muhtar azarladı onu:

"Senin cemine de derim, sana da!.. Hümmet'in kocaaa damları, kocaa evleri başına mı çöktü? Git orda yap cemini. Kim senin cemine karışıyor. Kılmayacaksan kılma. Bırak çoluk çocuğu alışsın. Osmannı böyle istiyor. Baş başa, baş padişaha. Sen o yanı, ben bu yanı; olur mu?"

"Olur muhtar, olur. Hem Osmannı hep padişah oluyor, bir de biz olak daha. Niye kendi kendine gelin güvey oluyor Osmannı" diyerek muhtarı susturdu.

Hamza Dayı çıktı ortaya. Öğretilecek olanlar için değil, büyük yapıyı, camiyi görmek için toplananlar çoktu.

89. Cicim: Düz el dokuması sınıfından bir tür kilim, yaygı. (y.h.n.)

Susturdular herkesi. Bir sürü söz etti Hamza. Kimse de pek dinlemedi. Gene Hümmet'in oğlunun:

"Biz, Allah bir, Muhammed, Ali demişiz, ötesi size kalsın Hamza Dayı" diyen sesi duyuldu.

Cuma günü geldi çattı. Köyde, yüksek bir yapının damında ezan duyuldu:

Allahu ekber, Allaaaaaahu ekbeeeeeeerrrr

Sesle birlik bütün köy dışarı çıktı. Damlara, bacalara yığıldılar. Yönlerini camiye döndüler. Suskun dinlediler ezanı.

Ezan bitti, gelen yok camiye. Muhtar adam yolladı, bekçi saldı köyün içine. Toparlandı üç beş kişi. Camiye ilk ayak atan Gani Ağa'nın İbrahim'i oldu. Arkasından Murat Çavuş, Üseyin, Loplop, Yayık, Gağaç Ali, Biceli... Girdiler. Çok geçmeden gelenler arttı. Doldu cami. Mimberden dönüş dönüş söyledi gene Hamza Dayı. Nasıl eğileceklerini, nasıl katlanacaklarını, nasıl yatıp kalkacaklarını:

"Ben sesli kıldıracağım, sesli okuyacağım, siz alışanda da yoluna yordamına göre yaparız" diyerek mihraba geçti.

Başladılar. Arkada gençler birikmişti. Birbirine takılıyorlardı:

"Odun gibi belin, kır belini de Arasat'ta[90] kalma."

"Yüzün yere değsin, yüzün kara ola senin."

"Allah adı çıksın ağzından da Cennette hürüler varmış..."

"O hürülerden biri de bize olsun, eğilek de.."

"Sana Lepik'in kızı yeter, torpah başına, bana versin bir hürü Allah, görmüyor mu, yerlere sürtüyorum karnımı..."

90. Arasatta kalmak: Cennete ya da cehenneme gidememek, arada kalmak. (y.h.n.)

Takılmaların arkası Hamza Dayı el kaldırınca bitti. Bir yat kalk oldu. Döküldüler arkadakiler. Öndekiler geriye dönüp sert sert baktılar. Gani Ağa'nın İbrahim'i bir de sövdü içinden. İkinci yat kalk daha da patırtılı kütürtülü oldu. Arkaya dönüp sert bakanlar arttı. Böyle ikide bir geri dönmelere Deli Dumrul kızdı: 'Siz görürsünüz' dedi içinden. Üçüncü yat kalk biraz gecikti. Bazıları yüzünü yere sürter sürtmez ayağa kalktı, geri çöktü öndekileri görünce. Arkadakiler çökerken, ön sıra kalktı. Arkadakiler de kalkmaya çalıştılar tezden. Karışıklık oldu.

"Allahuekber" dedi Hamza Dayı, eğildiler. Deli Dumrul, önündeki Kulucuk'un arkasına bir kafa vurdu. Kulucuk sendeledi öne doğru, kendi önündekine değdi. O ona, o ona... Birkaç halka bozuldu, düşenler, doğrulanlar, bağıranlar... Öndekilerden biri kızdı:

"Çekin gidin, o ki gözünüz yok Allah yolunda!.." dedi. Arka sıralarda bozgun başladı. Kaçan kaçana. Boşandılar yarısı.

Dışarda bekleşenler vardı. "Namaz kılan adam nasıl olur?" diyorlardı. Deli Dumrul'u ve arkasında çıkanları görünce şaştılar. "Aaa, biz de o, o da biz" dediler. Cami kaynadı. Boşaldı. Çıkan gülüyordu, çıkan gülüyordu. Bekleşenler de dağıldı.

Camiye gelenler gittikçe azaldı. Hemen o gün akşamında, tek sıra zor yaptılar.

Kış bastırınca cemler de başladı ki camide üç beş kişi kaldı. Kışın ilk cemi Koroğlangil'in evde yapıldı. Canağa'nın oğlu Ağdede posttaydı. Arkasından Karalar'ın, Nazeler'in, Fatmeglin, Arslanağalar'ın, Kız Memmedler'in cemler geldi. Kız Memmedler'in ev küçüktü. Gelenler, bacılar, kardaşlar üst üsteydiler. Sıkışık.

Ağdede:

"Canlar" dedi, "bakın ev küçük, sığışamıyoruz. Bundan böyle ben derim ki camide yapalım cemimizi. Kaç kişi

gidiyor namaza, üç beş. Gitse bile, orda bizim de emeğimiz var. Hepimiz bel bıkın kırdık. Taş taşıdık, su taşıdık, para verdik. Tanrı'ya biz de orda el açalım, en iyisi bu?..

Sıkışık durumda cem tutuldu o akşam. Ertesi gün muhtarla görüştü Ağdede. Muhtar "kayıllık" vermedi. Ağdede de:

"İster ver, ister verme, biz yarın akşam cem tutacağız orda" diyerek ayrıldı.

Akşam namazına kalmadan bastılar camiyi. Erken erken cem tutuldu camide, "hu" çektiler. Hümmet'in oğlu gözcüydü. Sık sık "hu", "hu bacılar" çekti. Kışın cemlerden namaza sıra gelmedi. Öyle yürüdü.

Yazın köy çekildi yaylaya, ıssızladı. Cami kuşlara kaldı. Yanını yöresini otlar kapladı.

Yayladan inildiğinde kimse kapısını açmadı. Yıkılmaya, eskimeye yüz tuttu cami. Cem bile yapmadılar içinde.

"Burdaki cem Ali divânında geçgel olmaz" demişti köye geldiğinde Seyfullah Dede.

Azık

"Oğul götür; götürmez, oğul dur; durmaz. Gördün mü durmayı? De dur! Seni öyle bir durdurdum ki bir daha da yerinden kalkamıyasın. Yere giresice seni! Benim günüme bakın ki ne gündeyim? Çarşı çarşı[91] oldum, seni çarşı çarşı olasın oğul! Seni kurban olduğum elimden ala da meleyem oğul diye! Dedim ki ola gel, aha bu iki lokmayı, babanın 'babalığı'nı götür de gel. Ne var? Elinkilere bak. Elde uşak var anam, elde oğul var anam! Gülemberinkilere bakın bir, bir de benimkilere!.. Her biri bir işin arkasına, gün çalmadan, uçup gidiyorlar. Benimkilere bakın ki biri bir işe el atıyor mu, bir işe yarıyor mu? Dam dolusu değneğim var, elime alacağım yok. Bunları kırgın gele de kıra, sürgün gele de süre! Deeey gün göbeklerine çalıyor gene kalkmıyorlar. Elin uşağı yumuşçul,[92]

91. Çarşı çarşı olmak: Dağılmak, perişan olmak (y.h.n.)
92. Yumuşçul: Hayırlı, çalışkan. (y.h.n.)

evcimen... Ağzım açık kalıyor elin oğlunu uşağını görende.

Ne dedim? Dedim ki ola 'oğul aha bu azığı götür de baban yollara bakmasın' dedim. Elin ki gitti, çalışan ergişi, evin direği, tırpan sallıyor, şimdi acından öldü. Gel de götür şunu, kuş kimi uçarak ver gel. Seni bağlamaz, seni bağlanasın, seni yemez, seni kurt kuş yiye! Kurda kuşa yem olasın seni!

Bir inek var, çırtılacak[93] kaldı anam, beni kınayın. Beni kınayanın kösevisi[94] güvere.[95] Bak benim günüme, it günü çekiyorum.

Gördün mü şimdi gitmeyi? De gitme. Seni öyle bir yere yolladım ki bir daha ne gele, ne de gidesin. El bir taş atıp kırk dönüş yolluyor arkasına. Benimkilerin başını keski bir iş göre. Vay başı kesilesiceler vay! Vay İmam Üseyin gibi boğazlanasıca vay!.."

Yeter kendi kendine, yüksek sesle konuşa konuşa, yakına yakına, boşala boşala gidiyor, yürüyor. Sağdan soldan ses veren, soru soran... Yeter duymuyor. Kendi duvarlarının içinde Yeter. Kulağına kurşun sıksan duymaz. Esiyor, yağıyor, söylüyor, kızıyor. Elinin birinde küçük bir külek yoğurt, öbüründe bir torba. Eteklerini beline sokmuş, leçeğini başına atmış, akıyor Yelatan'a yukarı.

"Yoğurt da yoğurt değil hoş. İşte, ağartı mı ağartı. Tutmadı. Bir kaşık süt tutar mı anam? Yok ki. Neydem? Elin var. Benim yok. Olacak ki yapasın, var da yapmıyor muyum? Yoğurda benzemedi; kımız kımız. İki adım da çalpalandı andır kalasıca. İnek süt sağılmıyor, su. Elin ineği yarı yarıya. İkiye bölünüyor. Yarı süt, yarı yağ. Bizimki su su, çoruğun suyu. Sudan yoğurt olur mu? Kımız bile olmaz.

---

93. Çırtılma: Sütü az inekler için söylenen bir söz. Sağılmak. (y.h.n.)
94. Kösevi: Yanık odun. Hayat damarları kurumuş ağaç parçası.
95. Güvermek: Gök rengini almak. (y.h.n.)

Ergişi, biçici, deeey kuşluğacak aç durur mu anam? Elden utanıyorum. El oturmuş, yemiş, doymuş da başlamış bile, biçiyor. Hiç değil şu iki lokmayı ağzına atar da bir 'karınaltı' eder. Oğul kazandı ki 'sapanına taş ola' da işine yaraya. Ne yaradılar ki! Yarattım ki nasıl? Boyu devrilesiceler hey!.."

Yelatan'ı aşınca Yeter, kocasını seçti çayırın üst başında. El inmiş aşağı. Kızdı Yeter; topun ağzını çevirdi kocasına:

"Hele buna bakın ki bu ergişi mi? El bir baştan girmiş, bir başa ulaşmış, benimki daha kayaların arasında cırmalıyor. Buna güvenen yarsız, o da ölür ersiz kalır. Tanrı'nın gözü kör ola, bula bula bunu mu buldu benim için. Daha seme[96] yok muydu? Benim 'adım erli, başım çorlu'[97] kime ne diyem? Bunun belinden inen de böyle olur. Başıboş kancıktan kurtçul enik, kim görmüş..."

Kocasının yanına vardığında, sesini iyice yükseltti:

"Deeey yarım gündür senin biçtiğin buncağız mı? Nasıl biçicisin sen? Sen nasıl ergişisin? Utan utan! Yanındaki yörendeki biçicilerden utan!.."

"Sen hiç utanma. Gün geldi aştı tepemizden, ne yedim, ne var ki karnımda tırpan sallayam? Sen utanma hiç. Elin karısı, kızı, oğlu, uşağı geldi, yedirdi, içirdi, doyurdu ırgadını, biçicisini, gitti. Sen utanma da ben utanam gene."

"Seninkiler de sana benzedi. Geliyor mu? Yollayabiliyor muyum? Dedim ki 'Ola oğul, kızoğul, aha bunu biriniz götürün de gelin, aç kaldı bubanız, kuşluk oldu...' Kes başını biri gelmez. Kurt 'ulu'sundan gördüğünü işler. Senden gördüler ne diyem?"

"Elin kırık mıydı, vursaydın. Vurup vurup yere serseydin."

96. Seme: Aptal, beceriksiz.
97. Çorlu: Hastalıklı. (y.h.n.)

"Vurdum! Vurdum ki nasıl? Tanrı vurmuş kimi vurdum."

"Öyle bir iyi etmişsin ki... İt enikleri hey! Burda babanız aç susuz karnını yere sürsün, onlar gelmesin. Tanrı bunları bir bir elimden ala. Çağırırım Yelatan'a ki ölüsü yaylada kala bunların! Bunlar nerden doğdu, kimden türediler?.."

"İtten, itten!"

Kocası sözü değişti; torbayı da açmıştı Yeter. Uzandı, attı ağzına döğmeçten[98] bir lokma:

"Döğmeç iyi olmuş. Ellerin var ola! Yoğurt dersin ki kımız. Niye?"

"Niyesi var mı? Sen malını, ineğini bilmiyor musun? Dersin ki su akıyor memesinden, coruğun suyu. Ne olur ondan? Kımız olduğuna da çok şükür desene."

"Bizim tekerimiz tersine dönüyor. Bizim arkımızın suyu akmıyor. Kazdığımız arklara su akmaz oldu. Ne oldu bize bilmem? Kimin gözü arkamızda, kimin göğ ekinin yolduk?"

"Şimdi uzun kısa söyleme. Ben hemen gidem. İşim çok. Sen de sallan, biç. Akşama kalma. Erken gel ki hamlarsın, başına bir kaşık su dökem. Unutma."

"Git git. Bir de bu yanı bak, Öktü'nün Emlik'i kaçak tütün getirecekmiş, belki biraz alasın. Ben gelene kalmaz da..."

Yeter kalktı. Adımlarını açtı. Daldı kendi dört duvarı içine. Kendi kendine konuşmaya başladı. Yola, gediğe yakın biçiciler ses veriyorlar Yeter'e. Yeter duymuyor.

"Gene ergişini doyurdun, kolunu kanadını açtın, bak nasıl ot yıkıyor, bak Yeter" diyorlar. Kimisi:

"O ergenliğini yaşıyor Yelatan gediğinde. Dalmıştır. Duymaz, boşuna konuşmayın" diyorlar.

98. Döğmeç: Somunun içi açılarak, tereyağı ile karıştırılmasıyla elde edilen yiyecek.

Yeter akıyor. Su gibi. Elleri de boş. İki kürek gibi sarkık. Yel yepildek yürüyor. Bir ara gümrendi,[99] sesi duyuldu:

Duduyudum dul oldum anaaaaam,
Altmıdım pul oldum anaaaaam ...
Kimseyi beğenmezken anaaaam,
Bir kötüye kul oldum anaaaam ...

Gümrenmenin arkasını uzatarak geldi aştı Yelatan'ı. Sallandı yaylaya. İlk yayla Yerişiklerin. Yeter'in önünü Yerişik kesti:

"Sizin semtte bir çocuğa vurmuşlar da ölmüş mü, bişey olmuş. Sen ki böyle çabuk çabuk yürüyorsun, yoksa senin mi, Yeter?" dedi. Yeter öyle de bir öğürtü kopardı, duyar duymaz:

"Oooyyy, kanlı mı oldum, oooyy, elim kana mı bulandı? Elim kırılaydı, kolum kopaydı! Azık yerine seni avuları yiyendin, biçtiğin ot üstüne döşeneydi senin!.. Oy, ooy, oyyy... Anaaaammm, anammm!.. Kara yola gideydim oy, ayaklarım kırılaydı oy, gelin, gelin de anam beni gömün onun yerine, oy... Haydarım, Haydarım, Haydarım... oy!.."

Yeter yükselen sesiyle yaylayı ayağa kaldırdı. Bir uçtan bir uca toplandı yaylanın bütün canlısı. Yeter geldi, Gülember'in kapısının önünde toplanmış karıları yardı, araladı. Oğlu bir teknenin içindeydi. Soğuk suya yatırmışlar, ayağını, başını, göğsünü oğuşturuyorlar. Cansız yatıyor Haydar. Çırılçıplak.

"Oyy, ellerim yanıma düşeydi anam, ne bilem ki böyle olacak? Azığı götürmedi de ben de aha böyle bir taş attım. Neresine değdi bilemedim anam, bilemedim!.. Haydarım! .. Haydarım, sen kalk anan yatsın Haydarım!.." dedi de düştü.

99. Gümrenmek: Ağıt türkü karışımı yakınma.

Yeter'in düşmesine kimse aldırmadı. Bütün çaba Haydar için. Gene sallıyorlar, oğuşturuyorlar, sıkıyorlar, şaplaklar atıyorlar yüzüne. İğne batırıyorlar. Taşta can var çocukta yok. Kestiler umudu. Babasına salık saldılar ki tırpanı omuzlasın gelsin.

Oğlandan elini çekenler Yeter'e yöneldiler. Elini kaldırdılar eli düştü Yeter'in, kolunu kaldırdılar kolu düştü. Gülember kızdı:

"Kalk şeytanlık etme. Oğlanı yedin de ne yatıyorsun yalandan. Gözümün önünde vurdun daşı oğlanın belinin ortasına. Kalk da oğlanı gömek. Olan oldu hoş. Ölenle ölünmez hoş..." diye kızıyordu.

Haydar teknede kalmıştı. Şimdi Yeter'in başında halkalandılar. Yeter'de ses soluk yok. Onu da soydular. Soğuk suya koydular. Soyundurdular. Sağını solunu oğuşturdular. Haydar neyse Yeter de o.

Yelatan gediğinden gözüktü Koc'abbas. Yeter'i sakladılar. Gülember'in evine aldılar tekneyi. Koc'abbas geldi, oğlunun başına. Kapandı ağladı.

"Anası nerde, anasını çağırın bana! Onu doğram doğram doğrayım bu tırpanla!.." dedi.

"Anası baygın, torpah anasının başına, neyitsin. Oldu bir dönüş, neyitsin? Ölüme çare var mı?" dediler.

Koc'abbas yırttı ortalığı. Daldı içeri. Önce kendi evini aradı. Yoktu. Öbür evleri aradı. Yaylanın bütün kadınları arkasında. Kuyruk. Dudu'nun yaylasından çıktıklarında tekneden bir su çırpıntısı gördüler. Koştular.

"Gel Abbas emmi, gel gözün aydın, oğlan cana geldi, gel" dediler. Koc'abbas, Haydar'ını bağrına bastı. Göz yaşlarını sildi, sevindi.

"Çağrın anasını. Artık her neyse, çağrın bu oğlanı yatırsın, ısıtsın" dedi Koc'abbas.

Gülember'in kapısını açtılar. Koc'abbas oğluyla gitmiş, evine girmişti. Karısı gelenecek oğlunu yataklara sarmış, sarmalamıştı. Karısını bekliyordu. Bekledi, bekledi...

Tekneyi, su içinde Yeter'i getirdiler Koc'abbas'a. Taa gün çalanacak beklediler başında. Hepsi, herkes umutluydu.

Sonunda bir gömüt diktiler Yelatan yamacına. Koc'abbas yavrularını topluyor, tan atandan, gün batana gidip göz yaşı döküyordu o gömütün başında, Yelatan yamacında.

Boz İtler

Adımımıza altın verseler yazın ortasında yayladan köye inmezdik. Altın saysalar, böyle... Serin, yeşil, çiçekli yaylayı bırak da ıssız, sıcak köye in. Kim yanaşır buna? Üstelik atlar da yılkıda. Kimsenin atı yok duşalı[100]. Kimin olursa olsun, duşağını çözer alır giderdik. Yok. Kimsenin yok. Olsa hangimiz bineceğiz? At kavgası sürecek.

El altından yayılıyor. Duyanlar evine bile uğramadan yola düşüyor. Gittikçe uzayan bir kuyruk olduk. Bir ucumuz Piklop'u aştı. Bir ucu kıl kırpık yaylanın içinde kıpırdıyor.

"Ne var baba, gene ne duydunuz? Nereye böyle? Üleş kokusu var gene ki 'Danadan' oğulları akıp gidiyor köye."

Aşığali'nin oğlunun bu sözlerini soluk soluğa yürüyen, Çiftepınarlar'dan aşan kalabalığa ulaşmak isteyenlerden

100. Duşak: Atın ayaklarına vurulan pranga, bağ.

hepsi duydu. Kimse aldırmadı. Yokuş çıkıyorlar habire. "Başı kesilecek horozun" son soluğunu görmek, bir daha doya doya gülmek istiyorlardı.

"Bak ki bu itin soyundan biri karşılık verir mi? Ulan itin eniği, ne var, nereye gidiyorsunuz? Ulaaaa, ulan it enikleri!.. Kız, kancıklar hey!.."

Aşığali'nin oğlunun bütün bağırtıları boşa gitti. Eline değneğini aldığı gibi yolu kesti sonunda. Danadan oğullarının son yolcularının önüne çıktı:

"Ula baba, ne olacak hoş, şu bizim Güldalı vardı ya Gülbahar'ın kızı ha. İşte, bir büyük hoca getirmişler, deey Ur'dan. Ona gidiyoruz."

"Haaa, işte, de gedin it enikleri ! Ben de sandım bişey var. Kızana gelen iti salmazsan ortaya azıtır. Ne var ki kızana gelmiş kancık yalanır" dedi Aşığali'nin oğlu, Abbas'ın önünü saldı. Öbürleri yandan yöreden kaçmışlardı, değnek yiye yiye. Birbirine bir türlü ulaşamayan kalabalık, Abelet'in başına vardıklarında değişik bir ses duymadılar. Altı aydır köyü o baştan o başa çınlatan Güldalı, gene eski Güldalı:

"Duysun, bütün dünya duysun... Kokmuşunoğlu onu sana yar etmem! Oy oy babam? Karlı dağların ardında kalan babam?.. Oy kokmuşun oğlu, oy yezidin oğlu!.. Hangi karlı dağın ardında kaldın babam? Yıkılası dağlar yıkılın, babama ulaşam!.. Yuvan başına yıkıla Çökelik? Yuvan yıkıla, benim için mi doğurdun o artığı? Oy kokmuşun oğlu, oy, oy babam, hangi yezitler doğradı seni babam? Kollarınız soğula[101] dokturlar, dokturlaaaar!.. Elleriniz yanınıza düşseydi. Babam, eller ağası babam... Karlı dağların ardında kalan babam!.. Oy, kokmuşun oğlu, oy yezidin oğlu... Bana bu yezitliği edecek miydin? Bize böyle mi edecektin babam? 'Su istedin' verenin mi oldu?

101. Soğulmak: Felç olmak. (y.h.n.)

'Beni kaldırın, dünyayı bir daha görem' dedin, kaldıranın mı oldu? Oy babam, oy kokmuşun oğlu. Gel dedin gelmedim mi, aç dedin açmadım mı? Bir sözün iki ettim mi? Kokmuşun oğlu, itin oğlu!.. Bir dediğini iki etmedim... Babam, babam... Karlı dağların ardında kalan, bıçakların altında can veren babam? Ooooyy çürüklere, artıklara yar olan kokmuşun oğlu!.."

Çaykelik Suyu'na yukarı, Abelet'e doğru yankılanıp gidiyor bu karışık sözler. Hepsi biliyordu neler söyleneceğini, nelerin dile geleceğini... Durup dinleyen olmadı. Ulaşmak, Ur'dan gelen Büyük Hoca'yı görmek, neler yapacağını öğrenmek istiyorlardı hepsi.

Solağın Aşır'ı en öndeydi. Hürana'nın damını dönünce Gülbahar'ı gördü. Elleri kuşağına sokuk, kuskunu[102] düşük, ayakları kalın yamalı çoraplar içindeydi.

"Oy seni kurban olduğum yaka seni! Bu hal?.. Ne bıraktın kendini böyle? Ne var, ne olmuş? Kız git allasen teyze! Sen bu kızı ver bir 'benim diyen yiğidin altına' işte sana hacısı, hocası..."

"Delirmiş mi ay, aklını mı yitirdin sen ne?" dedi Gülbahar, sonra belinden çıkardığı iki elini birden uzattı ileri, on parmağını gere gere:

"Gidin ocağı sönesiceler, gidin yuvası yıkılasıcalar, gidin burdan yere döşenesiceler hey!.. Benim kızımın adını, namısını ağzınıza sakız ettiniz. O, babasının bir tek sevgilisiydi. Babası Erzürüm Hastahanesi'nde, bıçaklar altında kaldı, kızım böyle oldu. O, babasından başka kimseyi sevmez. Onu isteyen mi yok, ayaklarınıza kurban. Onu kimler istemedi? Deey Bayatlı'dan, Çimliçayır'dan, taa Kipreşen'den istediler. Yook, yok babam, ben bilmem mi, onun derdi babası... 'Ölürken, can verirken başında olaydım, bir tas su vereydim' diyor da daha bir şey demi-

102. Kuskun: Atlarda, sağrı üstündeki bölgede yer alan kayış takımı. (y.h.n.)

yor. Kınamayın kızı, inanın daha! Gavur musunuz? İnanın gavurlar, gavur olsa inanır!.."

Gülbahar'ın konuşmalarını, gene Güldalı'nın bağırtıları kesti:

"Yolumun üstüne çık kızım, Güldalım derdin babam? Çıkmaz mıydım babam? 'Atımı çek' derdin babam, çekmez miydim? 'Tütünümü getir' derdin babam, getirmez miydim? Oyyy, zalım dokturların elinde can veren babam? Oyyy kokmuşun oğlu. Ne dedin, ne istedin de vermedim? Sana arıları mı açmadım, sana buğday pağaçları mı yapmadım, sana gevrekler mi yedirmedim, oyy ellere yar olan, Çökelik'in kızını, yılanını koynuna sokan kokmuşun oğlu! Ben sana onu yar mı edeceğim, benim yerimi o mu alacak? Oooyyyy ayağı gonduralım, ooyy boynu bağlım, oyy kolu kolçaklım, oyy... Mırat almayasın Mırat, sen babamın yerini mi tutacaksın sen? Sen kim, babam kim? Ben kim, Çökelik'in yılanı kim? O benim yerimi mi tutacak? Duysun bütün köy duysun, şeher duysun, benim yerimi kimse tutamaz!.. Oy babam, oy kokmuşun oğlu, ooyy!.."

"Ben de Aşır'ın sözündeyim Gülbahar, ben de Aşır'ın sözünde. Baksana bu yandırmış, iyice yanmış. Siz bunu hemen verin gitsin bana kalırsa, yumuşasın bak bişeyi kalır mı?"

"Sus, suus, sus Bayram sus, horozun başı şimdi kesilecek. Hızır yetişti imdadımıza, el açtım ben Yelatan'a... Bütün kapılar kapanacak değil ya Bayram, biz de o Tanrı'nın kuluyuk. Sesimizi ulaştırdık ki geldi. Geldi gelmedi okuyor. Ur beylerinden birinin kızını kaçırmışlar, Bey bu hocaya baş vurup, kaçıranları bağlatmış da, üç gün üç gece dağda kalan kıza el vuramamışlar. 'Kız oğlu kızmış' Ur'a döndüklerinde. Yaaa!"

Gülbahar önünü Yelatan'a döndü. Yerleri, taşı toprağı avuçladı, sözünü sürdürdü:

Binbir adı vardır, birisi Hızır,
Nerede çağırsan, orada hazır

Arkasını getirmedi. Eğildi yerleri öptü. Bayram bu arada tamamladı dörtlüğü. Gülbahar yerden kalktı. Yelatan'a çağrıyı da yarıda bıraktı.

"Sus o ağzını kapat. Bu gelen kim biliyor musun? Öyle şeyleri alma ağzına, şimdi dedirtirsin bana, Ali'sine de velisine de..."

Yaklaştılar taş yapıya doğru. Kırmızı taşlı yapı, sanki yüzyıllardan bu yana değil de daha dünden kalma. Görkemli. İki kanatlı kapı açıktı. Birikenler aralıklardan göz akıtıyorlar içeri. "Ağır Hoca" içerde diz çökmüş, kara giygilerin altından iki ak çorap gözüküyor. Önünü kıbleye dönmüş. Güvermiş sakalı tin tin ediyordu. Dudaklarının kıpırtısı görünmüyordu.

Gülbahar, hocayı övüyor habire:

"Düz duvara yukarı arpa yürüten, Çaykelik Suyu'nu, Malakan'ın değirmenini durduran hoca bu. Kırk yıllık Urzanlara[103] çocuk ettirdi bu. Hızır, Hızır bu Aşır, Hızır! Bunu bize Tanrı yolladı, kanatlandı da geldi, komşular, susun ses etmeyin, ağzınızı kapayın, çarpar, çalar sizi. Susun! Düğüne gelmediniz, susun!.."

"He, heee, dedi Solağın Aşır'ı, he bir o bir de sen, kes ağzını da Hocaya ne kestin, ne yedirdin, bize de bir şeyler ver yiyelim. Issız köyde ne var ki ne yiyek" dedi.

Gülbahar:

"Koç kestim, kurban olsun, canımı alsın, ona öküz bile keserim. Evim barkım kurban olsun ona. Yemedi, kurban olduğum yemedi, ağzını bile vurmadı. O öpülesi ağzını açtı, dersin ki kuş yuvası, bakmaya doyamazsınız kom-

103. Urzan: Çocuğu olmayan, kısır kadın.

şular. İşimizi bitirek, bacanın başında öten şu horozu susturak..." dedi.

Kestiler sesi, hoca okuyordu.

Bacı, dedi hoca yavaştan.

"Caan, o açılan ağzına kurban" dedi Gülbahar... Seyirtti hemen.

"Ocağı yakın, kayın kalayın[104], iyice korlaşsın" diye ekledi hoca.

Gülbahar bir şey sormadı.

"Sen iste, evimi yakam, ocağımı ataşa verem senin için, senin ayaklarına kurban olam, yeter ki sen iste, sen bir Hızır'sın..."

"Ağır Hoca" Gülbahar'ı iyice dinliyordu. Aldırmaz gözükmesi işine geliyordu. Gülbahar'la konuşurken başını bile çevirmemişti. Dua kırıntılarını seslendirdi. "Vela nevmin, vela yeüdühü Hüfzühüma.."

Gülbahar'ın kulağında çınladı. Göz altından Gülbahar'ı süzen hoca, kırıntıların sesini gene yuttu.

Gülbahar çıktı, koşa koşa bir sepet sırtladı. Ayaklarını sürtüyordu.

"Ne var teyze, ne dedi hoca" diyen Hümmet'in oğluna çıkıştı:

"Git, işin yok mu, senin evin yok mu baba, gidin hadi!"

Aldıran olmadı. Gülbahar da istemiyordu aldırsınlar. Kalağa[105] yanaştı, doldurdu sepeti, yekindi yekindi[106] kaldıramadı.

Solağın Aşır'ı, Yusuf'un Deli Dumrul'unu çekti, itti:

"Git ay Kazak, hey, git de şu sepeti sen al, sırtla, burda dikilme!"

Deli Dumrul hazırdı, yürüdü, bağırdı:

104. Kalamak: Ateşin yüksek ısıda yanması için yakacakların iyice yükseltilmesi. (y.h.n.)
105. Kalak: Tezek yığını. (y.h.n.)
106. Yekinmek: Hamle yapmak, davranmak.

"Dur gelinbacı, gelem ben alam" dedi.

"Böyle işe kimsenin elini vurduramam! Gidin, ben ölsem bile kendim yaparım, tutarım yok benim neydiyim ki gücenmeyin kimsenin elini vurdurmam. Evimizin her yanı, bir bağ oldu, tuzak oldu. Uçan kuştan işkillenmeye başladık Haydar, sen benim yadım yabancım değilsin hoş, herkes yerinde sağ olsun" dedi Gülbahar.

Arka arkaya, katlana katlana tezek çekti içeri. Akşamın alaca karanlığında köyde iki şey vardı: Bir duman, bir de Güldalı'nın bacaların başındaki sesi. Duman öyle bir duman ki ne gömütlükte yakılan ateşten çıkar ne de köyde böyle bir duman görülmüştür. Gada'nın otluklarını yaktılar da kış günü böyle duman çıkmadıydı. Zilli Seferler'in damın bacasında bağıran Güldalı'nın sesi de gene yırtıyordu gittikçe artan karanlığı:

"Oy babam, oy kokmuşun oğlu, oy Çökelek'in kızı!.. Oy, dağların ardında kalan babam, oy ellere yar olan kolu kolçaklım!..[107]"

Gülbahar ocağı tutuşturduktan sonra hocaya döndü.

Hoca, "Ocağa boyunluk zincir atmasını, kızın da içeri alınmasını," söyledi. Gülbahar bu kez ses etmedi. Hemen sürüttü ayaklarını. Damın üstünden kızını tuttu getirdi.

"Gel, gel bakayım, seni tepelerde, el çöplüğünde vakitsiz vakitsiz öten horoz, gel sonun geldi, kesilecek başın gel!.."

Söylene söylene kızını aldı içeri. Kapıları kilitledi. Ortada şaşkın kalan yayla yolcuları Gülbahar'ın damının üstüne çıktılar. Ayak seslerini duyurmaktan korkuyorlardı. Gülbahar istiyordu ki bekleşenler damın deliğinden görsün Hocayı, görsün yapacağını. Arkadan koğ[108] etmesinler, gözleriyle görsünler de. Biliyor ki arkadan söz edecekler. "Hoca aldı koynuna, sabaha kadar yumuşattı,

107. Kolçak: Kolu ve arkası güçlü olan. Yiğit. (y.h.n.)
108. Koğ: Dedikodu.

sesini kesti..." diyecekler. Bunu iyi biliyordu. Ayak seslerini duyuyordu bile. Sevinçliydi. Bir ara "Ağır Hoca" sordu bu sesleri, gürültüleri.

"Evin arkası yoldur, hem ses gelir, hem ayak tıpırtısı. Büyük yol geçer burdan ayaklarına kurban olayım" diye savuşturdu.

Hoca okuyordu. Zincir narlanmıştı ocakta. Ocağa yaklaşmak nerde? Evin en gerisinde bile eli yüzü yanıyordu insanın. Ürkütücü, korkutucu bir kor ateş vardı ocakta.

"Kızı soyunduracağız, yardım et" dedi hoca.

Gülbahar hemen kalktı oturduğu sekiden. Ortada söylenen, yanıp yakılan Güldalı sağını solunu karıştırıyordu.

"Neyim eksikti, neyim yoktu, ben Çökelek'in "kaçe"sinden[109] geri miydim, hocam, kocam" dedi ve atladı hocanın boynuna sarıldı. Öptü hocayı, kucağına yığıldı. Hoca şaşkınlık göstermeye çalıştı. Gülbahar her şeyi ona bırakmıştı. Güveni vardı, sonsuzdu.

Dirgenleri getirtti hoca. Narlı zinciri çıkardı ocaktan. Taktı dirgenleri; okudu, üfledi. Sonra geri attı ocağa zinciri. Güldalı yerdeydi, başını sekiye dayamıştı. Soydular. Üstünde para kadar pırtı kalmadı. Dolgun memeleri, kabarık kalçaları, her yanı apaçıktı. İnanılmaz bir söz dinleyiciliği geldi üstüne birden. Gömüldü gitti karanlıklara. Sustu. Hoca böylelerini çok geçirmişti elden. Az, kesin sözlerle Gülbahar'a yardım ettirdi. Güldalı narlı zincirden birkaç kez geçirildi. Sonra "Ağır Hoca" Gülbahar'a gitmesini söyledi. Gülbahar anlamadı, birkaç adım geri çekildi. Eliyle konuşan hoca gene, "git" demek istedi.

"Gidin, çıkın, bir daha gelmeyin" dedi.

109. Kaçe: Kancık. Dişi.

Gülbahar çıktı, gitti. Güldalı yarı baygındı. Onu sekiye, kalın kalın yatakların üstüne uzattı "Ağır Hoca". Gitti, evin iç kapısını sürgüledi. Kolaçan etti yanını yöresini. Kimsenin görmeyeceğini, gözetlemeyeceğini anladı. Sırt üstü yatan, her yanı insanı kamaştıran Güldalı'ya baktı, baktı. Taştı kabardı hoca.

"Dere ıssız, tilki beğ" dedi bir ara. Memelerini avuçladı avuçladı bıraktı. Ak teni üstünde parlayan kılları bile sıvazladı. Taşıyordu. Geri döndü. Sağına soluna bir daha baktı. Bakındı, aradı, taradı... Ne yapacağını bilemiyordu. Bıraktı Güldalı'yı. Erzurum'da yarılıp doktorların elinde kalan Halil'in yattığı yerdeki her şeyi duruyordu. İşlemeli tabanca, bir tüfek, altın köstekli saat. Hoca bunlara bir göz attı. Güldalı'yı bıraktı. Heybesine koyacaklarını koydu. Küçük bir sandığı açtı. Birkaç altını vardı Gülbahar'ın, her birini bir kızı için saklamıştı. Onları da aldı. Güldalı'na yaklaştı, okşadı tepeden tırnağa kadar. Altı aydır hiç bir iş yapmayan elleri bile güzeldi, ak aktı; köylü eli, tezek taşıyan el, suvak[110] suvayan el değildi. Dokunmadı. Kapının sürgüsünü açtı, Gülbahar ayakta sallanıyordu.

"Kızın artık iyi. O dünyadan bu dünyaya getirdim. Yanına ve yattığı odaya tan atanacak sen bile girmeyeceksin. Bu eve bir daha düzen etmesinler diye bütün kapıları açıp kapatıp dua edeceğim, sen kıpırdama" dedi.

Gülbahar karanlıkta bir gölgeyle konuşuyordu.

"Karanlıkta nasıl gezeceksin, ışık tutam yoluna, yoluna kurban olam" dedi.

"Bizim ışığımız Kur'andır. Benim yolumu o ışıtır" dedi ve yürüdü. Kapılar çok uzun aralıklarla açılıp kapatılıyordu. Kulağı diğde[111] Gülbahar'ın. Dış kapının sesini bekledi. Ses gelmedi.

110. Suvak: Gübreden yapılan bir tür ince tezek.
111. Diğ: Dinlemede olan kulak.

"Merek[112] kapısında kim bilir ne düzenler bulmuştur" diyordu kendi kendine. Bekledi. Ses gelmedi. Tan attı atacak. Yürüdü Gülbahar. Dış kapı arka üstü açıktı. Başa düşemedi bir türlü.

"Kim bilir bu kurban olduğum bir yel gibi mi geçti içeri girdi" diyerek içerleri aradı. Bir ara seslendi:

"Nerelerdesin Hızır, Bozatlı Hızırım nerdesin?"

Gülbahar sağa, sola böyle ünledi. Boş aralıklarda yankılandı kendi sesi. Karşılık gelmedi.

"Kurban olduğum sır oldu da uçtu. Benim Bozatlı Hızırım kanatlandı da uçtu" dedi. Sonra geldi, keçenin üstünde apaçık, çırılçıplak yatan kızının kızlığını yokladı. "Bozatlı Hızır mozatlı Hızır emme, gene de bir bakayım" diyerek elini uzattı, el değmemiş noktasını, orasını parmakladı. Islaklık yoktu. Sevindi. Güldalı ölü gibiydi. Güldalı'nın sessizliği, kızlığı, Bozatlı Hızır'a güveni iyice artırdı:

"Nereye gidersen git yolun açık ola, Ulu Tanrı yardımcın ola, Adıgüzel Muhammed arkanda ola Hızırım, Bozatlım" dedi. Sonra örttü kızının üstünü. "Bismallah" diyerek örttü. Başkaca bir şey bilmiyordu. Arka arkaya çokca, "Bismallah" demekle yetiniyordu.

Yavaşça dışarı çıktı. Köyde tek bir insan yoktu. Yaylalardan gelenler geceden çekilmiş gitmişlerdi. Sağı solu kolaçan eden Gülbahar, sönmekte olan ocağa tezek almak istedi. Kalak yarı olmuştu. Kış geldi aklına. Yelatan'dan esen yeller geldi, savuran kar geldi gözünün önüne. Adımlarını açtı, "Gıdaşır"ların kalağa uzandı. Önlüğünü çattı iyice, girdi içeri. Kaladı ocağı. Küçük kuşlukta Güldalı uyandı. Uyanır uyanmaz başladı:

"Oy babam, ooyy kokmuşun oğlu oy, atın bağlı kaldı babam, kılıcın asılı kaldı babam, defterin dürülü kala kokmuşun oğlu!.."

112. Merek: Samanlık.

Gülbahar, Bozatlı Hızır'ın, "Ağır Hoca"nın hiçbir şey yapmadığını anladı. Karanlıklara gitti geldi. Ayıldı. Başa düştü. Ölüm istedi canına; asılı kılıcı, tabancayı aradı gözleri...

Ana kız birbirine kattılar seslerini. Bir idi, iki oldu "horeyil"[113] çağıranlar. Duyan da olmadı onları. Gün doğarken, Tepezminde'den, kuşlukta; Kalacık'tan, gün batarken; Hümmet'in Kayası'ndan hep aynı sesler yankılandı Çaykelik Deresi'nde:

"Ooy, ooy babam, oy kokmuşun oğlu oy Çökelek'in kokmuşu... Oy, oy!.."

"Oy bozitler; oyy yezitler ooyy, oy Halilim, kılıcın tabancan da gitti, oyy yezitler, oyy oy bozitler!.."

113. Horeyil: Gence yöresine ait bir uzun hava türküsü.

Gece Sekiz Gündüz Dokuz

"Hele buraya ola olaa! Ocağım sönsün! Hoş saklı gizli değil. Bacanın başında, damın tepesinde. Gece sekiz gündüz dokuz! Aha böyle baba! Buna bakma! Bu benim bacım değil, düşmanım! Aha bak, aha! Dolu sofranızın başındayım, ağzımdan, burnumdan gelsin Ede,[114] yok baba. El arıymış, düşman körüymüş, yok baba!.."

"Neyse canım. Al hele al, soğudu."

"Yok baba. Senin günahın yok. Bacımın lokması benim ağzımdan burnumdan gelsin, istemem, yemem."

"Yok kardaşım. Ayaklarının altına kurban olayım. Senin ciğerin. Kim? O da senden, o da senin. Oğlun duyar ne der? El ne der?"

114. Ede: Büyük kardeş, ağabey. (Özellikle yeni gelinlerin kendilerinden büyük kayınlarına hitap şekli.) (y.h.n.)

"Uy anaaaam!.. Hele buraya bak ula! Gözümün önünde Ede. Ocağım sönsün! Baba, aha bak böyle nasıl karşımdaysan, o da öyle... Ben... Ben... Ben iki elimle yedim bunu. Haklı, bacım haklıuı!.. Bilmiyor muydum? Biliyordum. Anası ortada! Soyu sopu ortada!.."

"Soğudu soğudu. Al hele iki lokma da gene konuşuruz."

"Bunun konuşulacak nesi var Ede? Siz benim canım ciğerimsiniz. Size açmayam da kime açam derdimi? Bacım benim bu, bu benim bacım ya; sen daha yakınsın bana. O inanmıyor."

"İnandım inandım. Hele iki lokma ye de.."

"Get burdan get!.. Verin şu çarıklarımı, verin baba. Sizin kapınız bana düşman kapısı olsun."

"Hele buraya bak. Kardaşım, ayaklarının altına kurban olayım. Ne diyorsan öyle olsun. Senin dediğin olsun. Olsun, senin dediğin olsun. Ben de kardaşım olduğun için söylüyorum. Ne yapalım? 'Kanı kanla yumazlar, kanı suyla yurlar.' O öyleyse sen iyi ol. Görme. Yum gözünü geç. Aldık. Ettik bir.."

"Sen açık söyle bacım, ne diyorsun? Bu benim oğlum. Yarın gelir de ne der bana'? Demez mi ki bana: 'Sen öldün mü ki benim namısım ayaklar altına gitti?..' demez mi, ne derim ben o zaman?"

"Keçiyi keçi ayağından, koyunu da koyun ayağından asarlar. O da öyle gitsin. Sevdi aldı. Hoş zorla almadık. Eliyle etti, boynuyla çeksin. Hangimiz..."

"De kapat Tekeş'in eniklerinin ağzını. Kapat köyün ağzını!"

"El ağzı çuval ağzı değil... El söyler. Dilin kemiği yok ki... Aldırma. Başkasının ağzını kapatamazsam, kendi kulağımı kapatırım. Kendime gücüm yeter. Kapat kardaşım, kulağını kapat."

"Ede iki söz de sen etsene. Kapatayım kulağımı. Aha, aha kapattım kulağımı, kapattım ben baba! Kaç kulak

dinliyor bunları. Çalkalanıyor köy baba! Bir baştan bir başa, o baştan bu başa. Tepezminde'ye git bu söz, Kalacık'a git bu söz, pınarın başında bu, gözenin başında bu, bulağın[115] başında bu, çeşmenin başında bu. Ben böyle mi olacaktım Ede? Karanınoğlu'nun adı böyle mi çıkacaktı? Tanrım bana niye bir ölüm vermedin de bunları işittim? Yere giresim geliyor Ede. Kazma kürek alıp da eşip eşip yere giresim geliyor. Karanınoğlu denince bir Ardahan, bir Hanak, bir Kars ayağa kalkardı. Karanın küçük Molla'sı denince ağlayanlar susardı. Bak ne günlere düştüm. Ölmedim de neler gördüm?"

"Baba ne oldu? Yer yarıldı da içine girmedik ya. Gök başımıza çökmedi ya. Olmuş... Olanınan ölene çare var mı?"

"Öleydim daha iyiydi. Benim iyiliğimi istiyorsan, ölüm dile bana Tanrı'dan, Ede, ölüm!"

Tuntul atıldı:

"O nasıl söz kardaşım, bana gelsin sana gelen. Ağzıma taş toprak."

Ede, karısının sözüne eklendi:

"Çocuklaşma baba. Daha yolda yolcun var, torun seveceksin. Ye şu iki lokmanı."

"Bende yiyecek yer kaldı mı? Nereme yiyem baba? Nereme? Oğlan durmadan beni suçluyor. Demiyor ki 'Baba, elin kızı nasıl?' yaktı Ede, başını yaktı. Kendini yaktığı gibi bizi de yaktı. Bak senin karın nasıl bol bol konuşuyor. Yüzüne diyem, benim bacım hoş. Hiç arlandığı bile yok. Gel bize sor. Evimizde su ılındığı yok. Ayakta kendimizi tutmaya çalışıyoruz. Ben neyise, Helhel'in kızının ağzını bıçak açmıyor."

Ayak seslerine kulak veren Tuntul oldu:

"Kim o?.." dedi.

115. Bulak: Kaynak, pınar. (y.h.n.)

Ses veren olmadı. Ayak sesleri yaklaşıyordu. Ürktü Tuntul:

"Kızzz. Ay 'kalık',[116] bak şu kapıya, bak kim o gelen?"

"Ne korktunuz? Kimsenin tavuğunu mu kesip yediniz, niye korkuyorsunuz? Benim... Kırk yıllık köye yeni düzen mi koydular?"

Ayağının karını çarpa çarpa geldi çıktı İsli.

"Yok adam, geç geldin de" diye geçiştirdi Tuntul."

İsli:

"Oooooh... Kaynını oturtmuş baş köşeye, almış karısını dizinin dibine. Ne yapalım baba, 'Sarmısak içli dışlı, soğan yalınız başlı.'"

"Otur babanın dedenin canını seversen. Senin de derdine bak? Keşke biz de soğan olaydık. Sarmısak olduk da başımız göğe erdi."

Tuntul'un bu sızıntısını Ede kapatır görünmeye çalıştı:

"Böyle bir karı vermiş bana, nereye oturacak? Baş köşeye. Vereydin bacını da sen oturaydın. Molla'ya tavuk kestim, sana kuzu keseydim" dedi.

"Gezen ya buduna ya boğazına. Bugün boğazıma. Haa bak, çekti getirdi beni tavuk" dedi İsli, eğildi sofraya bir göz attı, "soğutmuşsunuz baba, dee, başlayın.."

İsli sofraya uzandı, tavuğu çevirdi, iki eliyle tuttu, ayırdı; budu yakaladı.

"Yoo" dedi Ede, "dur bakalım, bak konuğum var."

Elinden aldı İsli'nin, İsli aldırmadı:

"Yemiyorsunuz baba, ne yapayım? Yemeyenin malını yerler."

Tuntul sıkıldı sıkılmasına ya bir yandan da 'Hiç değilse kardaşım şimdi iki lokma yer, şu adamı Tanrı yolladı' diye düşündü.

116. Kalık: Evlenme çağı geçmiş, evde kalmış. (y.h.n.)

"De kardaşım iki lokma al. Bak payının üstüne geldi, hiç değil, onu bekletme" diye dayattı.

Ede gözünü ağarttı İsli'den kaçırarak:

"Alacak Tuntul, niye almasın. Dolu sofra; o da yesin, biz de."

"Bismillah" dedi, sonra "Haydi Molla" diye ekledi.

Ede ile İsli başladılar. Karanın Molla'sı, isteksiz isteksiz elindeki şeftali çekirdeği tesbihini avucuna topladı, cebine indirdi.

"Bismillah" dedi yavaşça, mırıltıyla. Uzandı ekmek kırdı. Aldı ağzına. Üstünün kırağısı erimiş, ıslanmış arpa ekmeğini geveledi zorla. Kimseye bakmıyordu. Bacısı süzüyordu kardeşini; istiyordu ki bir but yesin. Tavuğa el uzatmıyordu Molla.

"Kardaşım tavuk al, bir dadına bak" demek zorunda kaldı Tuntul. Ede parçaladı tavuğu, bir budu Molla'nın önüne koydu:

"İster ye, ister cebine koy" dedi dayandı. İsli hızlı gittiği için Ede de hızlanmak zorundaydı. Tavuk eridi. İsli soluk aldı.

"Molla! Düşüncelisin. Ne var gene? Kırk öküzle bir mağarada mı kaldın?" diyebildi. Molla karşılık vermedi.

Ede atıldı:

"Yok canım, onu da nereden uydurdun? Tanrı'ya bin şükür. Ne olmuş, neyi eksik? İleri gel diyeni yok, geri git diyeni yok."

"Bişey demedik. Siz de hemen alınmayın" dedi İsli. Sonra Molla'ya çevirdi yüzünü, "Ne var ne yok Molla? Sana, yiğit lakabıyla yaşar, Karanın Küçük Molla derler, senden büyük molla var mı? Sen bir Eyüp'sün ! Tanrı, dağına göre kar verirmiş. Biz olsak; biz olsak alır başımızı dağlara düşerdik. Baba, bu köyden kaçan kurtulsun. Bu köyün diline düşenecek kendini Büyükçay'a at daha iyi. Aha bak, dolu sofranızın başındayım. Bilmez baba,

bu köy bilmez... Ağzından girip, arkasından çıksan, bunlar bilmez. Hangimiz yemedik ekmeğini senin, hangimizin derdine derman olmadın Molla? Gözümüze durur bilmezsek. Gel gör ki bunların 'ekmeği dizinde, uğrası[117] yüzünde'... Ben böyle bilirim" diye sürdürürken Ede kesti sözünü:

"Eeehh! Kes allasen. Başka sözün yok mu? Önündekini ye. Katla da otur dilini..." dedi ki Ede, Molla atıldı:

"Baba, Tanrı'nın bildiğini kuldan ne saklayacağım? Ne olur o susmakla, ben susmakla, sen susmakla? O baştan bu başa ... Kimi susturacaksın? El oğlu bu... Sen çık bacanın başına, damın tepesine; gece sekiz gündüz dokuz! El gözünü yumsun, el kulağını tıkasın. Kimse söylemez bunu Ede. Dolu sofranızın başında söyleyem ki sonra arkadan söz etmiş demeyesiniz. Benim düşmanım sizsiniz. Birincisi bacım, ikincisi sen... Siz bana dost olsaydınız, gelirdiniz o itin eniğini benim evimden atardınız. Şimdi babası, kardaşları oldular "Ali kıran, baş kesen". Ağzımı açtırmıyorlar. Onlara bakarsan, bunları ben çıkarmışım, ben etmişim. Onlar ipekmiş, ben kıl. Kılı ipeğe koş etmişler[118] de... Yarın oğlan gelecek de inanacak bunlara. Bunlar... Bunlar, yezit soyu Ede. Bilmiyon mu sen?"

Ede susmuştu. Karanın Molla'sının sözlerine içerledi. İşin aslını da öğrenmek istiyordu.

"Baltayı taşa mı vurduk ne? Baba aha sustum" dedi İsli de.

Molla dikeldi:

"Yok baba, konuş. Benim dostum sensin. Yukarda Tanrı var bak. Oğlan gelince de isterim senden bu sözleri."

117. Uğra: Pişirilen aşın içine dökmek için hazırlanan undan yapılan bulamaç. (y.h.n.)
118. Koş etmek: Koşut tutmak, denk etmek. (y.h.n.)

"Yok baba yok... Ağzım arkama dönsün. Beni katma öyleyse. Ben ne duydum, ne işittim" deyince:

"Haaa... bak 'okunu atıp da yayını saklama' İsli! Benden iyi biliyorsun."

Kardeşini azarladı Tuntul, dayanamadı:

"Biliyor kardaşım hah... Biliyor. Ne var ki ne bilsin? De sus."

"Yok ya! Sana göre ne var? Ne it girmiş, ne süt dökülmüş! Sana göre ne var?"

Küçük Molla, bunu dedikten sonra başladı saymaya... Küçük Molla saydıkça, açık açık konuştukça, Ede de İsli de içten içe sevinç duyuyorlardı. Molla saydıkça, açtıkça susuyor, sustukça da:

"Doğru... Doğruya ne denir ... Doğru..." diye ekliyor, konuşmasına kapı açıyorlardı.

"Daha gelin olduğu gün! Daha evime ayak atmadan, ocağımın taşını öpmeden baba!"

Molla konuşmak, boşalmak, oğlundan gelen mektuplardaki suçlamaları üstünden atmak istiyordu. Ede, Molla'yı çekemezdi. Ayağa düşmeliydi ki yer tutsun kendi. İsli'nin işi, onun bunun açıklarını, ayıplarını ortaya sermekti. Kim olursa olsun. Yakın, uzak, yoksul, varsıl... Ona göre hepsi bir. İki söz edip çekiştirme fırsatı doğsun da.

"Susun baba. Benim evimin içine kötü söz, koğ girmez. Onu bunu ağzınıza sakız yapmayın. Gidecekseniz kalkın gidin. Bekliyorlardır."

Tuntul'un bu sözü Molla'yı ateşledi:

"Senden beklediğim buydu. Beni kapı dışarı et ki bir daha gelmeyim. Kırılsın ayaklarım. Bu sözün üstüne iyice bildim ki benim oğluma her şeyi yazan, yazdıran sensin. Açıkça söylesene: 'Karnımdan çıktı gada, kime gidem imdada?' Elin düşmanı dışardayken, benimki içerden. Kime gidem baba? Kimim var, kime gidem? Deeyy oğlan

dünyanın öbür ucunda. Kars da değil de deeeyyy Erzurüm. Oraya ulaşmış. Bacım, 'köy aşırı köpek ürümez,' bunu iyi bil. Kime yazdırdın?"

Küçük Molla hem kızıyor, hem bağırıyor hem de çarıklarını ayağına takmaya çalışıyordu. Bacısı aşağıdan aldı:

"Suç benim kardaşım. De ki nedeceksin? Ne açarsın ağzını? 'Zurzuna'nın koyununu kurt yemiş, Purut'un iti sana ne?' Benimki gevezelik."

"Bak Ede! Biz Zurzuna'nın koyunu, bacım da Purut'un itiymiş! Duydun mu ula İsli? Kınayın beni. Beni kınayanın kösevisi güvere. Sen kim, ben kim kız? Bir karında yatmadık mı? Bir belden inmedik mi?"

Bunları çok sert söyledi Küçük Molla. Doğruldu, eline değneğini aldı:

"Daha ne duranı?.. Ölüm girsin bu eve" dedi ve yürüdü.

Bu kalkış Tuntul'un beklediği sonuçtu. Sevindi:"Kardaş kardaşı atar da yar başında tutar" diye gönlünü çalmaya çalıştı kardeşinin.

Öbürleri de kalktılar.

Kar savuruyor. Ağızları, gözleri dola dola yürüdüler. Çeko'nun itleri üstlerine geldi. Sıkıştırdı. İsli, köyün bütün itlerini bilirdi, sustururdu. Hepsi alışıktı ona. Molla'yı sıkıştırsınlar diye itlik etti, Ede'nin de kolundan çekerek, itleri Molla'nın üstüne yolladı. Molla değnekle savunuyor, kollanıyor, hem söyleniyor, hem sövüyor:

"Kendi çok doymuş da bunca it kalmış. Aç itin oğlu!.. Bakasın ki neydecek bunları? Bağlamıyor da baba... Babanın gömütüne bunları götür de irahmat yağdırsın, o acından ölen babanın!"

Çeko'nun itlerin sesine çıkan gelini duydu bu sözleri.

"Sen beslemiyorsun. Kaç kez geldik kapına da dilendik? Sen gezeceğine yere gir! O itleri de çağır da gelininin üstüne çek! Aldın mı alacağını? Götür çek ki onun bunun altına yatmasın! Bacanın başından insin de kapansın bir yere. De git şimdi!.." diyerek itleri çağırdı.

Molla da birkaç söz etti, sövdü. İsli'yle, Ede kıs kıs güldüler. Molla, "kıs kıs"ları sezinledi, aldırmadı. Geldi kapıya yanaştılar. Durdular. İçerden bir düğün, halay sesi geliyordu. Dinlediler:

Altım kutnu,[119] *üstüm kutnu yumuşak ...*
Koynuma verdiler bir küçük uşak ...
Kürtçe bilmez, Türkçe bilmez konuşak ...

Elma deyil atıp atıp tutayım,
Koyun değil sürülere katayım,
Yiğit değil sarılıp da yatayım ...

Çok durmadılar. Kapı dinlemek ayıptı. Savuran kar kimsenin dolaşmasına fırsat vermezdi ya "ne olur ne olmaz" dediler. Daldılar içeri...

Olan olmuş, duyulan duyulmuştu. Genç kız, genç erkeklerin türküsü, halayı bozulmadı; aldırmadılar. Karanın gelininin destanını bitirmişler gibi, sözlerini değiştirdiler, oyunu kesmediler.

"Havara[120] mı geldiniz baba, ne var" diye çıkıştı Elbeyi.

"Kurdun arkasına tek it gitmez. Yardıma geldik" diye ekledi Ede de.

Bir sessizlik beklenirken, konuşmalar hız kazandı.

119. Kutnu: Pamuk ya da ipekle karışık pamuktan dokunmuş kalın, ensiz, diş diş çizgili kumaş türü. (y.h.n.)
120. Havara gitmek: Kurtlara karşı itlerin yardımına gitmek.

"Gelininin adını çıkar, oğlunun namısını ayaklar altına at... Ondan sonra da topla gel havara. Ne istiyorsun bizden? Ne verdin de alamıyorsun? Benim, Karanın oğlu diye bir tanıdığım yok. Çık git burdan!.."

Molla sözü hemen kesti:

"Senin ocağın söne, senin kapın kapana! Genç yarin ellere kala!.. Yığa yığıştıra yemeyesin! Yaylalara çıkamayasın Elbeyi!.. Çağırırım Yelatan'a ki o dağa ayağını basmak nasip olmaya sana! Doğranasın, bıçaklara gidesin Elbeyi!.."

Kargıçladı, saydı, saydı... Arkasını sövmeye çevirdi:

"Ula itin oğlu, ula dürzünün oğlu!.. Ne demişim ben? Ne söyledim ben? Yalan mı baba? Siz söyleyin!.. Yalan mı? Ula sizin soyunuz böyle, soyunuz... Adınız, şanınız Hanakları, Ardahanları aştı da Kars'a vardı. Deey Erzürüm'e!.."

"İyi oldu. Erzürüm'e gitmezse, Angara'ya gitsin. Elinden geleni ardına koyma. Paşadan pekimiz[121] yok. Dediğin gibi... Gece sekiz gündüz dokuz. Bir diyeceğin var mı?"

"Daha ne diyem... İşte buuu! Benim dediğim de bu baba! Sen ağzınla söyle yeter bana. Daha bir diyeceğim yok. Kalkın baba... Benim burda işim kalmadı" diyen Molla sıçradı sekiden ki gelini çıktı ortaya; geldi kaynatasının karşısına dikeldi:

"Sakalın kanla yuna! Gorunda yatmayasın! Bir ayağın çukurda, ben ne yapmışım da aldın o kapanası ağzına, ne yapmışım? Senin kızın gibi her gelenin altına mı yattım? Senin kızın gibi donumun paçası Tütenlerin itlerin ağzında mı kaldı? Senin kızın gibi çoluğun çocuğun altına mı yattım? Söyle bakayım hı?.. Kaçtan aşağı etmiyorsun?"

121. Pek: Sert, dayanıklı, sağlam. (y.h.n.)

Bir kartal gibiydi. Artık gelinliği kızlığı bir yana atmıştı. Kardeşi onun tek korkusuydu. Onu da yancı görünce, keskinleşti:

"İyi etmişim. Bildiğim gibi edeceğim. Hem de bacanın başında. Gece sekiz gündüz dokuz. Duysun, duysun, bir köy değil, bin düvel duysun... Kiminle yapmışım? Kocaa muhtarınan. Bir köyün muhtarıyla. Seninki gibi Mırık'ın itiyle değil! Kiminle yapmışım? Seyid'in oğluyla. Seninki gibi, dana dolukla[122] değil. Kiminle yapmışım? Tekeş'in oğluyla. Seninki gibi Nagar'ların çürükleriyle değil! Kiminle yapmışım? Tanağa'nın oğluyla... Deey bir ayağı burda, bir ayağı Istanbul'da... Seninki gibi Gıdaşır'ın enikleriyle değil!.."

Gelin bunları sayıyordu. Halay durmuştu. Herkes susmuş, dönmüş olayı izliyordu. İsli seviniyordu. Yeni bir kapı açmak için bir sürü söz toplamıştı dağarcığına. Ede, kaynını ayağının altına almaktan sevinçli. Yüzünü kızartan bozartan kaynata bile içten seviniyordu: 'Şu oğlanın suçu bana yükleyen mektupları bunları iletirsem, değişir' diyordu içinden. Bütün kış boyunca kapı kapı dolaşmasının, şurda burda söz edip açmasının nedeni buydu. Umduğu sonucu almaktan da çok seviniyordu.

"Bu sözleri gene isterim ben. Oğlan gelince gene isterim" diyerek yürüdü.

"Haydi Ede, haydi İsli, bak siz Tanrı tanığısınız.."

Çıktılar. Doğru Cıdık'ın yanına. İyi bir mektup yazdıracaktı. Oğlunun, "Baba, bana gelen mektuplardan usandım. Uslum çekiliyor her mektup dağılışında. Benim namısımı sen dağıttın. Benden beş beter bir kız aldın; sesimi çıkarmadım. Dengim, eşim olmayan birini aldın, ses etmedim. Baba, askerlikten sonra, ever beni dedim, dinlemedin, gene ses etmedim. Artık yeter baba!.. Şurda

122. Doluk: Belirsiz. (y.h.n.)

beş ayım kaldı. Katlanın, her şeye katlanın, geliyorum. Çayır biçiminde ordayım..." diyen, arkası kesilmeyen mektuplarına karşılık verecekti.

"Bunlar tanık. Sen bilirsin, bilmediğin ne ki senin? Bak, bunlar da bütün damın dolusu boğalar da babası da anası da danası da biliyor. Kendi söyledi baba! Ağzıyla!.. Hoş benim günahım yok. Yaz!.. Kalem tutan ellerine kurban olayım, bir bir yaz!.. Hepsini say. Ad ad, soy soy. De ki karın, babasının evinde. Gece sekiz gündüz dokuz oğul. Damın tepesinde, bacanın başında. Böyle böyle yaz. Ben bir şey eklemiyorum. Karısının dediklerini yaz... Elini ayağını öperim Cıdık... Ben senin elinin emeğini öderim" dedi.

"Elinin emeğini öderim" sözü Cıdık'ı canlandırdı. Kalktı, eski bir bavul açtı. Boyayı, cibreyi,[123] cibre sapını çıkardı, başladı.

"Sus, sus. Ben bilirim ne yazacağımı..." dedi döşendi.

Bitirdi, katladı, uzattı.

İtten pişman olur yazdıklarına o. Ben öyle bir anlattım ki öğrenecek ön nere, arka nere!.. Yarın bunu Hanak'a gider, kendi elinle atarsın. Zarf al. Neso'dan, üstünü yazdır" diye ekledi.

Molla aldı, katını düzeltti, koynuna yerleştirdi.

Dağarcığı gittikçe şişen İsli:

"Bu ne pire, herkes evine gire" diyerek Ede'nin koluna girdi. Döndüler. Molla da evine gitti.

Molla erken kalktı, atını eyerledi, tuttu yolu. Mektubunu attı. Cıdık'a iki paket aldı, cebine yerleştirdi, sürdü çıktı Hanak'tan.

Önce Cıdık'a uğradı, paketleri verdi. Cıdık bir cıgara sardı hemen açarak, Molla'ya uzattı. Molla almadı:

123. Cibre: Madeni kalem ucu. (y.h.n.)

"Kürt getirdiğinden yemez" dedi.
Attan inmemişti. Eve doğrulttu.

Karşılık bekleyenler çoğaldı. İsli, mektubu her yerde dile getirmişti. Köy o baştan bu başa çalkalanıyordu. Yirmi iki gün geçti. Karşılık yok. Hanak'tan her geleni göz altından izliyor Molla.

Coğ Mehmet çıkageldi bir gün:

"Eskerlik başkanı bu zarfı bana verdi, bir de parmak bastırdı, yerine ulaştıram" diyerek bir sarı zarf uzattı. Molla zarfı açmadı. Yeni yazı bilmezdi. Hemen Cıdık'a uçtu.

Cıdık:

"Molla ... ıııhhh ... şey, seni askerlik şube başkanı istiyor, başka bir şey yok" dedi.

Molla bir şey anlayamadı. Gitti, ata binip uçtu. Arkadan da patladı olay... Duyuldu kara haber, tez ulaştı. Ulaşır ulaşmaz Karanınoğlu'nun damının üstünden bir ağıt yükseldi. Karı, fırtınayı delen, yırtan bir ağıt. Anası bağrını yumrukluyor, saçlarını yoluyordu:

Koyunlar sağılanda, yavrum,
Sağılıp soğulanda,
Anan nasıl dayansın ... yavrum,
Askerler dağılanda?..

Sarı

Gün süzülüyor. İndi inecek Yelatan'dan. Gıdaşır'ların kapısına son bir gün vuruyor. Yalınayak çocuklar toplanmışlar. Karın kalınlığı diz boyu. Garip'in elinde üstü kırağılı arpa ekmeği. Kotanaşır'ın oğlu Ahmet, Deli Ali'nin oğlu, Güldeste'nin kızları, Zaza'ların öksüzler, güneşten gömlek giymek için sıralanmışlar.

Garip arpa ekmeğini yarı etti. Kimseye vermiyor. Çocukların gözü bir ekmekte, bir güneşin yatay ışınlarıyla parlayıp titreşen Yelatan gediğindeki karların üstünde geziyor. Zaza'nın öktülerinden[124] biri uzandı arpa ekmeğini kırdı, ağzına attı. Garip akıllandı. Ekmeği tortopaç ettiyse de donmuş, buzlaşmış üstü kırağılı ekmek, kırıldı, parçalandı, birkaç küçük parça, ak ak karların üstüne düştü. Düşenleri çocuklar kapışıp kapışıp ağızlarına attı-

124. Öktü: Erkek çocuk. (y.h.n.)

lar. Bir itişme kakışma oldu olmadı ki bir ayak sesi duyuldu, bir başka parıltı onları yeniden sıraya soktu duvarın önünde. Ganiağa'nın Tombul'u elini yakan sacın dolusu buğulu, korlu külü çöplüğe ulaştırıyordu. Göğsündeki dizili altınlar balkıyordu.[125] Adımlarını da çabuklaştırmıştı, eli yanıyordu ısınan sactan.

"Cıııızzzzz" sesi duyuldu karla kaplı çöplüğe dökülen külden. Tombul kaçtı, uzaklaştı çöplükten. Kül cızırtıyla karın içine gömülürken hem buğu çıkardı kardan hem de duman yükseldi. Dumanlar yatışınca karın üstünde "sarı bişey" kaldı. Karın üstünde, sapsarı. Çocuklar unuttular güneşi, üşüyen ayaklarını, titremeyi... Öyyyle kaldılar. Yerlerine mıhlandılar.

Dumanlar yatışınca Tombul sacı aldı, gitti. Bozo çıktı ortaya. Kuyruğu dimdik. Gerindi, ağzını açtı, buz gibi havaya kattığı sımsıcak soluğu belirdi. Kırmızı bir ağız, ak ak ve keskin dişleri belirdi. Sonra, çöplüğün yakınında bir yere dimdik oturdu kuyruğunun üstüne.

Oturuyor Bozo. Çocuklar da kalkıp gitmesini bekliyorlar. Ordayken gitseler, parçalar. Besili, keskin. Ganiağa'nın köpeği bu. Çocuklara bakıyor o da. Ayaklarının üşüdüğünü yeniden duydu çocuklar. Gün indi inecek. Kimse gelir alır sonra o sarı şeyi. Taş attılar. Aldırmadı Bozo. Bir daha attılar. Bir daha, bir daha... Bozo öyle kaldı.

Bozo kalksa üşüşecekler çöplüğe, ölesiye bir yarış başlayacak sarı şey için. Altın gibi. Sapsarı. Karın üstünde.

"Kalkmaz o. Onu ellere kala. Üşüdük, gidelim evlerimize" dedi Garip. 'Bunlar evlerine gitsin, ben alırım, nasıl olsa gider bu soyka...' diye düşünüyordu.

"Onu ben ellere korum?.. O ne zaman kalkarsa ben de o zaman giderim" dedi Kotan Aşır'ın oğlu. Çocukların

125. Balkımak: Işıldamak. (y.h.n.)

hepsi inatçıydı. Hep düşünceleri, umutları birleşti bu sözde.

'Zaza'nın oğluyla yarışmak zor, beni geçer köpek kalkarsa?' diye içinden geçiren Garip adım attı. Cennetlerin çepere yanaştı. Aştı çeperi. İndi. Titreye titreye sarı şeye yaklaştı ki:

"Bozo tut, oşooşo oşo tut!" diye bağrıştılar duvarın dibindekiler.

Bozo sıçradı, kuyruğunu omuzladı, hırladı ve atladı Garip'in üstüne.

Garip kaçtı ama çeperin dibinde Bozo tek gömleğini parçaladı, yırttı, bıraktı.

Garip ağlayarak geri dönmüştü. Sarı şey orda kaldı, alamadı.

Göz yaşları içinde:

"İtin oğulları, babanızı mı çağırdınız? Elin sessiz duran itini niye ürdürdünüz?[126] Ananızın kocasını mı çağırdınız?.."

Aldıran olmadı. Onların birbirine seslenmesi hep böyleydi. Gülüşmeler sürerken Gud Ali otlukların arkadan indi. Eğri boynu, ikiye katlanmış beli gözlerini yalnız bir noktaya çevirmişti. İniş yolu çöplükten geçiyordu.

'Görecek bu Gud ayı!..' diye içlerinden geçirdiler, seslendiler, sarı şeye yaklaşmakta olan Gud Ali'ye:

"Gud Ali, Gud Ali!.." diye onu kızdırıp başını yan çevirtip, sarı şeyi görmesini önlemek istediler. Gud Ali sarı şeye iyice yaklaştı, çocukların sesleri birleşti:

"Gu-da-li, Gu-da-li, Gu-da-li!.."

Gud Ali hiç aldırmadı. Yere yaklaşık duran elini bir karış daha indirdi, aldı sarı şeyi. Evirdi, çevirdi, attı cebine, yürüdü.

126. Ürümek: Havlamak, ulumak. (y.h.n.)

"Alma onu Gud Ali, o bizimdir!"
"Koca it, alma!"
"Beli kırık, alma!"
"Boynu eğri, alma!.."
Bir sürü sövme, bir sürü ad takma Gud Ali'ye vız geldi, her sövmede bulduğu şeyin öneminin daha arttığını sanarak doğru evine gitti.

Gün anasının koynuna girdi, Yelatan'dan battı, çocuklar da evlerine. Herle aşını[127] içti Garip yedi kardeşiyle, yattılar, tek yatağın içine doluştular.
"Ana, anaaa!.." diyen bir sesle uyandılar. Bacıları Miyese konuşuyordu: "Ana... Gud Ali'nin oğlu, Kel Dırı'nın Gülhanım'ına sarı bişe vermiş, çıkardı Pınar'ın başında, bütün kızlara gösterdi, koklattı, öyle güzel kokuyor, öyle güzel kokuyor, dersin ki yedi dağın çiçeği. İçi ak ak. Dersin ki pambık[128] içi. Dışı da sarı mı sarı. Altın..."
"Neydek kız, neydek?.. Bize de Tanrı versin, gözü kör değil. Göğ ekinini biçmedik ya oğlunu öldürmedik ya Tanrı'nın."
Kestirip attı Gülü, sonra da:
"Boşalt da git bir dönüm daha getir, şu iki kıran içerde içsin, ele düştüler" diye ekledi. Miyese boşalttı gitti.
'Onun ben boynu eğri boynuna yaparım!' dedi Garip içinden. 'Ben alacaktım, nerden de çıktı bu koca Ermeni?..' Yorganı başına çekti.

Gülü gürledi:
"Kalkın kırılasıcalar, gün göbeğinize vurdu, kalkın,

127. Herle aşı: Bir kazan suya bir avuç un katılarak yapılan aş.
128. Pambık: Pamuk. (y.h.n.)

dam dolusu değneğim var, elime alacağım yok, şu iki kırana[129] saman veremez misiniz?"

Kalktılar kardeşler. Herle çorbası vardı gene.

"Tırta[130] kapıya, haşıl[131] bacaya" dedi Ferman. İç herleyi hemen acık."

"Ne yiyeceğin babam, sen getir ben de yiyem. Ne var? Dokuz ay kış var. Aha bak aha, el elde baş başta. Bir çuval un vardı o da bitti. Damın deliğinde ölsen bu aç Osmanlı seni aramaz" dedi anaları.

Köy çalkalandı sarı şeyden. Neydi bu sarı şey? Kel Dırı'nın kızı Ulus okulunda da göstermiş bütün köyün karısına, kızına. Çalım satmış. Koynundan çıkarıp, avucunun içinde koklatıp, koynuna geri sokuyormuş.

Gel zaman git zaman Gud'un oğlu, Kel Dırı'nın kızını aldı. Evlendi, çocukları oldu. O sarı şeyi kimse bilmedi. Gud'un oğlu da, Kel Dırı'nın kızı da bilmiyordu. Kokulu, sarı bir şey. O sarı bir şey unutuldu, yitti...

Garip'in yaşamında bir dönemeç olmuştu. Cılavuz Köy Enstitüsü'nde ilk yemeği yiyecekti. Zil çaldı, çıktılar yemekhane yoluna. Adımlar hızlıydı. Koşuyorlardı yemeğe. Bir bölük öğrenci yemeği yemiş, çıkıyordu bile. Bazılarının elinde sarı sarı toplar vardı. Atıp atıp tutuyorlar, kimisi de yiyordu o sarıları. Yerlere de sarı sarı, ak ak bir şeyler atıyorlardı. Garip durdu bir sarı bişeyin yanında. Yemekhaneye sel gibi akıyordu sınıflar. Garip öylece dondu kaldı. Sarı şeye baktı, baktı, baktı, sonra eğilip aldı, kokladı.

129. Kıran: Kıran girmiş, zayıflamış. (Burada ahırdaki hayvanlar kast ediliyor.) (y.h.n.)

130. Tırta: Un çorbası benzeri bir aş. (y.h.n.)

131. Haşıl: Mısır ununun ya da kavrulmuş buğdaydan elde edilmiş unun suyla karıştırılarak belli bir kıvama geldikten sonra ortası açılıp tereyağı eklenmesiyle elde edilen yöresel bir yiyecek. (y.h.n.)

"Vay Gud, vay boynu eğri Ermeni!.. Ne güzelmiş kokusu..." diye söylenerek aldı sarı şeyi, cebine koydu, yemekhaneye yürüdü. Masasını aradı, oturdu. Yemeği dağıttı masa başkanı. Garip'in önüne de sarı bir top koydu. Garip başını eğdi, yemekleri yedi, göz altından da masa arkadaşlarının "sarı şeyi" nasıl yediklerini süzdü. Soyulan şeye, kabuklara ilgiyle baktı, dayanamadı :

"Bunun adı ne" diye sordu.

Arkadaşlarının yarısı gülüştü:

"Hiç mi yemedin, portakal, portakal!.." dediler.

Yüz Nomara Zinciri

Işık sökerken bütün köy ayaktaydı. Aslında köy bir haftadır çalkalanıyordu. Askerliği bitiren Turabı bir yıldır İstanbul'da çalışıyordu. İşte, şu sıralarda geliyordu. Karşılayıcılar taa Ardahan'a gitmişlerdi. Atlar götürülmüştü. Çanta, bavul, torba, çuval... Herkesin ileri sürdüğü, ne ileri sürmesi, herkesin kesinkes bildiği Turabı'nın İstanbul'u yüklenmiş olarak döndüğü, dönmekte olduğu. Aşağı yukarı bütün köy, az çok payını alacaktı. Arkasından paralı pullu, anlı şanlı, yemeli içmeli bir düğün. Şöyle bir yedi gün yedi gecelik düğün... Turabı'nın gelişi köyde hiç doğmayan bir güneş, kırk yılda bir zühre yıldızı...

Haftayı aştı bekleşmeler. Çok şükür son gün. Son dakikalar. Akşam güneşi Şülgür üstünden aşarken Turabı da boy verecek. Üç yıldır, dört yıldır kurulan düşler; işte, az sonra gerçeğe dönecek. Bütün köy, bütün köylüler

evlerini, yurtlarını, yuvalarını erkenden çekti kapattılar. Çoluk çocuklarının ellerinden tuttular. Önce Turabıların kapıya uğradılar. Turabı'nın anasını, babasını, kardeşlerini tanık tuttular. Şunca zamandır yolunu bekleriz. Biz de pay umuyoruz... Turabıların kapıdan sonra köyün altına. Basamak basamak, kesik kesik inen yamacın ayak tutan yerlerine tünediler. Herkes gözünü çevirdi Ardahan yoluna. Bekle bekle bekle... Ne sabır kaldı, ne göz kaldı, ne diz... Ölün gele Turabı, gelmez olasın, belimiz, bacağımız kırıldı. Bunca beklemeye bir peygamber inerdi gökten. Bizi bitten mi kurtaracaksın... Geleceksen gel. Gelmez. Karşılamaya boşuna mı gittiler? Herkes yatağına girsin, çekilsin, kimse ne getirdiğini görsün ne de pay beklesin. Kime ne vereceksin? Kime yeter? Hoş köylü senin getirdiğine ortak değil ya Turabı? Kimi doyurabilirsin? Deey yüzyıllardır dağı taşı kemirirler... Hangisi doymuş, sen mi doyuracaksın? Kim bilir anası olacak gözüdoymaz neler ulaştırmıştır Ardahan'a?..

Turabı hemen at sürmek, şehirden çıkmak, Ardahan'ı arkada bırakmak istiyordu. Güneş batmadan, kimse yatmadan köyün ortasında boy vermek amacındaydı. Turabı çulu palanı dizmişti. Hâki subay kumaşından bir pantolon diktirmişti. Dizden aşağısı daracık, beş düğmeli, dizden yukarısı oldukça dik duran üçgen biçiminden süvari pantolonu. Dizlerine, bacakların iç kesimine oldukça süslü, gösterişli dizlikler, üzengilikler vurdurmuştu. Parıl parıl parıldayan pabuçları Ardahan'da takmıştı ayağına. Sarı çorapların üstünden geçen pantolon bağları ayakkabıların içine, ayağının altına dalıyordu. Parlayan pabuçlar, sarı çoraplar, bunların üstünden geçen lastik pantolon ökçeliği Turabı'ya bir gerginlik, bir diklik, bir gösteriş veriyordu. Karşılamaya gelenlere sezdirmeden ayaklarına, bacaklarına bakıyordu. İyi canım, üç yıl kaldık ya değdi. Tozlatmadan, kirletmeden bir de köye varsak!

Üzengi demirleri dar mı ne? Ayakkabıları çizer mi? Binmesem mi? Yaya gitsek ayakkabılar eskir, taşa, çamura bulanır, değer. Üzengiye koysak, ata binsek... En iyisi ata binmeli. Ayakkabıları çıkarmalı.

"Agali, sen şu ayakkabıları heybeye koysan, ben ata bineyim de al heybeye koy. Ayağımı sıkıyor da..."

"Turabı efendi, senin ayakkabılarını, kunduralarını ağzımla bile götürürüm. Sen bilirsin de giysen azıcık açılır..."

"Agali sen beni dinle canım! Deey Istanbullar çiğnedik geldik. Bir kunduranın nasıl açılacağını bilmez miyim? Sen beni dinle!"

'Çarıktan başka ne gördü ki Agali? Ne yapsın? Bilmez. Bilir mi? Bilmez de gene söyler. Bunların gevezeliği bitmez. Sen mi çiğinedin İstanbul'u, Malta'yı, Cerrahpaşa'yı, denizi, deryayı, düzü dünyayı? A dürzü ben ne dersem onu yap!'

"Agali ben ne dersem onu yap sen."

"Sen buyur kendimi kayadan, taştan atayım Turabı efendi? Fahrel Kayası'ndan atayım kendimi vallaa... Bir kuru canım var yoluna..."

'Bokunu terazide görmüş pezevenk Turabı! Deey köyden gece yarısı kalktık da geldik Ardahan'a, adam bildik, karşıladık, atımızı itimizi yollara saldık. Ya bir kuruş sıkıştıra elimize ya bir aşhanaya götüre! Ya da dolu çuvallara elini sokup bir çekirdek uzata elimize. İstanbul'a değil, dünyanın öte ucuna gitsen Palancılardan değil misin? Mayanıza, sütünüze lanet olsun! Sıçmazsınız acıkırız diye. Bilmez miydim bunları? Bilirdin Agali dürzüsü bilirdin de gene teptin bunca yolu!..'

"Agali..."

"Buyur Turabı efendi!"

"Bir şey yok..."

"Çekinme ağabey, buyur, söyle, su mu istedin? Gideyim taa Hayrat Pınarı'ndan su getireyim. Ben seni düşündüm, yanımda tas bile getirdim köyden..."

'Ben seni düşündüm köyden tas getirdim ya, sen beni hiç düşünmezsin Turabı olacak köpek soyu! Yok muydu bir tek kuruşun elime uzataydın? Ya bir avuç şeker alırdım ya bir iplik, iğne. Ben de dedim ki üç beş kuruş verir de çele çocuğa pılı pırtı bir şey alırdım. Kazandığın kefenine nasip olsaydı Turabı! Nasıl yapayım da şu çuvallara bir el soktursam, ağızlarını açtırsam? Köye giderse kime ne düşer, kimin eline ne geçer? Herkes ağzını açmış, gözünü açmış yol bekliyor. Hoş Palancılardan artarsa... Artacağı mı var?'

"Turabı efendi, işine karışmak olmasın, böyle erken erken, güneş batmadan, dahası yatsıdan önce varırsak köye, bütün köylü ayakta olur, yolunu beklerler, herkes bir şey umar, ister, bekler. Değil bu çuvallar, bütün İstanbul'u dağıtsan yetmez. Kocaaaa köy... Hangi birine vereceksin..."

"Agali, insan büyük yerde insan olur. Bizim buranın adamları var ya sizler sizler canım, sizler varsınız ya adam olmazsınız... Ben ne söyledim sana, ben bilirim. Ben İstanbul'u boşuna mı gezdim sanıyorsun?. Koca bir İstanbul! Bir baştan bir başa! Neler yaptım, neler..."

'Senin bildiğine de bileceğine de İstanbul'una da... Senin anamı avradını... Suç senin değil, suç benim! Ben ki ucuzluk ettim, taa ordan buraya atımı alıp ayağına geldim, benim anamı avradımı s...sen haklısın..'

"Peki Turabı efendi, yani ben dedim hem de atın kaburgasına şu çuvaldaki ne varsa batıyor. Hayvan huysuzlaşıyor da onu da düzeltirdik. Onu demek istedim..."

"Agali, sen atı durdur, çuvalları indir, düzelt gel yetiş bana. Yardıma ne gerek var?"

"Ben seni yorar mıyım Turabı efendi, ben kendim yaparım. Sen sür atını, sür git..."

'Sen sür git, ben ne yapacağımı bilirim. Şöyle bir aşırtmaza, bir dereye sığınayım, bilirim ne yapacağımı? İyi işte şura, Sallar Dönemeci iyi. Şurada atı durdurayım, kendi payıma düşeni alayım da, götür bunları köyün ortasında dağıt, dağıt geri kalanı dürzü. Bana ne? At elin, göt elin. Taş attım da kolum mu yoruldu? Benim istediğim de bu!'

Atı durdurdu Agali. Çuvalları, bavulları indirdi. İpleri çekti çekti kopardı. İlk çuvaldan iler tutar bir şey çıkmadı. Altı yok, yarısı yok, ötesi berisi delik beş on pabuç, rengi, yırtığı pırtığı belli olmayan kirli, pis, kokulu eski giyimler. Ne ceket olduğu belli, ne pantolon. Eskimiş, kopmuş, parçalanmış naylonlar, kapkacak gibi. Paslı, eğik çiviler, sarılmış, bükülmüş demir teller, sapı, parmağı kırılmış çatallar, kaşıklar, yakaları kirli, dirsekleri yırtılmış kirli gömlekler, ortası kopmuş kirli donlar, çizgili uzun uzun iç gömlekleri.. Çöplük!

'Senin çuvalını da ananı da avradını da. Bunu ne diye getiriyor acaba? Hele bavula bakalım. Bunlar ne böyle? Ne işe yarar? Kırık madenî kaplar, bardaklar, taslar, ezik, eğik, paslı, delik, bir kolu kopmuş kerpeten, kargaburnu, çekiç... Hepsi yarım yamalak. Kırk bin düğüm atılmış ince kendirler, düzgün kesilmiş iki el basımı tahtalar, tahtalar tahtalar... Renkli renkli, boyanmış, cilalanmış. Uçlarında da çivi delikleri, civatalar, demir çengeller, düz demir parçaları, eski püskü, yırtık, kopuk, karışık alaca bulaca... Deli çıkını bunun anasını avradını... Bu pezevenk delirmiş mi? Bunları mı dağıtacak, bunları mı gösterecek bekleyen bunca köylüye?.. Öbür çuvala bakmalı, belki işe yarayanları oraya koymuştur..'

Çuvalın ağzını çekti kopardı. Altını üstüne getirdi, çekti ters yüz etti. Çantadan, bavuldan çıkanlar bunun

yanında dini imanı olanlarmış meğer. Agali'nin son umudu daha bir yıkık. Ağzına kadar dolu çuvaldan kir pas, pislik içinden çıka çıka tanınacak iki şey çıktı. Kapağı, kadranı olmayan, karnı barsağı yırtık dökük bir masa saati, bir de baş halkaları kopmuş zincir. Agali zincirin ne işe yaradığını anlayamadı. Hela zinciriydi. Turabı bir helanın onarımında çalışmıştı, belki boşanmak için girmişti, zinciri de koparmış almıştı. İşe yarar, tanınır tek şey zincirdi. Agali zinciri aldı, oyalanmadan, sağına soluna bakmadan cebine koydu. Çuvalları doldurdu, kapattı, ağızlarını bağladı, sürdü...

Turabı'ya Çekemlik eteğinde kavuştu, Ağzında bin bir sövgü. Turabı hiç sormadı geç kalışını.

'Sormaz elbette. Neyi var ki ne getiriyor ki pezevenk, deli! İstanbul'un bokunu püsürünü toplamış gelmiş. Ne diyecek bekleyenlere, nasıl gösterecek?..'

"Turabı efendi, hiçbir şeye elimi sürmedim ha demeyesin ki aklından geçmeye ki bir şeyini alayım, saklayayım".

"Agali ben çuvalları, bavulları, çantaları köylünün gözünün önünde açacağım. Herkese payını vereceğim. Kimsenin eli boş kalmasın. Herkes payını alsın. Sen de olsaydın. Senin de payın var içinde. Ağzımı açar mıydım?"

'Hele pezevenge bak sen! Ben çöplük kargası mıyım? Ben bok böceği miyim? İstanbullu yesin, içsin, giyinsin, atsın çöpe, çöplüğe, topla getir; ne o, size pay! Götür Palancılara, soyuna sopuna dağıt, atana dedene, atasını ecdadını s...tiğimin Turabı'sı...'

"Sağol Turabı efendi, varol, beni anmış, düşünmüş taa oralardan taşımışsın. Neyi lâyık görürsen ben de onu alırım. Sen kendin verirsin, ben eli uzunluk etmem..."

Köyün karşısına geldi dikildi Turabı, atlılar, beklenenler. Gözleri yolda kararanlar, dizleri yorulanlar, ayaklarına su inenler geniş bir soluk aldılar. Turabı'nın iri

şapkası, dimdik duruşu göz alıcıydı. Parlak bir şey vardı yüzünde. Akşam güneşi ikide bir yansıyor, göz alıyordu. Turabı karşı yamaçtan aşağı inerken köylü de uçuyordu dereye aşağı. Koyun kuzu emişmek üzereydi. Özlemler, istekler Duduna Deresi'nde buluşacaktı, giderilecekti, bitecekti. Delik deşik köprüden itişe kakışa sel gibi akıyordu köylüler. Gelen, Turabı'nın boynuna sarılıyordu, elini, yüzünü, gözünü, boynunu boğazını öpüyordu. Bütün gözler atların sırtındaki dağ gibi çuvallarda, bavullardaydı. Çok şükür beklemeye değmişti bunca gündür, bunca zamandır. Bir parmak bal düşerdi herkese.

Turabı tanıdık tanımadık sayısız insanla kucaklaştı, el öptü, yüz öptü, omuz öptü. Köye girdi sel olup akan insanlar. Aralıklardan, sokaklardan, damların üstünden akan sel Palancıların kapıda, karanlık avluların içinde eriyor, emiliyor, yok oluyordu. Palancıların evler, ahırlar, avlular, ağıllar... üst üste doluydu şimdi. Turabı ocağın en üst köşesine, bağdaş kurmuş, yastıklara yaslanmıştı. Öbür köşede çuvallar, bavullar, çantalar... Köylülerin bütün gözleri çuvallarda. Turabı'nın konuşmaları araya, kim vurduya gidiyordu. Turabı konuşuyordu:

"... İstanbul dediğin derya deniz. Ne ucu var ne bucağı. Para onlarda tarla gibi, ot gibi. Akşamdan çıkarlar sokağa, akşama kadar para dağıtırlar, serperler avuç avuç. Bir küçük odunu kırsan çıkarır on lira, yirmi lira verirler. Oturdukları yer cennet! Çevirirsin bir düğmeyi ışık yanar. Evin bir odasında su vardır, duvardan akar. Herkesin pınarı, suyu, kaynağı içerdedir. Bir gün giyerler ceketi, pantolonu, ertesi günü atarlar kapıya. Bir kez giydiklerini, bir gün kullandıklarını bir daha giymezler, kullanmazlar... Onlar için gökten yağar para. Kimse çalışmaz, biz çalışırız... Bir evin eşyası; varlığı, yiyeceği, giyeceği bütün köyü giyindirir. Bir yıl içinde beş kez, on kez, yüz kez

giyim değiştirirler. Yepyeni giyecekleri atarlar çöplüğe, dışarıya... Topla giy..."

Hele şükür, çok bin yüz şükür Tanrı'ya! Çuvallar dolu, iyi dolu. Yeni yeni hepsi de. Birer ceket, bir şalvar, birer gömlek... Gördün mü İstanbul'u? Yok canım bizim sahibimiz, kılavuzumuz yok. Yok ki bize yol göstere... İyi ki bir Turabı yetişti de...

"... Demir, çivi, keser, tel, ayakkabı, tas, çinko, maşrapa... Ne ararsan İstanbul'da çöplükte. Bin köyü geçindirir... Şimdi açacağım çuvalları. Hepinize birer pay düşer. Ne çoksunun, ne azımsayın! Size, sizin payınıza ne düşmüşse onu getirdim. Bir yıldır yanında çalıştığım bir Ermeni yolladı bunları size. Bu Ermeni eskiden bizim buralardaymış. Kırgında sürgünde kaçmış, gitmiş İstanbul'a. O yardımcı oldu, o doldurdu çuvalı, bavulu..."

"Ermeni olmakla, insan evladıymış. Onlara kırgın geleceğine Osmanlı'ya gelseydi... Gördün mü Ermeni'yi? Var olsun baba, bizi düşünmüş. Osmanlı ne yapıyor, bizi niye düşünmüyor?"

"Susun beni dinleyin! Ermeni'nin size çokça selamı var. Adını söyleyim size, Mıgırdıç. Çıkora köyündenmiş şu yukarı köylerden. Buraları iyi tanırmış. Şimdi İstanbul'da bey gibi, paşalar gibi yaşıyor. Yediği elinde, yemediği belinde. Öyle hanları, hamamları var ki at binsen üç güne içinden çıkamazsın. İstanbullu'nun hepsi böyle. Hepsini tek tek tanırım. İki aileyi tanımıyorum, onlar da yeni gelmişler İstanbul'a, göçmenler. Yunan'dan gelmişler. Tanımadığım sırf bunlar. Her bir şeyi bilirim. Ortası deniz. İki yanında iki büyük şehir. Bölsen, bin parçaya ayırsan, bin parçanın her biri bir Ardahan! Senin Ardahan'ından ne olur, her biri bir Kars, bir Erzürüm... Eee böylesine büyük şehir zengin olmaz mı? Bir giydiğini bir daha giyer mi? Atar çöplüğe, atar dışarıya. Dilencisi yok, açı yok, yoksulu yok..."

Çok şükür, şükürler olsun Tanrı'ya, çuvallardaki eşyanın her biri böyle olduktan sonra, bir aileye yeter, başından artar. Ermeni senin dinine kopayım, sen hangi Tanrı'ya taparsın, hangi peygambere inanırsın? Ben de ona tapayım, ben de ona kul olayım...

"Sözünü kestim Turabı efendi, o yıllarda Ermenilerle boş yere bozuştuk, astık, kestik. Gördün mü bizi düşünen gene onlar oldu, onlar olmuş..."

Turabı'dan başkasının konuşmasını kimse istemiyordu. Kıpırdanmalar her bir şeyi söylüyordu. Turabı'nın bile konuşmayı kesmesi, çuvalları açması bekleniyordu. Turabı da tezden açmak istiyordu. Onun da amacı açmak, dağıtmak, herkesin payını vermekti.

'İyice umutlanın dürzüler, açlar, yoklar yoksullar, gözüyumuklar! Size Ermeni'nin bokunu getirdim yiyesiniz. Ermeni size bokunu yolladı. Dur bakalım anlarsanız iyi bir öğüt size, en iyi bir yol, bir çuvaldız, modül, mertek! Anlamazsanız daha çok boklar gelir çul çuval içinde, önünüze, ağzınıza. Siz öyle seçimdi, sıçımdı uğraşın, dağ başında kalın, bekçilik edin aç açına! O düşman, bu düşman, o Moskof, bu Poskov, beriki Ermeni, öteki Rus diye ölün geberin İstanbul yesin, önünüze sıçsın dürzüler, akılsızlar, beyinsizler, çoban köpekleri, av tazıları, kapı zağarları...'

"Simdi kimse yerinden kalkmasın, kıpırdamasın, çuvalları açıyorum, herkese ne yollanmışsa eline vereceğim, Mıgırdıç bana nasıl antla yeminle verdi, ben de öyle dağıtacağım. Mıgırdıç dedi ki bunları bütün köyü, köylüyü toparla ondan sonra dağıt. Mıgırdıç dedi ki onlara benden selam söyle..."

Turabı çuvalları açtırdı. Sevincinden eli ayağı uçan birisi açtı, hemen ocağın başındaydı. Payını hemen alacaktı, tezden kavuşacaktı. Kavuşmak iyi de bu kalabalığı yarıp kaçmak zordu. 'Kucaklarım aradan sıvışırım. So-

nunda senin az oldu, benim az oldu, onun çok oldu kavgası başlarsa, neme gerek...'

Turabı elini çuvala soktu, eski püsküden bir şey yakaladı. Köylülerden lakabını, adını söylediği birine uzattı. Bin göz, iki bin göz çuvala girdi, çuvaldan çıktı, Seyitlerin Ali'nin kucağında oturdu. Kimse ne armağanı tanıdı, anladı, geçti ne de payın büyüklüğü küçüklüğü üstüne yargıda bulunabildi. Anlaşılmaz, seçilmez bir abajur kırığıydı. Binlerce göz yeniden çuvala girmişti, yeniden çıkıyordu, yeniden bir başka kucağa oturuyordu. Bir daha, bir daha...

Onuncu, belki on beşinci payın alınmasından sonra bir hışırtı, bir kıpırdanma, bir şaşkınlık! Ne dağıtıyordu Turabı, ne veriyordu? İstanbul'dan buraya getirilenler neydi?..

Çuval bitti böylece. Kıpırdanma, kımıldanma artıyordu. Son umut bavuldaydı. Bir an önce payını almak isteyenler şimdi sona kalmayı düşünüyordu, seviniyordu, Turabı'nın çevresinden gizli gizli kaçmaya, uzak kalmaya çabalıyordu. Bavuldan da bir şey çıkmadı. Yırtık, kopuk, kırık eski, pis, dökküntü, akıntı, yitik, yırtık şeyler. Yarısı yok, yarısı kopmuş, ne olduğu belirsizleşmiş eşyalar. Sıra çuvaldaydı.

'Gördün mü sen? Biz de sandık ki atların yükü dolu dolu. Ermeni bizi düşünmüş. Adı üstünde, Ermeni! Ne yollar? Bizimle öyle bir eğlenmiş ki... İlle bizim dört ayaklı Turabı'da suç! Bunları yüklen de gel! Olacak şey mi? Dur bakalım, çuvalın biri açılmadı daha...'

Son umut da söndü. Kimseden ses çıkmıyordu. Ölüm sessizliği! Ne demek oluyordu? Bunlar Ardahan'dan at sırtına vurulur da getirilir miydi? İstanbul'dan getirilir miydi? 'Senin yolların kapanaydı, ayakların kötürüm olaydı, gelmez olaydın! Bizi köy içinde gezmez ettin, yere soktun bizi! Bunları ne diye getirdin? Nasıl getirdin?..'

"Mıgırdıç dedi ki bunları götür, sizinkilere dağıt. Anlasınlar, bilsinler ki öyle kenarda köşede, köyde dağda oturanların, işini, aşını bilmezlerin payı boktur, çöptür, çöplüktür. Bunlara ver çöplüklerin bokunu püsürünü, belki gözlerini açarlar. Seçimdi, sıçımdı, düşmandı, dosttu, Rustu, Ermeniydi diye diye oğullarını, kocalarını yitirdiler, öldüler öldürdüler, onlara gene de düşen pay şu boklar, şu çöpler, şu çöplükler. Eğer beni anlamazlarsa, ne demek istediğimi anlamak istemezlerse, bir gün lağım çukurunun içinde bulurlar kendilerini. Bir de zincir yolladı... Aaaa zincir, zincir nerde Agali, Agali zinciiir!"

Agali hemen zinciri çıkardı, uzattı. 'Bakalım Ermeni zinciri niye yollamış, belki çok bir şey düşünmüştür.' Zincir parladı. Turabı zinciri yukarı kaldırdı, sarkıttı. Salındıkça ışık yansıtıyordu. Bütün gözler şimdi zincirdeydi.

"Bu zincir İstanbul'un ayakyolu demek olan tuvaletinde. Çinko bir kap üstüne otururlar, sıçarlar, bu zinciri çektiklerinde faşşş diye bir su çıkar duvardan, duvarın tepesinden. Sıçtıklarını alır götürür su, duvarın dibinden çıkar, yiter. Mıgırdıç dedi ki 'böyle zinciri sizinkiler gelinlik kızın boynuna asamazlar, İstanbullu bokunu bununla temizler. Görsünler, görsünler anlasınlar' dedi..."

Ermeni sana kızdık, sövdük ilkin. Lakin sen yerden göğe haklısın. Hele bak sen! Öl, diril, kesil, yıkıl, bu zincirle bok temizlesinler, biz onların çöpüne, bokuna hasret kalalım. Heee! Gördün mü efendiliği? Gördün mü seçimi? Seçim mi sıçım mı? Gördün mü efendiliği? Yaa! Gördün mü düşmanı savaşı? Yaaa!

Mıgırdıç sen de sağol, Turabı sen de! İkiniz de bin yaşayın! İstanbul'u bize versen bunca ağır ders olmazdı. Bundan sonra bari biz de ya bokluk olduğumuzu anlarız ya da bok koklamaya boyun eğeriz! Öyle değil mi ha Mıgırdıç, ha Turabı, ne dersiniz?

Tuntul

"Pınarın başında benim kızım, pınarın yolunda benim kızım, köyün o başında benim kızım, bu başında benim kızım ağızlarında! Kızımın ağırlığınca taş düşe başınıza! Bizim ağırlığımızca taş düşe tepenize! Ne bellediniz benim kızımı? Ne bellediniz bizi? Deyin bakıyım ne arıyor benim kızımın boku babanızın dedenizin ağzında? Başka yiyecek bok bulamadınız mı? Bizim bokumuz mu tatlı geldi yoksa? Söyleyin bakıyım? Hele bakın ki anam, ağıza alınır da söylenir söz mü bunlarınki, hele bakın? Yalan dünyadayım, gerçeklerin yanına yüzü kara gidem anam, ağzım arkama dönsün uuuuyyy... Ya bilem ya duyam, yook, yok anam.

Anam anam, el götürdü de kan getirdiler benim kızım kocaya getti diye. El götürdü de kan getirdiler, el! Ocağınızı kanlar bürüye! Deeey üç yıl nişannı durmuş da... Ya

siz? Kız, siz üç gün duramazsınız üç gün! Allah göstermeye, bööle erkek adına horoz bulsanız gıt gıt ötersiniz... O da eder, o da ergen, genç...

Ettiyse etti hoş! Kendinizi karşı vereydiniz, çok acıdınızsa kendiniz gelip yataydınız eniştemin altına. De alın alacağınızı hah! Yapmış mı? İyi etmiş! Kiminen yapmış? Nişannısıynan. Sizin kimi kırk itinen değil ya! Canım boğazıma geliyor da söylüyorum, bunalıyorum da yoksa...

Uuuy uuuuyyyy uuuuyyyy!.. Anaaaaammm, anaaaaammm! Bu köyden kaçak da niyanı gidek anam? Nereye gedek bacım? Nereye gidek ki bu Kazağın köyünden kurtulak? Kazak bunlardan iyi anam, yazık değil mi Kazak'a? Bunları Kazak götüre bunları! Bunları Kazak da almaz anam, bunları Kazak da almaz, deli mi Kazak... Kör mü? Bunları alıp da nedecek? Bunları alan 'bir direğe bağlasın, gitsin gelsin ağlasın'. Bunları!.. Bunları ekip biçeni Kazaklar elleye!..

Hele bakın anam, hele bakın bacım! Bakın ki bu söz ağıza alınacak söz mü? Kudurdu mu benim kızım? Kudurdu da etlerine mi düştü? Oğlan Istanbul'dan geldi; o ki Gülbaharıma boylu bir arkalık, bir çift gızlavat[132] lastik getirdi; bu söz öylece çıktı? Çekemediler anam, çekemediler! 'Gülbahar' dedim, 'Kızım, sen bu yedi dağın çiçeği arkalıkla, bu parıl parıl gızlavatlarla salınıp gezme' dedim, 'gezme bunlarla bu köy içinde, çekemezler' dedim. Anlar mı; genç, ergen... Suyu baş yukarı atıyor. Nasıl ki bir dolaştı köyü, öyle de söz çıkarttılar. Bu köyde ölümüz kalmasın, ölümüz. Bu köye kazma vuranı derin gide! Neydem ki kızımı kızara! Sözüme kulak asmadı, asmadı anam! De ki alırım alacağımı, savarım önünü... Bu köyü bilmez değilsin... Bu köyü yıkıla... Bu köyden kaçan kurtulur. Bir yol gösterin daha, biz de kaçak bu köyden. Yitek! Yitek

132. Gızlavat: Gislaved: 1930'lu 1940'lı yıllarda, daha çok kırsal kesimde kullanılan bir tür lastik ayakkabı. (y.h.n.)

ki kulağımız dinç ola! Tanrı'nın kulu Cıdıklarmış, Tanrı'nın kulu Dımbıllarmış ki aldı başlarını da yittiler. Başları dinç. Biz nereye gidek şimdi? Bir yol gösterin 'iki Müslümanınan bir gavur', gelin de bir yol gösterin. Suya mı atak kendimizi, kayadan mı düşek? Yoksa Urusun içine mi gidek? Urusun içi bile bunlardan iyidir anam! Urusun içinde durulur, bu köyde durulmaz... Hele uydurmaya, yakıştırmaya bakın siz! Bakın ki bu söz ağıza alınır mı anam? Söylenir mi? Etlerim dökülüyor dilime gelince. Etleriniz döküle sizin, etleriniz!..

Yani ki Gülbahar kız değilmiş de Fatma'namın[133] duvağını başına geçirmişik. Uuuuyyyy bu nasıl söz? Bu nasıl söz bacım? Size Fatma'namdan ola! Fatma'namın duvağı başınıza geçmeye sizin! Dullara duvaksız gidesiniz siz! Eliniz "elkına"[134] görmeye!..

Nişannı bunlar. Aha diyek ki ettiler bir iş. Benim kızımın a..... benim eniştemin s..... sizin ağzınızda ne arıyor? Sizi ekip biçenin, çekip çıkardanın, soyunuzun sopunuzun, yedi dedenizin gömütüne aha bu köyün iti köpeği sıça... Hu? Ne arıyor sizin ağzınızda benim kızımınan eniştemin boku? Yazık değil mi ite? Urus Urus, aha şu yetmiş iki milletin buçuğu, artığı, pasaklı Urus var ya o sıça babanızın, dedenizin, geçmişinizin çukuruna, hah, aldınız mı payınızı? De şimdi susun!

Sızlayarak kalam anam bacım, gavur musunuz, inanın daha. Yok anam! Ben kudurdum mu, etlerime mi düştüm ki Fatma'namın duvağını bile bile çiğneyem? Anan ölsün Tuntul! Ben yerin üstünde gezerim eme, altını da bilirim? Ben kimim? Karılar beni kendine eş, kılı da ipeğe koş etmesinler!..

133. Fatma'na: Fatma Ana: Hz. Ali'nin eşi kast ediliyor. (y.h.n.)
134. Elkına görmeye: Eliniz kına görmeye, mutlu olmayasanız anlamı da bir beddua. (y.h.n.)

Yanılır, eder, yerler bir bok! Aha diyek ki yediler bir bok! Hepimiz kandan sudan yoğrulduk, oldu ki oldu. Bunu ağza alıp söylemeyen de ne? Gözünüz mü kaldı? Çok istiyorsanız benim enişte hepinize yeter, gelin, aha bööle eliminen sizi çekem çekem yatıram, gelin! Özlediniz, içiniz çekti baksana! Ay koca diye iti kırkanlar!..

Yok mu bu köyün büyüğü küçüğü? Niye çıkıp da demiyorlar ki şu kapanası ağzınızı kapayın, niye demiyorlar ki yeter ürmeyin?.. Niye? Demezler çünkü her birinin kalıkları var, ortada kaldı, demezler!..

Haaa! İşte Gergedan! Yıkılmadı, yere batmadı ya! Yolu da bilmez değilsiniz. Sözü biliyorsunuz da yolu bilmiyor musunuz? Gidin. Şuna buna da değil, kaynatasına gidin. Deyin ki 'Sakalın kanınan yuna, bir ayağın çukurda, iman Kur'an nasip olmaya' deyin, 'oğul everdin, gününü görmeye, safasını sürmeyesin,' deyin. Salın nereye salacaksanız. Çevirin Yelatan'a! 'Yaylaları yaylamayasın,' deyin. Deyin ki 'Bu kızı aldınız, getirdiniz, kız mıydı, karı mıydı?' deyin. Bakak ne diyecek daha. Ondan sonra da sokun dilinizi, üstüne oturun.

Kan! Nasıl kan! Ak ak çarşafta ben diyem bir el basımı, siz deyin iki!.. Gerdeğe girdi çıktılar, getirdiler çarşafı. Bak kimler yoğdu anam, kimler yoğdu? Gozman, karısı; ondan sonra Cıdala'nın oğlu, karısı; Danacı Veli, karısı; kim yoğudu. Bir köy! Açtı açtı baktılar. 'Yüzün ağ olsun anam, dediler, ağ olsun yüzün! Yüzünüze yüzler suyu anam' dediler... Kan, nasıl? Burundan düşen damla!

Daha ne ürüyorsunuz, sizi ürenler götüre, götüre de bir o... Daha mı ürüyorsunuz köy aşırı? Köy aşırı köpek ürür mü anam? Bunlar ürür, ürür bunlar. Çekemediler! Ben bilmem mi, çekemediler! Dağ gibi oğlan da kaldı hepisinin gözü gönlü. Gülbaharımı çekemediler. Han gibi haral kimi evde kaldı hepisinin gözü! Taavvvuuu! Her ana Gülbahar doğuracak da! 'Kazınan tavuk ölçünmüş

de tavuğun ardı yırtılmış.' Gülbahar'ı doğuran ana nasıl ana? Anan ölsün Tuntul! Gülbahar nasıl kızıdı? Bir köyde değil, bir "el"de biridi, elde.

Kız, bir lokma ekmek buluyorsanız, yarısını yeyin, yarısını da itlere atın ki önünüzden Gülbahar gitti de sıra geldi size! Gülbahar varken kim bakardı size? Bir düğüne gitmeye, o düğün yıkılırdı, yıkılırdı. Elçilerden kapılarım kırılırdı. Size kim geldi, kim istedi sizi? Bir de onu deyin daha!

Yeter, açtırmayın ağzımı, yeter! Açtırmayın kutuyu, söyletmeyin kötüyü, ben ağzımı açtım mı kötü söylerim!.. Ara yere atım, kuru yere götüm demeyin, ben ağzımı açarım ha!

Gedin ay gezyarmalar,[135] gedin ay kısraklar! Sizinki bir çavan.[136] Gedin bulun!

Size ne Gergedan'ın koyunundan? Siz Saskara'nın itisiniz! İyi demişler; 'Zurzuna'nın koyununu kurt yemiş, Purul'un iti sana ne?' Oşt, oşt, oşt!.. Onca havlayın, onca ürün ki yel kayadan ne götürür?.."

135. Gezyarma: Doğum yapacağı yaşa geldiği halde doğuramayan kısır düve, inek. (y.h.n.)

136. Çavan: At ve eşeklerde erkeklik üreme organı.

Karasanlı Kancık

Dili dişi dönen beni kınadı oğul! Çapıtından başını kaldıran beni suçladı. Hiçbir yararı olmadı dediklerimin. Dilimin döndüğü sözü ettim.

"Onlar bizim için el götürür kan getirir" dedim.

"Onlar Bayburt kafiridir" dedim.

"Onlar Hüseyin'i kesenler" dedim.

"Yayıl yayıl yaylımından çıkma" dedim...

Ne dedimse yararı olmadı. Bana sorarsan bir baba, oğluyla böyle konuşmaz. Her şeyi göze alıp konuştum. Olmadı!.. Birinde sap aktarıyoruz. Çavdar sapı, nasıl, çitenmiş. Bir baştan girip bir baştan çıkıyoruz. Ben bir baş gidenecek o, üç dönüyor. Çalışırdı da ha... At yelesi gibi harman. Ben de arkasında... Bugünleri göreceğime ölseydim oğul. Ciğerim koptu içimden. Sıcak başımızdan demir tozu döküyor. Dedim ki: "Oğul, gel bi eteğindeki

taşı dök. Etme! Bu köy bir olsa o kütükten o baltayı çıkaramaz. Dök eteğindeki taşı..." Aldırmadı. Ben bunları öz oğlumla konuşur muydum? Konuşmazdım. Dedim ya dili dönen beni kınadı... "Eh, dedim, baş başayız, iki söz edeyim..." Ağzım kapansaydı! Ettim de ne oldu? Etmedim ne oldu deki. Hiç!..

Anasına dedim ki:

"Karı bak, bu oğlan ölümün üstüne gidiyor. Söyle buna. Bıdılı aldı Kışlaköy'den, kaç yıl yaşattılar? Söyle buna" dedim.

Anası da Tanrı var yukarda, başının etini yemiş, "Sana bizim köylerden en güzelini alırız, kardaşının bak bir ayağı Istanbul'da, bir ayağı Angara'da. Bize kim kız vermez? Dön bu yoldan" demiş. Ne benim dediğimden, ne ananın dediğinden aldırdı. "Ölüm dönsün bu yoldan!" demiş. Ölüsü döndü oğul! Duydun belki de... Kara haber tez ulaşır, bu köylü de tez ulaştırır. Ölüsünü üç gün sonra bulduk. Burda harmanı aktardık, bıraktı dirgeni, sapa çaktı, indi aşağı. Eve gitti sandım. Uğramamış eve. Gidiş o gidiş. Aradan üç gün, dört gece geçti. Gelmedi. Bir sabah Kekeçlerin değirmenin çarkı duruyor. Aşağı yukarı bakarlarken bir de görüyorlar ki, bir ölü "Doğuzluk"ta.[137] Savacak[138] açıp çıkarıyorlar. Duyuldu köyde. Benim içime bir sızı girmedi değil, girdi ya hiç kabul etmiyor içim. Bütün köy toplandı. Tanıyamadım ilk önce. Şişmiş. Pet kesmiş.[139] Ananı çağırdım. Ben de tanıdım ya oğul, "Oğlum" diyemedim. Anan, kara yazılı kadın kapandı, ağladı. Ölüsü olan bir gün ağlar. Gömdük oğul. Ölene olur olan. Gerisi boş. Ağladık, çırpındık, elden ne gelir?

137. Doğuzluk: Değirmen havuzu.
138. Savacak: Değirmen arkındaki fazla suyun akması için açılan ikinci su yolu. (y.h.n.)
139. Pet kesmek: Çok şişmek.

Ertesi gün kalktım gittim Karasan'a. Korkmaz oldum ölümden. Benim ciğerimi söken ölüme alıştım. Siz de yetiştiniz. Artık gözüm arkada kalmaz. Külde toprakta "baba" diyenimiz, "ana" diyenimiz yoktur. Ben ölsem bir ananız, ananız ölse bir ben! Ölüm isterse şimdi gelsin. Açtım bağrımı, kapımı, penceremi. Ona gelen bana geleydi, ben öleydim oğul! Onun da suçu yok oğul. Suçlamak kolay değil onu da... O da gençti... O da kandan sudan yoğrulmuştu. Hepimiz geçmedik mi o "Çoban Geçmez"-den? Gençlik bu, gönül bu... "Gönül düştü bir boka, o da gül gibi koka..."

Gittim. Kapı mapı çalmak yok. Vurdum içeri. İtler havladı, üstüme seğirttiler... Hiiiç... Gözüm mü görüyor. Doluya uğramışım ben, oğul, yağmur bana n'eyder? Beklemiyorlardı. Korkacağımızı, belki de Hanak'a gidip savcı, yargıç, jandarma götüreceğimizi sanıyorlardı. Ağzımı bıçak açmıyordu. Orda bir açıldım, bir estim, bir yağdım... Ne demedim oğul?..

"Kara dinliler, kara donlular, Bayburt kafirleri!.." dedim.

"Kolu kolçaklıma, babayiğidime, yüce dağıma nasıl kıydınız?" dedim.

"Kolunuz yanınıza düşe, oğul yüzü görmeyesiniz, soyunuz sopunuz tükene, çapıtınız çulunuz kuruya!.." dedim.

"Bre kâfirler, bre yedi dinden dışarı yezidler!.." dedim.

"Kızınız bizde aç mı kalırdı, susuz mu kalırdı?"

"Bir it bir deriyi sürütemez miydi? İki gülün arasına giren kara çalılar hey!.." dedim... Ağzıma ne geldiyse söyledim. Ne olur biriniz ağzınızı açın da deyin ki "Kaşının üstünde kara var..." Yalan mı söyleyim şimdi, demediler. İstiyordum ki desinler, sesime ses versinler, yükümü boşaltayım. Demediler.

"Muradınızı aldınız, yezidler!" dedim.

"Hüseyin'i Kerbela'da kesenlersiniz, Hasan'a ağı verenlersiniz!"

"Kan içtiniz, eli kanlılar! .."

"Kapım kapandı, kapınız kapana!.."

"Ocağıma su bağladınız, ocağınız söne!.."

"Oğul oğul dedikçe ciğerlerim parçalanıyor, Hamza'nın ciğerlerini yiyenler, ciğerleriniz ağzınızdan gele!.." dedim.

"Oğul, oğul, diye anası meleyerek kaldı, siz de meler kalasınız!" dedim... Epeyi kargıçladım. Kızın anası ağladı. Arkada karanlıktan bir ayak sesi, bir ağıt duydum.

"Bir elmaya kırkı taş atar, kim düşürürse, o yer..." dedim.

Ağladıkça kargıçlıyor, kargıçladıkça ağlıyorum. Karanlıktan bir koşma oldu; o kancık, bana gelin olacak o kancık geldi ayaklarıma kapandı. Dondum kaldım. Kıpırdayamadım. Onlar da kıpırdamıyor. Kız kapandı, iyice boşandı... İkide bir ağlamasına ara veriyor:

"Benim, elini kana bulayan benim... Kimsenin suçu yok. Al benden kanının karşılığını!.. Kes beni, doğra beni!.. Elim yakanda kalsın doğramazsan!.."

Dolu gibi döküyor. Ayaklarımın ıslandığını söyleyim oğul, inan, hoş bu yaşta yalan söyleyecek değilim.

"Yok, dedi babası, sen bu kancığın sözüne bakma, oğlunu bizden bilme. Oğlunu Bedel'in eniği öldürdü. Ayı Kayası'nın altında uyurmuş oğlun. Gelmiş demişler ki: "Yazık sana, her horoz çöplüğünde öter, bak Bayatlı'dan gelen, senin istediğin kız için Ayı Kayası'nın altında mışıl mışıl uyuyor. Gitmiş o da uyurken.."

Babası böyle dedi. Kim öldürürse öldürsün oğul, giden gittikten sonra, ha o, ha bu!.. Ne değişir? Ses etmedim. Bir karanlıktayım. İçime bir battı, bir battı.

Böyle konuşuyor babası kızın. Anası, kardaşları da evde. Birden içeri girenler oldu. Benim gözüm görmüyor artık. Kaç kişi, kim? Benzetmek gibi olmasın, senin gibi

babayiğit, uzun boylu biri, gençten; göz hasmını tanırmış oğul, dedim içimden, işte oğlumun katili, işte can alıcı. Biri hızlı hızlı geldi, ayaklarıma kapalı ağlayan kızı saçlarından tuttu, duvara yapıştırdı. Kızın babası, kardaşları saldırdılar bu kara dürzünün üstüne. Yer misin, yemez misin? Islattılar, konuşturmadan dışarı attılar. Dışarda gürültüler arttı, kızın anası da gitti. Kaldık kızla içerde. Kız saçını başını düzeltti. İçin için ağlıyor. Dimdik. Bir adım atmadı. O duvara mıhlandı kaldı. Karşımda. Anam olsun! Analar ne kız doğururmuş, ben orda gördüm. Ağız burun okka. Gözleri dersin kömür. Saçlar topuklarda. Boy bos... Renk dersin ki bir gecenin yağmış karı. "Aya, doğma ben doğam, güne, çalma ben çalam" diyor. İçtiği su boğazından görünüyor. Ucuna ölünecek bir kancıkmış. Gözüm kızda ya kulağım da dışarda. Kavga çıktı. Dam başımıza yıkılacak. Birkaç el tabanca sesi geldi. Kızı kaptığım gibi evin karanlık bir köşesine saklandım. Can tatlıymış oğul. Kız titriyor. "Beni göm, beni şuraya göm, kaç kişinin ölümü benim yüzümden, kaç ocak söndü... Götür beni, ölenecek eline su dökem..." diyor. Biz karanlıkta titrerken kavga bitti. İçeri geldiler. Baba sert. Bağırıyor. Kızı bıraktım çıktım ortaya.

"Senin dağın devrilir de öbürününki devrilmez mi, çık da devrilen dağı gör!.. Senin kanının karşılığını aldım..." diye söylenip bağırıyor. Ben kimseden kan karşılığı istemedim. Benim acımı kimse görmesin isterim. Düşmanımın başına gelmesin "oğul" acısı.

"Getirin o kancığı buraya!" dedi kızın babası. Kız karanlıkta titriyor. Getirdiler. Kızın kolundan tuttu, attı kucağıma:

"Artık benim kızım yok, götür, at, sat, tut, öldür, kes... Ne yaparsan yap. Kanı da canı da senindir..."

Zorla verdiler oğul. Aldım kızı, düştük yola. Ne yapabilirdim oğul? Ne gelirdi elimden? Kırk öküzle bir mağa-

rada kalmıştım... Köye gelmek için akşam karanlığını bekledim. Bilmez değilsin bu köyü.

"Aslan gibi oğlunun yerine bir kancık getirmiş..." derler. "Üste aldı da kandan caydı" derler... Bunların ağzı tutulmaz oğul, derler ha derler. Benim bu insanlarla konuşacak durumum var mı? Anan lamba bile yakmamış. Karanlıkta ağlıyordu. Lamba yak hele dedim, lamba yak. Kızı görünce şaşmadı. Bağrına bastı. "Bu yangına senin göz yaşların aksın da belki söner içerimdeki ateş" dedi kıza... Bağrına bastı. Acımızı, derdimizi, ölümüzü, özlemimizi hep bağrımıza bastık. Kimseyle bölüşmedik. Seni bekledik. Sen de oku ha oku!.. Ne? Ne? Ne?.. Oku oku ne olacak bu? Çok okudun oğul. Okuduğun yerlerin adını bile unuttum. Bir değil, beş değil... Yeter!.. Gençliğin? Sonu yok hiçbir şeyin oğul... Sonu kara toprak. Diyeceksin ki ben gene okuyacağım. Oku... Bir yılın mı var, beş yılın mı var, on yılın mı var? Ne olursa olsun. Sen bilirsin iyisini... Bizim aklımız şu dağın ardına ermez. Bekleriz.

Evimize getireli yedi ayı geçti. Daha yüzünü kuşlara bile göstermedi. Sesini duymadık oğul. Sen ne dersen de... İster at babanı, ister tut. Yedi aydır yolunu bekliyoruz. Yedi yıl, kırk yıl, ölenecek bekleyeceğiz. Kıza bir şey demedik daha. Sen bilirsin. İki dağ devrildi, gitti. Hiç değilse şu kız gün görsün. Çürümesin. El benim, etek senin oğul! Ocağına düşmüşüz. Bir eline bizi, bir eline kendini al!

Alacaklar

"Gel hele adam, gel... Neydiyin, neyiş görüyün?.. Gel hele iki konuşak. Yeri Uçmak[140] olsun babanın. Ne adamdı... Bir dediğini iki etmezdi kimsenin. Söz vaktinde açılırmış. Bööle bir kuşluktu. Ele avuca düşmedi baban. Bizden gitti nideceksin. İşte, o babanın oğlu yalnız sensin. Öbürleri mi? Hele küççüğü... Adama yaka silktirir, yaka. Mevran, Mevran! Hele gel gidek tukana, bişe diyeceğim sana."

"Tükeni[141] gene doldurdun anlaşılan? Kuru üzüm, incir, hurma..."

"Ağzımızı yansılama da gel allasen. Sanki tukanın doğrusunu diyemiyin mi? Gel hele babanın gornu seversen. Gel adam gadanı[142] alsın, çok şükür her şey var."

140. Uçmak: Cennet. (y.h.n.)
141. Tüken (tükenmekten): Tukan, dükkân, bakkal.
142. Gada: Dert, hastalık. Bela. (y.h.n.)

Yürüdüler, girdiler tukana.

"Otur şeeele. Geldiğin yollara kurban senin. Gözümüz arıyor seni. Sen bu köyde oturacak adam değildin. İyi ki kurtardın kendini. Bu köyden kaçan öğünsün. İt gibi birbirlerini yiyorlar. Yat, kalk önünü Yelatan'a çevir. İki lokmanın birini dağıt, kurda kuşa ver. Kurtardın nideceksin. Sen başkaydın. Sana Tanrı vergisiydi. Az daşımadım seni sırtımda. Kaftancı'da kalmıştın. Bırakmıştı anan. Gelsin yüzüne diyem. Bırakmıştı da aldım, çula sardım da getirdim taa ordan köyecek. Öyle boşuna deeel. Al eline kâğıdı da yaz iki ezik büzük bişey. Kalemin var mı? Haaa seni verene kurban olanı. Senin bileğinin hakkıydı. Ya şu Simon'un torununa ne dersin baba? Bu Osmanlı'da akıl yok. Alınma da. Sen zaten başkaydın. Sözümüz yok sana. Ben bu oğlanın önüne iki kazı katmam güvenip de. Bir çift gondura vermiş Osmanlı bu oğlana, kardaş kardaşa bir kuzuya vermez. Kimin oğlu, kimin kızı demiyor Tanrı verince. Hele gonduraları gör... Adamın gözü kamaşıyor. Deey köyün başından, bacanın başından balkıyor. Bilirsin ya senin de var ayağında. Gücenme, alınma da onunkiler daha iyi. Ne derler, "Almanın iyisini ayı yermiş.." Ayağına da yakışmamış, o ayrı, gonduralar ayrı duruyor. Seninkiler tütmüş[143] üstüne. Adamlar çöplükte bitti, gül bitti... Uzun sözün kısası bu. Uzattık gittik. Yaz hele yaz, yazan parmaklarına kurban senin. Babana rahmet. Öldüğünde bütün köy şaştı. Ölmedi hoş, bir mum gibi söndü, söndü! Dersin ki Yelatan'dan güneş battı, Gergedan'dan ay aştı. Ak aktı yüzü. Ses versen doğrulacaktı. Uykudaydı dersin ki. Yüzü bir gecenin yağmış karı. İşte, o babanın oğlu sensin. Öbürlerini söyleme. Bir de Ferman'a demeyem. O da neyse hoş. Yaz parmaklarına kurban. Nerden başlayak? Karataşların kor iti yaz. O

143. Üstüne tütmek: Çok yakışmak.

baştan gelek ki şaşırmayak. Nedeceğim baba, haram olsun. Ne almışlar, onu isterim ben. Kimin borcu var onu yazarım. Yaz bu itin oğluna. Geliyir, alıyır, yeyir, içiyir. Vermeye gelende "yok".. Yaz bu itin oğluna. Dur bakıyım, yirmi beş kuruşluk kuru üzüm aldıydı. Yirmi beş kuruşluk da incir aldı. Neyder? Etti mi elli kuruş. Ordan ayaklarının altına kurban senin; anası iki tel aldı. Onar kuruştan, yirmi kuruş da bunu. Oğlu bir kalem aldıydı. On beş kuruş. Hepsi neyeder?"

"Seksen beş kuruş."

"Lira oldu mu, yoksa aştı mı?"

"Olmadı."

"Ne eksik?"

"On beş kuruş."

"Yaz bu itin oğluna bir lira yirmi beş kuruş. At kalemi... At bu itin eniğine. Yemesini biliyir de vermesini bilmiyir mi? Yazdın mı?"

"Yazdım."

"Hay senin kalem tutan parmaklarına kurban olam. Seni buraya Tanrı mı getirdi ne? De hele yaz gene. Şimdi şeyi yaz, adını sen de bunların adı bata, hiç demezler ki aldık yedik, götürek de yediğimiz bokun karşılığını verek. Aha bu şey canım, hırsızın dölleri. Herbiri birinin dölü, hoş babalarının dölü değel. Analarının gençliğini görecektin. Öpmeye kıyamazdın. Gideni de boş çevirmezdi. Vermezseler de halal olsun. Aldım alacağımı ben zamanında. Hep gitmiş köy yaylaya. Siğler sinek yok köyde. Bir de baktım Gülüstün'ün tütünü tütüyür. Dere ıssız, tilki beğ... Gittim, kapıyı arkadan kilitlemiş. Çağırsam açmaz. Bir dayandım, berk. Ayak sesi bunlara hırsızlığı düşündürür. Yüklendim kalaktan tezekleri. Kucakladım, yürüdüm. Ayak sesine kapıyı açtı, ben kaçıyorum. Arkamdan o da koşuyor. Yüzümü görse geri döner, kapatır kapıyı. Damın arkasını dönünce bıraktım tezekleri daldım

içeri. Atınan arpa. Durur mu? Yüzümüzün suyunu döktük senin gibi bir efendiye. Geçti bizden artık. Sizin için de var biriii! Bilmiyirmiş gibi yüzüme bakma. 'Aya, doğma ben doğam, güne, çalma ben çalam,' diyor. Benim gençliğimde olacaktı ki... Cırnağıma nasıl geçirirdim. Sizde iş yok. Oku, oku, oku... Ne olacak?"

"Bana bir şey yazdıracak mısın?"

"İşimiz o. Yaz hele, yaz, geldiğin yollara kurban. Hırsızın töremesine yaz. Ayrı ayrı yaz hepsine. Üçerden şeker aldılar de. Kampet şekeri. Kââğıt arası şeker alıyırlar, ağzının tadını da bilirler gavatlar. Yaz bunlara, at kalemi. Tırpan atar gibi at. İyi ki aklıma geldi. Bir de lamba camı aldı. Kandil ışığında oturuyorlar. Ortancanın o "bir gözü aya, bir gözü çaya" bakanın bir karısı var... Onun yüzünü de kandille göreceksin baba... Gene bayakki söz, "armıdın eyisi mi almanın eyisi mi?" Yaz işte, bu gavurun döllerine. Üçerden şeker deyi yaz."

"Ne demek üçerden şeker, parasını söyle."

"Sen öyle yaz ellerine kurban olam senin. Sen öyle yaz, karşısına da dokuz lira at. Neyine gerek senin? Sen yaz. Versinler hoş..."

"Yazdık."

"Peki, gel bu yana. Kornolar'ın çürüklere yaz. Bunlara Tanrı can vermiş de alamıyor. Dağına göre kar baba. Ummazsın onlardan, elini kaldırıp da başını kaşımasını bilmezler de buraya gelirler, hem Ardahan'dan geldiğim gün. Sandıklar dolu doludur, uğursuz ellerini uzatır; 'Bayram emmi eyi mal getirmişsin, halal olsun sana tukkancılık' der, alır alır ağızlarına atarlar. 'Ula yukarda Tanrı var korkun, siz elinizi sürünce elime iki Osmanlı demiri geçmiyor,' derim de aldırmazlar. Yaz bunlara. Komon'un bitlilerine yaz. Bunların ocağı söne, söndürdiler ocağımı. Her birine ikişer lira yaz. Duur. Ufağına daha çok yaz. O ses etmez de büyüğü tukanı başıma yıkar. Ona az yaz. O

tıpkı, 'Babaç babaç..' Onun içinden çıkmaya yediği. Son yediği olsun. Alt alta yaz, karışmasın."

"Oldu!"

"Babana rahmet. Gel şimdi, şu Şedengil'in delilere. Ooohyyy bunu kurban olduğum ala elimden. Eliyle koymuş gibi alıyor. Ya sora, ya ede. Hiiç. Tartıya martıya da bakmıyor. 'Yaz emmi, Bayram emmi yaz..' deyip savuşuyor. Var bunun bir girdiği delik emme, bilemedim. Şeye çok gidiyor. Fatmeglin kapısının önünden o karşıyı çok gözaltı ediyor... Benim gözümden kaçmaz. Aldığını onunla bununla yiyir. Osmanlı bunlara para veriyor. Taş atıp da kolu mu yoruluyor bunların? At elin bilmem ne elin. O Nazarlar'ın kancıkta 'akşam bir' diyenecek çocukların ardında... Yaz şu Şede'nin delisine. Yaz, Tustus'a ayrı, buna ayrı yaz. Yeddişer lira at gitsin. Tustus'u azalt Tustus'u. Onun toprah gününe. Altı et onunkini."

"Bu da bitti."

"Bizimkilerine gel. Yaz bunlara on üçer yaz. Alınca bunlar alsın. Alıyorlar alır gibi, verince de Tanrı vermiş gibi veriyorlar. Geçende getirdiler bir seklem[144] arpa... Bulut bulut. Satar mıyım hiç? Attım içeri. Ekmeğini önüne koy, buğda niyetine ye. Şimdi de aldılar, duuuur ben bir sayam da sen topla; yarım kilo incir aldılar. Etti mi bir liradan otuz kuruş eksiği. Bir de kuru üzüm aldılar; babaları dedeleri yemişti sanki. Çekirdeklisini de yemiyorlar. Hep çekirdeksiz. Acından ölen babanızın gömütüne döküyüm... Yaz bunları, at kalemi, on bir yaz. Getirsinler iki god.[145] Yok deel hoş. Dolu ambarları. Pelik'e yaz sen üç lira. O veremez çoğunu. Onunki koca mı ki vere eline bişey. Öbürü verecek de "aha gıj, ay bunu biy tey ayıysın" diyecek. Yazma ona git. İstemem haram olsun. Ordan geç

144. Seklem: 70-90 kg. tahıl alabilen yün ya da kıl çuval. (y.h.n.)

145. God: Ahşaptan yapılmış, yuvarlak formda, içine arpa ya da buğday konulan, yaklaşık 18 kilo alan kap. (y.h.n.)

şimdi adlarını sayacaklarımın hepsine bildiğin, istediğin şeyi yaz. Dervişgil'in Gada'ya yaz. Helheller'in Memmed'i yaz. Fatmeel'in Üseyin'i yaz, Tütengil'in Ehmed'i yaz. Oradan in aşağı, ellerine kurban senin, Yarım Ağa'nın oğlunu yaz. Sizinkini sizinkini. Bulamadınız da gittiniz, eksik eteği yaktınız. Yaz buna da at kalemi, tırpan atar gibi at bunlara. Bizim Ali'nin oğluna yaz iki lira, veremez bundan çoğunu."

"Abbas'a mı?"

"Ben onu demedim ama sen ona da yaz. 'Onlar da don ıslatmadan balık tutanlar,' at gitsin. Yaz hoş, nasıl olsa almıştır bişey benden. Sen Tanrı tanığısın, ben hoş uydurmuyorum. Bişe dediler mi, sana yollarım. Bu yaz burdasındır... Gel ayaklarının altına kurban... Kim kaldı, kim kaldı?"

"Bütün köye salma gibi dağıttık, başka kim kalacak?"

"Ohhh... Baba ne diyem? Aşağısı sakal, yukarısı bıyık derler. Aha baba, aha kardaşların. Töbe, töbe. Onlar o belden inmemişler. Hepsinin ayrı ayrı borcu var? Bir güne bir gün dememiştir ki hiçbiri, 'Bayram emmi, al şu on kuruşu da borcumdan düş.' Ne diyem baba? 'Bir ağaçtan okluk da çıkıyor, bokluk da...' Söyletme beni. Yaz bunlara da ben kimseye bişey yazmam, aldıklarını yaz."

"Salla bir küfür de bunlara, ben varım diye susma. Herkesin payı vardı sende. Sonra da artır borçlarını."

"Ağzım arkama dönsün, ben onlara bişey demem. İsterse tukanı hep taşısınlar. Anan aldı, Binali aldı, Irıza aldı. Kalem kalem yaz, ben söyleyem. Anan bir yazma aldı, Irıza'nın karısının başındaki biberli, git gözünle gör. Bir lira, bir; bir liradan yetmiş kuruş, diyemedim, bir liradan yirmi beş kuruş bir de beş kuruş eksik. İki miydi, hee hee iki, iki tel aldı, yirmi kuruş da bu... Duur, iki yumurta getirdi, bunu düş, gerisi duruyor. Binali'ninkini ne sen sor, ne ben diyem. Onun da hangi yolda yediğini

bilmem, günahını almıyam. Irıza, o pisboğazın biri, burda alır, daha tukanı çıkmadan yer, bunlara da heç bişey eklemem, ağzımdan burnumdan gelsin, doktura nasıp olsun, aklıma defter gibi yazdım, üç lira Binali'nin, dört lira bir de elli kuruş Irıza'nın."

"Yazalım, bişey demedim."

"Onların vereceği yok. Sen bişey ediyor musun? Ona bak sen. Ay bir aylık bir... Ver babanın gorunu seversen, vardır senin 'Yok olsun yoksulluğu' hıı. Koynunuz, koltuğunuz para dolu Allah'a şükür. Babanız bağladı kolunuza altın bileziği. Yeri uçmak olsun. Ağzımı açıp da söz eder miyim sana? Senin de bir kuruş borcun var der miyim? Al ayağının altına yık bu tukanı, ağzımı açar mıyım? İki başı da benden. Ne diyeceksin baba? Kimden alsın, benden almasın da! Allah onlara senin gibi bir kardaş vermiş... At elini cebine de öde şunları. Altı üstü ne ki? Senin gadanı alsın, hiç vermesen söz mü ederim?.. Tilo'nun oğlu da okudu, ondan ister miyim anasının borcunu? Töbe, töbe! Kırmızı'nın oğlu da okudu. Ondan ister miyim kardaşlarının borcunu? Yoo!.. Soyu sopu belli. Adamlar süt emmemiş ki it sütü emmişler. Vermezler. Adama söz denir. İte denir mi? Allah senin gibi bir gardaşı da bana verecekti, avcumu kürek yapardım, elini sıcaktan soğuğa vurdurmazdım... Gözü kör olsun Tanrı'nın!.. Bir kardaş vermedi. Aha kardaşlığım; Urusun kor kapiğini[146] etmez, sen de biliyorsun... De hele o kalem tutan ellerin yeşere senin."

Duran, artık edecek söz bulamadı. Her yanı bağlanmıştı. Çıkardı ödedi. Bayram artık sözü uzaklaştırdı, dağıttı:

"Duydun mu şeyin kızını, Tuntul'un kızını, yani ki kız deelmiş gittiğinde? Şeyin oğluna dediler, itin boynuna

146. Kapik: Rublenin yüzde biri değerindeki para. (y.h.n.)

günahı... Fatmaanamızın duvağını da başına geçirdiler kancığın. Coğ Memmed'in. Haa iyi aklıma geldi bak yazmadık onu; yaz bu Kocagürcü'nün oğluna bir yirmi bir lira. Vay itin oğlu, benim malımla, veresiye malla kız kandırıyor? Yaz bu itin oğluna yirmi bir lira."

Katlayıp zıbınının iç cebine yerleştirdiği deste deste listeyi açtı, uzattı Duran Bey'e. Onu da ekledi Duran.

"Senin ellerin var ola, bu yaz seni bana Tanrı gönderdi..." diyerek dualar eden Bayram, gene yerleştirdi zıbına desteleri.

O yaz öyle geçti, kış gene öyle geçti. Bir dahaki yaz Bayram'ın listeleri katlarından yırtılmış, kopmuş, eskimişti. Duran eline aldığında yarısını okuyamaz oldu. Bayram birkaç liste daha yazdırdı. Bire beş yazıldı. Her yazışta listeler kabardı. Bayram'ın dükkânı bitti, kapandı. Yaz kış kapı kapı dolaşıp borçlarını istedi, veren olmadı. Bayram, kâğıtları atmadı, yitirmedi.

"Horoza yükledin tukanı Bayram, gelip de ağzımızı tatlandırıyorduk" diyenlere karşılık verirken, çıkarıp tomarı gösteriyor:

"Bakın bunun içinde para yatıyor. Ben diyem dört yüz, siz deyin beş yüz... Veren olsa, vermiyirler ki. Var, var Allah'a şükür" diyerek avunuyordu.

Ulgar

Eline üç beş kuruş geçen, arpa almaya gidiyor Ardahan'a. Satacak bir koyunu, bir keçisi, bir ineği danası olan Ardahan yolunu tutuyor. Kar kapatmadan, yollar ölüme dönmeden kışlık yiyeceğini getiriyor, kışı arkalıyorlar. Satılacak canlısı olmayanlar patates alıcısı bekliyorlar. Köyün yarısı aldı alacağını... Yarısının bütün umudu patateslerde... Söylenti de kötü: "Arpa gittikçe artıyormuş. Putu[147] on bir pangolotu[148] bulmuş..." Bu söylenti yıktı Kol köyünü:.. "Tanrı bizim için bütün kapıları kapattı!" dendi bu söylentinin arkasından.

Dokuz boğazı besleyen Bedel Ağa, daha bir avuç para almamıştı. Köpürüyordu söylentileri duydukça, kar yağdıkça...

147. Put: Kars ve çevresinde kullanılan, 20 kg gelen bir ağırlık ölçü birimi. (y.h.n.)
148. Pangolot: Banknot: Lira. (y.h.n.)

"Harman sonu gidelim dedim ben, gördünüz mü? Kuş olsan uçurmaz bu dağlar. Geldi Zemheri... De git bakayım... Dedim ki şu bir kaşık ağartımızı[149] satak, gidek arpamızı alak. Etmediniz... De tutun ağzınızı boyraza!.."

Bedel köy içinde her dert ortağına bunları acı acı, kendini üste çıkara çıkara söylüyordu. Alttan alan da yok: "Oğul uşağın acısını görenecek gider Ulgar'da, dağda ölürüm co!..[150]" diye karşılık veriyorlar.

Bedel'in işine yaradı bu çıkışlar. Bir gün çağırdı hepsini. Kendine eş arıyordu. Oturdular sıcak bir odaya.

"Aklınıza gelecek ki 'Kahpe kendine eş, hırsız kendine yoldaş arar.' Yok böyle şey. Daha önümüzde var beş ay kış, arkasından aç susuz bir bahar yaz. Baharda ne ekeceğiz? Yazın ne yiyeceğiz? Atın bir yana baharı yazı, kışı nasıl arkalayacağız?"

"Ne beş ayı, dokuz ay var önümüzdeki tarla biçimine... Ölürüz co... Bahar gelende gökten arpa mı yağacak bize" dedi arkadan biri.

"Doğrudur, ya!" diye yapıştırdı Bedel.

Yakup Ağa kesti:

"Anladık co... Ne yapacağız onu söyleyin, şimdi ne yapacağız?"

Bedel'in aradığı buydu:

"Ne yapacağız? Koşacağız kızaklarımızı, birer öküz iliştirip sığınacağız Yaradan'a... Ver elini Büyükcinli..."

"Eh... Ne yapalım, Allah ne dediyse o olur" dedi çoğu.

Eğirip sardılar, ölçüp biçtiler, yarından tezi yok yola çıkılacak.

Herkes evine döndü. Borç "un" aldılar, unu olanlardan. Pağaç yapıldı. Pilekiler[151] iyice ısıtıldı. Öküzler akşamdan

149. Ağartı: Yağ peynir süt yoğurt gibi yiyeceklerin genel adı. (y.h.n.)
150. Co: Lo, Ola gibi, bir hitap biçimi. (y.h.n.)
151. Pileki: Ekmek pişirilen, toprak ya da taştan yapılmış yuvarlak tepsi. (y.h.n.)

gezdirildi "hamlıkları çıksın" diye. Paltarı,[152] paltosu olanlardan giyecekler alındı yol için.

Kol köyü çalkalandı: "Zemheride dağ aşılır mı, bunlar delidir" deniyordu. Öte yanda herkes de biliyordu ki gitmezlerse oğul uşak damın deliğinde ölecekler acından. "Aha diyelim ki Ulgar'ı geçtiler ya Evgenek ya Düz Ardahan?.. Kuş uçurmaz, kuş!.. Kanat taksalar uçamazlar!" söylentileri kırk birleri kırka indirdi. O akşam her çeşit hazırlığı yapan Taştan Ağa caydı. Bedel'e oğlunu yollayıp: "Gözüm tutmadı, düşümü karışık gördüm, ben gelmiyorum..." dedirtti.

Bedel de:

"Git babana de ki: Biz damın deliğinde ölecek tilki değil, dağda ölmeyi göze alan aslanız. Yılmayız, bayrak çekenlerden değiliz" diye ısmarladı.

Umutsuz kalanlarla umutlu gidenler ayrıldı. Kol köyü ikiye bölündü, yarısı yürüdü, yarısı kaldı. Üç gün gidiş, üç gün geliş öküz ayağıyla; altı gün. Kızaklar sıralandı. Son kızak köyden çıkarken Bedel en arkadaydı:

"Komşular, hakkınızı helal edin. Eğer ki yedinci gün bizden ses soluk çıkmazsa hükümete gidin, deyin ki ölümüzü arasın!.."

Bedel'in bu sözleri kalanları ağlattı, hepsini...

Evden eve, komşudan komşuya gitmenin zor olduğu bir karlı tipili günde altı günlük yolun yolcuları bir kurşun atımı ayrıldılar köyden. Erken çıkamamışlardı. Kar fırsat vermemişti. Yaz olsa horoz ötümünde çıkılır, güle oynaya yol alınırdı. Gün bir mızrak boyu çıkmış olmalıydı. O yaz aylarının ilk günlerinde yaz sonunda, harman sonunda yüce dağları aşarken hep kadından kızdan, gençlikten söz ederlerdi. Şimdi hiçbir şey yok. Herkes kendisiyle konuşuyor? Kar, elekten akan un gibi. On adım ilerisi

152. Paltar: Elbise, giysi. (y.h.n.)

seçilmiyor. Daha ilk çıkış bile ürküntü veriyordu. İyi ki esinti yoktu. Bir de esinti olsa... Kaşları, kirpikleri, bıyıkları kar tuttu hepsinin. Kimse ağzını oynatıp, elini kaldırıp da karı silkelemiyordu.

Koşapınarlar'da ilk soluk verildi. Hamlıkları hepten çıkmayan öküzlerin soluğu çatal çıkıyordu. Islık çaldı biri öküzler su döksün diye... Öküzlerin ıslık bekleyecek durumları yoktu. Bırakmış, birer sarı leke, sarı delik açmışlardı karda. Cıgara sardı tütünü olanlar. Olmayanlara da verildi. "Ho" dediler. Öküzler yorgun, terliydi. Kol köyünün kırkları bu yolları gözü kapalı geçerlerdi. Tek tek, bölük bölük kırk yıldır, belki de binlerce yıldır ata dedelerinin gelip geçtiği, patates satmaya gittikleri yoldu. Hepsi biliyordu yolu ya hangi yol? Dere tepe, dağ taş dümdüzdü. Kar, kar, kar... Tanrı kara topraktaki eksikleri, çukurları, çıkıntıları ak toprakla düzeltmiş, yedi sekiz aylık dümdüz bir yeryüzü yaratmıştı. Onlar da dümdüz gidiyorlardı.

Kardan aralık bulunca yollarını seçmeye, yönlerini anlamaya çalışıyorlardı. Masatlı Dağ, Cin Dağı, Ulgar aranıyor, "İyi gidiyoruz iyi. Ho deyin, ho!.." deniyordu. "Kırklar Kervanı" hızlanıyordu.

"Ho deyin co!.. Önümüz Ellik Yaylası, Türkmen Yaylası."

Ses geliyor arkadan, Bedel'den.

"Eroğlu yaylası mı, yoksa Tepeköy mü?" diye seslendi önden biri.

"Eroğlu Er!.." dedi Bedel de.

Birisi takıldı Ellik sözüne:

"Kızları da yamandır, de co... Kırmızı yanaklar, Badele Elması!"

"İnsana da öyle yakınlar ki içini gıcıklıyorlar adamın, dedi bir başkası da."

"Çalma komşun kapısını, çalarlar kapını co... Çekiştirme Türkmen'i ... Ellik'tir, Türkman'dır a, gene de eydir..."

Bu sözleri Yakup söyledi. Bedel pekiştirdi, üstüne bastı: "Ne demek, ne demek!.. Göreceksin!.. Allah değil düşmanımıza, dostumuza bile muhtaç etmesin ya başımız daralınca gene Türkman'ın kapısını çalarız. Bize onlar açar kapısını... Göreceksiniz" dedi.

Kar kesiyor konuşmayı. Kesik kesik sözler. Bazıları sözleri duymuyor, "Ne diyor Bedel Ağa?" soruları sık sık duyuluyor. Tadı tuzu kalmayınca kesiyorlar konuşmayı sözü: "Ho" diyorlar, yürüyorlar... Arada bir cıgara yakmak isteyen geri kalıyor, paltarı basına çekip kav çakıyor. Çöküyor karın üstüne. Kapkara bir öbek görüntüsü biraz sonra koşup kızaklara ulaşıyor. "Yakamadım co" deyip gene çöküyor. Korkuyorlar, fazla ayrılıp geri kalamıyorlar... Kar, kurt, yolu yitirme... Kızak izleri hemen kapanıyor, yol, iz yok ki!.. "Allah veresiye kara suya" bir gidiş. Kırk yolcu, kırkı da birbirinin bekçisi.

"Ayrılma co... Kimse uzaklaşmasın. Sıkışanlar bile oturup kalmayacak. En arkadaki kızağa binip.." diyor Bedel sık sık... Arka kızak işe yaradı. Büyük işi olanlar geri kalıp arka kızağa çıkıyorlar.

Bir zincir karın üstünde kızaklar. Dümdüz çekilen bir ip gibi... Kırk düğüm, kırk halka. Git ha git... Türkmen Yaylası biter mi? Eroğlu Yaylası geçildi. Tepeköy Yaylası, o geçildi, Gündeş Yaylası... Onu da geçtiler, Damal Yaylası... Çiçekli, Çavdarlı, Kanlıdereler... Hangisi bitti, hangisi başladı, belli değil. Ne dere, ne tepe... Kırk yıllık serçe yuva yapmaz olmuş, hiçbir yeri tanımıyorlar. Yad yabancı olmuşlar Kol'lular. Kar denizi içindeler. Alt kar, üst kar... Balık gibi yara yara gidiyorlar. Bir ara Ulgar seçildi.

"Hayvah!.. Yanlış gidiyoruz co!.. İşte, işte Ulgar!.. Solumuzda kalacaktı, oysa sağımızda kalmış? Bizi Urus'un toprağına mı geçireceksin co?.." diye bağırtılar geldi arkadan. Kırklar durdu, sağı solu kolaçan ettiler. Doğruydu,

Ulgar gündoğusuna düşmeliydi. Oysa günbatısındaydılar. Kıvrıldı kızak kuyruğu. Yönünü Ulgar'ın eteğine çevirdi. Öne Bedel'i sürdüler. Bedel iyice durumunu sağlama bağladı; sözde, yürüyüşte... Üstünlük elindeydi. Bata çıka öne geçti Bedel'in kızağı. Bedel'in öküzü de yol sürüyor. Ara sıra Bedel, öküzüne sesleniyor, karın yıldırdığı, ezdiği "elaman" dedirttiği sırada, "Hazar kurban olam sana" diye öküzü övüyor. Bir ara durdu kırklar kervanı. Bedel, "Hazar"ı aradı.

"Coooo!.. Gelin hele buraya, benim Hazar yitti, yok oldu."

Sesi, çağırtıyı duyanlar öne toplandılar. Hazar boynuzlarınacak kara batmıştı. Açtı, çekti, tuttu çıkardılar. Bedel, Hazar'ın karlarını çarptı.

Akşam yaklaşıyordu. Kar durmadan iniyor, arkalarındaki izleri kapatıyordu. Bedel, "yol süren" olarak en çok kuşkulanan: 'Ya yanlış gider de dağda yol bulamazsak yolda, karda kalırsak?..'

Önlerinde tatlı bir sırt. Bir bel vardı. Beli aşınca Gündeş'den ses duyacaklardı. Gündeş itlerinin hep ürperten, şimdi aranan sesi gelecekti. Bedel hızlandı. Aştılar tepeyi, gediği. Umdukları çıkmadı. Kar birden uzandı uzandı, gözün kestiği yerecek ucu bucağı olmayan bir düzlük oldu. Ses etmedi Bedel, sıkıldı.

"Bedel Ağa, Gündeş yakın mı, sallandık mı Gündeş'e," soruları geliyor arkadan habire.

Bedel karşılık vermiyordu. Verecek bir şey yoktu ki... Hem kar fırsat mı veriyor. Gündeş'ten umutlar kesikti. Hiç değilse şu sonu yiten düzlük geçilecekti. Sessizlik çöktü kervana. İp düzeldi, hızlandı.

Ulumalar duyuldu birden. Kervan durdu, büyük bir sevinçle, umutla kulak verdi hepsi.

"Gündoğusundan, gündoğusundan" dediler. Bedel dayatmadı, uslu uslu sola kıvrıldı. Düzlüğü enine kestirdiler, indiler. Eliyle koymuşlar gibi ineceklerdi köye. Ulumalar kesildi, söndü. Hız kesildi Bedel'de... Gündeş gene yok. Kar karanlığına akşam karanlığı katıldı. Ölüm korkusu var acı acı...

Ulumalar arttı, keskin ki nasıl.

"Bunlar kurttur Bedel Ağa, arkadan gelecekler, amanı bilirsin" diye bağırdı Oruç Ağa.

Bedel de:

"Korktunuz hemen, önden geliyor, önden!.. Hem kurt olduğu da nereden çıktı? Kırk kızağa kurt ne yapar ki" diyerek kızdı, bağırdı.

Ulumalar gittikçe yaklaştı, keskinleşti. Öküzlerde ürkmeler başladı. Kimi kara saplandı, kimi öndeki kızağa yüklendi, atladı. Durdu kırklar gene. Karanlıkta el yordamıyla yoluna koydular hepsini.

"Kurtları ürkütmenin yollarını arayın co" diye seslendi Bedel.

"Teneke çalsak?.."

"Nerden bulacaksın co tenekeyi," karşılığı geldi ortadan.

"Ah bir tabanca, bir tüfek" dedi başkası.

"Senin dediğin handa, o da yetişmemiş banda."

"Birkaçınız it olun co... Havlayın, hırlayın" dedi Bedel.

Çemkirmeler, ulumalar, havlamalar başladı. Katılanlar arttı. sertleşti. Bir süre havladılar, kurtların sesi kesildi.

"Meğer ne çok it varmış aramızda" deyiverdi Cünül. Gülüştüler duyanlar.

Neden sonra Cumağa karşılık verdi Cünül'e:

"Böyledir, kurtlar kaçınca dilin açıldı. Bayaktan ağzın kapanmıştı co..."

"Oşt kafir, şimdi de bana ürme" dedi Cünül, Cumağa'ya.

Cumağa pavkurdu:[153]

"Ulan asıl sensin, kapı zağarı,[154] kurt gelince içeri..."

"Co, kızma öyle, eğlendik."

"Tam eğlenecek zamandır. Azrayıl gelmiş canım alıyor..."

"Esip yağma hemen Cumağa" dedi Bedel, "Allah gülmeden geri koymasın kimseyi."

"Bir soluk verek Bedel Ağa, öküzlerimiz tükendi" diye karşılık verdi Bedel'e Cumağa.

"Hele birkaç tarla boyu yol alak, bakalım Gündeş yoksa vereceğiz elbette."

Bir süre daha yürüdüler, sündüler kar üstüne. Yok Gündeş, ne köy, ne it havlaması, ne horoz sesi. Ölü bir gece, ölü bir kar... Ölüler içinde dolaşan şaşkın bir kervan.

Hızlandılar, kanatlandılar, çubukladılar. Birden, dersin ki bir duvar yıkıldı, bir sel koptu, köyün bütün sesi kulaklarında çınladı kırkların.

"Gündeş, Gündeeeş!.." diye çığlıklar koptu. Sallandılar, indiler Gündeş'e. Kar tepeleri arasında kara kara kapıları seçtiler zorla, berelde berelde[155] gözlerini...

İlk yumrukladıkları kapıyı bir kadın açtı.

"Karda, tipide yolculuk mu? Hele bir doluşun içeri" dedi kadın. Hiçbiri eve girmedi, ahıra geçtiler. Ahırın sıcağı onları kurtarırdı. Evde el lambaları üflendi, yakıldı. Bütün ev halkı kalktı. Bıyığını düzelten Zeynel, ahıra geçti.

"Hele hoş geldiniz. Tanrı elinizden tutmuş da... Yoksa bu gece, bu kış, bu kar... Hele bir elinizin, ayağınızın donu açılsın, gelirim şimdi" dedi ve dışarı çıktı. Bütün köyü ayaklandırdı Zeynel. Ahıra doluştu Gündeş.

153. Pavkurmak: Çok öfkelenmek. (y.h.n.)

154. Zağar: Küçük köpek. (y.h.n.)

155. Berelde berelde bakmak: Gözleri açıp kirpikleri oynatmadan bakmak. (y.h.n.)

"Şimdi bak, Poskoğ'lu kardaşlarımız, Posko mu, Poskov mu, bunu da nerden çıkardınız, buldunuz, Duğur deyip gidiyorduk, neyse... Kırk öküzü benim ahır almaz. Hepinizin başım üstünde yeriniz var, konuk Tanrı konuğudur, emme ki bir de sizi yatağa yatırmak var. Mağarada da konuk olunmaz, en iyisi her eve bir konuk" dedi Zeynel.

Kimseden karşılık beklemeden de bölüştürdü:

"Al Hıdır, bu senin kardaşlığın."

"Al bakalım Veli, bu da senin kardaşlığın."

"Ali, al bu da sana."

"Al Hasan, bu da senin kardaşlığın."

"Hüseyin, tut kolundan, bu da senin kardaşlığın olsun" diye diye otuz dokuzunu savdı. Cünül kaldı kendine de.

"Sen de benim kardaşlığım ol" diyerek eve çekti Cünül'ü. Gündeş'te kırk ocak gece yarısı tutuştu, yandı; sütler, aşlar, çaylar kaynadı. Gece yarısında "gün ortası" yaşandı bir süre. Ellerini tez tuttu hepsi, yatırdılar konuklarını.

Kırk bölüklü düşler gördü Kol'lular. Aç susuz çocuklarını, karılarının göz yaşını, tipide boğulduklarını, baharı, yeşermiş, ala haşhaş yanan Ulgar sırtlarını gördüler düşlerinde... Yarı kaldı düşler. Erken oldu sabah, uyandırıldılar, yediler, içtiler, yol hazırlığı başladı. Kar eşiği atlamaya fırsat vermiyor.

Muhtar dayattı:

"Kırk yıl konuk kalsanız birinizi bile salamam. Bu havada 'ya bir kışlık, ya bir kuşluk' olursunuz" dedi.

"Senin eniklerin de damın deliğinde açlıktan sızıldasın da bakalım kalır mısın kırk dakka bir yerde" dedi Cünül.

Çıkamadılar. Kar bırakmadı, esinti kesti amanlarını. Toplandılar Zeynel'in odasına, sıralandılar. Türkmenler katılmadı, bir yana çekildiler. Sabah namazını kaza olarak kıldılar, yamalı, yırtık çoraplar, arkasının iki yanı kara

kara yamalı şalvarla yattı kalktılar. Allo'nun oğlu yanındakine fısıldadı:

"Vuracaksın şu iki yamalının ayağına bir tekmik, hepsini katıp karıştıracaksın..."

Bu sırada Cumağa "secde"deydi. İki yamalıklı şalın arkası Allo'nun oğlunun önüne aynalamıştı.

Sağa sola üfledi̇ler, döndüler, bitti namaz. Namaz bitti ama tipi, kar bitmedi, dinmedi, durmadı... Öyle, neyse bir yavaşlama oldu olmadı kırklar sökün etti Gündeş'ten. Dereköylü Veli'nin değirmeninin üstünde kuyruk düzeldi, doğruldu. Hava gittikçe açtı. Kar bitti Dereköy'ün altında. Üşümeye başladılar yavaş yavaş. Karın sıcağı yerini sazağa bıraktı. Barsak Deresi'nin sazağı ıslık çalıyor. Bıyıklar, kaşlar, sakallar, kirpikler iğne iğne buza dönüştü. Burmadere'ye vardıklarında elleri tutmaz oldu.

"Cooo, eli cıgara tutan var mı? Bana bir cıgara sarsın" dedi Cumağa. Konuşurken bıyıklarının, burun kıllarının, sakalının, kirpiklerinin çatırdadığını duydu, ekledi: "Benim burnumun içi bile buz tutmuş co..."

"Biz fırındayız sanki... Biz seninle değilik co," karşılığı yankılandı. Arkadan biri de:

"Benim bacaklarımın arasındaki kıllar bile buz, iğne iğne" dedi.

Takılma, eğlenme, lağlanma, kar, umut, umutsuzluk, korku, bir kamçı oldu, bir engel oldu. Hem ileri itti, hem susturdu kırkları... "Ho" dediler gene de. Çimli Çayır'dan aştılar. İn çık, dere tepe... Bayram Çayırı'ndan, Hanaklar batısından, Yukarı Dikenli'ye yöneldiler. Akşam tütünleri eğik eğik, Gergedan'dan esen sazakla Çayağzı'na sürükleniyordu. İtler akşam payı havhavlarını sıralıyorlardı. Dikenli ya sofra başında ya kalkmıştır. Öyle bir akşam, dar akşam.

"Dumanları bile eğri çıkar co bunların" dedi Cünül.

"Ne zaman bizim it bize ürmeye başladı bilelim söyle de" diye kesti Cumağa, Cünül'ün sözünü.

Bedel parmak kesti:

"Belli olur co... Akla kara g... köprüyü geçerken belli olur. Dur bakalım, Gündeş'i gördük, kara günde, kötü günde... Şimdi de bakalım Dikenli'ye de... Öyle... Susun şimdi" dedi.

Kestiler, girdiler Dikenli'ye... Kıvrıldılar karlı sokakları. Karları ezilmiş, basılmış, çiğnenmiş bir kapı önünde durdular. Cumağa çaldı kapıyı. Ses gelmedi. Birkaçı birlikte vurdular. Öbürleri yerlerinde, kızaklarının başında, oldukları yerde hopurduyor[156] ayaklarını ısıtmak için bir yandan da ellerine "hoh" luyorlar. Kapı açılmadı bir türlü. Kar izleri yeni yeni duruyor. Soğuk iliklerine işledi hepsinin. Sıkmışlardı kendilerini yolboyu. Şimdi içeri girecekleri düşündüklerinden, umduklarından mı, karşı koyacak durumları yok soğuğa.

"Vurun co... Eliniz ayağınız kırıktır, donduk..." dedi biri

İçerden de ses geldi:

"Kimdir, ne vurursun?"

"Aç co... Tanrı konuğu... Donduk, aç."

"Burası değil aradığın yer."

"Peygamber aşkına... elimizi ahırda ısıtalım yeter."

"Kaç kişisiniz?"

"Kırk."

"Ovvohhh... Muhtarın kapısına, muhtarın."

Ne dedilerse söz geçiremediler içerdekine. Bir başka kapının önünde durdular. Bedel öne geçti, hiç kimseyi karıştırmadı. Yavaş yavaş vurdu kapıyı. Kapı açıldı. Doluştular Kollular birden. Baskıncılar gibi doluştular, aktılar, yüzlerine sıcak yollayan avluları izleyerek ahıra

156. Hopurdamak: Yerinde duramamak, tepinmek. (y.h.n.)

vardılar. İneklerin, camışların, öküzlerin bacakları arasına soktular ellerini, yüzlerini, ısınmaya çalıştılar. Ev sahibi şaşkına döndü. Arkadaydı da... Evin kadını ağzını, gözünü sararak:

"Kimsiz kardaş, ne istersiz?" diyebildi.

"Poskovliyiz bacı, korkma, ölümden kurtulduk" dedi biri.

Kadın eve döndü, kocasını aradı, avludan başını uzatarak. Kocasının sesi geliyordu, rahatladı.

Ahırdakiler gübre, dışkı dolu salaskanları seçtiler. Birkaç öküz inek su döktüler. Bizimkiler sıkıştıklarını sezdiler, karanlık baga[157] diplerine siydiler.[158] Biraz sonra içeri öğretmen, muhtar, Yonuz Ağa, birkaç köylü girdi. Gittikçe de arttı gelenler.

"Ulan Poskovliler, ulan delirdiniz, hom delirdiniz" dedi muhtar, "siz peynir ekmekle yediniz aklınızı hom?.."

"Olsa da peynir ekmek bulsak da keşke aklımızı onunla yesek... Yokluktur bizi bu ölüme sürükleyen co... Bilmez değilsiniz" dedi Cumağa.

Bedel, işi yüngüle aldı:

"Kartopiyle yedik co, kartopiyle..."

"Vay kartopiler vay, size ölüm yok. Siz ki bu dağları aştız da geldiz" dedi Cemes Ağa.

Muhtar bu ara kızakları açtırdı, öküzleri bölüştürdü. Yonuz Ağa fırsat yakaladı:

"Ellik'ten geçtiniz. Ellik sizi, Türkman oğulları sizi konuklatmadı mı?"

"Yok co... Türkman böyle şey eder, böyle eylik eder co... Bilmezsin Türkman'ı" dedi Cumağa.

Yonuz ayağını kipleştirdi, yer buldu:

"Ey oldu size. Geri gelende 'Türkman, Türkman' dersiz. Ey oldu... Donacaktınız ki o zaman sevinem. Geri

157. Baga: Ahırda hayvanlara ot ve samanın verildiği tahta bölme. (y.h.n.)
158. Siymek: İşemek. (y.h.n.)

gelende düşürmezsiz dilizden. Biz başka, Türkman başkadır. Aklız başıza gelsin ham! Dilinizi düzeltin."

"Aklımız başımıza geldi, onları da sizi de tanıdık" dedi Cünül.

Bedel, Cünül'ün bir yersiz söz edeceğinden korktu, kesti sesini:

"Sen sus Cünül, ben konuşuyorum co" dedi. Sonra Yonuz Ağa'ya ahırın daha çok girişinde biriken Dikenlilere döndü: "Aklımızı başımıza iyice aldık. Allah sizin eksikliğinizi vermesin co... Hem biz zaten öyle bir şey de demedik. Nerden çıkardınız? Biz bizik, onlar da Türkman co..."

Bu konuşmalardan Casim Ağa kuşkulandı:

"Siz böğün mü çıktız Kol'dan" diye bir soru sordu Bedel'e.

"Yok, gece Ellik'teydik. Türkman'da."

"Hangi köyde?"

"Gündeş'te."

"Eyi, eyi..." Casim Ağa açmadı gerisinin üstünü. Kuşkusunu keskinleştirmişti. Sığındıkları şu ahırdan da olabilirlerdi.

Yonuz Ağa başa düşemedi:

"Bir verdiğiniz karşı gelmiş de Allah yoluna, canınızı kurtardınız" diye söylendi.

"Öküzler ne oldu muhtar, onlarda da can var?.."

Arkadan gelen bu sese muhtar sert karşılık verdi:

"O kadar mal canlısıydınız yola çıkmasaydınız. Hem her şeyi sizin aklınızla mı düşünecektik? Elbette bişey oldu. Kestik, yedik."

"Kızma co... Onu demek istemedim. Yani ki açtız, aldız mı içeri?

"Kes hom şu ağzını! Kendi sığacak yer bulmuş, kalmış öküzü."

Bedel bozuldu bu sözlere:

"Biz geceyi burda geçiririz korkman komşular. Kimsenin başının derdi olmayacağız."

"Borcumuz da yok yani size."

Muhtar böyle deyince, Bedel patladı:

"Ula Türkman'ı beğenmezdiz. Dün gece Türkman'ın iki karış yün yataklarında yattık, püfür püfür uyuduk."

"Gidin gene yatın orda. Okuntu mu saldık size?"

Bedel çıkar yol, karşılık bulamadı bir ara. Sözü Yonuz Ağa aldı:

"Muhtar çok ileri gitmedin hom? Sen karışma bu işe. Sen başındakileri düşün, sen bir hökümetsin, hökümetle uğraş. Bunları bize bırak sen."

Muhtar çıktı gitti. Kırklar ahırın gergilerine yaslanmış bekleşiyorlar. Kimisinin gözleri kapanıyor, başı önüne düşüyor.

"Bakman muhtara, ben karşı çıktım, haklıdır yani ya... Haksız değil. Biz, biziz hom, biz biziz a..."

"Co açıkça söylen, bizi istiyor musunuz, istemiyor musunuz? Bedel yatmaz keven gölgesinde, varsın aslan yesin... Daha iyi."

"Daha iyi" dedi arkadan biri.

Dikenli bir genç atıldı arkadan:

"Böyle çemkiren konuk da olmaz."

Bedel ahıra seslendi:

"Çıkın co, gelin burada bize yer yok, anladık ki bunlar bizi ölüme sürüklüyorlar!.."

Boşaldı ahır. Kırklar dışarı attılar kendilerini.

"Öküzlerimizi getirin, getirin baba, getirin co, getirin hom, bundan ötesi ölümdür, daha ne? Allah'ın verdiği canı Allah alacaktır en sonu. Alsın; ister Putluk Tepesi'nde, isterse... Nerede olursa olsun."

Bıraktılar öküzleri evlerden. Şaşkın, sağa sola kaçan öküzleri yakaladı yakaladı kızaklara taktılar. Kimin öküzü, kimin kızağına takıldı, belli değil, rasgele.

Kol'luların bağırtısı, çağırtısı gittikçe uzaklaştı, karanlıklarda ormanın içinde eridi gitti. Dikenliler, birbirlerinin yüzüne bile bakmadılar, herkes kendini suçlu buldu, kaçtılar evlere, yattılar sıcak yataklara.

Bedel'in kırkları kıvrıla kıvrıla gidiyor. Her ağacın, her çamın altında bir karaltı, bir gölge canlanıyor.

Kar iniyor bir yandan. Hava üşütücü değil. Kirpikler üstünde kar birikmesi sevindirici. Yol yitirilmez bir o ki... Orman yol işin aralanmış dersin ki ...

"Beni yalnız bırakman, korkuyorum co" diyor önden arkadan bazıları. Bedel ses veriyor böylelerine. Tırmanıyorlar ormanı. Kar da kesildi sayılır. Ayaz, sazak, esinti başladı yavaştan yavaştan. Kirpiklerdeki, kabalaklardaki saç sakaldaki karlar indi, yok oldu. Şimdi buzlaşma, iğneleşme duyuluyor.

Cumağa:

"Bedel Ağa, ben sağ bacağımda bir ağrı duyuyorum. Aha böyle şuramda.."

"Korkma, soğuktan olmaz. Allah göstermesin, ayağında olur önce, taa baldıra çıkmaz."

"İyi bulmadım co, iyi değil bacağım, atamıyorum ileri, basamıyorum."

"Binsen kızağa..."

"Yokuştur hayvana yazık. Gözümüzün ağı karası bir tek öküz Bedel Ağa. Kaç can ona bakıyor bilirsin.

"Bedel Ağa, gittikçe kalıyorum. Elim ayağım tutmaz oldu co, bana bir hal oldu."

"Bişey yapamak ki Cumağa, ışık gözüyle bir bakalım, şimdi gecenin ortası. Hem öte yüze devrilelim bir."

"Ben de devriliyorum, bilesin Bedel Ağa."

"Belki de kapıya çok tekmik vurdun, ondandır."

"Bilmem."

Cumağa'yı kızağa bindirdiler. Oturan insan daha çok üşür, donar. Bundan da korkuyorlar. Orman uğulduyor ayazdan, esintiden. Ürperti veriyor kırklara. Arada bir daldan karga kalkıyor olmalı ki karlar başlarına dökülüyor Kol'luların. Sabah yaklaştıkça, yol Putluk Tepesi'ne tırmandıkça ayaz, sazak, esinti arttı, yakınmalar, sızlanmalar da arttı.

"Orman bitince hepimiz donacağız co, ormandır bizi gene saklayan, bize kanat geren" deniyordu ulu orta.

"Kalacaktık Dikenli'de... Kalacaktık co, kime küstük, kime darıldık?"

"Söylenenleri kulağınızla duydunuz. Daha orada kalınır mı co?"

"Tavşan dağa küsmüş de dağın haberi olmamış..."

Cumağa'nın bu sözüne Bedel içlendi, sustu, üzüldü. 'Şimdi yattı Dikenli sıcak yataklara, bizi gece ortasında karda kışta yola saldılar... hay... yıkılası Dikenli!..' diye söyleniyordu kendi kendine.

"Türkman kadar olamadılar co, bak beğenmediğimiz Türkman'a."

"Hangimiz olduk Türkman kadar?"

Bu çekişmeler ormanda, Bedel'in kulaklarında çınlıyordu.

Öndeki kızak Putluk'a vardı. Esinti alıp atacaktı neredeyse kızağı adamı Evgenek düzüne. Putluk Tepesi'nde ince bir "vuvultu"[159] ötüyordu.

"Co, biriniz bana el atın. Üstüme, başıma, kızağa yapacam, çıkaramıyorum, elim tutmuyor" dedi Cumağa. Bedel'le birkaç kişi yaklaştılar Cumağa'nın kızağına.

"Ne var co, ne bağırıyorsun?"

"Sağ elim tutmuyor, sağ elimde bir şey var, var bişey co..."

159. Vuvultu: Uğultu. (y.h.n.)

"Ayağın nasıl ayağın?"

"Hiçbir şey anlamıyorum ki co, kendimden geçtim nedir?"

Bedel ve yardımcıları korktular. Başka soru sormadan Bedel elini soktu şalvara, kıllar arasında küçülüp büzülüp kalan orasını tuttu, çekti, çekiştirdi. Şişmiş bir kene gibiydi orası. El yordamıyla buldu, çıkardı dışarı. Öbürleri Cumağa'yı desteklediler, kızağın yanına akıtarak döktü suyunu. Kapattı önünü Bedel, yaslandırdılar gene kızağa.

"Ho deyin co, aştık Putluk Tepesi'ni, ho deyin, Allah deyin bakalım, halımız ne ola" dedi.

Bedel söz olsun diye söylemiş oldu bunları; iniş aşağı kızaklar kayma değil akıyor, öküzleri bile sürütüyor. Yetişmek güçleşti kızaklara. Zemheri'de "arpa arkasından koşanlar" doludan yağmura, yağmurdan doluya uğruyorlardı. Evgenek ayazı bıçak gibi, ustura gibi; Yalnızçamlar'dan, Bilbilan'dan akıp, Kur Boyunu yalayıp yamaçlara çarpıyor, kasıp kavuruyordu.

Evgenek daha bir yatkın. Kızaklara koşmak yok hiç değilse. Ayaz gene o ayaz, sazak gene o sazak ya hiç değilse diklik, iniş azaldı. Bedel iki yardımcı çağırdı. Cumağa'nın kızağına çıktılar. Cumağa'da dil diş kalmamıştı. İniş de olsa o, gözünün ağı karası, dam dolusu boğazın umudu olan öküzünün böyle yüke koşulmasına katlanamazdı. Şimdi üç kişi, bir de kendi dört, sesini bile çıkaramadı gene.

Tuttular Cumağa'yı indirdiler. Cumağa çaba gösterdi, basmak, yürümek istedi, boşuna... Gene götürdü, kızağa koydular. Sardı sarmaladılar. Bütün boş çuvalları üstüne, altına serdiler, bastırdılar. Işıdı, gün öğleyi tarttı.

Kırklar kervanı Sallar'a vardı. Öküz ayağıyla, gün bir mızrak boyu inenecek yol alacaklardı. Ardahan Kalesi seçiliyordu karların altında. Sallar'ın altında "Övün" köyünün tütünleri, ev sıcaklığını özletiyordu.

Çoğunun içinden, 'Gidip, zorla da olsa bir ısınıp, birer kaşık aş içmek, sonra yolcu olmak daha iyi' düşüncesi geçiyordu. Kimse dile getiremedi, dışlaştıramadı bu isteğini... Dikenli'deki olayı bir daha yaşamak istemediler. Hem Ardahan eni konu seçilmişti.

Artık ne olursa olsun, Ardahan'a atacaklardı canlarını. "Ho" çekildi hızlıca. Hayrat'ın düzü ustura. Cumağa kızağının üstünde bir kişi, sürücü, canlı değil, bir çuval. Herkes unuttu Cumağa'yı. Kendi derdinde herkes. Cumağa da bıraktı kendini... Artık ayaz, sazak, esinti istediği yere çarpıyor, bütün varlığını tepeden tırnağa yalıyordu.

Böyle girdi kırklar kervanı Ardahan Köprüsü'ne. Yüksek, koca koca demirlerle Kura[160] üstüne asılan köprü şimdi, kar içinde gömülü. Üstü, altı demirli... Her yanı iğne iğne buz, kar... İlk kez titriyor böyle bir zemheri akşamında demir köprü. Bir iki yaya izi (avcılar geçmiştir kim bilir) yanında iki köpek izi... Onun dışında kuş bile konmamış köprünün karı üstüne.

Kırklar'ın önü Kadana Zikri'nin kahvesinin önüne dayandı durdu. Arkası kuyruğu geldi sıkıştı, yanyana yerleşti, kahvenin önüne öbekleştiler.

Altmış altılar, taşlı pullu oyunlar, duman, cıgara... Boğulmuş sıcağa, sese Zikri'nin kahvesi. İçerdekiler ilkin pek aldırmadılar, 'bir iki kızaktır, şimdi girer içeri, sorarız...' diye düşündüler. Sonra kızaklar artınca, sayıyı yitirince şaştı kaldılar; kalkamadılar yerlerinden. Kırklar da kızgın. 'Nerdeyse ölecek olan bir yolcuya yardım edilmez mi, görülür görülmez kahve boşalmaz mı dışarı?..' diyorlar içlerinden.

Zikri arkada, çayı, çaycıları yönetiyor, para alıyor, tavla, kâğıt eksiklerini düzeltiyor. Görmedi, öğrenemedi

160. Kura: Ardahan'ın içinden geçen nehir. (y.h.n.)

gelenleri. Hep camın önüne otururdu oysa. Hep taş yapılar içinde, köprü başını kesen taş yürekli mağazacıları seyreder, her birine ayrı ayrı kızardı. Yağcı Rizeli Hacı Ali, yerli mallar satan Trabzonlu Dursun Ali, binbir çeşit satan, binbir düzen çeviren Hasan Tahsin, Yıldırım Kardeşler... Hepsi Zikri'nin kirli defterinde yazılıydı. Camın önünde bütün bu kirli işleri, kirli kişileri, kirli alım satım yerlerini gözden geçirirdi. Kendini de suçlu bulurdu:

'Hey gidi Zikri, sen bunların ayağına garson yolla, sen bunlara demli çay yolla, sen bunlara selam ver... Ben de bir köylü olsaydım, ben de yağ satan Börklü bir Dursun olsaydım, beni de bunlar böyle soyardı, böyle üçe alıp, on üçe satardı...' Zikri camın önünde yazardı bunları taş caddelere, taş duvarlara... Bugün tersliğe bakın ki geride, kahvenin işlerinde...

"Zikri Ağa sana böğün çokça konuk geldi. Bunlar bu gece senin bütün çayını, şekerini bitirir, gözün aydın" dediler.

Kahve yavaş yavaş cama toplandı. Zikri, çağrıya değil de bu toplanmaya sürüklendi.

"Daha ne duruyorsunuz, çıkın bu adamlara yardım edin bre körler!.. Bu adamların yarısı ölüdür. Belli ki bunlar Posoflu... Baksanıza kızağa, kabalağa!.."[161] Söylene söylene attı kendini dışarı.

"Bırakın kızakları, dolun içeri" diyerek yavaş alanların kolundan tuttu tuttu fırlattı kahveye... Bir yandan da içerdekileri dışarı çağırdı: Bre aranızda hırlı varsa çıksın, gelsin buraya... Bu hayvanlara da yazık. Bunları da kahveye dolduramam ya... Kalkın ve hemen birer kızak sürün evlere. Bırakın gelin... Böyle söylendi, bağırdı, kimseden karşılık bile beklemeden kollarından tuttu onların da kızaklara iteledi.

161. Kabalak: Erkeklerin başına sardığı bir çeşit sargı. (y.h.n.)

"Doğru evlerinize bırakın bu hayvanları, yiyeceğini verdirin, gelin çayınız benden."

Öküzleri götürenler, Zikri, kırklar kahvede her şeyi altüst ettiler. Ne sıra kaldı, ne yerleşme düzeni, ne aralık... Kat kat kalın bir halka sobanın çevresinde.

"Zikri Ağa, Allah haneni, yurdunu yuvanı şen etsin, var etsin. Bize kapı açtın, bizi kurtardın... Daha çok sıkıntı vereceğiz sana. Bizim Cumağa iyi değil."

Cumağa sobanın yanındaydı. Gösterdiler, "bu" dediler.

"Bunu baştan söyleseydiniz a... Bu adam soğukta tutulacaktı" dedi. Hemen kucakladı Cumağa'yı, kahvenin arka bir yerine çekti. Bir leğen içinde suya kar doldurdu. Soydu ayaklarını. Cumağa'nın ne elinde, ne ayağında can var. Ak pak ayaklar, çörüşmüş,[162] çörüşmüş, kırk yıl ateşe, buza soksan duymaz. Zikri umutsuzca ovuyordu. Birini çağırdı, ona da ellerini ovmasını söyledi Cumağa'nın. Cumağa konuşmuyor... Gittikçe soluğu da azalıyor. Zikri korktu:

"Hacı, bir telefon et şurdan doktora gelsin. De ki kırk yolcu donmuş, ölüyorlar. Hemen gelsin, beni söyle sen" dedi. Bir yandan ovuyor gene.

Doktoru evinde bulamadılar.

"Kaymakamın evindeydi" dedi biri. Bu akşam orada poker oynayacaklarmış...

Bunun üstüne Hacı orayı aradı, buldu, söyledi. Doktor iyi bir azarladı Hacı'yı... Hacı telefonu kaparken bastı küfürü:

"Ha bunun doktorunun da kaymakamının da!.."

Zikri anladı doktorun tutumunu, elini çekti Cumağa'dan:

"Biriniz gidin Tükenmez'e, şu fırına. Benden selam edin, deyin ki tam elli ekmek yollayacak. Taze, pişkin...

162. Çörüş: Donmuş, morarmış, şişmiş. (y.h.n.)

Karışmam sonra. Ben hastahaneye gidiyorum. Çay verin bu adamlara, sizler de fazla oturmayın, bu adamlar iyi kötü bir şeyler yesin içsin, sıcak kahve, bir yana yaslansın, atsın kafayı yatsın, dinlensinler" dedi ve Cumağa'yı arkaladı, düştü yola.

Kaymakamın evine yöneldi, doktor oradaymış ya... Yoldan biri çevirdi:

"Şimdi eve gitti, baksana saatına, nerdeyse gece yarısı olacak, şimdi gitti, şimdi..."

Zikri yolu değiştirdi. Doktorun kapısına vardı. İçerden sesler geliyordu. Çaldı kapıyı, açtı doktor:

"Ne var, ne istiyorsun?"

"Arkamdakine baksana doktor."

"Ne yapalım gece yarısı?"

"Ne yapacaksınız, hemen hastahaneye gelip bakacaksınız. Bu adam donmuş."

"Bunu biliyorsan sen bak."

"Sen bu ilçeye doktor olarak geldin, sen bakacaksın."

"Ben ne yapacağımı bilirim."

"Dur kapıyı kapama, sen ne yapacağını bilmiyorsun; ben öğretmek üzere geldim, bilseydin, telefon ettirdim."

"Git hadi, defol!"

"Bu hastaya bu gece bakılacak, öbür yanını sen düşün, doktor! Bana Kadana Zikri denir, öbür yanını söylemem."

"Ben de doktorum sen Zikri'ysen... Burası da hastahane değil, hastanı götür hastahaneye, bakacak biri olur."

"Ben senin bakmanı istiyorum, başkasını istemem."

"Anladık Zikri Efendi, sen git, ben geliyorum."

Zikri Efendi, doktoru yarı korku, yarı okşamayla yola getirdi. Hastasını daha yatağa yatırmadan doktor da geldi hastahaneye. Zikri döndü kahveye geldi.

"Yarın öğreneceğiz, şimdilik bir şey söylemiyorlar" dedi.

Kol'lular yerlere serilen hasırlar üstüne kıvrıldı kıvrıldı yattılar, düştüler. Düştükleri gibi sabahı ettiler. Zikri Efendi ocakçısını bırakmış, sabahacak beklemesini, sobayı yavaş yavaş yakmasını söylemişti. Kol'luları da soymuştu az buçuk. Gecenin tek ters olayı, Cünül'ün düşlenip sobaya doğru yuvarlanması, az daha sobayı düşüreyazmasıydı. Gece onların başını bekleyen ocakçı: "Teeessss... Topla ayağını soyha!..[163]" demiş, uzanıp kendisi toplamıştı Cünül'ün ayağını. Bedel düş bile göremedi. Oysa evdeki boğazları düşleyerek yattı. Cumağa'yı da unutamıyordu. Ne var ki evdekiler, Kol'dakiler daha ağır basıyordu.

"Dadali,[164] bana ekmek ver, acım..." diye sızlanan iki küçük geliyordu gözünün önüne, Şehrali ile Merdali. Gerçi evde herkes, hepsi aç sayılırdı, aklı kesenler hiç değilse sızlanmıyor, iki patates pişirip yiyorlardı. Külde patates, suda patates, eritilmiş, ezilmiş patates içinde pişirilen patates aşı... Yedikleri, içtikleri patatesti Kol'luların hepsinin. Arpanın yerini tutmuyordu.

"Atamız dedemiz bizi sürüklemiş böyle bir kötü yola. Arpayı tanımasaydık, çocuklar tanımasaydı, niye istesinler ekmek?.. Ekmek diye bir şeyi bilmeseydik?.." diye söylenirken uyumuştu.

Kargalar uyanmadan, itler ürümeden uyandı kırklar. Ocakçı çağırmadı bile; "Varsın uyusunlar" diyordu. Kırklar iş arkasında koşuyorlardı. Sarıldı sarmalandılar, ellerine yüzlerine su sürdüler. Sonra da abdest alıp, elleriyle silip süpürdükleri, çarptıkları hasırlar üstüne namaza durdular. Abdesti yel gibi, namazı yıl gibi yürüttüler. Hele dua bölümü çok uzun sürdü.

163. Soyha: Yaramaz, huysuz.

164. Dadali: Etimolojik açıdan Dadali ile Dadalı eş anlamlı olup, "dedesi olan, dedesi bulunan, bir dede'ye bağlı olan" anlamındaki Dedeli kelimesinden gelir.

"Herkesi yurduna yuvasına kavuştur Yarabbi... Herkesin muradını veren sensin. Kimseyi darda koyma Yarabbi... Bütün müminlerinin, sana inananların üstünde olsun elin Yarabbi... Yeri göğü, arşı kürşü yaratan; senin kanatlarının altına tünemiş garip kuşların yuvasını bozma, sen koru Yarabbi... Yuvada bekleyen cücüklerimizi boynu bükük bırakma, sen yardımcımız ol, bütün müminlerin, darda kalan bütün kullarının carına[165] yetiş..."

"Amin"lerle kesilen uzun duanın arkasına bir "fatiha" eklendi... Eller yüze sürüldü. Ocakçı yatıp kalkan, sonra uzun uzun dua eden kırkları arkadan, sessiz soluksuz izledi. Bedel geri döndü, çaycıya seslendi:

"Bize çay yap, iki yudum içip gidelim, bakak ki bişey alabilecek miyiz?" dedi.

"Düşünmeyin hiç. Ooğuuh, onlar dört gözle alıcı bekliyor. Yeter ki para" diyen çaycı buğulu çayları bir yandan dağıttı, bir yandan boşalan bardakları topladı.

Kırk kızak, otuz dokuz kişi, taptaze bir güçle, içlerinde bir kırıkla, Ardahan'ın ortasından geçtiler. Kar çerçeveli küçük pencerelerin ardında, bulanık yüzler seçiliyordu, kuşkulu gözler Kol'luları gözlüyordu. Kol'lular, pencereyle, perdeyle uğraşacak durumda değildi. Onların bütün umudu Büyükcinli, bütün düşünceleri kışlık arpa, aç susuz çocukları ve Cumağa'ydı.

"Bak co... Sağdaki cama bak... Bir kız bakıyor ki ayın on dördü."

Ortalarda biri söyledi bu sözleri. Kimse aldırmadı. Ne öndeki, ne arkadaki... Ardahan'ı çıktılar. Sini gibi düz ovada, ayaza karşı, sabah ayazına, Bilbilan'dan inip Düz Ardahan ovasını, Kur Boyunu yalayan, yakan, kasıp kavuran sazağa karşı yürüyorlardı. Kirpikler, bıyıklar, burun kılları gene ince ince buz. Yalnız korkuları yok, Büyükcinli yakın.

165. Car: Yardım. (y.h.n.)

Göründü köy. Sabah aşını pişiren ateşin dumanları daha yükselip, boyun kıvırıyor ovaya aşağı... Horoz tavuk çığırtısı, it ulumaları duyuluyordu. Evlerin birer duvarı beliriyordu kara kara... Onun dışında hep kar, her yer kar... Adam boyu... Kur suyu, yemyeşil ova, tozlu geniş yollar, hiçbir şey yoktu ortada. Kar, kar, kar...

Öküzleri çubuklattı Bedel:

"Ho deyin co, dedi, ho deyin, yükleyip dönelim. Ardahan'da hastamız, Kol'da aç susuzlarımız var... Ho deyin."

Hızlandı otuz dokuzlar. Cumağa'nın Peleş'i önündeki kızağa bağlı başından. Öndeki kızak ister istemez çekiyor götürüyor Peleş'i... Kızaklar kar üstünde çift iz bırakarak kayıp gidiyor. Bir cıgara içimi yol kalmıştı Büyükcinli'ye. Büyükcinli; Düz Ardahan'ın, Kur Boyunun en verimli köylerinden biri. Bulgur gibi kara toprağı, taşsız, çakılsız... Geniş üstelik. Kapanın elinde kalan bir toprak. Meşe Ardahan'ın, Posof'un, Hoşuvan'ın, Şavşat'ın bütün bir kışlık yiyeceğini veriyor, yetiştiriyor. Küçükcinli, Dedegül, Edegül, Bağdatlı, Sazak... Küçük ambar sayılırdı. Hepsini toplasan, gene de Büyükcinli ağır basardı. Üstelik bir de "milletvekili" çıkarmışlardı. Toprağın bu verimi üstüne bir de Tanrı bol keseden vermişti bu yıl. Dağ taş arpa kesilmişti. Harman başından bu yana Büyükcinli, yüzlerce köyün, binlerce arabasını, çuvalını, hurcunu doldurmuştu. Şimdi her yan kapanmış, her yol dağ gibi karla örtülmüştü. Büyükcinliler günden güne çoğalttıkları kahvehanelerde kağıt oynuyorlardı. Elli iki, yirmi bir, kaptı kaçtı, pişpirik...

Büyükcinli'nin ambarları gene dolu. Alıcı yok, gelmiyor, gelemiyor. Tek tük gelen olursa, kumar masalarında boşalan ceplere atıyorlar. Artık köye gelen olacağını da sanmıyorlar. Masalarda yer bulamayanlar ortalarda gezi-

niyor, karla kaplı, delik camlardan dışarıya bakıyorlar arada bir. Buğulu, buzlu camlar pek de göstermiyor dışarıyı. Dışarı kar, tipi, ayaz, esinti... İçeri kaçak tütün dumanı, tezek dumanı ve uğultulu bir loşluk. Paralar yer değişiyor, oturanlar yer değişiyor, odanın havasında bir değişiklik olmuyor.

Köyde bir değişiklikten söz edilebilirdi. Bunca gelenden hiçbiri konuk olarak karşılanmamış, büyük küçük hepsi "alıcı" terazisine konmuştu. Ev sahibi, konuk, söz sohbet yoktu artık. Dersin ki o Türk köyü kalkmış, yerine bilinmez bir ülkeden "satıcılar" gelmişti. Son on yıl, bin yıllık, yedi bin yıllık köyü temelinden değiştirmişti, silkelemiş, yeniden kurmuştu.

Yer değişenlerden Beşir camdaydı. Cepleri boşalmıştı. Hoş umudu da yoktu ya... Gene de dışarı bakmış, önce Suluk'un torununu görmüştü: "Ölüyorum aha bu kıza, dersin ki Gürcü güzeli, Türkmen güzeli..." derken kızak kuyruğunu seçmişti.

"Vay anam... Bakın bakın... Öyle alıcı geliyor ki ucu bucağı yok. Hepinizin ambarı boşalır... Korkman 'beş daha' deyin" diye bağırmış, ayakta olan, masalarda yer bulamayan, cepleri delinenleri küçük cama toplamıştı. Birbirini ite kaka baktılar. Kıvrılan, eğik büğük bir kuyruk vardı kar üstünde. Kara bir yılan, kara bir kamçı, bir ejderha gibi kızaklar. Daha iyi seçmek, görmek için, camın yanını yöresini iyice açtılar hohlayarak.

"Aman sen de" dedi Cıbır'ın oğlu, "bunlar Posoflu ya birer ya ikişer 'put' alırlar. Tek öküz kızağı, baksanıza, bunlarda para ne gezer, ne arar."

"Ulan, üç günlük 'yirmi bir'[166] parası da mı çıkmaz? Baksana arkası yok kuyruğun. Kuyruklu yıldız, sürü sürü..."

166. Yirmi bir: Bir tür iskambil kağıdı oyunu. (y.h.n.)

Bunları Meyit'in İdris söyledi ve de yürüdü dışarı. Kızaklar dalmıştı köye... Karşıladı boşalanlar. En önde Meyit'in İdris. Kızaklar girdi köye ya Büyükcinliler sıcak odadan çıkmış, birbirine kar atıyor, kar serpiyor, birbirini kara gömüyordu. Kızaklar geldi çitendi. İtiş kakıştan, boğuşmadan kaçan İdris atıldı:

"Sizin alacağınız arpadır, başka ne alırsız? Kaçar 'put' alacaksınız, onu söylen de çabuk edelim" dedi.

"Hemen hemen" diye gürledi öbür satıcılar.

Bedel öndeydi. Sıkıldı, tepesi attı bu sözlere. Başlangıcı bilinmez bir süreden beri atası dedesi, kendisi bile bu köye gelip gitmekteydi. Bu sözleri beklemiyordu. Yaz olsa, hava sıcak olsa, harman zamanı, iş güç zamanı olsa...

İçinden çok şey geçirdi Bedel, 'Sizi de satacağınızı da...' diyecekti, diyemedi, yuttu, yutkundu:

"Elimizin, ayağımızın donu açılsın co... Ölmüşüz, konuşacak neremiz kalmış" dedi, tutamadı kendini, açılmışken ekledi: "Sonra co, siz kim, biz kim, bir sofranın kaşığı, bir koyunun aşığıyız. Böyle selamsız sabahsız, bir tas su içirmeden... Bir deyin bakalım, gelin bir tas su, bir kaşık aş, bir bardak çay için deyin. Utanmazlar. Eski köye yeni düzen nerden geldi? Ne zaman cıfıtlaştınız?[167] Almıyoruz ulan, almıyoruz co... Sizi de arpanızı da buğdayınızı da... Gözünüzü körledi para, nedir?"

Bedel esip yağarken çözüldü satıcılar. Kimi kahveye, kimi evine saklandı. Aslında bu sözlere Büyükcinliler son yıllarda alışmışlardı. Çaysız, aşsız, yük getirmeden "kuru para" almak gerekiyordu; bunu iyi öğrenmişlerdi. Bedel saydıkça sayıyordu. Ardanuçlu, Şavşatlı, Meşe Ardahanlı... Yüzlerce alıcının, Kur Boyunda, sazağa katılıp ovaya aşağı akan, emilen, eriyen, sönen söylentilerin yanına gidiyordu bu sözler de... Satıcılar da yavaş yavaş gidiyor-

167. Cıfıt: Çıfıt: Düzenbaz, hilebaz.

lardı, birkaç kişi kalmıştı ortada. Onlar da gidecek gitmesine ya utanır oldular köy adına...

Bedel sustu. Bir köye, bir titreyen otuz dokuzlara, bir kahveye baktı, burnundaki, kirpiğindeki çatırdıyı unuttu, bağırdı:

"Gelin arkamdan co!" diye seslendi arkadaşlarına.

Kızaklar köyün ortasında kaldı, kendileri doldular kahveye... Kahvede çözülme başladı. Otuz dokuzlar gittikçe sobaya yaklaştılar, kuşattılar. Birkaç masada oyuncular bağırıp, "'pat küt" vuruyorlardı. Başkaca ses yok. Bedel indirdi, söndü yumuşadı:

"Bize arpa verecek kimse yok co?" dedi kahveciye.

"Yok," vermezler.

"Neye co? Bizimki para değildir?"

"Haa, o zaman başka... Para varsa, anasının yanından kızını bile alırsın. Para var mı? Ağa da sensin paşa da. Bıyığını balta kesmez senin."

Bedel'in ağzına iyi bir söz geldi, yarım yamalak söylemeden edemedi:

"Paramızla anasının kızını alırız, dilenmeye gelmedik o kadar, varsa alacağımız bir şey, alıp cehennem olalım."

Masada oyun oynayanlar, Bedel'in eksik kapalı kalan yerlerini birbirlerine karşı yeniledi, söylediler birkaç kez... Sonra biri döndü Bedel'e baktı, çaycıya seslendi:

"Bize sal şu oğlanı, hazırlasınlar arpayı..."

Bedel, çay "höpürdetiyordu."

"Kızak başı beş put, iki yüz put eder co... Ona göre."

Bütün masalar kâğıtları attılar ortaya, kalktılar.

Vur aşağı, tut yukarı, putu yedi lira seksen kuruşa kızaklar yüklendi. Bir süre sonra gene kuyruk kar üstünde yağmur sonu beliren gökteki ejderha gibiydi. Her kızaktaki sürücü, ejderhanın dişleri gibi Büyükcinli'yi yiyerek yürüdüler. Küfür veryesir...[168] Faramız bir ara:

168. Veryesir: Gırla, peş peşe, sürekli. (y.h.n.)

"Co hepimiz söğüyoruz a, Allah razı olsun, put başı yirmi kuruş indiler" dedi. Demesiyle Bedel kükredi:

"Ne co? Ne dedin? Allah razı mı olsun dedin? Niye co? Neden? Açık söyletme beni. Dilimin ucuna geliyor geliyor, yutuyorum. Biz paramızla..."

Söyleşerek, küfrederek Balıklı'dan girdiler Ardahan'a. Hava kararmış, soğuk artmıştı. Lambalar yanmış, elektrik tellerinin üstünde tüneyen kuşlar seçiliyordu.

Akşama beklenen konuklar için Zikri hazırlık yapmıştı. Borçkalı Han'ı tutmuş, hancıyı da getirtmiş, oturtmuştu kahvesine... Köprüye aşağı inen kuyruk belirir belirmez Zikri'nin adamları yapıştılar kızaklara, bir solukta öküzler, hancının önüne katıldı, arpalar bir köşeye yığıldı, otuz dokuzlar sardılar sobanın yanını, yöresini... Ellerinin ayaklarının donu katı açılmadan, iki atlı durdu kahvenin önünde. Zikri şaştı... Bunca yıl, kuş kuş iken sorup da dururdu Kadana Zikri'nin kahvesinin önünde... Böyle iki densizin "zır zop" durması, Zikri'ye indirilen, kafasına şaklanan kamçıydı. Zikri doğrulup kalkmadan iki kişi indi attan, daldılar kahveye.

"Kimsiz, ahıra mı giriyorsuz?.." Kızdı Zikri, bağırdı.

"Zikri Efendi tanımadın bizi? Bu adamlar çayları içti, arpayı yükledi kaçtılar, çay parası vermediler. İkişer çay içmişler, kırk kişi bunlar, eder seksen çay. Az değil ki onar kuruştan dört, iki katını al sekiz lira.

Zikri:

"Ne kırkı, ne sekizi? Nerden çıkardınız bunları? Hade!.."

"Biz kırk kızak yükledik de Zikri Efendi valla.."

"Kırk kızak yüklediniz de, üç beş çayın parasının arkasından at binmeye utanmadınız hom? Üstelik de kırk dediğinizin biri hastahanede yatıyor. Kalır otuz dokuz. Hem çayın on kuruş olduğunu kim söyledi? Köylük yerde..."

"Biz bilmeyiz, bizi ata bindirdi yolladılar."

"Ben bilirim siz bilmezseniz. Kalkın, yallah!"

Atlılar aldırmadılar, anlamamış gibi yaptılar. Zikri kalktı, adım attı, hörelendi:[169]

"Kürtçe söylemedim, Türkçe söyledim, basın gidin hadi!.. Atlayın atlarınıza... Yoksa..."

"Birer çay içek Zikri Efendi."

"Arpa almaya gelenlere siz, 'Bir çay için, sonra' dediniz mi? Benim size verilecek çayım yok, yallah!"

Atlılar kalktılar, önce yavaş adımlar attılar, sonra atladılar atlarına, acıdamak[170] gemleri çekti çarptılar, üzengi vurdular, at oynattılar Zikri'nin camının önünde... Atların ayaklarının kaldırdığı kar buz camda şangırdayınca Zikri attı kapıya kendini, uzaklaşan, ayazı yara yara akıp giden atlılara arkadan bağırdı:

"Ulan babanızın kapısında oynatın o atı, enikler!.. Zikri çok at oynatanın çırasını yakmıştır!" dediyse de ses ulaşmadı. Zikri biliyordu ulaşmayacağını da... İçeri girdi, çöktü camın önüne:

"Çık şu camı sil" dedi çaycıya, arkasından kendi kendine konuşmaya başladı: "Çay parası alacakmış, ulan poşalar,[171] poşayı paşa yapmışlar da önce babasını asmış. Allah ile canım doğrudur, doğrudur. Allah'ın ters işidir konuşturdu sizi neydiyim ki..."

Bedel yatıştırmak için söze karıştı:

"Canın sıkma Zikri Efendi, Allah sizi bizler için yaratmış a, yeter... O köy üstümüze de gelse aldırmak, korkmak co..."

Zikri iyice gösterdi kendini:

"Sen hele bir ağzın dolusu 'Kadana Zikri' de bak, ne çıkıyor ağzından? Bu baş, bu toprağın altına girmedikçe,

169. Hörelenmek: Üzerine atılmak, saldırmak. (y.h.n.)

170. Acıdamak gemi: Güçlü ve söz dinlemez atları eğitmek için kullanılan, hayvanın diline baskı yaparak acı veren özel bir gem türü. (y.h.n.)

171. Poşa: Ermeni kökenli çingenlerin bir kolu olan Lomlar için kullanılır. (y.h.n.)

bunlara, bu sonradan görmüşlere fırsat vermem, bunların çırnağını uzatmam ben."

Bedel'in ve otuz dokuzların derdi hep Cumağa... Sözü oraya getiriyorlar, Zikri hemen kapatıyor. Sonunda iyice açtı Bedel:

"Zikri Efendi, bizim hastamız ne oldu? Eyileştiyse yarın erken kalkıp Allah fırsat verirse gidelim, senin başını çok ağrıttık" dedi.

"Evde çoluk çocuk acından kırıldılar, gözleri yoldadır, yarın gitsek alsak Cumağa'yı da" dedi bir başkası.

Zikri Efendi döndü, dinledi, girdi çıktı karanlıklara, ne söyleyecekti, ne dese işkillendirecekti Kol'luları.

"Bir sıcak ev içindedir çoluk çocuk. Hiç değilse ahıra girer de hayvanların arasında ısınırlar. Ölse de sıcakta ölürler. Ya siz? Aklınız yok sizin. Aha yarın gidin deyim size, yarın çıkın gidin... Aştız Sallar'ı, Evgenek'i de geçtiz –hoş geçemezsiz ya geçtiz diyelim– ya Putluk Tepesi?.. Nasıl aşacaksız Putluk Tepesi'ni?.."

Otuz dokuzlar umutlandılar, 'Hele şükür Cumağa iyi olmuş' dediler içlerinden. 'Gene de' diye düşünenler de vardı.

Cünül açtı gene Cumağa işini:

"Şimdi Cumağa yarın bize katılacak mı, onu açıkça söyle co?"

"Katılmayacak. O biraz hastahanede yatacak. Bir ay, iki ay, üç ay, belki baharacak!.. Benim konuğumdur. Kızağını siz götüreceksiniz, çoluk çocuğuna..."

Otuz dokuzların gözleri belermiş, ellerinde bardaklar yarı yolda kalmıştı. Bir süre Zikri de sustu. Kimse bir şey söylemedi. Görev gene Bedel'e düştü:

"Allah'tan gelen başımız üstünde Zikri Efendi. Biz her şeye boyun eğer olduk. Bir Urus'a baş eğmedik. Sen şunu açık söyle, Cumağa ne durumda?"

"Sağ ayağını, sağ elinin dört parmağını –bismillah diyelim de– aha şuralardan kesti doktor. Hepten donmuş... Şimdi sargı..."

Zikri daha çok şey söyledi ya kimse duymadı. Otuz dokuz baş eğildi, sessizliklere, sessiz yaş döktüler. Zikri gözleri yaşlı çıktı kahvesinden. Bitişik bakkala geçti. Telefonu açtı.

"Yarın gidecekler, gitmeden önce hastayı görsünler. Geliyoruz da bilesiniz."

"Ziyaret günleri var, olmaz. Pazar günü saat on dörtte."

"Bacı, ben sana bacı diyorum, bana kim derler bilirsin. Canım yanıktır, gelirsem oraya, sorarım... Bunlar erken gidecekler."

Küt diye telefon kapandı yüzüne. Zikri döndü. Beli bükülmüş, başları önüne düşmüş otuz dokuzları kaldırdı, aldı arkasına. Hastahanenin kapısına dayandı. Çaldı zili.

"Kim o?"

"Aç kapıyı."

"Kimsiniz?"

"Aç diyorum, kim mim yok, aç!.."

"Bu saatte kimseyi içeri alamam."

"Bunlar yarın erken yolcu."

"İki gün daha kalsınlar, ölürler mi sanki?"

"Sen Posof'un neresi olduğunu bilir misin?"

"Bilmem, bilmek de istemem."

"Öyleyse ben açmasını bilirim" dedi Zikri. Ve dayandı.

Hastahanenin koca kapısı çatırdadı. Ürkek, kuşun gölgesinden korkan Posoflular bile bu çatırdıdan irkilmediler, girdiler. Dışardaki soğuk içerde de vardı. Hastahane uğulduyordu. Bir baştan bir başa esiyor. Camlar kırık, kapılar aralıklı.

İkinci kata çıkarken Zikri'nin ordusu, arkadan söylentiler duyuyorlardı: "Şimdi gelir polis, Baştabibe söylerim, görürsünüz..." Hemşirenin sesini duya duya kışladan bozma hastahanenin ikinci katında Cumağa'nın dört yanını sardılar. Cumağa beklemiyordu bu sıra kimseyi... Artık gece... Birden bütün Posofluları görünce dili tutuldu. Ölü gözüyle baktı sırayla, kime baktıysa onu ağlattı o ölü gözler. Zikri de ağladı. Yaşlar sessizce bitti. İlk Cumağa konuşabildi :

"Arpaları aldınız mı, bana da aldınız mı, kaça aldınız?"

"Aldık Cumağa aldık, sana da aldık, ona da aldık. Karada olsun arpasını da parasını da... Sen nasılsın, eysin ya?"

"Eysin ya?" demek yetti kırk bir sesin yükselmesi, kırk bir yüreğin kütülemesi için. Boşandılar, ağıt sesi hastahaneyi kapladı. İç çekmeli, burun çekmeli ağlamayı gene Cumağa durdurdu:

"Öyle deme Bedel Ağa, biz geldik geçtik. Bundan sonra ne gün göreceğim, altmışı devirdik ne gün gördük ki? Bari çoluk çocuk..."

"Bırak hepsini Cumağa, bırak çoluğu çocuğu. Derdin sızın var mı?"

"Yok yok, iyiyim Bedel Ağa, sağ bacağımla sağ elimi sarmışlar, sallıyorum sallıyorum da sallanmıyor, neden bilmem? Acep inme mi indi?"

"Yok yok, bir şeyin yok Cumağa, açarlar birkaç güne kalkarsın."

Bedel bu karşılığı verirken üzüldü, hem sevindi.

Görülmemiş bir güvenle karşıladı Cumağa, Bedel'i:

"Bir Cumağa ölse ne çıkar, ne dersin Zikri Efendi?"

"Biz yarın yolcu olak deriz, siz ne dersiz, iznin var Cumağa?"

"Eğer ki Zikri Efendi bırakırsa, ben de kalkam da gelem derim, ben de artık yürüyemezsem de sarınıp bürünürüm de..."

Zikri gülmeye çalışan bir yüzle:

"Sen benim konuğumsun Cumağa, seni bırakmam bir zaman. Bunlar gitsin, götürsün, yesin, kışı geçirsinler. Sen benim kahvemin konuğu olacaksın."

"Allah var etsin sayanızı Zikri Efendi. Bir ağaç gölgesinde bin koyun otlar a, benim de çoluk çocuğum var, bunlar gidince köye, varınca onlar yerleri yolarlar."

"Biz onları inandırırız, deriz ki; Zikri Efendi bırakmadı, hoş tanımaz değiller Zikri Efendiyi, gelecek bir süre sonra deriz."

"Eh, ne yapalım, Allah yolunuzu açık etsin, Cabrayıl üstünüze kanat gersin. Gözümüzün ağı karası bir öküzüm sizlere amanat olsun. Tanrı amanatı, çoluk çocuğum kışlığı, ölüm dirimliliği de gene size amanat..."

Cumağa böylece teslim oldu, bayrak çekti hemen. Sonra ağladı, ön sıralardakiler de ağladı, yavaş yavaş ayrıldılar, gittiler.

Çini gibi gökyüzü... Sazak, ayaz... Kavurucudur böyle hava... Kar yağmaz, tipi olmaz böyle günlerde... Bir görünmez esinti kavurur ortalığı... Bıyıklar donar, kirpikler donar, ağızdan çıkan soluk odun gibi, duman gibi görünür. Bastıkça görünmez bir çatırtı duyulur. Aç kurtların, tilkilerin, kargaların, avcıların... izleri yöresinde, kardaki çukurun çevresinde tüneyen ak ak diziler biçiminde kar kırçılları böyle havalarda çatırdar.

Böyle bir havanın erken saatinde otuz dokuzlar yürüdüler. Ardahan köprüsü gerilerde kaldı. Hiçbiri geri dönmedi. Bakmak istemediler Cumağa'yı bıraktıkları Ardahan'a... Zikri de çok durmadı dışarda. Kuyruk daha yarı yarıya yitmişti sokak ortasında ki içeri girdi. Kahve düzeltiliyordu, sandalyeler, masalar yerleştiriliyor, köşe-

lere serilmiş olan hasırlar toplanıyor, çarpılıyor, yeni demler tutulurken, müşteriler de giriyordu. Ardahan, Kadana Zikri'nin kahvesinde uzun bir kışa başlıyordu.

Cumağa'nın parmaklarının, ayağının kesilmesi Kolluları kamçılamıştı. Bunu hiçbiri dile getirmiyor ama hepsi de içinden geçiriyorlardı. Öküzler, gün öğleyi tarttı ki daha soluk almadılar. Çubuk altında solukları çatal çıkıyor. Bıçak gibi gene soğuk. Gene buz; sakal bıyık, kaş göz, Sallar'ı geçip, Evgenek yokuşuna dayandılar. Soluk verdiler: Kırk delik kızak izleri arasında, otuz dokuz delik de yol kenarında. Cumağa yok ya... Biter bitmez "ho" dediler. Sarı su bulaşan ellerini öküzlerin bacakları arasında kuruladılar. Öküzlerin bacakları arasında kurulama işini Farız Ağa söyledi:

"Ellerinizi şalvarınıza sürmeyin, ıslaklık kalır; damlası bir kalıp buz olur... En iyisi, öküzlerin bacak arasıdır, sıcak yerleridir, orası donmaz" dedi.

Tırmanıyorlar habire yokuşa... Yokuştan sazak, yüzlerine, ellerine, bacaklarının kaba etlerine bile şamar gibi vuruyor, buz bastırıyorlar dersin ki her birinin şurasına burasına... Gene de ellerindeki çubuklar ses veriyor ara sıra, öküzlerin yanlarına değdikçe. Tutarları kalmadı otuz dokuzların.

"Ho deyin co, ormana bir girsek, kanat gerer bize çamlar" dedi Bedel.

"Çam mı var Bedel Ağa, Ardahanlı'lar çamları da yemişler" diye karşılamakta olan Farız'ın sözünü kesti Bedel hemen:

"Biz de yedik, biz de... Al Ulgar'ı, getir gözünün önüne... Ulgar! Ulgar'da kanadı kırık kuşlar, aç kurtlar kışlardı."

Söylene söylene, ışık gözüyle devirdiler Putluk'u... Meşe Ardahan gittikçe kararan, derinleşen bir gece... Artık kızaklar öküzleri itiyor... İniş... Otuz dokuzlar kı-

zaklara ulaşmak için açılmayan adımlarıyla koşuyorlar. Düşecekken çamlara el atıyorlar. Gittikçe ısındılar koşmaktan. Hem orman sazağı, ayazı emiyor.

Unuttular bir ara Cumağa'yı... Bir gülümseme geldi yüzlerine, çıktıklarından bu yana ilk kez. Bir de Büyükcinli'ye giderken, Ardahan sokaklarından bakanlar vardı, camlarda. O zaman bir ikisi gülmüştü.

İt ulumaları duyuldu Dikenli'den. Sevinmediler. Yüzlerindeki gülmeler bile soldu. Dar akşam olmasa atarlar canlarını Sansarlı'ya. Geldi karanlık, geldi geldi gözlerinin önünü kapadı. Dikenli'ye bile varmaları güç... Yolu yok varacaklar Dikenli'ye... Yaklaştılar, ilk evler seçildi. Önlerinden biri geçiyor, bir sokağa, bir eve doğru. Bir ev, bir iyi konak sahibi sormak geldi Bedel'in de öbürlerinin de aklına. Bedel ağzını açmayınca hepsi sustu. Kızaklar kıvrıla kıvrıla caminin önüne vardı. Kapladılar açıklığı.

Tek tük namaza gelenler kızakların arasından geçtiler. Kimse konuşmadı. İki yan da birbirini biliyordu. Namaz kılındı. Otuz dokuzlar namaza katılmadılar. Katılacak durumları yoktu ya olsa bile kırgındılar, kızgındılar...

Boşaldı cami... Son bölükte çıkanların arasında imam vardı. İki kolunu önüne bağlamış, sol koluna da baston asmış. Sırtında kara, başında ak sargı. Etekleri yelpirdiyor adım attıkça. Kızakların arasında durdu:

"Hayrola... Bunlar Türkman desek kızak koşmazlar, Poskovlu desek camiye hayvanlarıyla yanaşmaz, üstelik namaza katılırlardı."

"Şaşırma hoca... Heç şaşırma... Biz o duruma geldik ki... İler tutar yanımız kalmadı. İşte, böyle gelip hayvanlarımızla caminin kapısına dayanacak duruma girdik. Burdan geçişimizde bizi konuk etmediniz. hepiniz korktunuz 'kırk kişi ne yer, ne içer, kırk da öküz..' diye. Bu korku Cumağa'yı elden ayaktan etti, kesti biçtiler Ardahan'da hastahanede" diye konuşmaya başladı Be-

del... İmam, köy adına sert çıkış yaptı, kesti sözünü Bedel'in:

"Yoo... İslam'da iftira haramdır. İslam, dar gününde bile İslam kardaşına, mümine dil uzatmaz."

Bu kez de Bedel kesti:

"El uzatır."

"Duuurr... Duuuurrrr... Dinle... Allahutaala hazretleri Kur'anı azimuşşanında buyuruyorlar ki heyrihi ve şerrihi... min Allahu..."

"Bizim Dugurlu olduğumuzu anlamadın mı co?"

İmam bozuldu "co" sözüne, "hoca efendi" denmeliydi ona.

"Ha Türkman, ha siz, bana ne?"

Bedel hazırlanıyordu, girecekti. Hem öyle bir giriş ki... Bütün köy üstlerine yürüsün, köyün ortasında sabaha kadar kalsın ve Türkmen elliğinin dilini bir karış çıkaran bir olay doğsun. Ölümü bile göze aldı Bedel. Bereket, İmam sözünü tatlıya bağladı:

"Her neyse, insan insandır, mümin ol, münafık ol. Kulun günahını yazan Allah'tır" dedi, sonra yanındaki köyün ileri gelenlerine seslendi: "Hazreti Muhammed Efendimizi Medine-i Mükerreme'de böyle karşıladılar, böyle konuk ettiler, biz de şimdi birer konuk alalım, evlerimize götürelim. Devesinin, mübarek hecinlerinin çöktüğü yerde, şimdi Medine'nin mescidi vardır. Eba-Eyyub-ül-Ensarı Hazretleri de Peygamber Efendimizi konuk etmişlerdir."

Biri sözünü kesti imamın, köyden biri:

"Dondular bu adamlar imam efendi, sözünüzü kestim, bunları bir sıcak yere atalım da."

"He ya siz hemen konuklarınızı götürün, gelin Çakırların odaya."

İmamın sözünün arkasını kimse dinlemedi. Kızaklardan birer birer çözüldüler. En geriye Cumağa'nın kızağı kaldı.

"Bunun sahibi kim, bu da bana kaldı... Kim bunun sahibi?" çağrısını duydu Bedel ve hemen döndü:

"O da benim, o da..."

Cumağa'nın kızağı da Bedel'in eve eklendi. Konak sahibi iki öküze ot saman vermenin, bakmanın ağırlığını, öbürlerinin tek öküzlü şanslarını düşündü. Sonra "hiç değilse konuğum tektir" diye avundu. Herkes, bütün otuz dokuzlar korkusuz, sıcak birer gece geçirdiler, lığlama[172] koyun inek öküz dolu ahır ve kom[173] loşluğunda. Bedel'in konak sahibi varlıklıydı. Bir süre yoksul kişi yaşantısından bölümler dinledi. Akşamdan "petil" pişirtti Cumağa'nın çocukları için. Cumağa'nın kızağının kar değmeyecek bir yerine yükletti, sardırdı. İyi kötü, az çok, Dikenli köyü değişmişti. Bir Cumağa bütün yürekleri ezmişti.

Dikenli gerilerde kalmış, kokusu, sıcağı petillere sinmişti. Otuz dokuzlar gün ışırken "Dikenli petili"ni yediler yol boyu.

Cecmerek, Peteklik, Çeğiller bir bir geçildi, korkusuz. Abelet... Ve işte Sansarlı... İniş aşağı mı, petilin bolluğu mu, her neyse bilinmez bir hızla indiler Abelet'i. Sansarlı gün ortasında Abelet'ten kayan kızakları "ordu birliğini selamlar" gibi gözetledi.

Kalacık yokuşunu da hızlı çıktılar. Bir soluk aldılar Molla Hamza'nın kapısında. Kızakları çözmediler. Hava düzelir gibi... İyi günlerden biri yolculuk için. Açık... Bedel açtırmadı kızakları... Hamza da böyle düşünüyordu. Birer cıgara yaktılar. Şehir cıgarası tuttu Bedel'inkiler Sansarlılara.

172. Lığlama: Dopdolu, ağzına kadar dolu. (y.h.n.)
173. Kom: İçine küçükbaş hayvanların (koyun-kuzu) konduğu üstü kapalı yer.

"Ben de kızıyordum, yoksa diyordum, Kantar Köprü'den mi vurdular, kaç gündür bunlardan ses soluk çıkmadı. Gözüm yoldaydı, içimde de -Allah göstermesin- korku" dedi Hamza.

"Sorma Molla Hamza, sorma... 'Ekmek at, biz it olduk', yakalamak kolay mı?"

"Allah kolaylık versin."

"Bak bizim Türkman'ın dağına... Kolaylık vermez gibi ya..."

"Bedel Ağa! Bedel Ağa bak bunun sonunda her şey var. Bunca adam ve yukarda Allah tanık olsun, evimde kırk öküzünle, kırk kişiyle, kırk gün değil, kırk yıl kalırsın."

"Kırk değiliz Molla Hamza, kırk değiliz."

"Niye, ne oldu?"

"Başımızı büyük bir 'kara bulut' sardı. Cumağa'yı sormadın hiç? Hani Cumağa, Molla Hamza, hani?"

Hamza yavaştan aldı:

"Göremedim ki kim var, kim yok. Anlatsana hele, bizimkilere baksana karıştı, sardı sarmaladılar birer cigara için yanı yöreyi."

"Putluk'da üşümüştü. Ardahan'a zor attık, dondu. Bismillah diyelim, aha bu eliyle bu ayağının şuralarından kestiler."

Bedel'le birlikte Hamza'nın da gözleri yaşardı. Hamza duygu adamı değildi, fırsat adamı, düşünce adamıydı. Yılların fırsatını yakaladı:

"Putluk'u ne zaman aştınız, buradan geçtiğiniz gün mü?"

"Evet, o gün aştık. Çok geçti, karanlıkta desem doğrudur co..."

"Dikenli köyü sizi nasıl da bıraktı?"

"Sorma, altımıza halı kilim serdiler, kollarımızı, ayaklarımızı bağladılar, ille gitmeyin dediler a, biz gittik işte."

"Doğrudur, Dikenli sizin.."

"Artık sizin olsun, biz boşadık."

"Söz mü, şimdi kızakları açalım mı?"

"Bu havada yolculuk edilir Molla Hamza?.. Günümüz de geçti. Şimdi hökümet de bizi arar, biz dedik ki yedinci günü geçerse gidin hökümete... Dugur'a söyleyin ki bizi arayalar... Hem çoluk çocuk açlıktan kırıldı."

"Bütün söylediklerin hoş, ne var ki havanın durumu; eh! Yarın böyle olacağını söylemek zor. Yelatan'ın arkası da..."

"Dost kapısından ayrılmak zor Molla Hamza... Allah'a ısmarladık."

"Yolunuz açık olsun, Allah yardımcınız olsun, uğurlar olsun."

"Tanrı şen etsin ocağınızı, var etsin."

Kızaklar Aldede'nin evinin arkasından Bayram'ın çeperini sarmıştı. Başlarına torbaları takılan öküzler hem sıcak sularını bırakmış, hem iki ağız saman geveleme fırsatını bulmuşlardı. Torbalar çıkarıldı, kızaklara sarıldı.

Gömütlük'ten kıvrılan kızaklar sırtın ardına indiler, gözden yittiler. Kaygana Düzü, Agolar, Uzun Çayır geçildi. Çimli Çayır'ın başta kar serpintisi başladı, inceden... Serpinti; ayazı soğuğu azalttı. Boru gibi beliren solukları göremez olunca sevindiler otuz dokuzlar. Bıyıklar, kirpikler çözüldü. Katları açılıyordu Kol'luların. Cıgara saracak durumları vardı artık. Yavaştan uçuşan karlar, yeni yakılan cıgaraları ıslatır oldu. Avuçlarının daldasında içmeye, çekmeye başladılar. Barsak Deresi'ni indiklerinde kar serpintisi artmış, cıgaralar da bitmişti. Korkmadan, tipiyi akıllarına getirmeden sürdüler. Barsak Deresi'ni, Tilki Tepe'ye tırmandılar. Tilki Tepe, Kol'luları iyice korkuttu. Tilki Tepe, zemheri'nin ortasında çırılçıplak... Bir avuç kar yok. Esinti aldığı karı Burma Dere'ye indiriyor, serpiyor, tepiyor, dolduruyor. Serpinti ve esinti altında vardılar

Damallar'ın altına. Akşam basmıştı. Kar; Kol'luların ağızlarını, burunlarını doldurur oldu, soluk aldırmıyor. Bir o ki Damal yakın... Akşam karanlığı, karın ince perdesi birbirini arkalayınca göz mü deliyor it seslerinin, bağırtı çağırtının geldiği şuradaki Damal'ı görsünler? Korku yok şükür, köy yakın. Ha girdi, ha girecekler.

Damal'ın altına geldiklerinde Bedel kızakları bölüştürdü:

"Bu Türkman önlü arkalı ne konuşur, ne düşünür? Açıktır bunlar. Kapısına vardığın Türkman'ın ocağının başına git, tencereyi indir aşı iç, ses etmezler, üstüne sevinirler. Şimdi Cumağa'nın kızağı benimle gelecek. Ben ve arkamdaki yedi kızak Çalbadarlar'a, ondan sonraki on kızak Çılbıkırlar'a, arkadaki on kızak Şahangil'e, Hıdır Çavuşlar'a da on kızak; geriye kalan üç kızak Çelebigil'e yanaşacak. Bunlardan kimse çekinmesin," gibi sözler etti ya kimse aldırmadı. Yedi dinden dışarı gavurun kapısı olsa hepsi can atacaklardı.

Daha akşam aşları yeni içilmiş olabilirdi. Oraya buraya gidip gelen yok. Ortada kimse yok.

"Ne oldu bu Türkman'a? Kırıldı mı akşamdan, kırgın mı geldi?" dedi Cünül.

Bedel kızdı:

"Türkman'ın cem günleridir. Ola ki cemdedirler. Ses etmeyin, bir göz atayım şu ışık saçan yerden. Siz şu garabanın[174] altına duldalanın, bekleyin beni."

Öbürleri geniş garabana çektiler kızaklarını. Bedel ve yanındaki üç kişi Çelebilerin evin üstüne çıkıp çömeldiler. Göz kamaştıran ışıklar altında toplanmış Damal bir araya... "Hu" çekiyorlar. Kıpırdamadan, esintinin, karın altında deyişleri, ozanları, sazı dinlediler, semah gözledi-

174. Garaban: Harman yerinde yapılan, üç tarafı duvarlı, bir tarafı açık büyük yapı. (y.h.n.)

ler, baktılar ceme, cemaate. Dönen erkekle bir kadının birbirinin kolları altından geçişleri Bedelleri çok ilgilendirdi. Ozanın:

Yürü bire yalan dünya
Yalan dünya değil misin?
Hasan'ınan Üseyin'i
Hasan'ınan Üseyin'i
Alan dünya
Alan dünya
Alan dünya değil misin?

Deyişleriyle hızlanıp, dönen, sonra yorgun düşüp el etek öperek çekilen çiftlerin yerine yenilerinin kalkışlarını gözlerini dört açarak izlediler.

"*Yalan dünya* ..." diyerek yürüdü geldiler garabana Bedel ve yanındakiler. Yoldaki dağıtıma göre çekti herkes. Çelebigil'in üç kızağı Ütüklere yolladı Bedel.

"Orda cem var. Büyük cemdir bu. Çelebi'nin cemi, cemlerin en üstünü olur. En büyüğüdür. Dededir kendisi. Ocakzadelerin cemi en büyüğüdür. Anlatırım yolda size, şimdi söz etmeyin, dağılın."

Konakların kapıları yumruklandı. Kimsenin konağından ses gelmedi. İtlerin uluması cemde kapıcılık görevi yapanları uyardı, koştular, ikisi köye giren yabancıların yanına, biri cem evine...

"Hu bacılar... Geldi kapıcılar!.." diye bir ünledi içeri giren kapıcı...[175]

175. Kapıcı: Alevi inancına göre Cem'deki on iki hizmet görevlisinden biridir. Kapıcılar iki candır. Birisi kapıdan dışarıya bakar, diğeri de kapıdan içeriye bakar. Dışarıdan gelen olur ya da bir müşkülü olan olur ise Kapıcılar Gözcüye, Gözcü de Pir-Dede-Mürşide kavuşturur.

Bacılar eğildi, sağ ellerinin baş parmaklarını öptüler. Sonra durumu Çelebi Dede'ye bildirdiler. Ev konak sahibi olanlardan birkaç kişiyi kaldırdı Çelebi Dede:

"Tanrı konuğu bunlar. Kışı karı görüyorsunuz. Cemden de geçerli olan, darda olanlara el atmaktır, kalkın gidin, konuklarınızla oturun, onları ağırlayın" dedi.

İyi bir gece geçti. Cumağa bir yana bırakılırsa zemheride, kış ortasında dağlar aşılmış, işte yarın da son gedik, son dağ Ulgar aşılacak, kışlık arpalar, kış yiyelgesi,[176] Posof'a ulaştırılacaktı. Bir engel vardı yalnız, Ulgar... O da nasıl olsa aşılacaktı. Ondan sonrası iniş aşağı, kırık hava... Elini kolunu sallayarak git.

Erken kalktılar konaklardan. Namazlarını kıldılar. Yaradana sığınan Kol'lular Damal'ın üstünde, karakolun alt yanında birleşti, kıvrıldı, "ho" dediler. Aldırmadılar Damal'lıların karşı çıkışlarına.

"Sizden aş ekmek parası isteyen mi var, ot saman mı kıt? Biz ne yiyorsak siz de onu yiyin. Hoş, konuk umduğunu değil, bulduğunu yer. Ulgar'ın tepesinde bulut varsa, yazın bile yola çıkmayız biz. Etmen, eylemen" dediler.

Son bir çıkışı Şahan'ın oğlu yaptı:

"Biliriz ki çoluk çocuğunuz aç, bir an önce gideceksiniz... Tanrı fırsat versin, yol versin. Gene de etmeyin! Bedel Ağa, sen etme, bu hava sizi aldatıyor, açık sayılmaz bu hava, şu bulut var ya şu Ulgar'ın tepesindeki... Birden çullanır insanın üstüne..."

"Sığınmışız yaradana... Allah şen etsin, var etsin yurdunuzu yuvanızı... Biz de artık varalım da yıkılası evimize ulaşalım. Bişeyimiz kalmadı, büyük ikindide biz Ulgar'ı aşarız. Siz hiç korkman" dedi, yürüdü Bedel, kızaklara ulaştı. Devrildiler Tuş sırtlarına... Çiçekli Yaylası'nı doğrulttular. Hava iyi, açık... Sazak, ayaz duyuluyor ya nerde Düz Ardahan'ın ayazı, nerde Çiçekli Yaylası'nın ayazı.

176. Yiyclge: Yiyecek.

İkisinin yalnız Tanrı'sı bir. Ayaz mı, ayaz işte... Yaksa da kavurmuyor. Dili dönüyor Kol'luların. Gecibe'nin yerinde yeller esiyordu. Gittikçe düzelen Dedekorkut Örenleri'ni kar hepten düzlemişti. Bedel, "Burası Türkman'ın en eski atalarınınmış..." dediyse de aldıran olmadı. Soluk verdiler Eroğlu Yaylası'nda. Cıgaralar sarıldı.

"Ulgar yokuşu böyle geçilmez. Ya yokuş bizi arkalar ya biz yokuşu arkalarız. Demek ki Türkman'ın bacasının üstünden baktım a, neler gördüm?.. Sesimi duyuyorsuz co?"

"Ortaya doğru gel, ortaya doğru" dedi birisi önden.

Bedel birkaç kızakileri yürüdü. Çelebilerin evi birlikte gören öbür üçü en ön kızaklara geçtiler. Cemi mumu bilmeyenler, yarım yamalak duyanlar, Cumağa'nın kızağının yanında yürüyorlardı, hemen Bedel'in arkasında.

"Türkman cem ediyordu co... Görecektiz ki... ne diyem, dille anlatılır gibi değil... Karı, kız, erkek, ergen, evli... yaşlı genç... çoluk çocuk... Doluşmuşlar ağzınacak... Soluk alacak yer yok co... İğne atsan yere düşmez. Birisi çalıyor... Hızlı hızlı vuruyor. O ki vuruyor o saza, içi gidiyor insanın. Kalktılar bir erkek, bir kadın. Anam olsun. Erkek kollarını açıyor aha böyle ki yakalaya, kadın böyle bir dönüyor, erkeğin kollarının altından sıvışıyor, tutamıyor erkek onu. Döndüler döndüler... Erkek cinelleniyor a, ele geçiremiyor ki... Derken saz çalan işi tatlıya bağlıyor, kadınlar da erkekler de eğilip kendi ellerini, döşünde asılı bir taşı öpüyorlar, dönenler de duruyor. Çelebi Ağa'nın, aha bu bizim Çelebi Ağa var ya, geçen yaz oduntahta sattık a co, tanımadınız mı, sakalı böyle döşüne inen... "Pir"[177] diyorlar ya... İşte, onun eteğini, oturduğu

177. Pir: Mürşid: Dede: Alevi inanışına göre Mürşid makamı Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Hünkar Bektaş-i Veliyi temsil eder. Posta oturan Dede'ler, bu makamda vekil olarak görev yaparlar. Mürşit; ilim, irfan sahibidir. Yürekleri, akılları aydınlatan, arıtıp arındıran, paklayıp güzelleştiren, talibin yüreğini görendir. (y.h.n.)

yerin üstüne serili postu öpüyorlar, yerlerine geçiyorlar. Sonra bir başkası kalkıyor gene, güzel bir gelinle. Boncuklar şıngırdıyor, kadın dönüyor, adam saza vuruyor ordan, derken tas tas bişey dağılıyor..."

"Yakalayan oldu mu co, sen onu anlat?.."

"Ha yakaladı, ha yakalayacak!' dedik a, olmadı, korkudan da çok duramadık. Korkmasam; karmış, kışmış duymuyoruz ha..."

"Mum söndürdüler mi?"

"Dedim a, duramadık. Her şeyi saklıdır, gizlidir Türkman'ın. Bir yakalansak, atar kazana kaynatırlar bizi. Çekiniyor insan."

"O ki mum söndüyü görmedin, anlatamıyorsun o ki bu yokuşu çıkartmaz dediklerin."

Yakup'un bu sözünü arkadan Fariz kesti:

"Anlatsa ne yapacaksın? Ağzın suları akacak."

Fariz'dan sonra konuşan olmadı, bir boşluk oldu. Serpeleyen, dolandıran, afkalayan[178] karı duydular birden. Hiçbirinin artık ne bıyığında, ne kirpiğinde don vardı. Solukları yitmişti. Gün ortayı tartmış, eğilmişti ikindiye doğru. Bulutların arasından ara sıra bir top ışık güneşin yerini gösteriyordu. Ulgar yolu yarılanmıştı. "Türkman'ın cemi", eğlencesi yarı yola yetmişti. Yarı yolda duydular karın amansız uçuştuğunu... Savuruyor savuruyor... Avuç avuç karı Kol'luların ağzına gözüne sıvıyor tipi.

"Bir çubuklayın hele, bir ho deyin, bişey kalmadı!.." diye haykırdı Bedel, kesik kesik... Ağzını açar açmaz kar topaç topaç doluyor. Bedel korktu bu kesik haykırışlardan. Kendini yıkık buldu. 'Bunlar anlamasın tipinin amansızlığını,' dedi, bir daha bağırmadı.

Tipi, Bedel gibi düşünmedi. Susan Kol'luların yerine o konuşmaya, vınlamaya, korkunç uğultular çıkarmaya

178. Afkalamak: Savurmak, karıştırmak. Sersemletmek. (y.h.n.)

başladı. Ardı arkası kesilmeyen bir savruntu Ulgar'da... İlk baştaki kızaklar yavaşladı. Öküzler bıçak soksan öne gitmiyor, başlarını eğip, boynuzlarını, tepelerini tipiye veriyorlar. Geri dönmeye çalışıyorlar. Bedel öne atladı. "Siz bana bırakın.." dedi. Bağırtı çağırtı arasında kimin hangi kızağı sürdüğü belli değildi ama Cumağa'nın kızağının başında kimse yoktu. Arkadaki kızaklar bölündü. Orta kesimdeki kızaklar olduğu yerde kaldı. Öküzler başlarını bacaklarının arasına, birbirlerinin karnının altına soktular. Bedel'in bağırtıları da duyulmaz oldu. Üçe bölündü Kol'lular. Öndekiler Ulgar'a, doruğa doğru tırmanırken, arkadakiler geri dönmüştü. İnişe bir yol tutturmuşlardı. En sonra da gelip boğazlarına tıkanan canlarını, boğazlarını sıkan "can alıcıyı" düşünüyorlardı. Göz gözü görmez olmuştu. Her yandan haykırış vardı artık Ulgar'ın yüzünde. Kimsenin duymadığı, birbirine ulaşmayan haykırışlar boğuldu kaldı, tipinin, karın içinde...

Ulgar, kar dolu bir ağızla yiyordu Kol'luları... Birkaç saat sonra kimsenin kimseden bilgisi olmadı. Bayrak çekenler kızaklarının altına sığınmış, kardan bir gömüte gömülmüşlerdi.

"Ulu Tanrı, bize değil, aç çocuklarımıza değil, aç susuz, 'ağzı var dili yok' öküzlere acı" diyenler vardı kar altında.

"Coooo!.. Bedel Ağa, nerdesin? Biz önde miyiz, arkada mıyız? Ses ver co!.." çağrısını ancak Yakup duydu. Kalktı Yakup, bir ara koştu, iki üç adım attı:

"Farız, Farııızzz!.." diye bağırdı kara tipiye karşı. Nerdesiniz, gelsenize" dedi.

Nerden geldiği seçilmeyen bir ses boğuldu karın içinde:

"Cemşit Ağa, Cemşit Ağaaa!.."

Sesler vardı Ulgar'ın yüzünde.

"Satı Ağa, İdris Ağa, Bedel Ağaaaa!.."

Kimseye ulaşmayan sesler.

Her inişini yağışını, üçleyen beşleyen karlar savruluyordu, Kol'luların yüzüne gözüne doluyor, soluklarını kesiyor, sonra gittikçe dizlerine yukarı yükseliyordu.

Hiçbir kızak artık kıpırdamıyordu. Öküzlerin karnının altı kararıyordu yalnızca. Kızaklar, arpalar karış karış kar altındaydı. Öküzlerin sırtları da kar yığını... Öküzler çırpınmayı, baş sallamayı, o yana, bu yana dönmeyi bırakmıştı. Kol'lulardan önce öküzler kendilerini bırakmışlardı.

Orda burda, tek tük sesler, adım atanlar... Bedel yılmak istemiyordu. "Belki kurtuluş yolu vardır, bir umut vardır?" demiyordu ama gene de çırpınıyordu. Kar öyle bir geliyordu, öyle bir geliyordu ki bunca yaş, bunca yıl, yolculuk boyunca böylesini hiçbiri görmemişti. Çoğu artık "salavat" getirmişti. Çoğunun yalnız kafasının içinde bir can vardı. Ordan aşağısı bir salaca. Karın yıkayıp yuduğu, kapattığı, örttüğü bir salaca.

Gökten değil, Ulgar'ın tepesinden kar küreleniyordu. Kol'luların, otuz dokuzların üstüne. Avuç avuç, serpe serpe değil, sel gibi, su gibi akarak... Çığ gibi, uçan toprak gibi üstlerini körlüyordu.

Ses soluk, haykırış, çırpınma... Hepsi bitti gecenin karanlığına doğru. Artık Kol'lular kar denizinin altında boğulmuş kalmışlardı. Kar dinmemişti. Ertesi gün, ertesi gün, bir başka gün, aylarca, baharacak yağmıştı.

Bahar açtı. Dağlardan kar suları sökün etti. Ulgar'ın karları gittikçe toplandı toplandı çekildi tepesindeki yarıklara doğru. Posof ekinlerini ekti. Damal bile dağlık alanları sürdü, karaladı. Sıra Ulgar eteklerine geldi. Çelebiler'in kotan Ulgar eteklerinde herk[179] ediyor, yazım

179. Herk etmek: Tarlayı sürüp toprağı alt üst etmek. (y.h.n.)

yazım. Koca Çelebi: "Bir daha bahara çıkar mıyız, çıkmaz mıyız, doya doya bir bakayım Ulgar'a" diyerek yaslandı arabanın tekerine, uzun sakalını düzeltti. Tepelere dikti gözlerini. Yavaş yavaş indirdi aşağıya. Kuşlar, kartallar, kartallar... Sekseninci yaşında Ulgar'da bunu ilk kez görüyordu. Kalktı, at bindi, sürdü Ulgar'a... İkinci sırtı çıkınca, bulut gibi kuş "pıuırrr" diye havalandı. Birkaç kurt süzüldü Ulgar'a yukarı. Çelebi sürdü geldi kuşların kalktığı yere; darmadağınık, kol, bacak, çuval eskileri, parçalanmış kızaklar... Öküz boynuzları... Yeşermiş arpalar, kemikler... Açılmış, dağılmış, yayılmıştı Ulgar'ın yüzüne, yamacına...

Hasan İzzettin Dinamo: Dönemeç[1]

Toplumcu Türk edebiyatı, bence on on beş yıldır altın çağını yaşamaktadır. Özellikle köy kökenli romancılarla hikâyeciler, ürünlerini vermeye başladıktan sonra, Amerika'nın keşfi kertesinde önemli bir dünyayla karşılaştık. Evliya Çelebi'nin gezi notlarındaki abartmalı, olağanüstü olaylar, serüvenler, bizim köylü yazarlarımızın bize açtıkları yeni dünyanın zenginliği, olağanüstülüğü yanında sönük kalmaktadır. Ben, oldukça dikkatli bir okuyucu olduğumdan bugünkü toplumcu Türk edebiyatını, şiiriyle, hikâyesiyle, romanıyle, tiyatrosuyla, oldukça yakından izleyebildiğimi sanıyorum Ancak çoğu zaman, eşin, dostun okumam için bana armağan ettiği kitaplarla yetinmek zorunda kaldığımdan köşede bucakta kalmış birtakım değerli yapıtlardan zamanında yararlanamıyo-

1. *Yeni Ortam Gazetesi*, 19 Kasım 1974.

rum. Ümit Kaftancıoğlu'nun *Dönemeç* hikâye kitabı da bunlardan biriydi. En sonra, bunun yazarı olan eski köy çocuğu öğretmenle birkaç ay önce bizim Nuri İyem'in resim sergisinde tanıştık. Böylece, Türk köyünün büyük edebiyatçılarına kendimce bir ad daha katmış oldum. Hikâye kitabının adı Dönemeç'tir. Bu hikâye, en yoksul topraklarımızın bir köşesinde kurulmuş olan Cılavuz Köy Enstitüsü'nün, dolayısıyla buraya yöre köylerinden gelmiş son kerte yoksul, son kerte yetenekli, kalkıp Cılavuz Köy Enstitüsü'ne varıncaya dek birkaç köylü çocuğunun ne ilginç bir roman yaşadıklarını gözlerimizin önüne sermektedir. O bölgede gerek doğa gerek insanlar, öyle sert, öyle acımasızdır ki insan kendi kulübesinden dışarı attığı her adımda ölüm dirim arası bir serüvenle karşılaşabilir. Bu verimsiz, ıssız, ulus bilincinden, devlet, hükümet, ulus şefkatinden uzak köylerden birinden okumak aşkıyla dolu birkaç çocuk, o yörenin biricik ışıklı umudu olan Cılavuz Köy Enstitüsü'ne varmak üzere yola çıkarlarsa da oraya sağ varabilmeleri bile her saat başı tehlikeye girer. Dağlar yol vermez, ırmaklar, akar sular, insan düşmanı köyler, köylüler, bunların köpekleri, soğuk; kar; buz; açlık yol vermez. Hele, bunların arasındaki Garip adlı yavru, daha yufka, üstü başı, yırtılmış çarıklarıyla, azıksızlığıyla başlı başına canlı bir dramdır. Ne var ki salt o, kafasının içinde korkunç insanlık serüveninden kalma bir yaratıcı ışık kalıtımı taşımaktadır. Bu, onun iki gözünü iki umut ışığı gibi serüvenin pis karanlığı üzerinde gezdirerek Cılavuz'a dek sağ kalmaya çalışmaktadır. Doğanın, karşılarına diktiği bin bir zalim engelden kurtulup Cılavuz okulunun ışık bahçesine ayak bastıklarında, balta girmemiş bir ilkçağ ormanının korkunç, yorucu, öldürücü karanlığından kurtulmuş gibi bitkindiler. Okulda bir başka duvarla karşılaşan bu köy çocukları, bu sınav du-

varını hep birlikte aşamamışlardır. Salt, köyün en yoksul çocuğu olan Garip, bu en dik engeli aşmayı becerebilmiştir. Eğer, bu cılız, yoksul çocukcağız, önünde dikilen bu son duvarı aşamamış olsaydı, bugün, elimizde bulunan *Dönemeç* hikâye kitabını hiç bir zaman okumak olanağını bulamayacaktık.

Dikkatli bir okuyucu, bu hikâyeleri okuduktan sonra, yazarın köyünün bütün toplumsal gizliliklerine kolayca girmektedir. Kitapta ayrı ayrı adlandırılarak verilmiş olan bu hikâyeler, Garip'in köyünün bütün romanıdır. Her hikâye, bize köyün başka bir yanını anlatmakta, böylece, yavaş yavaş roman bütünlenmektedir.

Biz, Garip'in köyünün anatomisini beğeniyle okuyaduralım, kitabın sonunda karşımıza birdenbire Ulgar Dağı'nın öyküsü dikilmektedir. Bu kırk elli sayfalık hikâyeye başlarken bir dram havasıyla doldum. Korkunç bir karakışla birlikte bastıran ölüm açlığı, kırk evin kırk erkeğiyle kırk öküzünü, kırk kızağını, Ulgar Dağı gediğinden Ardahan'a gitmeye, ordan kış boyunca gerekli ekmeklik arpayı gidip getirmeye zorlar. Ulgar Dağı gediğini aşmanın yüzde yüz ölüm olduğunu bilen erkekler, evdekilerle birlikte açlıktan ölmektense kar altında buyarak[2] ölmeyi yeğ tutarak Ardahan'a doğru yola çıkarlar. Bu yolsuz, acımasız, sevgisiz, şefkatsiz doğa ortasında korkunç bir Sibirya soğuğunun bıçakları altında yola çıkan Kırklar'la birlikte bizim gönlümüz de elinden acımaktan başka bir şey gelmeyen bir gözlemci olarak yol almaktadır. Türkiye'nin bu bölgesinde kışların ne kerte acımasız geçtiğini radyodaki hava haberlerine bakarak da anlayabiliriz. İşte, bu koşullar altında yola çıkan Kırklar, korkunç esintilere, kar tipilerine, dondurucu soğuklara meydan okuyarak umuda doğru yol almaktadırlar. Kışlık ekme-

2. Buymak: Donmak, donarak ölmek.

ğini zamanında ele geçirememiş olan bu yoksul ailelerin kadınları, çoluk çocukları, arkadan bu ölüme giden kocalar, babalar, kardeşler için geceli gündüzlü dua etmektedirler. Onların, korkunç Ulgar Dağı'nı, onun insan, hayvan yiyen karakışını aşarak Ardahan kasabasına varabilmeleri ancak bir mucizeyle olabilir; bunu onlar gibi, ya şehit ya gazi diyerek yola çıkan açlık yolcuları da bilmektedir. Hikâye, usta bir yazarın bütün zengin yazış yeteneğiyle başlamıştır. Böylece sürer.

Bu işkenceli yolculuk süredursun ben çok geçmişte kalmış iki korkunç kar serüvenini andım: Bunların biri, ünlü Kâşif Kaptan Scot'la arkadaşlarının başarısız Güney Kutbu serüveni; ikincisi ve Kâzım Karabekir'in kargâhından bir karakış günü ayrılıp da Kars'tan Trabzon'a dek yayan yürütülerek ordan da takaya bindirilerek denizin ortasında boğazlanıp denize atılan Mustafa Suphi'nin on beşleriydi. Bu iki kafilenin sonu da ölümle bitmişti. Kaptan Scot'la arkadaşları, uygar dünyaya yetişebilme umudundan kopmuş olarak dönüş yolunda çok acıklı bir durumda, arkalarında salt birkaç not bırakarak ölüp gitmişlerdi. Türk on beşleri de Anadolu kışının en korkunç günlerinde Kars'tan Trabzon'a hiçbir hana, kulübeye uğratılmayarak, hiçbir ateşin başına sokulmayarak yarı ölü Trabzon'a varabilmişlerdi. Kaftancıoğlu'nun Kırklar'ı da bir mucize olarak içlerinden ancak bir gazi vererek Ardahan'a varıp arpalarını yüklemişlerse de dönüş yolunun ortasına dikilen uğursuz Ulgar Dağı'nın kendilerine sürprizler sakladığını bilmiyorlardı. Evet, Kırklar, içlerinden birini Ardahan hastanesinde bırakarak geriye dönecekler, otuz dokuz erkek, otuz dokuz öküz, otuz dokuz kızak arpa yüklü olarak gelecek yaza dek karlar altında sonsuz uykusunu uyuyacak, ancak, karlar eridiğinde Kırklar'ın acıklı hikâyesi, bütün ağlatıcı yanlarıyle gözler

önüne serilecektir. Bana koskoca bir roman havasıyle konuk olmuş olan bu hikâye, toplumcu gerçekçiliwğin bütün güzelliğini, etkinliğini taşımaktadır. Kollu köyünün Kırklar'ı, kırk öküzüyle ölünceye dek benim içimden bir gözyaşı kervanı gibi aralıksız geçip duracaklardır.

İçindekiler

Önsöz 7
Sunuş: Edebiyatımızın Haritasını Zenginleştiren Yüce Dağlar Yiğidi Bir *Garip Tatar:* Ümit Kaftancıoğlu 9

Dönemeç

Dönemeç 31
Kara Kotan 81
Süpürge 94
Yat Kalk 105
Azık 120
Boz İtler 127
Gece Sekiz Gündüz Dokuz 138
Sarı 151
Yüz Nomara Zinciri 157

Tuntul 168
Karasanlı Kancık 173
Alacaklar 179
Ulgar 187
Hasan İzzettin Dinamo: Dönemeç 234

Bir zincir karın üstünde kızaklar. Dümdüz çekilen bir ip gibi... Kırk düğüm, kırk halka. Git ha git... Türkmen Yaylası biter mi? Eroğlu Yaylası geçildi. Tepeköy Yaylası, o geçildi, Gündeş Yaylası... Onu da geçtiler, Damal Yaylası... Çiçekli, Çavdarlı, Kanlıdereler... Hangisi bitti, hangisi başladı, belli değil. Ne dere, ne tepe... Kar denizi içindeler. Alt kar, üst kar... Kıvrıldı kızak kuyruğu. Yönünü Ulgar'ın eteğine çevirdi... Akşam yaklaşıyordu. Kar durmadan iniyor, arkalarındaki izleri kapatıyordu...

("Ulgar"dan)

Yayımlandığı dönemde Tahir Alangu'nun "Son yıllarda iyice tıkanıp daralan gerçekçi hikâye anlatımına yeni bir ufuk açıyor" diyerek karşıladığı *Dönemeç*'teki öykülerde Ümit Kaftancıoğlu, insanla doğanın, insanla insanın kavgasını anlatır.

Kitaba adını veren ve 1970 yılında, öykü dalında TRT Büyük Ödülü'ne değer görülen "Dönemeç" öyküsünde Cilavuz Köy Enstitüsü'ne girebilmek için gerçekleştirilen zorlu yolculuğu, Ulgar Dağı'nda amansız bir kar fırtınası altında yitip giden Kırklar'ın trajik öyküsünü resmeden Kaftancıoğlu, edebiyat çevrelerince bir yolculuk yazarı olarak selamlanır.

Hasan İzzettin Dinamo, "Türk köyünün büyük edebiyatçılarına kendimce bir ad daha katmış oldum" diyerek başladığı yazısını, "Ulgar"a atıfta bulunarak şöyle bitirir: "Bana koskoca bir roman havasıyla konuk olmuş olan bu hikâye, toplumcu gerçekçiliğin bütün güzelliğini, etkinliğini taşımaktadır. Kollu köyünün Kırklar'ı, kırk öküzüyle ölünceye dek benim içim- aralıksız ge-

9"786053"145004"

KÖy yeni insanın